

Република Северна Македонија

ПРОГРАМА НА ЕКОНОМСКИ РЕФОРМИ

2020-2022 ГОДИНА

јануари 2020 година

Република Северна Македонија

Министерство за финансии

Содржина

Листа на кратенки.....	3
Листа на табели и графикони.....	5
Вовед	6
1. Општа рамка и цели на економската политика.....	6
2. Реализирани активности согласно препораките усвоени на Економско - финансискиот дијалог во мај 2019 година	7
3. Макроекономска рамка	13
3.1. Последни економски движења.....	13
3.2. Среднорочно макроекономско сценарио	20
3.3. Алтернативни сценарија и ризици.....	31
4. Фискална рамка.....	34
4.1. Фискална стратегија и среднорочни цели	34
4.2. Извршување на Буџетот во 2019 година	35
4.3. Буџетски планови за годината на поднесување на ПЕР	35
4.4. Среднорочни буџетски очекувања	38
4.5. Структурен дефицит	42
4.6. Управување со јавен долг, состојба и проекции на движењето на јавниот долг	42
4.7. Сензитивна анализа	46
4.8. Фискално управување и буџетски рамки	48
4.9. Одржливост на јавните финансии	49
5. Структурни реформи во 2020-2022 година	49
5.1. Идентификација на клучните предизвици за конкурентност и инклузивен раст.....	49
5.2. Резиме на реформските мерки.....	52
5.3. Анализа по области и структурни реформски мерки	52
5.3.1. Реформи на пазарот на енергија и транспорт	52
5.3.2. Секторски развој	62
5.3.2.1 Развој на земјоделскиот сектор.....	62
5.3.2.2 Развој на секторот индустрија	71
5.3.2.3 Развој на секторот услуги	72
5.3.3. Деловно окружување и намалување на неформалната економија	75
5.3.4. Истражување, развој и иновации и дигитална економија.....	81
5.3.5. Реформи поврзани со трговијата	85
5.3.6. Образование и вештини	89
5.3.7. Вработување и пазар на труд.....	93
5.3.8. Социјална заштита и инклузија	96
6. Трошоци и финансирање на структурните реформи.....	99
7. Институционални прашања и вклучување на засегнати страни.....	100
Прилог 1: Преглед на податоци	101
Прилог 2: Придонес од заинтересирани страни	121
Прилог 3: Степен на реализација во јануари 2020 година на препораките од третиот заеднички заклучок од Економско - финансискиот дијалог од мај 2019 година.....	124
Прилог 4: Показатели за македонската економија за 2018 година согласно Процедурата за макроекономските нерамнотежи на Европската комисија	127
Прилог 5: Одржливост на надворешен долг НБРМ.....	128
Прилог 6: Очекувано влијание врз подобрување на состојбата во однос на напуштеното земјиште и искористувањето на земјоделското земјиште во државна сопственост	129
Прилог 7: Вклучени институции во подготовка на ПЕР 2020-2022	131

Листа на кратенки

АД ЕСМ	Електрани на Северна Македонија
АД МЕПСО	Македонски електропреносен систем оператор
АКН	Агенција за катастар на недвижности
БДП	Бруто домашен производ
БДВ	Бруто додадена вредност
ВФП	Вкупна факторска продуктивност
ГМП	гарантирана минимална помош
ДЗС	Државен завод за статистика
ДО	државни обврзници
ДП 5	Дополнителен протокол 5
ДХВ	Државни хартии од вредност
ЕЕ	Енергетска ефикасност
ЕИБ	Европска инвестициска банка
ЕК	Европска комисија
ЕЛС	единици на локална самоуправа
ЕСКО	Компании кои доставуваат енергија
ЕУ	Европска унија
ЗБ	Западен Балкан
ЗГЖС	Заедничка гранична железничка станица
ИКТ	Информатичко-комуникациски технологии
ИПА	Инструмент за претпристапна помош
ИР	Истражување и развој
ИТ	Информатичка технологија
ИТС	Интелигентен транспортен систем
ЈИЕ	Југоисточна Европа
МЗШВ	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
МЕМО	Организиран пазарен оператор
МИОА	Министерство за информатичко општество и администрација
МИП	Меѓународна инвестициска позиција
ММФ	Меѓународен монетарен фонд
МОН	Министерство за образование и наука
МСП	Мали и средни претпријатија
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МФ	Министерство за финансии
НЕМО	Nominated Electricity Market Operator
НРК	Национални рамки за квалификации
НТП	Научно – технолошки парк
ОЕЦД	Организација за економска соработка и развој
ОИЕ	Обновливи извори на енергија
ОПС	Оператор на преносен систем
ПДД	Персонален данок на добивка
ПЕР	Програма на економски реформи
ПЕЕ	Подобрување на енергетската ефикасност
ПИСА	Програма за меѓународни оценки на учениците
п.п.	процентен поен
РЕДК	Реален ефективен девизен курс
РКЕ	Регулаторна комисија за енергетика
СДИ	Странски директни инвестиции
СЕЗ	Секретаријат на Енергетска заедница
СОО	стручно образование и обука
ССА	Спогодба за стабилизација и асоцијација
СТО	Светска трговска организација
ТАИЕКС	Инструмент за техничка помош и размена на информации
УЈФ	Управување со јавни финансии

УНИДО	Организација за индустриски развој на Обединетите нации
УКИМ	Универзитет Св.Кирил и Методиј
ФИТР	Фонд за иновации и технолошки развој
ха	Хектари
ХС	Хидросистем
ЦЕФТА	Централно Европски Договор за слободна трговија
ЦИЕ	Централна и Источна Европа
DAOA	Day Ahead Operational Agreement
DMS	Динамични знаци за пораки
eIDAS	EU regulation on electronic identification and trust services
EMF	Рамка за управување со животната средина
ENQA	Европска асоцијација за осигурување на квалитет во високото образование
EQAR	Европски регистар за обезбедување на квалитет во високото образование
EU CACM Regulation	ЕУ Регулатива за алокација на капацитети и управување со задушувањата
EU NIS директива	Директива за безбедност на мрежните и информативните системи
GHG	Системи за мониторинг на емисии на стакленички гасови
FAO	Организацијата за исхрана и земјоделство
IBEX	Independent Bulgarian Energy Exchange
LTF	Тестирање на локално тргување
MAP REA	Повеќегодишен акциски план за Регионалната економска област
MRC	Multi Regional Coupling
MRC OPSCOM	Multi Regional Coupling Operations Committee
NECP	Национални планови за енергија и клима
NEET	не се во образовен процес, не се вработени, ниту се во процес на обуки
NGA мрежи	next generation access networks
PSC DAMI	Programme Steering Committee for Day-Ahead Market Integration
PSC MRC	Programme Steering Committee for Multiregional Coupling
RWIS	Системи за информација за временски услови на пат
SLCP	загадувачи на клима со краток век
TRACES	Trade control and expert system
UNFCCC	Рамковна конвенција на Обединетите нации за климатски промени
VPN	виртуелна приватна мрежа
WB6	Western Balkans 6
WBTF	Проект за олеснување на трговија и транспорт на Западен Балкан
WTTC	Светски совет за патување и туризам
WBIF	Инвестициска рамка за Западен Балкан
WIM	тежина во движење

Листа на табели и графикони

Табела 3.1. Биланс на плаќања	16
Табела 3.2. Основни показатели за банкарскиот систем во проценти	19
Табела 3.3. Споредба на проекциите за растот на БДП и инфлацијата за Северна Македонија	20
Табела 4.1. Консолидиран општ владин буџет (во милиони денари)	34
Табела 4.2. Буџет на Република Северна Македонија за 2019 година	35
Табела 4.3. Буџет на Република Северна Македонија (милиони денари)	36
Табела 4.4. Проектиран дефицит и негово финансирање	41
Табела 4.5. Агрегатни фискални индикатори и произведен јаз	42
Табела 4.6. Состојба на јавен долг (во милиони евра)	43
Табела 4.7. Сензитивна анализа на буџетскиот дефицит	47
Табела 4.8. Анализа на сензитивноста на трошоците за сервисирање на надворешниот државен долг при промена на каматните стапки и девизните курсеви	48
Табела 5.1. Крајни потрошувачи на електрична енергија	53
Табела 5.2. Промена во цените на пазарот на електрична енергија	55
Табела 5.3. Вкупен инсталиран капацитет на производители на ОИЕ	57
Табела 5.4. Лаеки индикатори за сиромаштијата и социјалната исклученост, 2013-2018 година	96
Графикон 3.1. Глобален економски раст (во %)	13
Графикон 3.2. Структура на економскиот раст според производниот метод (придонес во раст, п.п.)	13
Графикон 3.3. Структура на растот на извршени градежни работи(придонес во раст, п.п.)	14
Графикон 3.4. Годишен раст на индустриското производство (во %)	14
Графикон 3.5. Расходна структура на економскиот раст (придонес во раст, п.п.)	15
Графикон 3.6. Број на вработени и стапка на невработеност	15
Графикон 3.7. Раст на просечната нето-плата (во %)	15
Графикон 3.8. Инфлација (годишни промени, во %)	16
Графикон 3.9. Банкарски депозити и кредити	17
Графикон 3.10. Каматни стапки (во %, на годишно ниво)	17
Графикон 3.11. Финансиско посредување (во проценти)	17
Графикон 3.12. Расходна структура на растот на БДП (придонес во раст, п.п.)	21
Графикон 3.13. Раст на бројот на вработени и стапка на невработеност	21
Графикон 3.14. Продуктивност на трудот и ВФП (стапки на раст)	21
Графикон 3.15. Произведен јаз, % од потенцијалниот производ и придонес во растот на факторите на производство, во п.п.	22
Графикон 3.16. Стапка на инфлација(%, на годишно ниво)	23
Графикон 3.17. Валутна структура на депозити и кредити и каматен распон	24
Графикон 3.18. Показатели за адекватност на девизните резерви	24
Графикон 3.19. Структура на извозот според производи (во %)	25
Графикон 3.20. Географска дистрибуција на извозот (учества во %)	25
Графикон 3.21. СДИ според економски дејности (% од вкупните СДИ)	26
Графикон 3.22. Извоз и увоз на новите компании со странски капитал (учество, во %)	26
Графикон 3.23. Извозен пазарен удел(% од светскиот извоз на стоки и услуги)	27
Графикон 3.24. Извоз и увоз на стоки и услуги/БДП (во %)	27
Графикон 3.25. МИП и нето надворешен долг	28
Графикон 3.26. Структура на обврски кон странство (%)	28
Графикон 3.27. Бруто надворешен долг	28
Графикон 3.28. Показатели на задолженоста	28
Графикон 3.29. Биланс на плаќања (% од БДП)	29
Графикон 3.30. Компоненти на тековната сметка (% од БДП)	29
Графикон 4.1. Движење на вкупниот и на примарниот буџетски дефицит (во % од БДП)	34
Графикон 4.2. Капитални расходи на Буџетот на РСМ	39
Графикон 4.3. Буџетски дефицит	42
Графикон 4.4. Државен долг на земјите членки на ЕУ и земјите во регионот во К-2 2019 година (% од БДП)	44
Графикон 4.5. Проекција на вкупен јавен долг (државен и гарантиран јавен долг)	44
Графикон 4.6. Гарантиран јавен долг	45
Графикон 4.7. Просечни каматни стапки на ДХВ без и со девизна клаузула	45

Вовед

Програмата на економски реформи (ПЕР) за 2020 - 2022 година ја прикажува среднорочната макроекономска и фискална рамка, како и секторските структурни реформи за промовирање на конкурентноста и растот.

Програмата е изработена во согласност со Програмата за работа на Владата на РМ 2017-2020 година, Ревидираната Фискална стратегија за периодот 2020-2022 и Буџетот на Република Македонија за 2020 година, како и останатите национални стратешки документи: Националната програма за усвојување на правото на Европската Унија, Спогодбата за стабилизација и асоцијација и националните секторски стратегии: Програма за реформа на управувањето со јавните финансии 2018-2021, Стратегија за формализација на неформалната економија 2018-2022 година, Стратегијата за иновации 2012-2020, Стратегијата за конкурентност 2016-2020 ревидираната Програмата за реформи во вработување и социјална политика 2020-2022, итн.

Исто така, Програмата е во согласност со Стратегијата на ЕУ за брз, одржлив и сеопфатен економски развој „Европа 2020“, Стратегијата за Југоисточна Европа - ЈИЕ 2020 на Советот за регионална соработка наречена „Работни места и просперитет во европската перспектива“ која одблиску ја следи визијата на Стратегијата „Европа 2020“ како и Повеќегодишниот акцискиот план за Регионално економско поврзување на земјите од Западен Балкан.

При подготовката на Програмата земени се предвид препораките наведени во Извештајот за напредокот на Република Северна Македонија за 2019 година во поглавје 3. Економски развој и конкурентност, а се однесуваат на постоење функционална пазарна економија и капацитети за справување со конкурентските и пазарни сили на Унијата. Земени се предвид трите клучни предизвици од Извештајот на ЕК со оценка на Програмата на економски реформи 2019-2021 година, а кои се однесуваат на сивата економија, младинска невработеност и поврзување на домашните компании со глобалните ланци на вредности, како и заедничките заклучоци од Економско-финансискиот дијалог од мај 2019 година.

Целокупниот процес на подготовка на документот го координираше Министерството за финансии со учество на релевантните државни институции. Предложените секторски структурни реформи беа споделени со социјалните партнери и бизнис-заедницата преку интернет-страницата на МФ и преку електронска пошта, а беа дискутирани и на седница на Економско-социјалниот совет. Во текот на изработка на документот имаше континуирана соработка со ЕК и ЦЕФ преку мисии и работилници со цел подобрување на квалитетот на ПЕР и јакнење на капацитетот на институциите за приоритизација и координација на економските политики.

1. Општа рамка и цели на економската политика

Позитивните поместувања во првите девет месеци од 2019 година изразени преку поинтензивен раст на инвестициите, силна поддршка на потрошувачката врз економскиот раст, континуиран силен раст на извозната активност, натамошно кредитирање на приватниот сектор, раст на активноста во градежништвото и индустријата, се во насока на остварување на проектираниот економски раст за 2019 година од 3,5%.

Во 2020 година реалниот раст на БДП се очекува да изнесува 3,8%, а во наредните две години да продолжи со посилен интензитет, односно да достигне 4,1% во 2021 година и 4,3% во 2022 година, придвижен од домашната побарувачка. Во 2020 година стапката на инфлација се очекува да изнесува 1,5%, а во 2021 и 2022 година е проектирана стапка на инфлација од 2%. Стабилниот девизен курс на денарот во однос на еврото ќе се задржи, во функција на одржување на ценовната стабилност како крајна цел на монетарната политика.

Фискалната политика во периодот 2020-2022 се карактеризира со зајакнато управувањето со јавните финансии и фискална одржливост, кои придонесуваат за задржување на макроекономската стабилност, натамошна фискална консолидација, односно одржување на низок буџетски дефицит. Во таа насока, годишната стапка на раст на вкупните расходи на Буџетот на РСМ постепено ќе забавува од 5% во 2020 година на 4,4% во 2022 година. Во комбинација со очекуваната наплата на приходите, ова ќе обезбеди постепено стеснување на вкупниот буџетски дефицит од 2,3% од БДП во 2020 година на 2% од БДП во 2021 и 2022 година. Примарниот буџетски дефицит исто така ќе се намали од 1,2% од БДП во 2020 година на 0,9% и 0,8% во 2021 и 2022 година соодветно.

Структурните реформи во ПЕР 2020-2022 ќе бидат насочени кон натамошно подобрување на транспортните и енергетски пазари, енергетска ефикасност, стимулирање на иновативноста и креативноста, подобрување на конкурентноста на услужниот и земјоделскиот сектор, дигитализација на административните услуги, намалување на сивата економија, олеснување на трговијата и зајакнување на човечкиот капитал. Спроведувањето на овие

мерки надолжителни со активните мерки на пазарот на трудот, треба да придонесат за зголемување на конкурентноста на македонската економија, креирање работни места и намалување на невработеноста.

2. Реализирани активности согласно препораките усвоени на Економско - финансискиот дијалог во мај 2019 година

П 1: Стабилизирање на јавниот долг преку балансиран примарен буџет со едновременно спроведување на буџетирани капитални трошоци. Придржување кон договорените мерки за консолидација, особено кон новата формула за индексација на пензиите. Спроведување на правните и организациски мерки за подобрување на наплата на приходите.

Со Ревидираната Фискална Стратегија 2020-2022 примарниот буџетски дефицит планиран е на ниво од 1,2% од БДП со Буџетот за 2020 година и понатаму 0,9% и 0,8% соодветно во 2021 и 2022 година. Во услови на умерено зголемување на гарантираниот долг до 2021 година заради имплементација на проектите главно во патната инфраструктура со заеми гарантирани од државата и негово намалување во 2022 година, се очекува умерено зголемување на вкупниот јавен долг во 2020 и 2021 година до 50,4% и 50,9% од БДП, респективно, а потоа негово намалување на 50,4% од БДП во 2022 година, што е под утврдениот лимит од 60% од БДП за среднорочно и долгорочно ниво на јавен долг. Капиталните инвестиции во наредниот среднорочен период укажуваат на интензивирање на инфраструктурните проекти, односно за инвестициски вложувања за патната и железничката инфраструктура, енергетската и комуналната инфраструктура, како и капитални инвестиции за подобрување на условите во здравствениот, образовниот и социјалниот систем, земјоделството, културата, спортот, заштитата на животната средина и правосудството. Истите се планирани на ниво од 3,2% од БДП за 2020 година, 3,5% за 2021 и 3,8% за 2022 година.

Со реформата што стартуваше од почетокот на 2019 година, а чија основна цел беше да се стабилизираат финансиските текови во Пензискиот фонд, се укина правилото пензиите да се зголемуваат половина според растот на платите, а половина според трошоците на живот, и како критериум останаа единствено животните трошоци. За една година од имплементацијата, пензиската реформа ги даде очекуваните резултати: дефицитот во Фондот за ПИО е намален за 3,7 милијарди денари, а приходите се зголемени за 10%. Очекувањето е дека приходите ќе продолжат да се зголемуваат со порастот на минималната и просечната плата, со зголемувањето на вработеноста, но и со мерката за субвенционирање на придонеси за раст на плати за која во буџетот за 2020 година се предвидени 2,4 милијарди денари. Со последните законски измени од декември 2019 година се предвидува во години кога има раст на минималната плата над 15% и раст на просечната плата за 5%, да постои можност и за покачување на пензиите за 5%.

Започна со имплементација ЕУ проектот „Подобрување во наплатата на приходите и даночна и царинска политика“, со траење од 3 години. Основна цел на проектот е да се подобри стабилноста, ефикасноста и квалитетот на целокупниот систем на приходи во земјата, со цел да се обезбеди одржливо и здраво управување со јавните финансии. Проектот ќе се спроведе од страна на МФ, УЈП и ЦУ, и опфаќа 4 компоненти: 1/Усогласување на регулативите од областа на даноци и царина со ЕУ законодавството; 2/Зајакнување на капацитетите на МФ про спроведување анализи за даночна политика и нејзино предвидување; 3/Зајакнување на оперативни и административни капацитети на ЦУ за спроведување на националното законодавство и процедури, управување со сметководство и ИТ услуги, и 4/Зајакнување на оперативни и административни капацитети на УЈП за спроведување на националното законодавство и процедури, ИТ услугите и процедурите.

Предполнетата годишна даночна пријава беше воведена и издадена од страна на УЈП, врз основа на измени и дополнувања на Законот за ПДД, како и реализацијата на ИПА Проектот „Поедноставување на процедурите за известување и плаќање на ПДД за даночни обврзници - граѓани“. Во рамките на новиот електронски систем на УЈП е-Персонален данок <https://e-pdd.ujp.gov.mk> се развиени и тествани идни работни процеси („To-Be“ business processes) и софтвер кој овозможи издавање на предполнетата Годишна даночна пријава од УЈП во 2019 година. Врз основа на податоците од електронските пресметки на исплатувачите податоци добиени од трети страни за 2018 година, УЈП изготви пополнета годишна даночна пријава за остварените приходи на даночните обврзници која им ја достави на граѓаните до 30 април 2019 година преку системот е-ПДД. Обврската на граѓанинот беше само да ја потврди или коригира пополнетата годишна даночна пријава најдоцна до 31 мај 2019 година. Покрај тоа, подготвени се деловни барања и спецификација за надградбата на системот Е-ПДД со систем на плати МПИН и ПДД-ДБ/ПДД-Б. Изготвен е нацрт-дизајн на новата пресметка за платите МПИН. Во тек е тестирање на решението во делот на преносот на податоците во јадрото на системот за интегрирана наплата.

Воспоставувањето на електронска даночна администрација и напредокот на УЈП подразбира и надминување на недостатокот на ИТ кадар, на состојбите на природен одлив на високо стручен кадар во функциите на УЈП и мотивација на вработените кои го носат товарот за имплементација на даночните реформи. Согласно донесениот Годишен план за вработување за 2019 година, започната е постапка за вработување на 35 административни службеници со објавување на Јавен оглас за вработување и постапката за пријавување и селекција на кандидати пред Агенцијата за администрација е во тек. По објавен Интерен конкурс донесена е Одлука за избор на кандидати за унапредување за вкупно 63 административни/даночни службеници, по која е во тек рокот за поднесување на приговори.

Завршен е ИПА2/ЕУИФ Проектот „Развивање и реструктурирање на работните процеси за новиот даночен интегриран ИТ

систем“и испорачани се моделираните деловни процеси (BPM2) кои ја покажуваат глобалната шема на деловните процеси кои треба да бидат реинженирани и да се интегрираат во новиот ИТ систем (“TO-BE” систем), испорачана е техничка спецификација за хардверот и софтверот за новиот интегриран ИТ систем и за контрола на квалитет – техничка поддршка за имплементација.

Ангажиран е експерт за анализа на техничките спецификации за софтверот, хардверот (вклучувајќи го и хардверот за Центарот за опоравување од катастрофи), анализа на пазарот во согласност со истите, како и подготовка на тендерска документација за новиот даночен интегриран ИТ систем. Откако ќе биде доставен извештај од експертот, треба да се донесе одлука во врска со финансирањето на новиот даночен интегриран ИТ систем. Во врска со техничката поддршка за обезбедување на контрола на квалитет, истото е предвидено во рамки на Твининг проектот „Подобрување на наплата на даноците и даночна и царинска политика“.

Во тек се активности за обезбедување соодветна локација за нова ИТ систем сала, што е предуслов за започнување со планираните постапки за јавни набавки.

П 2: Натамошно зголемување на транспарентноста на јавните финансии преку вклучување на податоци за јавните претпријатија во фискалните извештаи на општата влада согласно меѓународните статистички стандарди. Донесување на новиот Закон за буџет кој вклучува фискални правила и воспоставување на независен фискален совет.

Во насока на унапредување на транспарентноста, со Измените на Законот за јавните претпријатија од април 2018 година, јавните претпријатија имаат обврска да ги објавуваат годишните и тромесечните извештаи на своите веб страни, со што ќе се овозможи навремено и транспарентно следење на финансиското работење на овие субјекти. Во Фискалната стратегија 2020-2022 вклучени се податоци за работењето на јавните претпријатија и трговските друштва во државна сопственост. Исто така, во Електронскиот систем за пријавување и евиденција на обврски (ЕСПЕО) се евидентираат податоците за вкупниот износ на доспеаните, а неплатените обврски на јавните претпријатија и трговските друштва основани од државата или општините. Транспарентноста поврзана со податоците за јавниот долг е подобрена и со измените на Законот за јавен долг од мај 2019 година со вклучување на негарантиран долг на јавните претпријатија во дефиницијата за јавниот долг. Дополнително, ДЗС на редовна основа доставува ЕДП табели (табели за прекумерен дефицит) до Евростат. Опфатот на секторот Држава вклучува јавни претпријатија (како што се ЈП железничка инфраструктура, Национална радио телевизија, Фонд за осигурување на депозити, итн.) во согласност со методологијата на ЕСА 2010 година. Списокот на институционални единици во сектор-држава е јавно достапен на веб-страницата на ДЗС. Министерството за финансии работи и на веб сајт за прикажување на јавниот долг што ќе биде лансиран во февруари 2020 година. Јавниот долг претставува збир на државниот долг и долгот на јавните претпријатија основани од државата или од општините, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, за кои државата има издадено државна гаранција.

Новиот Закон за буџет е во финална фаза на изработка, односно во тек е разгледување и имплементација на забелешките на меѓународните институции и се очекува да започнат постапките за консултација со јавноста во однос на содржината. Законот треба да биде во согласност со подобрувањата на системот за управување со јавните финансии, со цел обезбедување рамка за водење здрава, предвидлива и одржлива фискална политика и зголемување на буџетската дисциплина и одговорност. Во законот соодветно се предложени фискални правила, како и воспоставување на Фискален совет кој треба да обезбеди независни и професионални анализи и мислења за макроекономските и фискалните претпоставки, фискалната стратегија, буџетот, извештаите за реализација на буџетот, фискалните ризици, исполнувањето на фискалните правила и слично.

П 3: Спроведување на усвоените стратегии за денаризација и справување со нефункционални пласмани, преку приоритизација на клучните области за реформи. Да се продолжи со внимателно следење на појава на потенцијални ризици за финансиската стабилност поврзани со делот на потрошувачки кредити, со распоредување на соодветни алатки за микро и макро прудентни политики доколку има потреба. Правно разјаснување на мандатот на Народната банка за утврдување на макропрудентни политики и воспоставување на рамка за ефективна соработка помеѓу агенциите вклучени во макропрудентната супервизија.

Стратегија за денаризација. Во периодот од средината на 2009 година до 2015 година беше присутен тренд на интензивна денаризација на двете страни на билансот на банките, најнапред на страна на пасивата, а потоа и на активата. Во овој период, учеството на депозитите со валутна компонента во вкупните депозити се намали за околу 18 процентни поени, а учеството на кредитите во валутна компонента во вкупните кредити се намали за околу 11 процентни поени. Промената во валутните склоности во полза на депозитите во домашна валута, покрај на одржувањето на макроекономска стабилност, како и здравиот и стабилен банкарски сектор, се должи и на следните фактори: зајакнатите фундаменти на домашната економија, повисокиот принос на инструментите во домашна валута, кризата во евро-зоната, напорите за развој на домашните финансиски пазари, како и макро-прудентни мерки на Народната банка насочени кон промоција на домашната валута (главно промени кај задолжителната резерва). Неизвесноста во однос на политичката состојба и шпекулациите во вториот квартал на 2016 година доведоа до прекин на позитивниот тренд, при што учеството на депозитите со девизна компонента забележа мал раст (од околу 1,5 п.п. во вториот квартал на 2016 година), потоа стабилизирање и враќање на пред-кризното ниво, кое во голема мерка се одржуваше и во текот на 2017-18 година.

Значајно е да се истакне дека придобивките од неколкугодишниот процес на де-евроизација се задржани, и покрај надворешните и внатрешните шокови, а во 2019 година повторно забележано умерено јакнење на денаризацијата на депозитите.

Во текот на 2017 година Народната банка изработи Предлог-стратегија за де-евроизација, во насока на натамошно јакнење на довербата во домашната валута, што е во функција на поддршка на монетарната стратегија на таргетирање на девизниот курс на денарот, како и зајакнување на финансиската стабилност. Владата на својата седница одржана на 20.12.2018 година ја усвои оваа Стратегија, којашто вклучува повеќе мерки во насока на денаризација на економијата, како и вклучување и на други надлежни институции. Во текот на 2019 година, започна имплементацијата на Стратегијата, при што беше предвидена разработка на девет мерки од вкупно осум области наведени во Стратегијата (само во една област не беше предвидена активност за оваа година). Од планираните девет мерки, заклучно со декември четири мерки се целосно реализирани, а пет се значително спроведени.

Реализираните активности се однесуваат на: а) натамошно спроведување на одржливи макроекономски политики во насока на одржување на макроекономската стабилност, како клучна детерминанта за довербата во домашната валута (што е потврдено и со Извештајот на ММФ за консултациите по член IV од јануари 2020 година); б) постепено зголемување на распонот помеѓу каматните стапки на државните хартии од вредност во домашна валута и со валутна клаузула на примарниот пазар во полза на домашната валута, со цел да се зголеми атрактивноста на инструментите во домашна валута; в) меѓуинституционална работна група подготви анализа за можностите за промена во шемата на осигурување на депозитите. Беше заклучено да не се прават промени во шемата за осигурување на депозити во насока на диференцијација на стапките на премија од аспект на валутната структура на депозитите, со оглед дека тоа не е пракса во ЕУ и воопшто ретко се применува, поради што не постојат доволно аргументи за соодветни ефекти врз денаризацијата; г) натамошен развој на финансиската едукација, преку активности за едукација на населението (предавања и едукативни текстови на Народната банка), вклучително и за валутниот ризик (во тек е подготовка и на Национална стратегија за финансиска едукација и финансиска инклузија).

Стратегија за поттикнување на справувањето и подобрување на управувањето со нефункционалните пласмани.

Во текот на 2016 година, со цел испитување на можностите за поефикасно разрешување на лошите побарувања на банките, Народната банка испрати сеопфатен прашалник до банките. Врз овие основи, во 2017 година Народната банка изработи Предлог-стратегија, со предлог мерки и активности за подобро управување со нефункционалните кредити, вклучително и нивна продажба. Владата на Република Македонија на својата седница одржана на 20.12.2018 година ја усвои оваа Стратегија, за чие спроведување е потребна координирана акција на повеќе институции во државата. Во декември 2018 година беа усвоени измени во Законот за извршување и Законот за нотаријат, кои беа дел од предвидените активности во рамки на Стратегијата, со што отпочна нејзината имплементација.

Во текот на 2019 година беше предвидена имплементација на три мерки од Стратегијата, при што две се целосно реализирани, а една е значително спроведена. Станува збор за следните активности: а) во рамки на анализите за можноста за изменување и дополнување на Одлуката за содржината и начинот на функционирање на кредитниот регистар, во јули 2019 година започнаа да се применуваат измените на оваа регулатива, чија главна цел беше усогласување со одредбите од новата Одлука за методологијата за управување со кредитниот ризик, со која меѓудругото, беа целосно применети европските дефиниции за нефункционални кредити, вклучително и критериумите за т.н. „unlikelyness to pay“, и за реструктурирани кредити; б) донесени се соодветни законски и подзаконски акти за воспоставување посебен регистар на имотите во сопственост на банките коишто се преземени и се предмет на продажба како активност на Агенцијата за катастар на недвижности; в) натамошно зајакнување на супервизијата и супервизорскиот надзор на управувањето со нефункционалните кредити на банките, со посебен осврт на зајакнување на корпоративното управување на банките.

Народната банка презема конкретни активности за реализација и на други од предложените мерки. Така, во рамки на ЕУ твининг проект е договорено, експерти од централните банки на Хрватска и Грција, да ги пренесат своите и европските искуства при продажбата на побарувањата, вклучително и регулаторните аспекти, при што ќе се направи обид за оценка на македонските регулаторни и пазарни услови и можности за соодветни промени и/или унапредувања во оваа насока. Исто така, почнувајќи од јули 2019 година, банките се должни да вршат задолжителен отпис на нефункционалните кредити кои се целосно резервирани подолго од една година (ова го замени регулаторното барање за задолжителен отпис на нефункционалните кредити кои се целосно резервирани подолго од две години, кое започна да се применува од 1.1.2016 година). Банките и понатаму имаат можност да преземаат активности за наплата на отпишаните нефункционални побарувања. Во текот на 2018 и во првите три квартали на 2019 година учеството на нефункционалните во вкупните пласмани на банките се одржува на околу 5%.

Потрошувачки кредити. Во последните години, растот на потрошувачките кредити се движи во вообичаените нивоа (помеѓу 11% и 12%) кои беа постигнати во периодот по воведувањето на мерката за повисоко капитално барање за долгорочните потрошувачки кредити од почетокот на 2016 година. Годишната стапка на раст на вкупните потрошувачки кредити, заклучно со 30.9.2019 година изнесува 12,3%. Учеството на нефункционалните потрошувачки во вкупните потрошувачки кредити е ниско и изнесува 2,3%. Досега е формиран капитален бафер од дополнително издвоениот капитал врз основа на наведената мерка, во висина од 3,1% од вкупните сопствени средства на банкарскиот систем. Народната банка внимателно ги следи движењата на потрошувачките кредити и е подготвена да преземе натамошни

мерки доколку оцени дека за тоа постои потреба. Во оваа насока, во текот на 2019 година се изработи и анализа на потрошувачките кредити со осврт кон потенцијалните ризици и преиспитување на потребата од дополнителни мерки.

Макропрudentна рамка. Со цел формализирање на макропрudentниот мандат на Народната банка, во Народната банка се подготви прв нацрт на текст за измени и дополнувања на Законот за Народната банка, којшто треба да се разгледа. Исто така, во тек се и активности за ревидирање на улогата и составот на Комитетот за финансиската стабилност. На крајот на септември 2019 година, сите супервизорски органи во земјата ги разгледаа модалитетите за утврдување на макропрudentниот мандат. Народната банка подготви нацрт Меморандум за разбирање за одржување на финансиската стабилност, кој ќе ги опфати сите релевантни прашања поврзани со работењето на комитетот, неговите членови, поставеноста, задачите и целите, начинот на работа, размена на податоци помеѓу финансиските регулатори за потребите на одржување на финансиската стабилност. Нацрт-Меморандумот предвидува формирање поткомитети, како пооперативни тела на комитетот.

П 4: Да се воспостават и спроведат транспарентни и конзистентни процедури за инспекции во фирмите, кои ќе се спроведат од страна на инспекторати со јасен мандат. Да се воспостави регистар на парафискални давачки на централно и локално ниво. Да се намалат времето и трошоците за решавање на стопанските спорови преку зајакнување на институционалните капацитети на граѓанските судови.

Донесен е Законот за инспекциски надзор, со кој се предвидени мерки и активности за транспарентни и конзистентни процедури при вршење на инспекцискиот надзор. Воспоставен е нов механизам за планирање на надзорите, во смисла дека високо ризичните фирми да бидат соодветно планирани за надзор, а оние фирми кои се ниско ризични да бидат поретко планирани. Исто така, како нова мерка е воведена опомената, со која во голема мера се засилува превентивната улога на инспекциските служби.

Во рамки на Каталогот на услуги кој го одржува МИОА, внесени се податоци за надоместоци и административни такси за над 700 услуги за физички и правни лица. Овие податоци се искористени од страна на МЕ за изработка на Анализа на парафискалните давачки за МСП¹, со цел да се направи експлоративна анализа на обемот и тежината на парафискалните давачки за ММСП. Анализата е прва од ваков карактер, обезбедува генерален преглед на состојбата и основа за подлабинско прибирање и анализа на податоците и претставува добра основа за дизајн на регистар на парафискални давачки. Изработката на Анализата и оправданоста од нивно намалување или укинување произлегоа од предлог мерките од Акцискиот план за реализација на Стратегијата за формализација на неформалната економија 2018-2022 година, чие спроведување го координира МТСП. За промоција на анализата беше одржан настан во декември 2019 година.

Согласно Решение за формирање на работна група бр.21-3786/11 од 25.11.2019 година, формирана е работна група за изготвување на Закон за измени и дополнувања на Закон за парничната постапка. Исто така, во тек е подготовка на Стратегија за човечки ресурси во судството и предвидено е нејзино донесување во втората половина на 2020 година.

П 5: Да се спроведе Акцискиот план за формализирање на неформалната економија 2018-2020 согласно предвидената временска динамика.

Дел од активностите на АП за формализација на неформалната економија 2018-2020 е предвидено да се спроведат преку ЕУ проектот „Подобрување на условите за работа“ кој започна во ноември 2019 година и ќе трае до ноември 2021 година. Проектот предвидува: развој, собирање и следење на статистички податоци и показатели поврзани со неформалната економија и подготовка на годишни извештаи за обемот и карактеристиките на неформалната економија, во соработка со ДЗС, МТСП, УЈП, ДПИ, ДИТ; дизајнирање на ваучерски систем или еквивалентен механизам кој промовира подобри услови за работа и формално вработување во услужните сектори со висока застапеност на непријавената работа, односно во дејности со доминантна вработеност на жени и млади лица со фокус на сезонска работа, повремено давање услуги, домашни помошници и сл.; воведување идентификациони картички за работници во одредени сектори (земјоделство, градежништво, угостителство итн.); систем на соработка на институциите во областа на неформалната економија (на национално и локално ниво); промоција на погодностите на регулаторното окружување и новите форми на поддршка за формализација на неформалната економија итн.

Во насока на стеснување на просторот за избегнување на плаќање на ДДВ, донесени се измени на Законот за регистрирање на готовински плаќања во делот на регулирање на издавањето на сторно сметки кај угостителите и приредувачите на посебни игри на среќа во обложувалници, каде е пропишано дека фискалните сметки не е дозволено да сесторнираат по изминување на 15 минути од нивното издавање.

Со цел намалување на сивата економија и злоупотребите со фискални сметки, донесен е Законот за враќање на дел од ДДВ на физичките лица, со кој физичките лица имаат право на враќање на 15% од ДДВ искажан во фискалните сметки кои ги добиваат за купување на добра и услуги преку алатката МојДДВ. Така, граѓаните бараат фискални сметки за плаќањата кои ги вршат со готовина, кои потоа ги скенираат и пријавуваат во УЈП за да го остварат правото на враќање на дел од данокот. Дополнително, во декември 2019 година беше лансирана и наградната игра МојДДВ #МојаНаграда со што мобилната апликација беше надградена со нови функционалности. Со наградната игра се стимулираат граѓаните да

¹Finance Think, http://www.financethink.mk/wp-content/uploads/2019/12/PolicyBrief_no.38.pdf

бараат фискални сметки и со тоа да учествуваат во борбата против сивата економија додека имаат можност да добијат парични награди. При скенирањето на фискалните сметки, ако сметката не е добитна граѓаните добиваат едукативна порака за даноците со што се цели кон едукација за даноците и јакнење на даночниот морал. Првичните резултати од наградната игра покажуваат дека таа значајно влијае кон зголемување на бројот на скенирани фискални сметки и корисници на мобилната апликација.

Изработени се Каталог на услуги со податоци за повеќе од 1.200 услуги од повеќе од 190 закони и Анализа на парафискални давачки за ММСП, со цел квантитативна и квалитативна анализа на услугите, давање приоритет на дигитализација на услугите и најважно, анализирање на парафискалните давачки за да се утврди оправданоста за нивно постоење и да се размисли за нивно намалување или целосно отстранување.

Во рамки на проектот „Зајакнување на социјалниот дијалог“, изработена е Анализа² на соодветната законска рамка која се однесува на неформалната економија, поконкретно на јазот помеѓу Законот за забрана и спречување на вршење на нерегистрирана дејност и Закон за инспекциски надзор, Законот за девизна инспекција, Законот за финансиска инспекција во јавниот сектор, Законот за управната инспекција, Законот за шумарска и ловна инспекција, Законот за техничката инспекција, Законот за занаетчиство, Законот за безбедност и здравје при работа, Законот за работни односи, Законот за инспекцијата на труд, Законот за просветната инспекција, Законот за санитарната и здравствената инспекција и Законот за трговија. Анализата содржи и препораки за усогласување на Законот за забрана и спречување на вршење на нерегистрирана дејност со останатите горенаведени материјални закони со цел зајакнување на правната рамка за борба против неформалната економија, како и предлог Листа на проверка за усогласеност со одредбите од Законот за забрана и спречување на вршење на нерегистрирана дејност, која ќе послужи како пример за понатамошен развој на слични вакви листи согласно одредбите од другите закони, како за правните лица, така и за надлежните во инспекциските служби.

Во насока на јакнење на советодавната улога и превентивни активности поврзани со нерегистрираната дејност и зголемување на бројот на фирми кои ја регистрирале дејноста, УЈП во 2018 и 2019 година има спроведено обуки на повеќе од 200 физички лица за неправилности во однос на Законот за даночна постапка.

Со цел интензивирање на активностите за адресирање на неформалната економија во делокруг на работата на Министерството за финансии и органите во состав - Управа за јавни приходи и Царинска управа, Управа за финансиско разузнавање и Финансиска полиција, во координација на МФ во тек е изработка на план на активности за интензивирање на адресирање на сивата економија и креирање на подобра бизнис околина. Во тек е изработка на онлајн платформа за сива економија која ќе влијае на кревање на свеста, ќе има едукативна и информативна улога и ќе претставува своевиден патоказ за мерките. МФ на овој начин придонесува кон имплементација на Стратегијата за формализација на неформалната економија.

Имајќи во предвид дека Република Северна Македонија е мала отворена економија, посебен фокус во планот на активности ќе биде ставен на електронската трговија како област која нуди можност за подобро интегрирање на домашните фирми со глобалните пазари и можност за развој на дигиталната економија. Во насока на дигитализацијата и подобрување на бизнис околината во тек е развој на модел за воведување на е-фактура од страна на Управата за јавни приходи.

Во октомври 2019 година, во рамки на Министерството за финансии се формираше работна група за справување со сивата економија во е-трговија, како значајна индустрија која е во постојан раст. Организирана беше и тркалезна маса вклучувајќи ги коморите и засегнатите страни, на која беа мапирани предизвиците во доменот на е-трговијата. Намалувањето на сивата економија може значајно да придонесе за подобрена наплата на приходите и нивно зголемување и претставува приоритет на МФ. Активности кои ќе бидат превземени во оваа насока вклучува подигање на свеста за потенцијалот на е-трговијата, континуирана едукација на граѓаните, фирмите и институциите за е-трговија, развој на решение за поврзување на е-трговците со системот на УЈП (виртуелна фискализација) како и воведување на систем за информација пред пристигнување (pre-arrival) за малите пратки во поштенска испостава. Имајќи во предвид дека интернетот создава можност за развој на нелојална конкуренција, а со цел да се овозможи фер деловно опкружување, ќе се спроведе мапирање на актери во е-трговија, подобрување на регулативата во однос на е-трговија и подобрена контрола и механизми од страна на надлежните инспекторати и ЦУ и УЈП во оваа област.

П 6: Да се спроведе Младинската гаранција во целата земја со фокус на неразвиените региони преку обезбедување на доволен број на квалификувани човечки ресурси во Агенцијата за вработување, и учество на релевантните чинители. Да се зајакне управувањето во образовниот сектор со цел забрзување на модернизацијата на образовниот систем на сите нивоа преку подобрување на инфраструктурата, наставните програми и квалификациите на наставниците. Да се донесе и спроведе новата законодавна рамка за социјална заштита со цел подобрување на влијанието на социјалните трансфери врз намалување на сиромаштијата.

Во првата половина на 2019 година, од страна на КПМГ Бугарија беше спроведена Функционална анализа на АВРСМ, со цел да се добијат повеќе информации кои ќе бидат од важност при донесување на новите Правилници за внатрешна организација и за систематизација на работните места во АВРСМ. Извештајот од функционалната анализа ја потврди

²Анализата на законодавството за потребите на Економско-социјалниот совет е изработена од страна на Центарот за истражување и креирање политики во рамки на проектот Зајакнување на социјалниот дијалог, кој го финансира ЕУ, а го спроведува Меѓународната организација на трудот.

потребата за воспоставување на посебно Одделение за вработување на млади лица, а воедно содржи и други препораки за подобрување на функционирањето на АВРСМ, што ќе бидат вградени во новите Правилници.

Во продолжение е даден преглед на активностите за модернизирање на образовниот систем одделно во секое ниво на образование. Во **предучилишно образование**: Изработен е нацрт- документот за професионални компетенции за воспитувачите во консултации со стручната јавност, како основа за регулирање на кариерниот развој на вработените во детските градинки. Истиот ги дефинира знаењата, вештините и ставовите на воспитувачите. Се очекува отпочнување на ИПА – 2017 “Raising the quality of pre-school education and care”. Се воведуваат иновативни начини за развивање на социо-емоционалните вештини и истрајност кај децата преку нова двегодишна програма. Во рамки на оваа програма до крајот на ноември 2019 година 133 колегијални воспитувачи се стекнаа со професионални компетенции во 3 области. Во **основно и средно образование**: Донесен е нов Закон за основното образование и Закон за наставниците и стручните соработници во основните и средните училишта. Согласно новиот Закон за основно образование, од учебната 2019/2020 година, минималниот број на ученици во една паралелка се намалува од 24 на 20 ученици, а комбинирана паралелка може да има најмногу до 10 ученици, во насока на обезбедување на поголем квалитет во наставата. Заради остварување на правото на образование на сите деца се воведува можност за организирање и остварување на основното образование во здравствени и домашни услови за ученици на домашно и болничко лекување подолго од три недели. Во насока на остварување на интересите на учениците во основното училиште, законот уредува учениците да се организираат во заедница на паралелка и ученички парламент, а ќе се избира и ученички правобранител. Во насока на унапредување на мултикултурализмот и меѓуетничката интеграција законот предвидува во училиштето да се формира Тим за училишна интеграција. Се унапредува начинот на раководење и управување со училиштето кон елиминирање на политичкото влијание во образованието. БРО изготви национални стандарди базирани на Европската рамка на клучни компетенции. Изготвени се наставни програми за македонски јазик за заедниците и албански јазик за заедниците, како изборен предмет. Исто така, во тек е изготвување на Концепција за инклузивно образование, а веќе се подготвени прирачници за наставниците за инклузијана ученици со попреченост во развојот. Во основното училиште директорот формира: 1) училишен инклузивен тим, кој се грижи за инклузивните политики и практики на ниво на целото училиште и 2) инклузивен тим за ученик којшто работи по индивидуален образовен план или по модифицирана наставна програма. Од оваа година учениците со попречености проценувани од страна на Комисијата за дополнителната образовна, здравствена и социјална поддршка базирана на Меѓународната класификација на функционирањето (МКФ). Учениците од посебните училишта и паралелки кои добиваат препорака за следење на редовна настава, почнувајќи од учебната 2019/2020 година се запишуваат во редовна настава во училиштата и за истите се обезбедени околу 300 образовни и лични асистенти. Во однос на реформите во стручното образование и обука, од учебната 2019/2020 година во прва година во средното стручно образование, воведени се нови модуларно дизајнирани наставни програми во сите 14 секториза сите 52 квалификации. Наставните програми се изработени во соработка со бизнис заедницата и се изразени со ЕКВЕТ кредити и содржат резултати од учење. Изготвени и донесени се и наставните програми за втора, трета и четврта година во средно стручно образование кои ќе се применуваат sukcesивно. Новите модуларни програми се базирани на резултати од учење и критериуми за оценување. Модуларните наставни планови и програми и воведувањето на учење преку работа во 3-та и 4-та година како интегрален елемент во системот на техничко образование, како изголемувањето на учеството на практичната настава и вежби, ќе даде поголема можност на учениците за развивање на пошироки клучни компетенции и вештини како во училиште така и во реални услови во компаниите. Во насока на поддршка на реформираното средно стручно образование започнат е процес за набавка на опрема за стручните училишта. Трета година по ред се спроведува и Грант програмата за зајакнување на соработката меѓу училиштата и бизнис заедницата. Со оваа Грант програма досега се доделени вкупно 42 гранта до крај на проектот со обука би биле опфатени околу 3600 ученици и 620 наставници. Во учебната 2019/2020 година, дуално стручно образование се спроведува во седум стручни училишта, за три профила. МОН со поддршка на Европската тренинг фондација (ЕТФ) изработи проценка на моменталната понуда и идната потреба од вештини во североисточен регион, југозападен регион и полошки регион и се подготви документот „Воспоставување на Регионални центри за СОО во РСМ“. Во тек е усвојување на Закон за изменување и дополнување на Законот за средно стручно образование, со кој е даден законски основ за основање на регионалните центри. Во тек е и усвојување на нов Закон за образование на возрасни во насока на усогласување со МРК и имплементација на системот за валидација на неформално и информално учење. Државниот испитен центар ги објави резултатите од ПИСА 2018, согласно кои земјата е на 62 место по резултатите од природни науки, на 66 место по читање и на 67 место по резултатите од математика, од 79 држави и економии кои учествувале. Република Северна Македонија е една од земјите со најголем напредок помеѓу две тестирања, односно со највисок скок. **Подобрување на инфраструктурните услови**: Во однос на унапредување на инфраструктурните услови на училиштата, изграден е еден нов училишен објект основно образование, а во тек е изградба на две нови основни училишта. Завршена е реконструкцијата на 18 основни и средни училишта широм земјата. Изградени се 10, а во тек е изградба на 15 нови училишни спортски сали.

Законот за социјалната заштита, Законот за социјална сигурност за старите лица и измените на Законот за заштита на децата влегоа во сила во мај 2019 година. Сите подзаконски акти за имплементација на новата регулатива се објавени и првата исплата на паричните права од реформираниот систем на социјална заштита и заштитата на децата се изврши во јуни 2019 година. Со новиот **Закон за социјална заштита** се воведува гарантирана минимална помош и се овозможи зајакната активација на корисниците на ГМП на пазарот на трудот. Се направи интегрирање на категоријалните бенефиции во генерички парични давања, согласно основот на користење и се овозможи комбинирање на правата на

парична помош. Административната постапка за стекнување со правата на парична помош се поедностави. Корисниците на гарантирана парична помош за прв пат остварија право на детски и образовен додаток (за основно и средно образование), со што се воведо семеен пакет, односно обезбедување на средства за намалување на сиромаштијата на материјално необезбедените домаќинства. **Законот за социјална сигурност за старите лица** има за цел зголемување на ефективност на паричните давања за оваа категорија на граѓани и намалување на процентот на сиромаштијата кај старите лица над 65 годишна возраст, кои не можат да обезбедат средства за егзистенција по други основи. Со реформата во областа на **заштитата на децата**, се овозможи полесен пристап до детски додаток, на начин што правото ќе може да го остварат семејства со деца кои имаат ниски приходи и кои во семејството не мора да има вработен член, услов кој беше клучен во остварувањето на правото на детски додаток. Се воведо ново право - додаток за образование за деца кои редовно посетуваат настава во основно и средно училиште, заради поддршка на родителите во подмирувањето на училишните трошоци, и тоа за домаќинства со ниски примања како и за корисници на ГМП. Воедно еднократната парична помош за новороденче како право се овозможи покрај за прво дете да се користи и за второ дете. Во насока на олеснување на животот и поголема социјално вклучување на лицата со пореченост како парични права се проширува правото на надоместок заради попреченост за лица со интелектуална попреченост и се овозможува користењето на правото за родителите кои се грижеле за своето дете со попреченост и не го сместиле во социјална установа, да се стекнат со парично право на возраст за пензионирање, поради тоа што не се стекнале со пензија по друг основ. Донесен е *Правилник за начинот и обемот на социјалните услуги, нормативите и стандардите за давање на социјални услуги*. Цените на услугите од социјална заштита со одлука ќе ги утврдува министерот, врз основа на методологија за формирање на цените на услугите во зависност од стандардите и нормативите за давање на социјалната услуга.

3. Макроекономска рамка

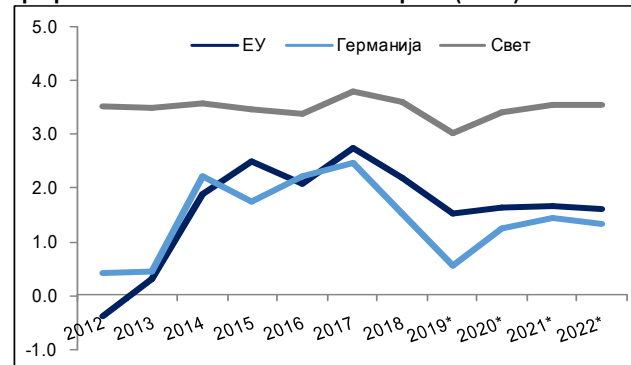
3.1. Последни економски движења

Меѓународно економско окружување³.

Глобалната економска активност растеше со послаб интензитет во првото полугодие од 2019 година. Растот на преработувачката индустрија е значително забавен во овој период, а зголемените трговски и геополитички тензии, коишто ја зголемија неизвесноста во однос на глобалниот трговски систем и воопшто на меѓународната соработка, имаа негативно влијание врз глобалната трговија, но и врз довербата на инвеститорите и нивните одлуки. Притоа, поместувањата кон зголемена приспособлива монетарна политика, пред се од страна на централната банка на САД преку намалување на основната каматна стапка во јули и септември, како и од Европската централна банка, која ја намали депозитната каматна стапка, но и најави повторно започнување на програмата за квантитативно олеснување, во чии рамки ќе се откупуваат хартии од вредност, влијае кон ублажување на ефектите од трговските и геополитички тензии врз финансискиот пазар и економската активност.

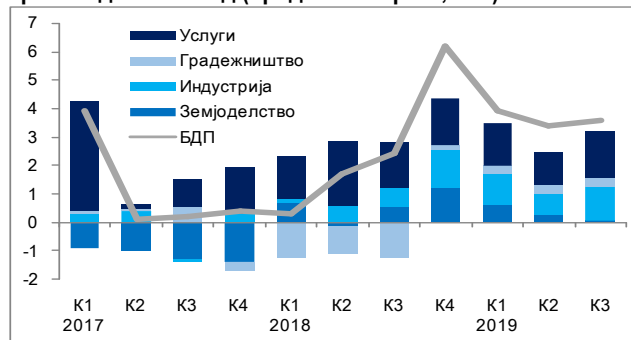
Растот на глобалната економија во 2019 година е проектиран на 3,0%, а во наредните години се предвидува одредено забрзување, така што во 2020 година се очекува раст од 3,4%, а за 2021 и 2022 година е проектиран раст од 3,6%. Во ЕУ, растот на економската активност се очекува да забави во 2019 година и е проектиран на 1,5%, а во наредниот среднорочен период се предвидува просечен годишен раст од 1,6%. Германија, како најзначаен трговски партнер на земјата, во 2019 година беше силно погодена од значителното забавување на глобалната побарувачка на автомобили, со што растот на економската активност во 2019 година се очекува да изнесува

Графикон 3.1. Глобален економски раст (во %)

Извор: Меѓународен монетарен фонд, октомври 2019 г. (* - проекции)

Графикон 3.2. Структура на економскиот раст според производниот метод (придонес во раст, п.п.)

Извор: Пресметки на МФ врз база на податоци од ДЗС

³Меѓународен монетарен фонд „Светски економски преглед“, октомври 2019 година.

0,5%, а во наредниот среднорочен период се предвидува посилен раст, проектиран на 1,3% во просек годишно, но сепак е на пониско ниво во однос на претходните проекции.

Ризиците во однос на проектираните стапки на раст на глобалната економија се надолни. Понатамошна ескалација на трговските тензии придружена со зголемена неизвесност во однос на економските политики, како и зголемените геополитички тензии би можеле неповолно да влијаат врз глобалната трговија, инвестициите и соодветно на економската активност.

Последни економски движења во Република Северна Македонија

Бруто-домашен производ. Во однос на домашната економија, во првите девет месеци од 2019 година економскиот раст изнесува 3,6% и е на широка основа. Градежната дејност забележа реален раст од 5,6%, кој согласно високофреквентните податоци е резултат на извршените градежни работи и во делот на високоградба и во сегментот на нискоградба, односно изградба на патишта.

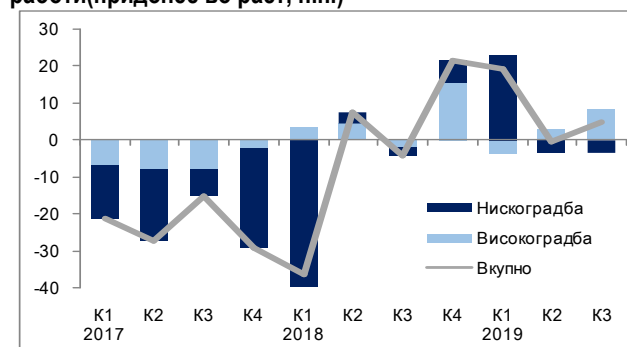
Индустријската дејност во овој период забележа, исто така, раст од 5,6% на реална основа. Согласно месечните податоци за индустриското производство, во периодот јануари-септември поволни движења се забележани кај трите сектори, односно кај преработувачката индустрија, рударството и снабдувањето со енергија. Во рамки на преработувачката индустрија, позначителен придонес врз растот во овој период имаа производството на моторни возила, машини, уреди и електрична опрема, односно дејностите каде што се активни поголемите странски индустриски капацитети, и во кои се создава приближно една четвртина од индустриското производство. Солиден придонес врз растот имаа и производството на пијалаци, на текстил, на фармацевтски производи и препарати итн.

Во првите девет месеци, услужниот сектор забележа реален раст од 2,2%, што во најголем дел се должи на зголемената активност во трговската, транспортната и угостителската дејност. Растот на трговската активност во овој период, согласно високофреквентните податоци, произлегува од поволните движења во сите три сегменти, односно трговијата на мало, трговијата на големо и трговијата со моторни возила. Земјоделството во првите девет месеци забележа раст од 4,2% на реална основа.

Гледано според расходната страна, растот на економската активност во првите девет месеци е резултат на растот на домашната побарувачка, при раст и на потрошувачката и на бруто-инвестициите, додека нето-извозот имаше негативен придонес врз растот, посебно во третиот квартал (графикон 3.5).

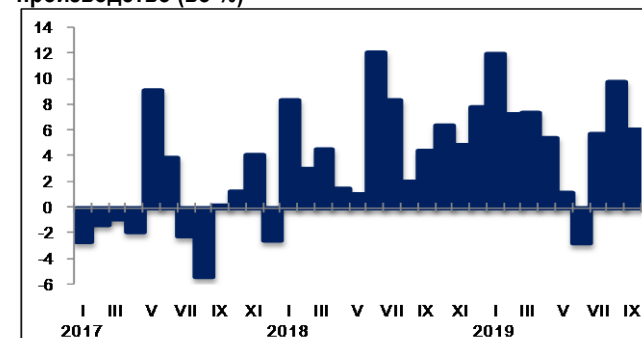
Потрошувачката во овој период забележа реален раст од 3,8%, со што продолжи значително да ја поддржува економската активност, при состојба на позитивен придонес и од приватната и од јавната потрошувачка. Растот на приватната потрошувачка достигна 3,9%, што во најголем дел се должи на порастот на расположливиот доход на домаќинствата, во услови на зголемени плати и раст на вработеноста во економијата, а беше поддржана и од зголеменото кредитирање на домаќинствата. Јавната потрошувачка забележа раст од 3,5% на реална основа, кој произлегува од зголемените расходи за стоки и услуги и за плати и надоместоци.

Графикон 3.3. Структура на растот на извршени градежни работи(придонес во раст, п.п.)

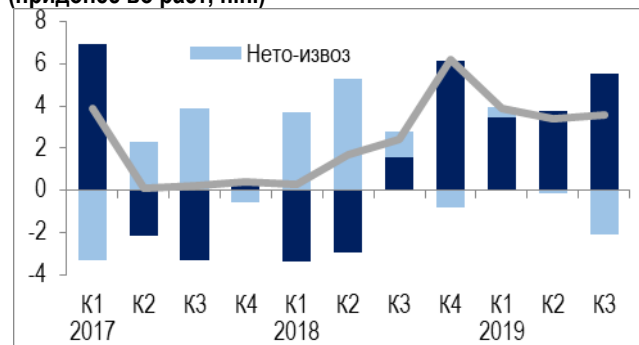
Извор: Пресметки на МФ врз база на податоци од ДЗС

Графикон 3.4. Годишен раст на индустриското производство (во %)

Извор: Државен завод за статистика

Графикон 3.5. Расходна структура на економскиот раст (придонес во раст, п.п.)

Извор: Пресметки на МФ врз база на податоци од ДЗС

Бруто-инвестициите се зголемени за 4,3%, во најголем дел како резултат на инвестициите во градежни работи, а во одредена мера и на инвестициите во машини и опрема во услови на раст на увозот на капитални производи. Засилената инвестициска активност е поддржана и преку растот на долгорочно кредитирање на претпријатијата.

Извозот на стоки и услуги во првите девет месеци забележа раст од 12,2% на реална основа, што е главно одраз на извозот на капацитетите во слободните економски зони, односно извозот на машини, транспортни уреди и хемиски производи, поддржан и од солидните остварувања на дел од

останатите извозни сегменти, како што се прехранбената и металната индустрија. Увозот на стоки и услуги забележа реален раст од 11,6%, придвижен од увозот на интермедијарни и капитални производи, во услови на раст на инвестициите и на извозот.

Процена за 2019 година. Позитивните поместувања во првите девет месеци од 2019 година изразени преку поинтензивен раст на инвестициите, силна поддршка на потрошувачката врз економскиот раст, континуиран силен раст на извозната активност, засилено кредитирање на приватниот сектор, раст на активноста во градежништвото и индустријата, се во насока на остварување на проектираниот економски раст за 2019 година од 3,5%.

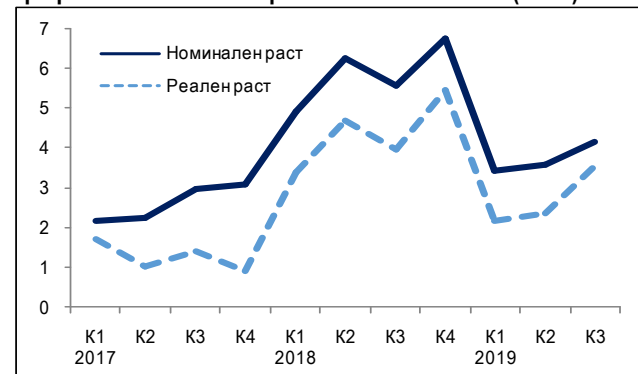
Графикон 3.6. Број на вработени и стапка на невработеност

Извор: Државен завод за статистика

Пазар на труд. Позитивните движења на пазарот на трудот продолжија во 2019 година, и тоа со нешто посилна динамика во однос на претходната година. Според Анкетата на работна сила, просечниот број на вработени лица во првите три квартали од 2019 година е зголемен за 5,2%, односно за 39,6 илјади лица во однос на истиот период од 2018 година, при што вработеноста е најмногу зголемена во преработувачката индустрија, односно таа има апсорбирано 18,7% од новосоздадените работни места. Пораст на вработеноста има и во услужните дејности и во градежниот сектор. Стапката на вработеност достигна 47,4% во третиот квартал од 2019 година, што претставува зголемување од 2,3 процентни поени во однос на истиот квартал од 2018 година. Растот на вработеноста е придружен со пад на бројот на невработени, со што стапката на невработеност во третиот квартал се намали на 17,1%, односно за 3,7 процентни поени во споредба со истиот квартал од 2018 година. Пад на стапката на невработеност има кај сите возрасни групи. Активното население во третиот квартал од 2019 година претставува 57,2% од работоспособното население.

Графикон 3.7. Раст на просечната нето-плата (во %)

Извор: Државен завод за статистика

Просечната месечна нето-плата во периодот јануари-септември 2019 година е повисока за 3,7% на номинална основа и за 2,7% на реална основа, што се должи на зголемувањето на платите кај повеќе дејности. Така, на номинална основа во преработувачката индустрија платите се зголемени за 4,6%, во градежниот сектор за 5,9%, во транспортната дејност за 8,1%, во информациско-комуникациската дејност за 3,2%, во образованието за 4,7%, во здравството и социјалната заштита за 9,9% итн.

Надворешен сектор. Движењата во тековната сметка на билансот на плаќања во првите три квартали од 2019 година упатуваат на мал дефицит, при натамошни солидни извозни остварувања како кај новите производствени капацитети, така и кај дел од традиционалниот производствен и услужен сектор, и покрај влошениот глобален амбиент. На тековната сметка од платниот биланс во периодот јануари - септември 2019 година е остварен мал дефицит од 13 милиони евра (во истиот период претходната година бил остварен суфицит од 90 милиони евра). Остварениот дефицит произлегува од повисокиот трговски дефицит (главно како одраз на увозната зависност на производството наменето за извоз), како и од понискиот суфицит во размената на услугите, додека дефицитот кај примарниот доход и суфицитот кај секундарниот доход се задржаа на слично ниво. Во рамки на секундарниот доход, нето откупената ефективна на менувачкиот пазар, преку која се апроксимираат приватните трансфери, беше малку повисока (за 1,8% споредено со истиот период од претходната година).

Табела 3.1. Биланс на плаќања

(% од БДП)	2014	2015	2016	2017	2018	I-IX.2019
Дефицит на тековна сметка	-0,5	-2	-2,9	-1	-0,1	-0,1
Стоки, нето	-21,7	-20,1	-18,8	-17,8	-16,2	-12,1
Услуги, нето	4,5	3,8	3,5	3,7	3,4	3,4
Примарен доход, нето	-1,9	-3,2	-4	-4	-4,2	-3,0
Секундарен доход, нето	18,6	17,4	16,4	17	16,9	11,6
Финансиска сметка, нето (без девизни резерви)	5,1	-0,1	6,3	-0,5	5,1	1,6
СДИ, нето	2,3	2,2	3,3	1,8	5,6	1,0
Портфолио инвестиции, нето	5,6	0,7	4,4	-0,2	3	-1,0

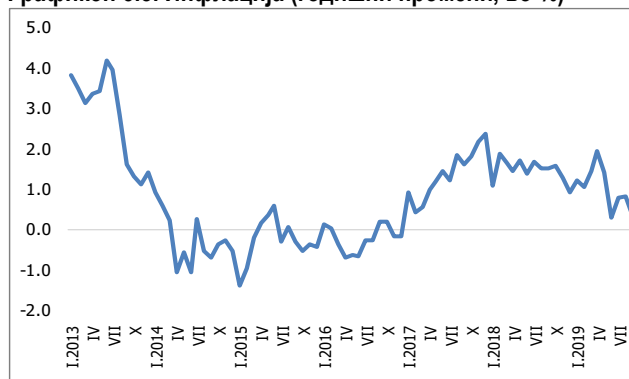
Извор: НБРСМ, ДЗС, проекција на НБРСМ за БДП за 2019 година.

Во првите три квартали на 2019 година, во рамки на финансиската сметка, приливи беа остварени главно врз основа на трговски кредити, странски директни инвестиции (СДИ) и заеми. Во периодот јануари - септември 2019 година, СДИ, нето, изнесуваат 113 милиони евра, што е пониско споредено со истиот период од 2018 година (299 милиони евра). Според одделни компоненти, остварени се високи нето-приливи на сопственички капитал и реинвестирана добивка, коишто во значителен дел беа неутрализирани од одливите врз основа на меѓукомпанискиот долг.

На крајот на септември 2019 година, бруто девизните резерви изнесуваа 3.127 милиони евра, што претставува зголемување за 9,1% споредено со состојбата на крајот од 2018 година, главно заради остварениот висок откуп од страна на Народната банка на девизниот пазар. Девизните резерви се одржуваат на адекватно ниво, обезбедувајќи просечна покриеност на увозот на стоки и услуги од наредната година од околу четири месеци.

Инфлација. Просечната годишна инфлација во периодот јануари - септември 2019 година изнесува 1%. Движењето на инфлацијата е под влијание на цените на храната (главно зеленчукот), како и повисоките цени кај тутунските производи (согласно постепеното зголемување на акцизите). Просечната базична инфлација, која ги исклучува варијабилните категории (храна и енергија) изнесува 0,8% годишно (според пресметки на НБРСМ). Структурно, во рамки на вкупниот инфлациски индекс, придонесот на храната изнесува 0,7 п.п., придонесот на базичната инфлација 0,4 п.п., додека енергијата има негативен придонес од 0,1 п.п.. Главниот придонес кон базичната инфлација произлегува од цените на алкохолните пијалаци и тутунот кадешто во голема мерка се присутни и ефекти од еднократни непазарни ценовни промени (повисоки акцизи кај тутунот), а во помал дел и од повисоките цени на некои видови услуги. Просечната базична инфлација која ги исклучува категориите: непроцесирана храна, енергија, течни горива и мазива и тутун и алкохолни пијалаци изнесува 0,6% (ДЗС).

Графикон 3.8. Инфлација (годишни промени, во %)

Извор: Државен завод за статистика

Монетарни движења и девизен курс. Монетарната политика и во 2019 година е фокусирана на одржување на ценовната стабилност, преку одржување на стабилен номинален девизен курс на денарот во однос на еврото. Во текот на 2019 година, монетарната политика беше олабавена преку намалување на основната каматна стапка од 2,5% на 2,25% во март, што е историски најниско ниво. Ова релаксирање е направено во услови на ниска и стабилна инфлација, солидна надворешна позиција и поволни движења на девизниот пазар, како и позитивни движења во банкарскиот систем.

Годишниот раст на најшироката парична маса M4 на крајот на септември 2019 година изнесуваше 10,8% (на крајот на 2018 година раст од 11,8%). Вкупните депозити на приватниот сектор во банкарскиот систем во септември 2019 година беа повисоки за 10,1% на годишна основа, што е слична стапка на раст како и на крајот на 2018 година (10,5%). Од секторски аспект, депозитите на домаќинствата се повисоки за 9,3% (на крајот на 2018 година нивниот раст изнесуваше 9,5%), при истовремено забрзување кај депозитите на претпријатијата кои беа повисоки за 11,1% (наспроти растот од 9,5% на крајот на 2018 година). Во септември, близу две третини од остварениот годишен раст на вкупните депозити произлегува од растот на депозитите на домаќинствата.

Од валутен аспект, на крајот на септември 2019 година, побрз годишен раст бележеа денарските депозити, со вклучени депозитни пари (12,3%), наспроти растот кај девизните депозити, со вклучени депозити со валутна клаузула (7%). На крајот на септември 2019 година, растот на денарските депозити, со вклучени депозитни пари, креира 72% од годишниот раст на вкупните депозити. Следствено, учеството на депозитите со валутна компонента (девизни и со девизна клаузула) во вкупните депозити на крајот натретиот квартал на 2019 година изнесуваше 39,5%, што е малку под нивото на крајот на 2018 година (40%), но умерено пониско од нивото во септември 2018 година од 40,6%, а воедно значително пониско наспроти нивото на почетокот на глобалната криза (од околу 60%).

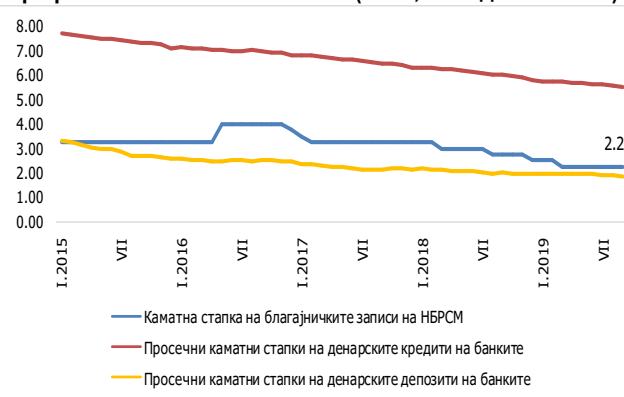
Графикон 3.9. Банкарски депозити и кредити

Извор: НБРСМ

*Во периодот VI.2016-VI.2017 и во K-3-2019 година коригирано за отписите.

Графикон 3.10. Каматни стапки (во %, на годишно ниво)

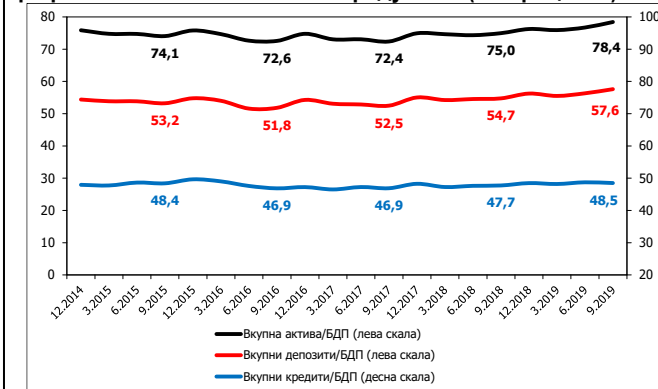

Извор: НБРСМ

Банкарските кредити кај приватниот сектор во првите три квартали на 2019 година продолжија да растат. На крајот на септември 2019 година, коригирано за ефектот од извршени отписи согласно регулаторната мерка⁴, нивната стапка на раст изнесува 7,0% (раст од 7,3% на крајот на 2018 година). Притоа, поинтензивен раст оствари кредитирањето на домаќинствата (10,3%), наспроти пласманите кај претпријатијата (раст од 4,1%). Во септември, околу 72% од годишниот раст на вкупните кредити произлегува од растот на кредитите на домаќинствата, додека придонесот на кредитите на претпријатијата е помал и изнесува околу 27%.

Каматните стапки на банкарскиот сектор забележаа мало намалување. Просечните пондерираны каматни стапки

Графикон 3.11. Финансиско посредување (во проценти)

Извор: НБРСМ.

на денарските кредити и денарските депозити во септември 2019 година изнесуваа 5,5% и 1,8%, годишно и во однос на крајот на 2018 година се намалија за 0,3 и 0,2 п.п., соодветно. Следствено, каматниот распон е стеснет споредено со крајот на 2018 година за околу 0,2 п.п. и изнесува 3,7 п.п.. Во септември 2019 година, просечните каматни стапки на девизните кредити и девизните депозити изнесуваа 4,6% и 0,8%, при што во однос на крајот на 2018 година каматните стапки на девизните кредити се намалени за 0,1 п.п., а на девизните депозити се непроменети, што доведе до стеснување на каматниот распон (за 0,1 п.п.), на 3,8 п.п.. Каматниот диференцијал меѓу денарската и

⁴Годишните стапки на кредитите во периодот од јули 2019 па наваму се под влијание на ефектите од мерката на НБРСМ за отпис на побарувањата кои што се целосно покриени подолго од една година.

девизната депозитна каматна стапка се стесни за 0,1 п.п. во однос на крајот на 2018 година и во септември 2019 година изнесува 1,1 п.п..

Банкарски систем. Банките ја задржаа главната позиција во рамки на финансискиот систем, со учество од 82,5% во вкупната актива на финансискиот систем⁵. Во земјата работат 15 банки, од кои 11 банки се во претежна сопственост на странски акционери, а 6 од нив се подружници на странски банки⁶. Банките со странски капитал (главно од земјите од ЕУ) преовладуваат во речиси сите поважни позиции од билансите на банкарскиот систем.

Активности на банките. Во првите девет месеци од 2019 година, при здрави економски основи и без присуство на нерамнотежи во економијата, движењата на банкарските активности беа поволни. Иако забавени, нагорни годишни поместувања беа забележани и кај депозитната и кај кредитната активност на банките. Годишниот раст на активата на банкарскиот систем (за 8,9%), главно се темели на депозитниот раст, кој во целост беше определен од депозитите во денари и на краток рок, а придонес во растот имаа двата нефинансиски сектора, кој што беше повеќе изразен кај депозитите на домаќинствата. Зголемената кредитна активност и натаму е предводена од повисокото ниво на кредитите на домаќинствата. На 30.9.2019 година, учествата на вкупната актива на банкарскиот систем, кредитите и депозитите во БДП остварија зголемување во споредба со нивото остварено истиот период од 2018 година и достигнаа 78,4%, 48,5% и 57,6%⁷, соодветно.

Анкетата на Народната банка за кредитната активност на банките во првите три квартали од 2019 година упатува на задржување на нето-олеснувањето на кредитните услови за одобрување корпоративни кредити, кое и натаму во најголем дел произлегува од каматната стапка. Нето-олеснување на кредитните услови е присутно и кај големите и кај малите и средните претпријатија. Во поглед на факторите коишто делуваат врз условите за одобрување корпоративни кредити, конкуренцијата од други банки е главен фактор којшто придонесува за олеснување на кредитните услови, додека факторите конкуренција од небанкарскиот сектор и конкуренција од пазарното финансирање и натаму имаат мало влијание кое придонесува за олеснување на кредитните услови. Исто така, се забележува задржување на нето-олеснувањето на условите за одобрување на кредити на населението, кое главно се однесува на каматната стапка и некаматните трошоци и за станбени и за потрошувачки кредити. Од факторите коишто предизвикуваат промена на условите за одобрување кредити, конкуренцијата од другите банки и натаму е фактор со најизразено влијание врз нето-олеснувањето на условите за одобрување на двата типа кредити на домаќинствата.

Кредитен ризик. Годишниот раст на нефункционалните кредити на 30.9.2019 година, изнесува 4,1%. Сепак, учеството на нефункционални кредити на нефинансискиот сектор остана непроменето на годишна основа во септември 2019 година изнесуваше 5,0%. Најголемиот дел од нефункционалните кредити произлегува од нефинансиските друштва, кои имаат најголем придонес во растот на овие кредити. Стапката на нефункционални кредити за корпоративниот сектор на годишна основа се влоши за 0,3 процентни поени, до 8,0%. Кај домаќинствата, оваа стапка е ниска и изнесува 2,1% (2,4% на 30.9.2018 година). Високата покриеност на нефункционалните кредити со исправка на вредноста се одржа и во третиот квартал од 2019 година (67,2%), што заедно со задоволителниот обем и квалитет на сопствените средства, ги ограничува потенцијалните негативни ефекти врз солвентноста на банките од евентуална целосна ненаплатливост на овие кредити. Банките се прудентни при определувањето на очекуваните кредитни загуби, при што обезбедуваат поголема покриеност со резервации во споредба со историските, реализирани стапки на ненаплата на кредитите. Ова е особено изразено кај корпоративното кредитно портфолио, кое има повисок инherentен ризик во споредба со кредитното портфолио составено од домаќинства. На крајот на 2018 година, Владата ја усвои Стратегијата за подобро управување со нефункционалните кредити, а дел од предвидените активности започнаа да се имплементираат веќе во текот на 2019 година.

Растот на потрошувачките кредити се движи во вообичаените нивоа (помеѓу 11% и 12%) кои беа постигнати во периодот по воведувањето на мерката за повисоко капитално барање за долгорочните потрошувачки кредити од почетокот на 2016 година. Годишната стапка на раст на вкупните потрошувачки кредити, заклучно со 30.9.2019 година изнесува 12,3%. Учеството на нефункционалните потрошувачки во вкупните потрошувачки кредити е ниско и изнесува 2,3%. Досега е формиран капитален бафер од дополнително издвоениот капитал врз основа на мерката, во висина од 3,1% од вкупните сопствени средства на банкарскиот систем. Народна банка внимателно ги

⁵Извор: Извештајот за финансиска стабилност во РСМ во 2018 година.

⁶Во ноември 2019 година, се промени доминантниот сопственик на една банка, иако банката и понатаму е подружничана банка од ЕУ.

⁷Податоците за септември 2019 година се пресметани со последниот расположлив податок за БДП за вториот квартал од 2019 година.

следи движењата на потрошувачките кредити и е подготвена да преземе натамошни мерки доколку оцени дека за тоа постои потреба.

Задолженост на корпоративниот сектор и на секторот домаќинства. Македонскиот банкарски систем претежно ги извршува своите активности на домашниот пазар, поради што остварувањата и нивото на задолженоста на корпоративниот сектор и на домаќинствата се клучни за неговата стабилност, па и на останатите сегменти од финансискиот систем. Во 2018 година, во услови на релативно поволен амбиент со намалени ризици од домашното окружување, подобрени согледувања на странските инвеститори и натамошно задржување на позитивните остварувања на новите производствени капацитети, домашниот корпоративен сектор постигна подобри резултати во работењето. Висината на долгот на корпоративниот сектор и натаму расте, но побавно, што придонесе за благо намалување на стапката на задолженост на корпоративниот сектор за првпат во последните пет години, која мерена преку учеството во БДП изнесува 66,9%⁸ (од 67,2% во 2017 година). Растот на долгот во поголем дел произлезе од зголеменото должничко финансирање на корпоративниот сектор од странство, а придонес имаше и забрзаниот раст на домашниот долг во услови на зајакната кредитна поддршка на компаниите од страна на домашниот банкарски сектор. Покриеноста на расходите за финансирање со добивката од редовните активности бележи подобрување и во 2018 година изнесува 4 пати. И покрај зголемувањето на долгот во изминатите години, вкупното ниво на задолженост на домаќинствата не е високо, што особено доаѓа до израз преку неговото учество во БДП, кое што во 2018 година изнесуваше 25,4% (од 24,4% во 2017 година). Забрзувањето на растот на долгот на домаќинствата во 2018 година се должи на натамошното засилување на кредитната поддршка од банкарскиот систем, на кој отпаѓа близу 95% од долгот на домаќинствата. Способноста на домаќинствата за отплата на обврските за главница и камата и само на камата е добра, мерени како сооднос на овие обврски со расположливиот доход, кои изнесуваат 8,8% и 2,3%, соодветно.

Профитабилност. Трендот на остварување позитивен финансиски резултат од страна на банките продолжи и во првите девет месеци од 2019 година, но со помал интензитет во споредба со истиот период од претходната година. Помалиот финансиски резултат главно го одразува исцрпувањето на ефектите од еднократните фактори⁹ присутни во К1 2018 година. Следствено, показателите преку кои се следи профитабилноста и ефикасноста на банкарскиот сектор се намалија, но и натаму се одржуваат на соодветно ниво - заклучно со 30.9.2019 година, стапките на поврат на просечната актива и просечниот капитал и резерви на банкарскиот систем изнесуваа 1,5% и 13,5%, соодветно. Нето-каматниот приход е носечката компонента на вкупните приходи на банките (со учество од две третини), кој, во првите девет месеци на 2019 година, продолжи умерено да се намалува, во услови на ниски каматни стапки, побрзо намалување на кредитните наспроти депозитните каматни стапки, и повисок раст на депозитната во однос на кредитната активност на банките. Со тоа, останува нагласен предизвикот пред банките за генерирање повисоки стапки на раст на нето каматниот приход или проширување на изворите на приходи преку диверзификација на банкарските активности, но секако и за намалување на оперативните трошоци, како би се обезбедила одржлива профитабилност на банкарскиот сектор на среден и долг рок.

Табела 3.2. Основни показатели за банкарскиот систем во проценти

	2014Q4	2015Q4	2016Q4	2017Q1	2017Q2	2017Q3	2017Q4	2018Q1	2018Q2	2018Q3	2018Q4	2019Q1	2019Q2	2019Q3
Адекватност на капиталот														
Стапка на адекватност на капиталот	15.7	15.5	15.2	15.4	15.8	16.2	15.7	16.4	16.5	16.3	16.5	17.0	17.4	16.9
Квалитет на актива														
Нефункционални кредити / бруто кредити (нефинансиски субјекти)	11.3	10.8	6.6	6.4	6.8	6.6	6.3	5.1	5.1	5.0	5.2	5.2	5.5	5.0
Вкупни издвоени резервации за кредити / нефункционални кредити (нефинансиски субјекти)	104.7	108.4	114.9	114.3	109.2	112.0	110.7	124.0	124.1	123.9	118.9	119.8	113.3	108.8
Профитабилност														
РОАА	0.8	1.1	1.5	1.5	1.4	1.4	1.4	3.1	2.4	2.2	1.7	1.5	1.4	1.5
РОАЕ	7.4	10.4	13.6	13.8	12.7	12.6	13.5	28.0	21.3	19.5	16.0	13.5	13.1	13.5
Оперативни трошоци / вкупни редовни приходи	55.5	51.6	49.8	50.0	50.8	50.0	48.7	42.2	44.6	45.7	46.2	50.9	50.9	50.0
Ликвидносен ризик														
Ликвидна актива / вкупна актива	33.2	31.4	30.9	30.4	29.7	29.5	29.8	30.4	30.1	30.6	30.6	31.2	31.3	32.4
Ликвидна актива / краткорочни обврски	59.2	54.9	53.5	53.4	51.5	51.6	51.7	53.5	52.7	53.7	53.2	54.7	54.2	56.5
Чувствителност на пазарен ризик														
Нето отворена позиција / сопствени средства	17.5	11.1	14.5	9.6	7.8	7.3	6.2	6.6	6.4	8.1	3.8	1.9	1.8	5.1

Извор: Народна банка.

Ризик од несолвентност. Солвентноста на банкарскиот систем е стабилна и бележи подобрување во 2019 година. Заклучно со септември, споредено со крајот на 2018 година, растот на сопствените средства главно произлегува од реинвестирањето на добивките од 2018 година во капиталот на банките. Стапката на адекватност на капиталот на банкарскиот систем во третиот квартал од 2019 година изнесува солидни 16,9%, додека

⁸Извор: Извештај за финансиската стабилност во Република Северна Македонија во 2018 година, последен расположлив податок.

⁹Во рамкина првиот квартал на 2018 година се изврши наплатена поголем износ на нефункционални побарувања од едно поголемо друштво од страна на неколку банки и беше остварена капитална добивка од продажба на капитален влог. Станува збор за настани од нередовен карактер.

соодносот меѓу најквалитетниот слој од сопствените средства на банкарскиот систем (редовниот основен капитал) и активата пондерирана според ризиците достигна 15,3%. Растот на сопствените средства беше во најголем дел употребен за зајакнување на „слободниот“ капитал, над утврдениот регулаторен и супервизорски минимум, којшто зафаќа 10% од вкупните сопствени средства и е на располагање на банките за покривање на неочекуваните ризици од работењето. Стабилната и висока солвентност, и структурата на сопствените средства на банкарскиот систем, се основата на неговата стабилност и отпорност на потенцијални шокови.

Ликвидносен ризик. Ликвидноста на банкарскиот систем во првите девет месеци од 2019 година се задржа на задоволително и стабилно ниво. Показателите за ликвидноста на банкарскиот систем се одржаа на вообичаеното ниво - ликвидните средства учествуваат со близу една третина во вкупните средства на банките, покривајќи повеќе од половината од краткорочните обврски и нешто повеќе од 60% од вкупните депозити на домаќинствата. Позитивните трендови кај депозитната база на банкарскиот систем обезбедуваат стабилни извори за финансирање на кредитниот раст, што најдобро се согледува од движењата на показателот за учеството на кредитите во вкупните депозити коешто, на агрегирано ниво, на крајот на септември 2019 година се одржа на нивото од околу 85%¹⁰.

Стрес-тест. Банкарскиот систем на земјата ја задржа својата стабилност, што го потврдуваат и редовните квартални тестови на сензитивност како и годишниот макро стрес тест, кои ги спроведува Народната банка. Резултатите од спроведеното стрес-тестирање со податоци од банките со состојба на 30.9.2019 година, не бележат некои позначителни промени во однос на претходниот квартал. Хипотетичките шокови на страната на кредитниот ризик имаат најголемо влијание врз стабилноста на банкарскиот систем. Стрес-тестирањето покажува дека единствено при исклучително висок раст на нефункционалната кредитна изложеност на нефинансиските лица (од близу 310%), односно премин на околу 17% од редовната кон нефункционална кредитна изложеност, адекватноста на капиталот на банкарскиот систем би се спуштила на нивото од 8%.

Во 2018 година, во рамки на редовниот годишен макро стрес-тест, кој се спроведе во форма на т.н. сценарио-анализа на банкарскиот систем, беа изработени основно макроекономско сценарио (кое ги опфати проекциите за идните очекувани движења во економијата, коишто Народната банка ги спроведува на редовна основа) и неповолно макроекономско сценарио (кое претпоставува негативни шокови во надворешното опкружување на земјата и во домашната економија). Резултатите од спроведената стрес-тест вежба упатуваат на задоволителна отпорност на банкарскиот систем на екстремни макроекономски шокови, а анализата по поединечна банка укажува на поизразена чувствителност на поединечните банки на макроекономски шокови и последователна потреба од нивна докапитализација, при евентуално остварување на претпоставеното макроекономско сценарио. Покрај редовниот макрострес-тест, заснован врз спроведувањесценарио-анализа, во 2018 година беше спроведен и стрес-тест во обратна насока (англ. reverse stress testing).

3.2. Среднорочно макроекономско сценарио

Макроекономската политика на земјата е во функција на развој на економијата и подигнување на животниот стандард на граѓаните, преку создавање поволна деловна клима, поддршка на инвестициската и извозната активност на претпријатијата, зголемување на вработеноста во економијата преку активните мерки за вработување, подигнување на нивото на платите, како и зајакнување на системот на социјална заштита.

Табела 3.3. Споредба на проекциите за растот на БДП и инфлацијата за Северна Македонија

Институција	Реален раст на БДП (%)				Стапка на инфлација (%)			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
Европска комисија	3,2	3,2	3,3	:	1,4	1,9	2,0	:
ММФ	3,2	3,4	3,2	3,3	1,3	1,7	2,0	2,2
Светска банка	3,1	3,2	3,3	:	1,6	1,8	2,0	:
ЕБОР	3,2	3,2	:	:	:	:	:	:
Виенски институт	3,3	3,4	3,4	:	1,4	2,4	2,5	:
НБРСМ	3,5	3,8	4,0	:	1,0	1,5	2,0	:
Министерство за финансии	3,5	3,8	4,1	4,3	1,0	1,7	2,0	2,0

Извор: ЕК (European Economic Forecast, ноември 2019 г.), ММФ (World Economic Outlook Database, октомври 2019 г.), СБ (Western Balkans Regular Economic Report, октомври 2019 г.), ЕБОР (Regional Economic Prospects, ноември 2019 г.), Виенски институт (Forecast Report, ноември 2019 г.) и НБРСМ (Квартален извештај, ноември 2019 г.).

¹⁰Доколку се из земе ефектот од задолжителните отписи, овој сооднос и понатаму е помал од 100% и изнесува 90,5%.

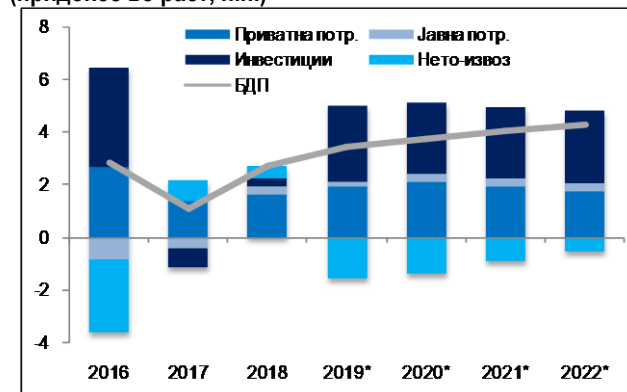
Бруто-домашен производ. Во 2020 година, реалниот раст на БДП се очекува да изнесува 3,8%, а во наредните две години да продолжи со посилен интензитет, односно да достигне 4,1% во 2021 година и 4,3% во 2022 година, придвижен од домашната побарувачка.

Солидниот придонес на потрошувачката врз економскиот раст е предвидено да продолжи во наредниот среднорочен период. Растот на приватната потрошувачка е проектиран на 3% во просек годишно во периодот 2020-2022 година, придвижена од очекуваното зголемување на расположливиот доход на домаќинствата, поддржана и од предвидениот раст на кредитирањето на населението. Растот на доходот потекнува од очекуваниот раст на платите и вработеноста во економијата, поттикнат од владините мерки за зголемување на нивото на платите и намалување на невработеноста. Потрошувачката се очекува да биде поддржана и преку активација и зајакнување на социјалната заштита на ранливите категории преку структурните реформски мерки (глава 5) Гаранција за млади (мерка 15) и Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита (мерка 16). Проекцијата за реален раст на јавната потрошувачка во периодот 2020-2022 година изнесува 1,9% во просек годишно.

Бруто-инвестициите во периодот 2020-2022 година е предвидено да се зголемат за 7,8% на реална основа во просек годишно. Позитивен придонес врз растот на инвестициите се очекува да имаат планираните инвестиции на јавниот сектор, посебно тие во патната инфраструктура, странските инвестиции во технолошко индустриските развојни зони, како и континуираната поддршката на инвестициската активност на домашните и странските претпријатија, поддршката на иновативната дејност и технолошкиот развој на претпријатиите во која насокa е и структурната реформска мерка Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата (мерка 11) итн. Основни предуслови за постигнување на проектираниот раст на инвестициите се задржување на политичката стабилност во земјата и на довербата на економските субјекти. Притоа, напорите за континуирано подобрување на деловната клима и на патната инфраструктура се значајни фактори за долгорочен раст на инвестициите.

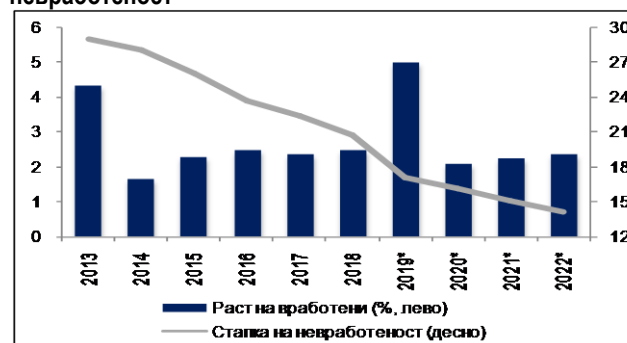
Во наредниот среднорочен период нето-извозот се очекува да има негативен придонес врз економскиот раст, во услови на влошени изгледи за раст на надворешната побарувачка, но кој се очекува постепено да се намали (Графикон 3.12). Реалниот раст на извозот на стоки и услуги во периодот 2020-2022 година е проектиран на 8,9% во просек годишно, што се должи на извозот на постојните индустриски капацитети со странски капитал, зголемувањето на извозниот потенцијал во земјата преку прилив на СДИ, мерки за поттикнување на извозот и освојување нови пазари, како и на постепеното заздравување на дел од традиционалните извозни сектори. Проектираниот раст на домашната побарувачка и извозната

Графикон 3.12. Расходна структура на растот на БДП (придонес во раст, п.п.)

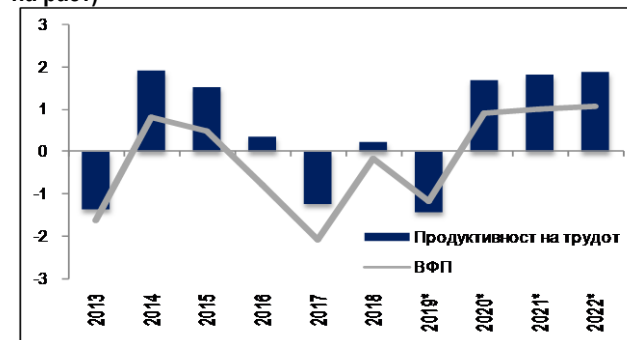
Извор: Пресметки на МФ врз база на податоци од ДЗС (* - проекции)

Графикон 3.13. Раст на бројот на вработени и стапка на невработеност

Извор: ДЗС и проекции на МФ (* - проекции)

Графикон 3.14. Продуктивност на трудот и ВФП (стапки на раст)

Извор: Пресметки на МФ (* - проекции)

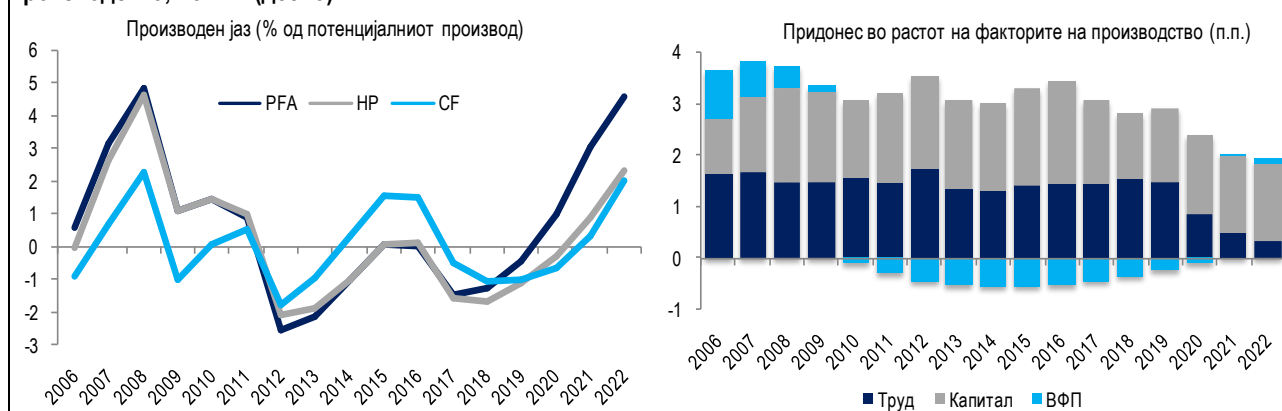
активност условуваат зголемен увоз на интермедијарни, капитални и добра за широка потрошувачка. Оттука, увозот на стоки и услуги во анализираниот период се очекува да забележи просечен годишен раст од 8,5% на реална основа. Во насока на поддршка на извозот на стоки и услуги на долг рок и воопшто на севкупниот обем на надворешна размена со стоки и услуги се следните структурни реформски мерки (глава 5): Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10 (мерка 3), Зголемување на конкурентноста во секторот туризам и угостителство (мерка 7), Олеснување на трговијата (мерка 12) и Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија (мерка 13).

Пазар на труд. Предвидениот раст на економската активност се очекува да биде придружен со раст на вработеноста, поттикнат преку активните мерки и програми за вработување и поддршката на домашните и странските претпријатија за отворање нови работни места. Според проекциите, во периодот 2020-2022 година се очекува просечен годишен раст на бројот на вработени од 2,2%, што ќе придонесе просечната стапка на невработеност во 2022 година да се намали на 14,2%, додека просечната стапка на вработеност да се зголеми на 50,2%. Растот на просечната нето-плата во овој период се очекува да изнесува 5,5% годишно на номинална основа.

Извори на растот. Во 2019 година, во услови на заздравување на растот на инвестициите во основни средства и засилен раст на бројот на вработени, вкупната факторска продуктивност (ВФП)¹¹ се очекува да има негативен придонес врз економскиот раст. На графиконот 3.14 се прикажани растот на продуктивноста на трудот и на ВФП во периодот 2013-2022 година. Во периодот 2020-2022 година, растот на продуктивноста на факторите на производство се предвидува да премине во позитивната зона. Имено, придонесот на ВФП врз економскиот раст во овој период има просечно учество од 24,5%. Придонесот на трудот во економскиот раст изнесува 35,8%. Физичкиот капитал, согласно со проекциите за раст на инвестициите, во анализираниот период се очекува да забележи просечен годишен раст од 4,6%, придонесувајќи со 39,7% во вкупниот економски раст.

Потенцијален раст. Пресметката на потенцијалниот аутпут претставува основа за процена на цикличната позиција на економијата. За пресметка на потенцијалниот аутпут се користени два вида методи. Првата група методи се базира единствено на историските податоци за реалниот БДП, односно е наречена група на статистички методи (a-theoretical), при што се применети филтерот Ходрик-Прескот (Hodrick-Prescott, HP) и филтерот Кристијано-Фицџералд (Christiano-Fitzgerald, CF), според кои потенцијалниот раст на БДП е проценет на 3,2%. Согласно пристапот функција на производството (PFA), што се користи од страна на ЕК¹², потенцијалниот раст на БДП во анализираниот период е проценет на 3,0%. Резултатите од пресметката на потенцијалниот производ се прикажани на следниот панел на графикони, како и во табела 5 од Прилог 1.

Графикон 3.15. Произведен јаз, % од потенцијалниот производ (лево) и придонес во растот на факторите на производство, во п.п. (десно)

Извор: Пресметки на МФ

Согласно проекциите за раст на реалниот БДП во наредниот среднорочен период и процените за движењето на потенцијалниот производ, во 2019 година цикличната компонента на аутпутот е во негативната зона. Во 2020

¹¹ ВФП е резидуал на растот на останатите фактори на економски раст, трудот и капиталот. За пресметка на физичкиот капитал е применет т.н. perpetual inventory method (види Berlemann and Wesselhöft, Estimating Aggregate Capital Stocks Using the Perpetual Inventory Method, 2014), со користена стапка на амортизација на акумулираниот капитал од 4%. Просечната вредност на делот од доходот од капитал е проценета на 35%, а остатокот е дел од доходот од труд.

¹² Базирано на Havik et al, The Production Function Methodology for Calculating Potential Growth Rates & Output Gaps, 2014

година, производниот јаз се очекува да премине во позитивната зона согласно пресметките базирани на методот функција на производството, додека според групата на статистички методи производниот јаз останува негативен, но е значително стеснет споредено со 2019 година. Во 2021 и 2022 година се предвидува позитивен производен јаз според двата вида методи, со тоа што пресметките базирани на методот функција на производството сугерираат повисок јаз споредено со статистичките методи.

Инфлација. Глобалните и домашните фактори на инфлацијата на среден рок упатуваат на умерени движења на инфлацијата. Странската ефективна инфлација¹³ во 2019 година се проценува на 1,5% (што е малку пониско во однос на минатогодишното сценарио од 1,8%). Во 2020 година се очекува дека странската инфлација минимално ќе забрза на 1,6%, а во 2021 година странската инфлација би достигнала 2%.

Просечната годишна стапка на инфлација во македонската економија во последниот квартал на 2019 година се очекува да се задржи на ниско ниво. Следствено, просечната стапка на инфлација во 2019 година се очекува да изнесува околу 1%, при умерен позитивен придонес од базичната инфлација и прехранбената компонента, наспроти негативните промени кај енергетската компонента. Споредено со минатогодишното сценарио

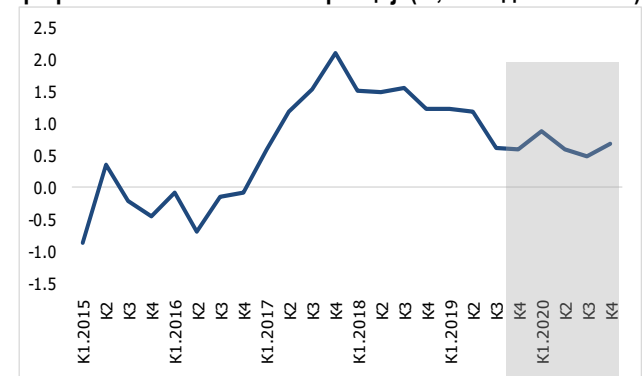
(инфлација од околу 2%), очекувањата за инфлацијата во 2019 година во ова сценарио се пониски, што се должи на пониските остварувања во првите три квартали од годината, како и оцените за пониски притисоци од увозните цени врз домашната инфлација. Притоа, не се очекуваат позначајни притисоци од домашната побарувачка.

Во 2020 година се очекува умерено забрзување на инфлацијата на 1,5%, во услови на позитивен придонес на базичната инфлација како резултат на понатамошното забрзување на растот на домашната побарувачка, како и раст на прехранбената инфлација, при мал негативен ефект од енергетската компонента. При очекувано натамошно забрзување на домашниот економски раст и умерен раст на светските цени, се предвидува дека инфлацијата во 2021 ќе гравитира околу историскиот просек од 2%, а слична стапка се очекува и во 2022 година. Главниот ризик во поглед на проекцијата на инфлацијата и натаму се поврзува со неизвесноста во поглед на идната динамика на берзанските цени на примарните производи, а особено на нафтата.

Монетарна политика и политика на девизен курс. Монетарната политика е насочена кон одржување на ценовната стабилност, преку одржување на стабилен девизен курс на денарот во однос на еврото. Во услови на ниска и стабилна инфлација, солидна надворешна позиција и стабилни движења на девизниот пазар, како и позитивни движења кај депозитите и кредитите на банките, Народната банка продолжи да применува акомодативна монетарна политика. Во март 2019 година, основната каматна стапка беше намалена од 2,5% на 2,25%, што е историски најниско ниво.

Народната банка постојано ги следи движењата во валутната структура на депозитите и кредитите, како и на каматниот диференцијал за инструментите во домашна и странска валута. Во таа насока, во последните години беа спроведени и неколкукратни промени во стапките на задолжителна резерва кои генерално се однесуваат на намалување на стапката за задолжителна резерва на обврските во домашната валута (и на подолг рок), што, заедно со влијанието на други фактори, се одрази поволно врз динамиката и учеството на денарските депозити. Повеќегодишниот тренд на денаризација во посткризниот период, во 2016 година беше прекинат под влијание на поголема внатрешна неизвесност, по што следните две години беа одбележани со стагнација, а во 2019 година е забележано повторно зајакнување на денаризацијата. Задржување на придобивките во однос на деевроизацијата во последните години, повратно го зголемува кредибилитетот на монетарната политика заснована на стабилноста на девизниот курс на денарот во однос на еврото. Дополнително, на крајот на 2018 година беше усвоена Стратегијата за денаризација, која опфаќа мерки за сеопфатен третман на ова прашање, чија имплементација веќе започна во текот на 2019 година.

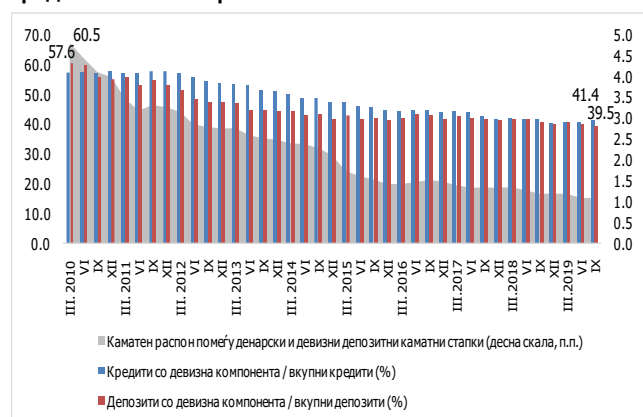
Графикон 3.16. Стапка на инфлација(%, на годишно ниво)

Извор: ДЗС, октомвриски проекции на НБРСМ за 2019-2020 година.

¹³Пресметката на странската ефективна инфлација е изведена од пондерираниот збир на индексите на потрошувачките цени на девет земји кои се најзначајни извозници на производи за лична потрошувачка во Република Северна Македонија. Пондерацијата структура базира на нормализираните учества на номиналниот увоз од секоја од земјите во вкупниот номинален увоз во периодот 2010-2012 година.

Графикон 3.17. Валутна структура на депозити и кредити и каматен распон

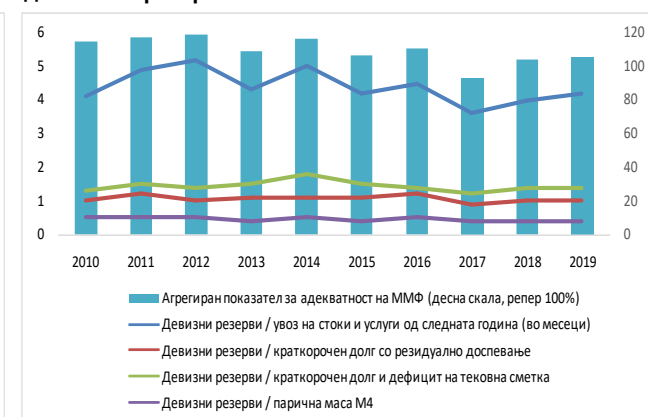
Извор: НБРСМ

Од аспект на сетот монетарни инструменти, и во 2019 година се спроведувааше мерката за ослободување на банките од обврската за задолжителна резерва за кредити одобрени на извозниот и енергетскиот сектор. Оваа мерка се применува од почетокот на 2013 година, при што неколку пати беше пролонгирана (последен пат на крајот на 2017 година) со важност до крајот на 2019 година.

Монетарната политика и во наредниот тригодишен период останува ориентирана кон одржување на ценовната стабилност, преку одржување на стабилен девизен курс на денарот во однос на еврото. Резултатите од моделите за оценка на рамнотежниот реален ефективен девизен курс¹⁴ на денарот заклучно со последниот квартал на 2018 година, не упатуваат на поголеми отстапувања од рамнотежното ниво и истите во периодот 2003 - 2018 година се одржуваат во прифатливи рамки од +/-3%, при што во текот на 2018 година тие укажуваат на умерена потценетост на курсот¹⁵. Во однос на спроведувањето на монетарната политика, значајно е да се наведат и резултатите од моделите за анализа на монетарната трансмисија, кои со последното ажурирање заклучно со 2018 година укажуваат на натамошно подобрување на каматниот канал на трансмисија од основната каматна стапка до каматните стапки на банките (при поголем преносен ефект кај депозитните стапки).

Во изминатиот период на турбулентно надворешно окружување, монетарната политика ја потврди својата флексибилност и делуваше преку соодветно прилагодување на монетарниот инструментариум, во насока на поттикнување на кредитниот раст, зајакнување на депозитната база на долг рок и во домашна валута, при истовремено остварување на примарната и интермедијарната монетарна цел. Во овој контекст, монетарната политика обезбеди задоволителен стимул, при што дојде до заживување на кредитниот раст, а дел од мерките, особено во однос на валутната структура и рочноста на штедењето, се очекува да даваат ефекти и во следниот период. Инфлацијата во 2018-19 година се задржа на ниско ниво, под доминантно влијание на глобалните фактори на страна на понудата и умерен раст на базичната инфлација. Девизните резерви остварија висок раст и се одржуваат на адекватно ниво, мерено според различни показатели, што упатува на спремност за апсорбирање на евентуални шокови. Согласно проекциите на останатите сегменти од економијата, во следниот тригодишен период може да се очекува ниска и стабилна инфлација и генерално поволни движења на девизниот пазар, иако придружени со понагласени ризици. Фискалната политика, особено начинот на финансирање на буџетскиот дефицит и спроведувањето на најавената фискална консолидација во наредниот период, остануваат значаен фактор во однос на амбиентот во кој се спроведува монетарната политика. Движењата во надворешниот сектор, структурата на увозот и ефектите врз девизниот пазар и девизните резерви, ќе бидат од големо значење за монетарната поставеност и во следниот период. Дополнително, и натаму редовно ќе се следи динамиката и структурата на кредитниот раст од аспект на кредитирањето на потрошувачката наспроти кредитирање на инвестициите, како и движењето на депозитите и каматните распони. Монетарната власт и натаму останува

Графикон 3.18. Показатели за адекватност на девизните резерви

Извор: Пресметки на НБРСМ, проценка за 2019.

¹⁴Според пристапот BEER (behavioral equilibrium exchange rate) за оцена на рамнотежниот девизен курс на денарот, кој базирана потесна дефиниција на реален ефективен девизен курс и е конструиран врз основа на петте најголеми трговски партнери на РСМ од ЕУ. Во моделите (поставени со различна спецификација и оценети според различни техники), како независни варијабли се вклучени: диференцијалот во продуктивноста, трговската отвореност, јавната потрошувачка и вкупната нето девизна актива.

¹⁵Анализите на ММФ исто така потврдуваат дека не постои значајно отстапување на реалниот девизен курс (IMF Staff Report 2018 Article IV Consultation, January 2019, p.37). Според методологијата на ММФ, отстапување од рамнотежното ниво во интервал +/-5% упатуваат дека општо земено екстерната позиција е конзистентна со фундаментите и постои адекватна поставеност на политиките.

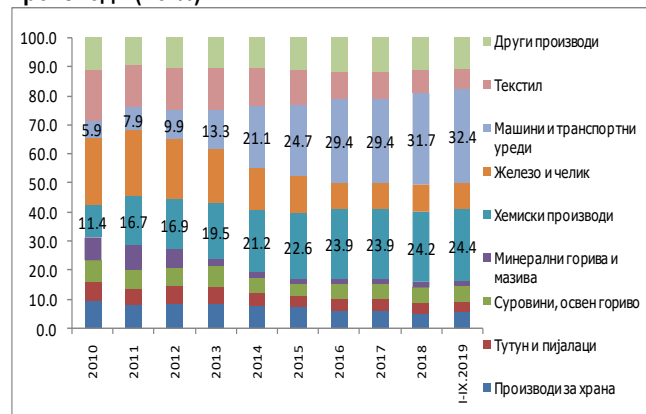
подготвена за преземање на соодветни мерки, доколку е неопходно, за задржување на ценовната стабилност во економијата.

Проекција на банкарските депозити и кредити. Во 2019 година, се оценува задржување на растот на депозитите кај банките на ниво од близу 10% годишно (во минатогодишното сценарио се очекувал раст од близу 8% годишно). Согласно очекуваниот раст на економската активност, очекуваните приливи преку билансот на плаќања, како и очекувањата на економските субјекти, во текот на наредните три години, се претпоставува натамошно одржување на склоноста за штедење во банките, а оттука и раст на депозитната база од околу 8,5% годишно во периодот 2020-22 година.

Во 2019 година беше забележан умерен раст и кај кредитите, при што очекуваниот кредитен раст за крајот на годината (без ефектот од отписите) се очекува да изнесува близу 7% (околу 8% во минатогодишното сценарио). Кредитната активност на банкарскиот сектор во следниот тригодишен период се очекува да биде важен фактор на поддршка на растот на приватната потрошувачка и на инвестициите. Во периодот 2020-2022 година се очекува умерено забрзување на кредитниот раст со стапка од 8% годишно, при очекувања за зголемена кредитна понуда и поголема побарувачка. Така, во услови на здрава солвентна и ликвидносна позиција на банките, зајакната конкуренција, при стабилен амбиент и доволно расположливи извори за финансирање, се очекува банките да обезбедат поголема кредитна понуда и за населението и за корпоративниот сектор. Растот на расположливиот доход и поволните очекувања, се оценува дека дополнително ќе ја поддржат кредитната побарувачка и кредитоспособноста на економските субјекти.

Надворешен сектор. Структурните промени во економијата во текот на последните неколку години овозможува зајакнување на извозниот сектор и подобрување на салдото на тековната сметка. Имено, дефицитот на тековната сметка во периодот 2010-18 година во просек изнесува 1,8% од БДП (наспроти повеќегодишниот просек од периодот претходно од околу 6%). Стабилните остварувања во тековната сметка упатуваат на зајакнати фундаменти на економијата и поголема отпорност на надворешниот сектор во однос на домашни и надворешни шокови. Согласно остварените движења и оценките за последниот квартал на 2019 година, дефицитот на тековната сметка за 2019 година се оценува на 1,3% од БДП, што би било проширување во споредба со претходната година (0,1% од БДП), но сепак задржување на дефицитот на умерено ниво, во рамки на повеќегодишниот просек. Проценетиот дефицит за 2019 година е близу очекувањата во минатогодишното макроекономско сценарио, прикажано во ланската ПЕР (1,5% од БДП).

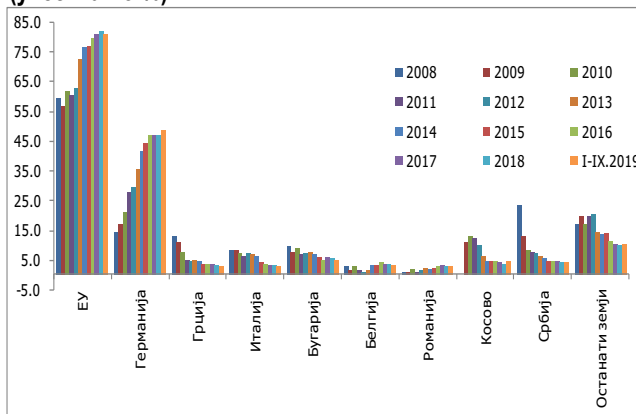
Графикон 3.19. Структура на извозот според производи (во %)

Извор: ДЗС.

Вкупниот трговски дефицит¹⁶ во периодот јануари – септември 2019 година оствари проширување од 5,7%, при побрз годишен раст на извозот од 13,2%, наспроти растот на увозот од 11,4% (но при малку повисок апсолутен пораст на увозот). Зголемувањето на извозот главно се должи на повисокиот извоз на машини и транспортни уреди и хемиски производи, што главно го одразува ефектот од новите извозно ориентирани капацитети со странски капитал. Дополнително, позитивен придонес имаа и дел од традиционалните сектори (особено извозот на храна, енергија, железо и челик). Зголемувањето на увозот главно се должи на повисокиот увоз на сировини, опрема и енергија. Највисок дефицит во размената на стоки во анализираниот период е остварен со Велика Британија, а највисок суфицит е остварен со Германија.

Графикон 3.20. Географска дистрибуција на извозот (учество во %)

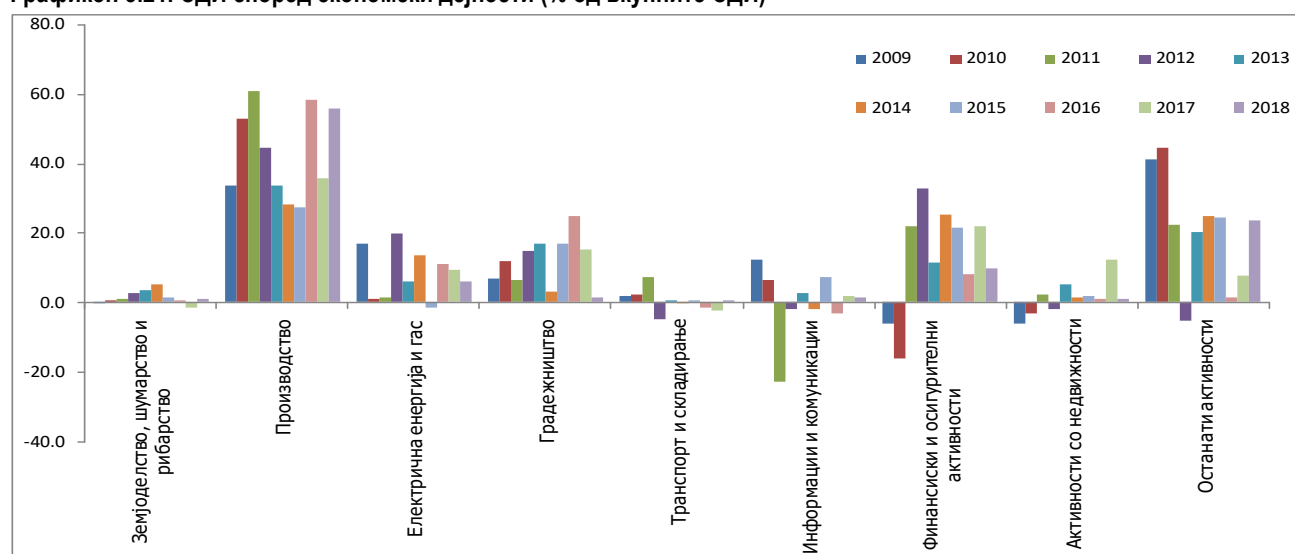

Извор: ДЗС.

¹⁶Според надворешно трговската статистика, каде што увозот е прикажан на ц.и.ф.-основа.

Анализирано структурно, како резултат на новите капацитети во економијата, регистрирано е значително подобрување на извозната структура. Тоа се темели на постепено зголемување на учеството на производи со повисока додадена вредност на страна на извозот, главно хемиски производи и машини и транспортни уреди, кое на крајот на септември 2019 година достигна 56,8%. Промените во извозната структура соодветствуваат со странските директни инвестиции кои во изминатите години беа главно концентрирани во овие дејности. Од друга страна, забележано е намалување на учеството на традиционалните извозни производи - железо и челик и текстилни производи (при помало намалување кај текстилот наспроти по забележителниот пад кај железото и челикот), при што нивното заедничко учество од доминантни 40% во 2010 година е сведено на 16% на крајот на септември 2019 година, што ја потврдува поголемата производна дисперзираност и осовременувањето на извозната структура. Во однос на извозот на железо и челик, треба да се има предвид дека неповолните трендови во периодот на глобалната криза во голема мерка беа условени од неповолната конјunktura на светскиот пазар на метали, што услови негово намалување. Во 2017 година, согласно поповолните ценовни движења на светскиот пазар и глобалното закрепнување, учеството на извозот на железо и челик во вкупниот извоз се стабилизира, а во текот на 2018¹⁷ се забележува мал раст и задржување на тоа ниво во изминатиот период од 2019 година.

Графикон 3.21. СДИ според економски дејности (% од вкупните СДИ)

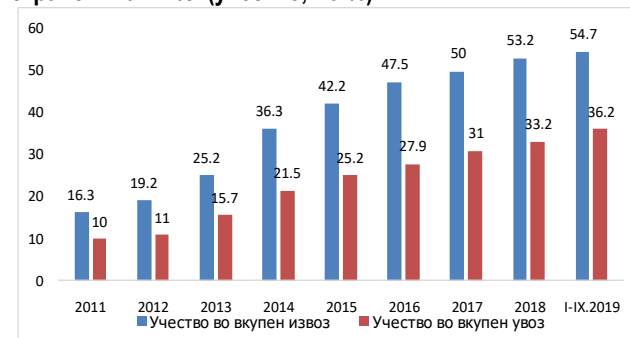

Извор: НБРСМ.

Трговската размена на новите компании во странска сопственост продолжува да се интензивира. Учеството на извозот на овие компании во вкупниот извоз на стоки од економијата постојано е во пораст, достигнувајќи околу 55% од вкупниот извоз во првите девет месеци на 2019 година. Имајќи предвид дека овие компании увезуваат репроматријали и опрема од странство, учеството на увозот на овие капацитети во вкупниот увоз на стоки исто така расте, сепак одржувајќи се на пониско ниво во однос на извозот (учество во вкупниот увоз од околу 36% во првите девет месеци од 2019 година).¹⁸ На нето основа, новите компании во странска сопственост бележат позитивно салдо во размената со странство, кое во периодот 2011-2013 во просек изнесуваше 0,4% од БДП, додека во следните четири години е интензивирано и во 2018 година достигна 5,3% од БДП (3,9% од БДП во 2017 година).

Покрај директните ефекти во однос на извозот и вработеноста, влезот на СДИ во секторот на разменливи добра има повеќекратни позитивни ефекти во економијата. Тоа главно се однесува на

Графикон 3.22. Извоз и увоз на новите компании со странски капитал (учество, во %)

Извор: НБРСМ и ДЗС.

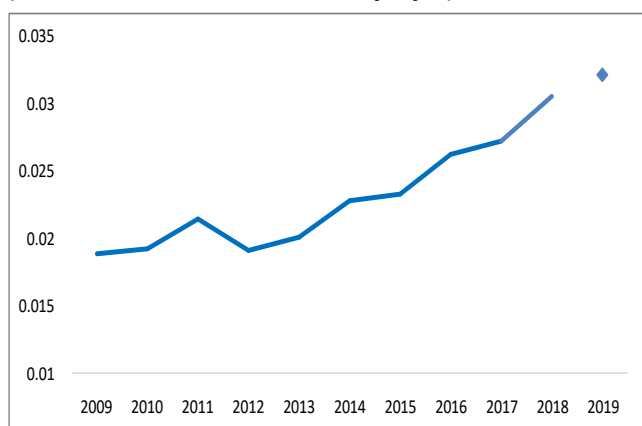
¹⁷При рестартирање на еден поголем капацитет.

¹⁸Извор: НБРСМ. Според надворешно трговската статистика (царински декларации), каде што извозот на стоки е претставен на ф.о.б основа, додека увозот на стоки е на ц.и.ф основа.

можностите за трансфер на нови технологии, осовременување на производната структура, како и зголемена побарувачка за сировини од локалните компании што резултира со подобрување на квалитетот на локалните добавувачи (особено преку влијание за имплементирање на стандарди во нивното работење). Се оценува дека и натаму постои простор за зајакнување на врските меѓу странските компании и локалните добавувачи, со што дополнително би се зголемиле секундарните ефекти од СДИ во економијата.

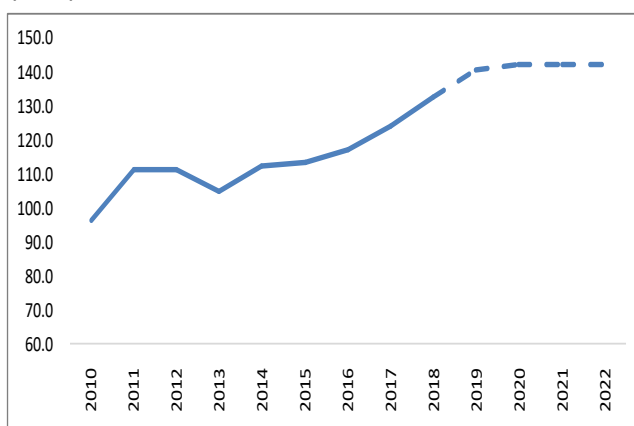
Анализата на географската насоченост на македонскиот извоз ја потврдува доминацијата на ЕУ како главна извозна дестинација, каде во периодот јануари-септември 2019 година се извезени околу 81% од македонскиот извоз, што претставува значителен пораст споредено со 2008 година кога близу 60% од македонскиот извоз бил насочен кон ЕУ. Во рамки на ЕУ, во последните години, значителен пораст оствари учеството на извозот кон Германија, а позитивни придвижувања има и извозот кон Белгија, Унгарија и Романија при пониски почетни учества, додека намалено е учеството на извозот кон Грција, Италија и Бугарија. Вкупната размена со ЕУ во периодот јануари - септември 2019 година сочинува околу 71% од вкупната трговска размена на Република Северна Македонија, при што во услови на слични промени кај извозот и увозот, салдото е речиси балансирано (во истиот период минатата година имало мал суфицит).

Графикон 3.23. Извозен пазарен удел
(% од светскиот извоз на стоки и услуги)

Извор: ММФ, НБРСМ; проекција за 2019 година.

Графикон 3.24. Извоз и увоз на стоки и услуги/БДП
(во %)

Извор: ДЗС и проекција на НБРСМ за периодот 2019-2022.

Во периодот јануари - септември 2019 година, реалниот ефективен девизен курс (РЕДК)¹⁹ на денарот дефлациониран со трошоците на животот оствари депрецијација од 1,2% на годишна основа, додека со исклучување на примарните производи, РЕДК на денарот според истиот ценовен индекс оствари депрецијација од 0,5% споредено со истиот период од минатата година. Ваквите движења кај двата индекса се остварени во услови на поволен ефект од релативните цени и умерената апрецијација на номиналниот ефективен девизен курс на денарот во однос на валутите на некои од земјите трговски партнери. Номиналните трошоци за труд по единица производ во првите три квартали на 2019 година бележат раст од 7,8% годишно, во услови на раст на платите имал пад на продуктивноста (одразувајќи го побрзиот раст на вработеноста).

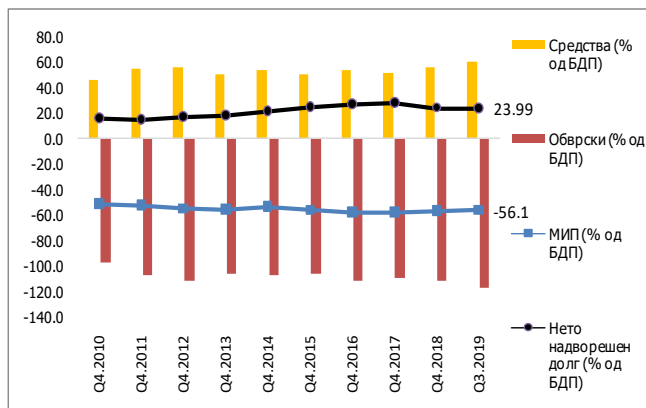
Извозниот пазарен удел на економијата во светскиот извоз, во 2018 година забележа пораст, како продолжение на растот во претходниот период, од 2013 година наваму. Во 2019 година се оценува натамошно умерено забрзување на извозниот пазарен удел во светскиот извоз на стоки на услуги, во услови на натамошно солидно зголемување на македонскиот извоз на стоки и услуги наспроти малото забавување на светскиот извоз на стоки и услуги. Степенот на трговска отвореност на македонската економија генерално е висок, бележејќи изразен растечки тренд во периодот 2014 – 2019 година, при што се оценува дека во 2019 година би достигнал околу 140% од БДП. Во следните три години, степенот на трговска отвореност на економијата се оценува да се задржи релативно стабилен.

Меѓународна инвестициска позиција и надворешен долг. На крајот на третиот квартал на 2019 година негативната нето меѓународна инвестициска позиција (МИП) е зголемена за 3,3% споредено со крајот на 2018 година, при повисок пораст на обврските кон странствоспоредено со растот на средствата. Проширувањето на

¹⁹Во рамки на РЕДК, при пресметката на номиналниот ефективен девизен курс и релативните цени, вклучени се 15 најзначајни трговски партнери на Република Северна Македонија според нивното учество во надворешнотрговската размена во периодот 2010-2012 година и базен период 2010 година.

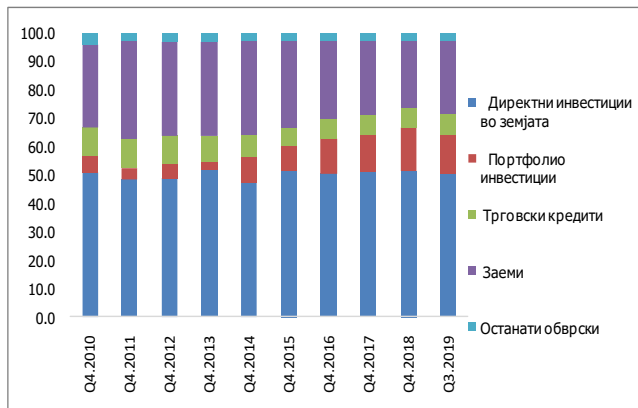
негативната МИП е остварено во услови на зголемена негативна нето позиција кај депозитните институции и кај „останатите сектори“, што делумно беше неутрализирано со зголемувањето на позитивната МИП на монетарната власт (одразувајќи го растот на девизните резерви), како и малку намалената негативна нето позиција на државата²⁰. Негативната нето МИП во септември 2019 година изнесува 56,1% од проценетиот БДП и во однос на крајот на 2018 година е пониска за 0,3 процентни поени.

Графикон 3.25. МИП и нето надворешен долг

Извор: НБРСМ и ДЗС.

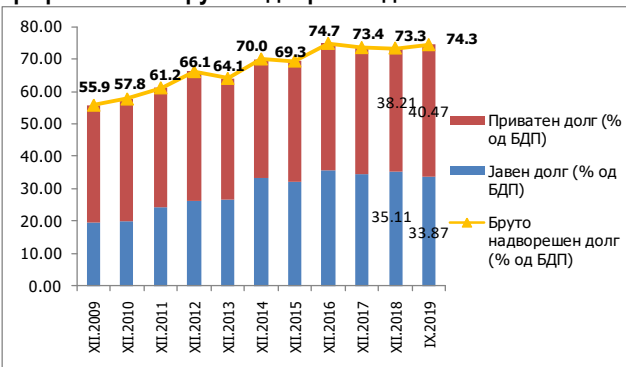
Графикон 3.26. Структура на обврски кон странство (%)

Извор: НБРСМ.

Со оглед на значителното учество на странските директни инвестиции на страната на обврските кон странство (околу 50% во последните неколку години), коешто е карактеристично за земјите коишто конвергираат, при анализа на надворешната позиција потребно е да се согледаат и други показатели, како што е нето надворешниот

Графикон 3.27. Бруто надворешен долг

Извор: НБРСМ

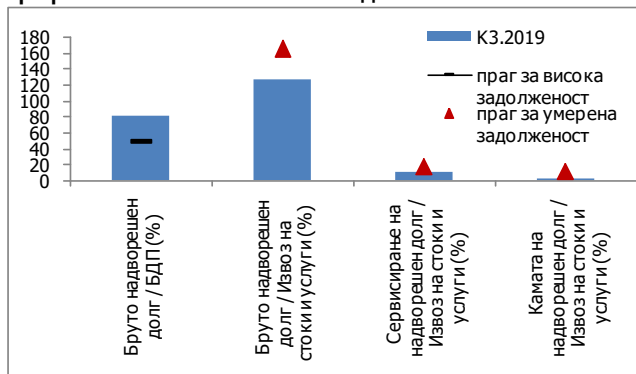
долг, којшто ги опфаќа само должничките инструменти, на нето-основа. На крајот на третиот квартал на 2019 година нето надворешниот долг изнесува 24% од проценетиот БДП, што претставува намалување во однос на крајот на 2018 година за 0,3 п.п., што се должи на намалувањето на нето долгот кај јавниот сектор, додека нето долгот на приватниот сектор забележа мал раст.

На крајот на третиот квартал од 2019 година, бруто надворешниот долг изнесува 8.268 милиони евра (без репо-трансакциите на НБРСМ, кои се јавуваат во речиси идентичен износ и на страната на обврските и на страната на побарувањата кон нерезиденти). Притоа, бруто-долгот претставува 74,3% од БДП и споредено со крајот на 2018 година е зголемен за 1 п.п. од БДП. Ова зголемување се должи на долгот на приватниот сектор кој е повисок за 2,3 п.п. од БДП, при истовремен пад на долгот на јавниот сектор за 1,2 п.п. од БДП. Во структурата на долгот и натаму доминира долгорочниот долг со учество од околу 70%.

На крајот на третиот квартал на 2019 година покриеноста на краткорочниот долг според преостанатото доспевање со девизни резерви изнесува близу 1 што упатува на солидна ликвидност во однос на плаќањата кон странство, исто како и на крајот на 2018 година, при повисоко ниво на краткорочниот долг според преостанатото доспевање и солиден раст на девизните резерви.

74,3% од БДП и споредено со крајот на 2018 година е зголемен за 1 п.п. од БДП. Ова зголемување се должи на долгот на приватниот сектор кој е повисок за 2,3 п.п. од БДП, при истовремен пад на долгот на јавниот сектор за 1,2 п.п. од БДП. Во структурата на долгот и натаму доминира долгорочниот долг со учество од околу 70%.

Графикон 3.28. Показатели на задолженоста

Извор: пресметки на НБРМ

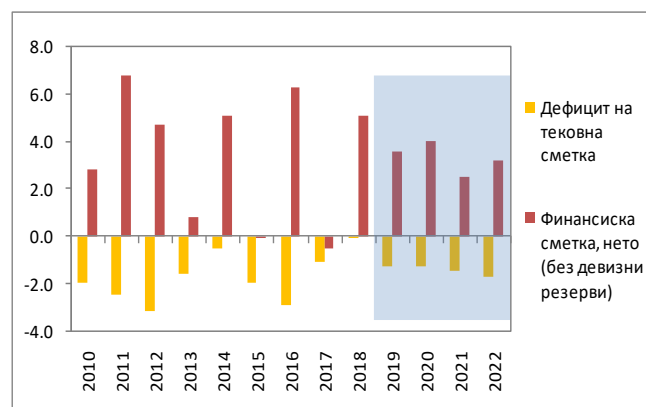
²⁰Секторот држава опфаќа: централна влада, локална самоуправа и фондови за социјално осигурување.

Анализата на надворешната задолженост²¹ укажува на ниско ниво на задолженост според три показатели (брuto надворешен долг, сервисирање на долгот и отплата на камата, поединечно, во однос на извоз на стоки и услуги), додека единствено според учеството на брuto долгот во БДП задолженоста е висока. Според проекцијата за финансиската сметка на платниот биланс за периодот 2019-2022 година, споредено со 2018 година сите показатели за задолженоста се очекува да бележат подобрување во следниот период (при очекувано зајакнување на извозот). Во овие рамки, показателот за учеството на брuto долгот во БДП до 2020 година би бележел раст, а потоа умерено намалување. Од аспект на рочната структура, се очекува да се задржи доминацијата на долгорочниот долг.

Проекции на билансот на плаќања. Во следните неколку години глобалната економија се очекува да оствари забавен раст, придружен со ризици. Странската ефективна побарувачка за македонски производи²² во текот на 2019 година беше ревидирана надолу и се оценува дека забележа пораст од 1,1%, што е помалку споредено со очекувањата во минатогодишното сценарио (2%). Надолната ревизија во најголема мера се должи на очекувањата за понизок економски раст на Германија. Економската активност кај трговските партнери во 2020 година се очекува да забрза на 1,3%, а во 2021 година растот на странската побарувачка дополнително би забрзал на 1,6%.

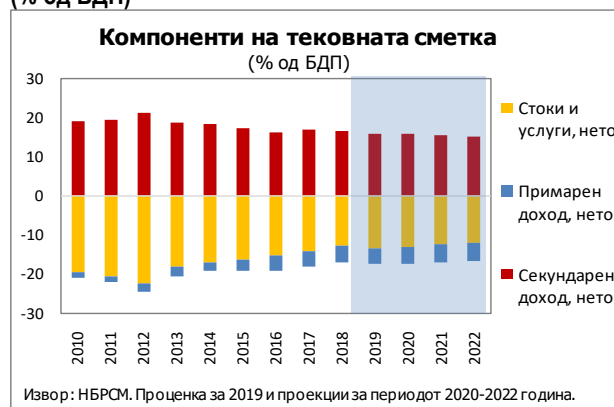
Последните оценки за надворешниот сектор во следните три години укажуваат на задржување на умерен дефицит на тековната сметка на ниво под 2% од БДП. Потребите за надворешно финансирање се очекува и во следниот тригодишен период да бидат покриени преку задолжување од странство и од директни инвестиции. Се очекува дека капиталните приливи ќе овозможат одржување на адекватно ниво на девизни резерви од околу четири месечна покриеност на увозот на стоки и услуги од следната година.

Графикон 3.29. Биланс на плаќања (% од БДП)

Извор: НБРСМ. Проценка за 2019 и проекции за 2020-2022 г.

Графикон 3.30. Компоненти на тековната сметка (% од БДП)

Извор: НБРСМ. Проценка за 2019 и проекции за 2020-2022 г.

Паралелно со растот на странската побарувачка (иако поумерен), при натамошен позитивен ефект од постојните компании со странски капитал и поголемо искористување на нивните капацитети, како и очекувања за влез на нови компании, извозот на стоки и услуги во следните три години се очекува да продолжи да расте, иако побавно споредено со претходниот тригодишен период. Увозот на стоки и услуги во следните три години, би забележал мали промени, главнодвижен од растот на увозот за потребите на производството наменето за извоз и за потребите на инвестициската потрошувачка, како и зголемен енергетски увоз. За 2019 година, се оценува умерено проширување на дефицитот во размената на стоки и услуги на 13,4% од БДП (наспроти остварениот од 12,8% од БДП во 2018 година). Оваа оценка е заснована на оценетиот умерено повисок дефицит во размената на стоки, наспроти малку повисокиот суфицит кај услугите. Умереното проширување на салдото во размената на стоки во поголема мерка се должина умереното проширување на енергетското трговско салдо, при истовремено мало проширување и на не-енергетското салдо (при увозна зависност на производството наменето за извоз). Проценетиот дефицит во размената на стоки и услуги во 2019 година е близок до очекувањата од минатогодишното сценарио (12,9% од БДП). Малото проширување на дефицитот во размената на стоки и услуги се оценува како краткотрајно, веќе во 2020 година се очекува дефицитот умерено да се намали на 13% од БДП, а

²¹ Според пристап на Светската банка, при што во пресметката на показателите се користат тригодишни подвижни просеци на БДП и извозот на стоки и услуги, како именители. Методологијата дефинира и критериуми на задолженост, како референтни вредности за степенот на задолженост.

²² При пресметката на странската побарувачка се земаат предвид стапките на раст на БДП (според Консензус Форкаст) на десетте најзначајни трговски партнери, согласно нивното учество во македонскиот извоз во периодот 2010-2012 година.

во следните две години постепено стеснување би продолжило, со што дефицитот би се намалил на 12,2% од БДП во 2022 година. Во овие рамки, се очекува стеснување на енергетскиот трговски дефицит согласно очекуваните движења на светските цени на суровата нафта, како и натамошно стеснување на не-енергетскиот дефицит како резултат на новите и на традиционалните извозни дејности. Поволните движења во размената на стоки, се очекува да бидат надополнети со позитивни поместувања кај салдото на услугите, призајакнати извозни перспективи на услужниот сектор (особено во делот на услугите за доработки, транспортните услуги и патувањата, услугите од ИТ секторот).

Значаен дел од дефицитот во размената на стоки и услуги и натаму ќе биде финансиран од приливите врз основа на секундарниот доход (кој главно го одразува нето откупот на менувачкиот пазар, како основна компонента на приватните трансфери). Нето приливите врз основа на секундарен доход во 2019 година се проценуваат на 16,1% од БДП, што е на слично ниво како и во 2018 година (кога изнесуваа 16,8% од БДП). Во следните три години се очекува нето приливите кај секундарниот доход да забележат блага опаѓачка тенденција (до 15,1% од БДП во 2022 година). Дефицитот кај категоријата „примарен доход“ во тековната сметка за 2019 година се проценува на 4% од БДП, додека во следните три години се очекува умерено да се зголеми и да се одржува на ниво од близу 5% од БДП, согласно предвидувањата за раст на доходот од капитал на странските инвеститори.

При вака проектирани движења на ставките на тековната сметка, за 2019 година се проценува дефицит на тековната сметка од 1,3% од БДП, а воедно и во следните три години дефицитот би се задржал релативно стабилен на ниво под 2% од БДП (1,7% во 2022 година). Притоа, умереното стеснување на дефицитот во размената на стоки и услуги при подобрување на размената и кај двете компоненти, се очекува делумно да биде неутрализирано од умереното проширување на дефицитот кај примарниот доход и очекувањата за натамошно мало забавување на приливите од приватните трансфери. Намалувањето на дефицитот на стоки и услуги на околу 12-13% од БДП е во согласност со очекуваните среднорочни ефекти од приливот на СДИ во последните неколку години во секторот на разменливи добра (како и очекувањата за натамошни приливи), кои веќе придонесоа за промени во структурата на економијата, поголема дисперзираност и осовременување на производната структура, а следствено, во услови на зајакнување на нивниот извозен потенцијал натамошен (иако забавен) глобален раст, придонесоа и за стеснување и стабилизирање на трговскиот дефицит на пониски нивоа (за споредба, дефицитот во размената на стоки и услуги во 2009 година изнесуваше 22,7% од БДП).

Капиталните приливи во 2019 и следните три години главно ќе произлезат од очекуваните СДИ и очекуваното надворешно задолжување на јавниот и приватниот сектор. СДИ во 2019 година се проценуваат на 2,6% од БДП, што претставува забавување споредено со 2018 година, кога беше остварен релативно висок прилив (5,6% од БДП), делумно и заради еднократни фактори. Растот на домашната економија и стабилизирањето на домашната политичка состојба, заедно со умерениот раст на глобалната економија, се очекува да придонесат за стабилни перцепции кај инвеститорите, при што СДИ во следните три години се очекува да се задржат на околу 3,5% од БДП. Оваа проекција е слична како и во минатогодишното сценарио и се должи на континуитетот на приливите врз основа на СДИ (вклучително и во годините на внатрешно политичката криза), како и очекувањата за реинвестирање на дел од добивката кај постојните странски компании. Дополнително, ваквата проекција е поткрепена со натамошната примена на политики за привлекување нови СДИ и натамошни реформи во правец на подобрување на деловниот амбиент. Во услови на приливи врз основа на СДИ нето, заеми и трговски кредити, во 2019 година на финансиската сметка се проценуваат нето приливи од 3,6% од БДП, во 2020 година тие би се зголемиле на 4% од БДП. Согласно очекуваното задолжување на државата врз основа на издадена еврообврзница, во 2021 година нето финансиските приливи би се одржувале на пониско ниво (2,5% од БДП), а следната година повторно би зајакнале (над 3% од БДП). Проектираните движења во тековната и финансиската сметка се оценува дека ќе овозможат дополнителна акумулација на девизни резерви во следниот тригодишен период на кумулативна основа и понатамошно одржување на адекватна покриеност на просечниот увоз од секоја наредна година.

Финансиски сектор. Во 2020 година активностите и понатаму ќе бидат насочени кон задржување на стабилноста на финансискиот систем, негов натамошен развој, зголемување на интермедијацијата, промовирање на транспарентноста, како и зајакнување на институционалните и административните капацитети. За таа цел планирано е да се реализираат следните активности:

- да се донесе нов Закон за банките со кој ќе се изврши усогласување на банкарската регулатива со Директивата 2013/36/EУ за пристапот на активностите на кредитните институции и прудентна супервизија на кредитните

институции и инвестициските фирми и Регулаторната (ЕУ) бр.575/2013 за прудентните барања за кредитните институции и инвестициските фирми.

- да се донесе Законот за решавање банки со проблеми во кој ќе се имплементира Директивата 2014/59/ЕУ за опоравување банки со проблеми, со што ќе се создадат услови за брза реакција на супервизорските органи во случај на ризици во работењето на банките. Овој Закон ќе се донесе по донесување нов/измени на закон за банките за регулирање на плановите за закрепнување на банките, унапредување на мерките за рана интервенција, итн.

- да се донесе новиот Закон за платежни услуги и платни системи. Во текот на јули и август 2019 година беа организирани три јавни расправи на кои беа презентирани, дискутирани и аргументирани предлог-решенијата од Предлог-законот, во кој се транспонираат Директивата за платежни услуги (2015/2366/ЕУ), Директивата за електронски пари (2009/110/ЕУ), Директивата за конечност на порамнувањата (98/26,2009/44), Директивата (2014/92/ЕУ) на споредливост на провизии поврзани со платежните сметки, пренос на платежни сметки и пристап до платежните сметки со основни карактеристики, Регулаторната за меѓузаменски надоместоци на картично-засновани платежни трансакции (2015/751/ЕУ) и Регулаторната за воспоставување технички и деловни барања за кредитни трансфери и директни задолжувања во евра (260/2012), во делот на одредбите поврзани со директните задолжувања.

Во тек е имплементирање на дел од коментарите, забелешките и предлозите дадени од заинтересираните страни во нов текст на Предлог-законот за платежните услуги и платните системи.

- во 2020 година ќе се донесат двата нови закони во областа на пазарот на капитал (Закон за финансиски инструменти и Закон за проспекти за хартии од вредност и обврски за транспарентност за издавачите). За подготовка на овие закони беше одобрен проект финансиран од ИПА. Во мај 2019 година е формирана работна група составена од претставници од сите засегнати страни (Комисија за хартии од вредност, Македонска берза, Централен депозитар за хартии од вредност, Народна банка на Република Северна Македонија и од Асоцијацијата на брокери), која работи на изготвување на конечниот текст на законите.

Со новата законска рамка ќе се создадат услови за развој на нови производи и услуги на финансискиот пазар во земјата, ќе се воведат нови пазари за тргување, ќе се обезбеди повисоко ниво на стабилност на пазарот, ќе се зајакнат овластувањата на надзорните органи, ќе се зајакне транспарентноста преку обезбедување на висококвалитетни информации и ќе се подобри заштитата на инвеститорите и на сите учесници на пазарот.

- во 2020 година, законодавството од областа на осигурувањето ќе се усогласи со Директива 2009/138/ЕЗ за основање и водење деловни активности за осигурување и реосигурување (Солвентност II), со што ќе се постигне компатибилност на домашната осигурителна индустрија со онаа во земјите членки на ЕУ.

3.3. Алтернативни сценарија и ризици

Алтернативни сценарија. Во продолжение ќе бидат образложени две алтернативни сценарија, кои се поврзани со дел од подолу наведените ризици.

Во првото алтернативно макроекономско сценарио се претпоставува побавен раст на надворешната побарувачка во текот на периодот на предвидување, посебно на економската активност во ЕУ, како наш најзначаен трговски партнер. Ваквото сценарио имплицира понизок раст на извозната активност и на индустриското производство, посебно на дејностите што се силно поврзани со меѓународните трговски текови и политики. Оттука, проектираниот реален раст на извозот е понизок за 2,2 п.п. во просек годишно споредено со основното сценарио, односно е проектиран просечен годишен раст од 6,7% во периодот на предвидување.

Ова сценарио претпоставува неповолни ефекти и врз приливот на капитал во земјата во форма на директни инвестиции, што имплицира и побавен раст на бруто-инвестициите на среден рок, како последица на понискиот раст на инвестициите во градежни работи, како и на увозот на капитални добра. Како резултат на ова, проекцијата за реален раст на бруто-инвестициите изнесува 5,8% во просек годишно во периодот на предвидување, наспроти проектираниот раст од 7,8% согласно основното сценарио. Понискиот раст на бруто-инвестициите главно се должи на побавниот раст на приватните инвестиции, а во помала мера на растот на јавните инвестиции.

Последиците врз потрошувачката се очекува да бидат помали во однос на другите компоненти. Така, проектираниот реален раст на јавната потрошувачка изнесува 1,4%, а реалниот раст на приватната потрошувачка изнесува 2,3% во просек годишно во периодот на предвидување. Понискиот раст на извозот, како и на домашната

побарувачка, имплицираат побавен раст на увозот, кој во анализираниот период е предвидено да се зголеми за 6,4% во просек годишно, наспроти проектираниот раст од 8,5% согласно основното сценарио. Ваквите поместување кај компонентите на БДП имплицираат економски раст од 2,9% во 2020 година, 3,1% во 2021 година и 3,2% во 2022 година.

Второто алтернативно макроекономско сценарио е поврзано со ризикот од послаб придонес на домашната побарувачка врз економскиот раст, во услови на понизок степен на реализација на инфраструктурните проекти и капиталните расходи и послаби ефекти од поддршката на инвестициската активност на претпријатијата. Во вакви услови, проектираниот реален раст на бруто-инвестициите изнесува 4% во просек годишно во периодот на предвидување, што е за 3,8 п.п. понизок раст во однос на проекцијата согласно основното сценарио, при што е проценето дека поголемиот дел од овој импакт е последица на јавните инвестиции. Притоа, послабиот раст на инвестициите имплицира понизок реален раст на увозот, кој согласно ова сценарио изнесува 7,5% во просек годишно во периодот на предвидување, наспроти проектираниот раст од 8,5% согласно основното сценарио. Ефектите врз извозот во овој период се очекува да бидат нешто помали, со што нето-извозот има помал негативен придонес врз економскиот раст во 2020 и 2021 година во однос на основното сценарио, а во 2022 година има благ позитивен придонес. Сепак, поповолната нето-извозна побарувачка само делумно го надоместува негативниот ефект на послабиот раст на инвестициите врз домашната побарувачка и економскиот раст. Оттука, согласно ова сценарио, проектираниот раст на економската активност изнесува 3,1% во 2020 година, 3,4% во 2021 година и 3,6% во 2022 година.

Во однос на пазарот на трудот, понискиот економски раст имплицира побавен раст на бројот на вработени и побавно темпо на намалување на стапката на невработеност во однос на основното сценарио. Така, согласно првото алтернативно сценарио се очекува просечниот годишен раст на бројот на вработени да изнесува 1,7% во периодот на предвидување, а стапката на невработеност во 2022 година да се намали на 14,9%. Согласно второто алтернативно сценарио, растот на вработеноста во периодот на предвидување се очекува да изнесува 1,8% во просек годишно, што резултира со пад на стапката на невработеност на 14,7% во 2022 година.

Во однос на стапката на инфлација, се претпоставува дека движењата на цените на основните производи на светските берзи не се променети во однос на основното сценарио, односно претпоставуваме слични оценки за условите на страната на понудата и на нивото на странските цени. Побавниот раст на економската активност во периодот на предвидување, согласно двете алтернативни сценарија, имплицира дека инфлациските притисоци од страна на побарувачката се помали споредено со основното сценарио, имајќи предвид дека проценетиот произведен јаз во дветесценарија е значително понизок. Ефектите на алтернативните сценарија врз буџетскиот дефицит се презентирани во точка 3.6. Сензитивна анализа.

Ризици. Изгледите за растот на македонската економија се проследени со ризици, како надворешни така и домашни, кои може да влијаат врз довербата на инвеститорите, динамиката на надворешнотрговската размена, а со тоа и врз економскиот раст и креирањето нови работни места.

Главните надворешни ризици се поврзани со влошените изгледи за растот на економската активност во ЕУ, посебно во Германија. Македонската економија, која има висок степен на трговска отвореност, е под влијание на меѓународните трговски текови и политики, посебно оние што се однесуваат на специфични дејности како што е автомобилската индустрија. Така, неодамнешното забавување на германската индустрија, посебно производството на автомобили, се претвора во сериозен ризик за економиите со силна индустрија за автомобилски делови, како што е Северна Македонија. Оттука, влошените изгледи за раст на глобалната трговија, како и зголемените знаци на забавување на германската економија, посебно на преработувачката индустрија, можат позначајно да влијаат врз извозот на земјата.

Проектираниот раст на домашната побарувачка, која се очекува да има значаен придонес кон растот на економската активност, е поврзан со ризици, кои првенствено се однесуваат на растот на бруто-инвестициите, односно на реализацијата на големите инфраструктурни проекти, но и на потенцијалните ефекти од поддршката на инвестициската активност на домашните и странските компании врз економијата. Притоа, задржувањето на политичката стабилност во земјата претставува клучен предуслов за постигнување на проектираниот раст на инвестициите.

Долгорочниот економски раст во голема мера е условен од темпото на спроведување на потребните структурни реформи, кои доколку се засилат ќе го зајакнат економскиот раст, додека одложувањето во решавањето на структурните недостатоци би можело да го попречи побрзиот и конвергентен економски раст на земјата.

Главните ризици во однос на прикажаното сценарио за надворешниот сектор во наредниот период и понатаму во еден дел произлегуваат од глобалното окружување, особено динамиката на раст на земјите – најзначајни трговски партнери. Во споредба со минатогодишното сценарио, ризиците од глобалното окружување се дури и понагласени, согласно целокупниот глобален амбиент. Евентуално послабата надворешна побарувачка може да има неповолни ефекти врз присуството на домашните извозници на странските пазари. Послабите глобални изгледи за раст и евентуалната нестабилност на финансиските пазари можат да доведат до поголема аверзија кон ризик на инвеститорите иследствено ризици од помали капитални приливи на недолжничко финансирање или евентуални капитални одливи со цел финансирање на матичните компании. Во однос на ефектите од Брегзит, се оценува дека директните ефекти врз македонската економијата би биле мали, додека потенцијален ризик претставува индиректното пренесување на ефекти преку ЕУ, како наш најзначаен трговски партнер. Дополнително, и движењето на светските цени е придружено со неизвесност, со можни ефекти како врз домашната инфлација, така и врз извозните цени. Иако очекуваните движења на светските цени на металите за следниот период се во различна насока, сепак треба да се истакне дека кај цените на никелот се очекуваат поволни поместувања, што е значајно за перспективите за раст на извозот на домашната метална индустрија, како традиционален извозен сектор, иако со значително намалено учество во последните години (во контекст на структурните промени во економијата и веќе доминантното учество на секторите кои создаваат производи со повисока додадена вредност). Во овој контекст, треба да се спомне и неизвесноста од глобалната трговска војна и евентуалните последици врз малите отворени економии. Посебен ризик е заздравувањето на германската економија, со оглед на силната трговска поврзаност со оваа земја, преку компаниите од синџирите на додадена вредност, иако во текот на 2019 година последици не беа почувствувани.

Проценката и опфатот на ефектите од новите извозни капацитети во економијата е клучен за проекцијата на трговското салдо. Тековното сценарио инкорпорира очекување дека и во следниот тригодишен период дел од постојните компании и натаму ќе го зголемуваат искористувањето на производниот потенцијал, иако ефектот постепено би се намалувал. Притоа, нагорниот ризик останува особено во однос на компаниите коишто своите активности ги започнале или забрзале во последните неколку години. На среден рок, промените во производната структурасе очекува да доведат до натамошна диверзификација на извозот и подобрување на извозните перформанси, што е во прилог на јакнење на флексибилноста на економијата во однос на надворешните шокови. Проекцијата на нето приливите врз основа на секундарен доход (во нивни рамки на нето откупената ефективна на менувачкиот пазар), предвидува постепено забавување на нивното учество во БДП и генерално може да се оцени како конзервативна. Проекцијата за нето приливите врз основа на СДИ води сметка за досегашните остварувања и се оценува како умерена, при што земен е во предвид континуитетот на овие приливи (на умерено ниво, дури и при кризи години), очекувањата за реинвестирање на дел од добивката на постојните компании со странски капитал, како и продолжување на политиките за привлекување СДИ.

Ризиците во однос на проекцијата на инфлацијата главно се условени од претпоставките за движењата на цените на основните производи, евентуалните промени на регулираните цени и можниот преносен ефект врз другите цени во економијата. Ризиците за проектираната патека на инфлацијата на среден рок претежно се поврзани со надворешните фактори на страната на понудата.

Во однос на очекувањата за кредитниот раст кај банките, динамиката на домашната економија и квалитетот на кредитното портфолио, како и досега, би влијаеле на согледувањата на банките за ризиците и следствено на кредитирањето. Ризиците поврзани со деловните стратегии на странските банкарски групации, иако намалени во последно време, како и промените во регулаторните барања, исто така можат да имаат ефекти врз работењето на нивните ентитети присутни во земјата.

Во последниве неколку години беа присутни и одредени домашни политички ризици, иако тие имаа ограничено влијание врз економијата. Нивното евентуално присуство и во следниот период може да ја зголеми воздржаноста на економските субјекти, пред се на краток рок, иако економијата во овој поглед веќе покажа одредена виталност. Од друга страна, подобрените евро-атлански перспективи упатуваат на потенцијални нагорни ризици на сценариото. Наведените ризици во однос на прикажаното макроекономско сценарио за следниот тригодишен период упатуваат на потреба од постојано следење на евентуалните промени во надворешните и домашните економски услови во наредниот период и навремено преземање на адекватни мерки од страна на носителите на политиките.

4. Фискална рамка

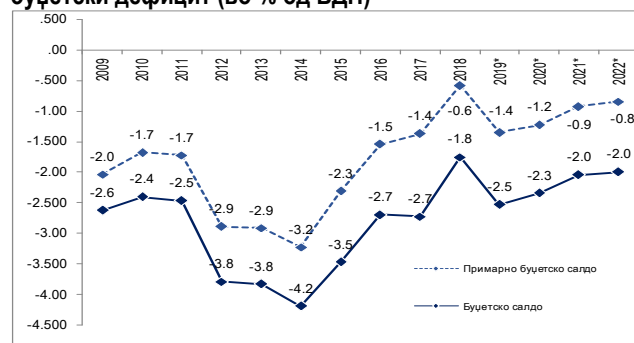
4.1. Фискална стратегија²³ и среднорочни цели

Фискалната политика во периодот 2020-2022 година се карактеризира со зајакнато управување со јавните финансии и фискална одржливост, кои придонесуваат за задржување на макроекономската стабилност, натамошна фискална консолидација, односно одржување низок буџетски дефицит.

Приоритетите на среден рок ќе бидат насочени кон зголемување на конкурентноста на економијата и вработеноста, создавање повољна деловна клима, поддршка и развој на малите и средните претпријатија, унапредување на социјалната сигурност и заштита, развој на иновативната дејност, како и поддршка на економијата со значителни инвестиции во инфраструктурни проекти.

Во наредниот среднорочен период, годишната стапка на раст на вкупните расходи на Буџетот на РСМ постепено ќе забавува од 5% во 2020 година на 4,4% во 2022 година. Во комбинација со очекуваната наплата на приходите, ова ќе обезбеди постепено стеснување на вкупниот буџетски дефицит од 2,3% од БДП во 2020 година на 2% од БДП во 2021 и 2022 година. Исто така, примарниот буџетски дефицит ќе се намали од 1,2% од БДП во 2020 година на 0,9% и 0,8% во 2021 и 2022 година, соодветно. Јавниот долг на среден рок ќе достигне 50,9% од БДП во 2021 година како резултат на интензивирање на капиталните проекти, и потоа ќе се намали на 50,4% од БДП во 2022 година.

Графикон 4.1. Движење на вкупниот и на примарниот буџетски дефицит (во % од БДП)

Извор: Министерство за финансии, * - проекции

Табела 4.1. Консолидиран општ владин буџет (во милиони денари)

	2020	2021	2022
Консолидиран општ владин буџет - Приходи	237.023	248.043	258.280
% од БДП	32,0	31,5	30,8
Консолидиран општ владин буџет - Расходи	254.408	264.148	275.063
% од БДП	34,4	33,6	32,8
Консолидиран општ владин буџет - Салдо	-17.385	-16.105	-16.783
% од БДП	-2,3	-2,0	-2,0
Централен буџет - Приходи	129.138	135.518	141.057
% од БДП	17,5	17,2	16,8
Централен буџет - Расходи	146.165	151.613	157.830
% од БДП	19,8	19,3	18,8
Централен буџет - Салдо	-17.027	-16.095	-16.773
% од БДП	-2,3	-2,0	-2,0
Буџетски фондови - Приходи	69.095	73.472	77.620
% од БДП	9,3	9,3	9,3
Буџетски фондови - Расходи	69.453	73.482	77.630
% од БДП	9,4	9,3	9,3
Буџетски фондови - Салдо	-358	-10	-10
% од БДП	0,0	0,0	0,0
Буџет на локална власт - Приходи	38.790	39.053	39.603
% од БДП	5,2	5,0	4,7
Буџет на локална власт - Расходи	38.790	39.053	39.603
% од БДП	5,2	5,0	4,7
Буџет на локална власт - Салдо	0	0	0
% од БДП	0,0	0,0	0,0

Извор: Министерство за финансии

²³ Ревидираната Фискална стратегија 2020-2022 година е објавена на веб-страницата на Министерство за финансии <https://finance.gov.mk/files/u6/REVIDIRANA%20Fiskalna%20Strategija%20na%20RSM%202020-2022%20-%202012.12.2019.pdf>

4.2. Извршување на Буџетот во 2019 година

Во периодот јануари-октомври 2019 година, вкупните буџетски приходи се остварени во износ од 166,8 милијарди денари (79,2% од планираните за 2019 година)²⁴ и се за 8,6% повисоки споредено со буџетските приходи во истиот период од 2018 година. Во структурата на вкупните приходи, даночните приходи и придонеси учествуваат со 88,1%. Даночните приходи и придонеси се остварени во износ од 147 милијарди денари односно 79,9% од Буџетот за 2019 година, поточно истите се за 5,5% повисоки споредено со истиот период од 2018 година. Приходите од даноци се остварени во износ од 96,7 милијарди денари и се за 3,5% повисоки споредено со даноците во истиот период од 2018 година. Придонесите за социјално осигурување се остварени во износ од 50,3 милијарди денари (81,9% од планот) и истите се за 9,7% повисоки од социјалните придонеси остварени во истиот период од 2018 година година.

Вкупните расходи во Буџетот на Република Северна Македонија во јануари-октомври 2019 година се реализираа во износ од 172,1 милијарда денари (75,4% од планот) и се за 7,9% повисоки од буџетските расходи реализирани во истиот период од 2018 година. Во тие рамки, за тековни расходи потрошени се 162,9 милијарди денари или 7,2% повеќе во однос на минатата година, додека капиталните расходи се реализирани во износ од 9,3 милијарди денари (40,8% од годишниот план).

Со тоа, во периодот јануари-октомври 2019 година, Буџетот на Република Северна Македонија оствари дефицит во износ од 5,4 милијарди денари или 0,8% од проектираниот БДП за 2019 година. Примарното салдо заклучно со анализираниот период изнесува 0,2% од проектираниот БДП.

Табела 4.2. Буџет на Република Северна Македонија за 2019 година

(милиони денари)	Буџет 2019 година	Реализација во периодот јануари-октомври 2019 г.
1. Вкупни приходи	210.551	166.779
1.1. Даночни приходи и придонеси	184.037	147.010
1.1. 1 Даночни приходи	122.577	96.698
1.1. 2 Придонеси	61.460	50.312
1.2. Неданочни приходи	19.145	15.390
1.3. Капитални приходи	2.026	1.444
1.4. Донации	5.343	2.935
2. Вкупни расходи	228.251	172.138
2.1. Тековни расходи	205.542	162.874
2.1.1 Плати и надоместоци	28.423	22.921
2.1.2 Стоки и услуги	19.284	12.378
2.1.3 Трансфери	149.579	120.554
2.1.4 Камати	8.256	7.021
2.2. Капитални расходи	22.709	9.264
3. Дефицит	-17.700	-5.359
4. Финансирање на дефицит	17.700	5.359
4.1 Приливи	34.007	19.620
4.1.1 Домашни извори	19.404	15.390
4.1.2 Странски извори	10.140	8.693
4.1.3 Депозити (" " е кумулирање на сметка)	4.464	-4.463
4.2 Одливи	16.307	14.261
4.2.1 Отплата по домашно задолжување	10.320	9.962
4.2.2 Отплата по странско задолжување	5.987	4.299

Извор: Министерство за финансии

4.3. Буџетски планови за годината на поднесување на ПЕР

Вкупните приходи за 2020 година се планираат на ниво од 222,3 милијарди денари, а расходите се планирани на ниво од 239,7 милијарди денари.

Вака планираните приходи и расходи резултираат со намалување на буџетскиот дефицит на ниво од 2,3% од БДП или 17.385 милиони денари во апсолутен износ. Планираниот дефицит е во согласност со претходната Фискална

²⁴Согласно Ребалансот на Буџетот на РСМ во 2019 година

стратегија 2020-2022 и ја потврдува силната посветеност на фискална консолидација, придружена со натамошна буџетска дисциплина и обезбеден значителен фискален простор за поддршка на домашната економија и граѓаните и инфраструктурните проекти.

Проекциите за приходите на Буџетот за 2020 година се базираат на:

- реализацијата на приходите во тековната 2019 година,
- очекувањата за економските остварувања во идната година,
- планираниот ефект од порастот на социјалните придонеси,
- благо релаксирање на даночната политика со истовремена корекција кај одделни даночни стапки, со кое се очекува да се постигне повеќекратен ефект, односно со истото е предвидено да се обезбеди поголем даночен опфат, фер и олеснети административни процеси, како и поддршка на приватниот сектор, што би резултирало со намалување на даночната евазија, како и
- јакнење на механизмите за намалување на неформалната економија.

Даночните приходи за 2020 година се планирани во износ од 130,1 милијарда денари врз основа на горенаведените претпоставки. Најголемо учество во планираните даночни приходи има данокот на додадена вредност и тоа 42,8%, додека на акцизите отпаѓаат 22,2%.

Во Буџетот за 2020 година планирано е 17,3 милијарди денари да се остварат по основ на неданочни приходи (административни такси, концесии и други неданочни приходи) и 2,2 милијарди денари како капитални приходи (по основ на продажба на општествени станови и земјиште и по основ на планирана дивиденда од АД Македонски Телеком).

Табела 4.3. Буџет на Република Северна Македонија (милиони денари)

	Буџет 2019	Буџет 2020	Разлика 2020- 2019	2020/2019 (%)
ВКУПНИ ПРИХОДИ	210,551	222,308	11,757	5.6
Даночни приходи и придонеси	184,037	197,162	13,125	7.1
Даночни приходи	122,577	130,129	7,552	6.2
Придонеси	61,460	67,033	5,573	9.1
Неданочни приходи	19,145	17,322	-1,823	-9.5
Капитални приходи	2,026	2,183	157	7.7
Донации	5,343	5,641	298	5.6
ВКУПНИ РАСХОДИ	228,251	239,693	11,442	5.0
Тековни расходи	205,542	215,922	10,380	5.1
Плати и надоместоци	28,423	30,615	2,192	7.7
Стоки и услуги	19,284	20,578	1,294	6.7
Трансфери до ЕЛС	19,124	21,375	2,251	11.8
Субвенции и трансфери	21,556	19,035	-2,521	-11.7
Социјални трансфери	108,899	116,046	7,147	6.6
Каматни плаќања	8,256	8,273	17	0.2
Капитални расходи	22,709	23,771	1,062	4.7
БУЏЕТСКО САЛДО	-17,700	-17,385	315	-1.8
ФИНАНСИРАЊЕ	17,700	17,385	-315	-1.8
Прилив	34,007	60,598	26,591	78.2
Домашни извори	19,031	27,072	8,041	42.3
Странски извори	10,513	34,634	24,121	229.5
Депозити ("-" е кумулирање на сметка)	4,464	-1,108		
Одлив	16,307	43,213	26,906	165.0
Отплати на домашно задолжување	10,320	16,290	5,970	57.8
од кои континуирани ДХВ	9,776	6,589	-3,187	-32.6
Отплати на странско задолжување	5,987	26,923	20,936	349.7
МЕМОРАНДУМ				
Нето домашно задолжување	8,681	10,772		
Нето домашно задолжување (континуирани ДХВ)	9,225	12,300		
Нето странско задолжување	4,526	7,411		
Примарно буџетско салдо	-9,444	-9,112		
Примарно буџетско салдо, % од БДП	-1.4	-1.2		
Буџетско салдо, % од БДП	-2.5	-2.3		

Извор: Министерство за финансии

Социјалните придонеси, како изворни приходи на фондовите за пензиско и здравствено осигурување и на Агенцијата за вработување, се планирани во износ од 67 милијарди денари. Во оваа проекција вклучен е ефектот од зголемување на стапките на социјалните придонеси од 0,5 п.п., кој е оценет на ниво од околу 1,1 милијарда денари во буџетите на соодветните социјални фондови.

Во текот на 2020 година, по основ на донации предвидени се 5,6 милијарди денари кои буџетските корисници е планирано да ги реализираат на сметките за сопствени приходи за конкретни проекти, како и повлекувањата од претпристапните фондови на ЕУ.

Вкупните расходи во Буџетот за 2020 година, планирани во износ од 239,7 милијарди денари, се во функција на редовно и навремено исполнување на сите законски обврски, како и за поддршка на домашната економија, силна поддршка на приватниот сектор и граѓаните, инвестиции во човечките потенцијали, забрзана реализација на инфраструктурните проекти, поттикнување странски инвестиции и иновативност на домашните компании, поддршка на политиките за пораст на економијата и на животниот стандард на населението, како и приоритетот за интегративните процеси за членство во ЕУ и НАТО.

Тековните расходи за 2020 година се планирани во износ од 215,9 милијарди денари, наменети за редовна исплата на веќе зголемените плати на вработените во јавниот сектор, навремена и редовна исплата на зголемени пензии, гарантиран минимален приход и останати социјални надоместоци, исплата на субвенциите во земјоделството, засилена поддршка на малите и средните претпријатија, поддршка и субвенционирање на иновативните активности, како и мерки за зголемување на платите и субвенционирање на придонесите од задолжително социјално осигурување, односно финансиска поддршка за работодавачите кои ќе извршат зголемување на платата на вработените до 100 евра. При проекцијата на тековните расходи, земени се предвид следниве претпоставки:

- во делот на расходите за плати и надоместоци, во проекциите за 2020 година отсликани се ефектите од веќе реализираното покачување на платите за 5% за вработените кај буџетските корисници во последниот квартал од 2019 година, ефектот од новото зголемување на платите на вработените во образовните институции на централно ниво за 10%, во насока на подобрување на стандардот на живот на вработените и зголемување на мотивот за професионално, квалитетно и целосно исполнување на работните задачи;
- навремена исплата на пензиски примања, за кои со Буџетот за 2020 година е планирано покачување на пензиите поради дополнително усогласување во услови на пораст на минималната и просечната плата, кое се очекува да биде околу 700 денари, почнувајќи од јануарската пензија. Ова зголемување е предвидено како дополнително усогласување, над редовната индексација со трошоците на живот, со цел да се овозможи соодветно ниво на пораст на животниот стандард и кај повозрасните лица, следејќи го подобрениот животен стандард на вработените;
- спроведување на активните политики и мерки за вработување, кои ќе бидат насочени кон креирање програми, мерки и услуги за вработување кои ќе се спроведат за да се подобри функционирањето на пазарот на трудот, да се поддржи создавањето нови работни места, вработувањето млади лица, поддршката за вработување лица со попреченост, активација на корисниците на гарантирана минимална помош (ГМП) на начин што работоспособни членови на едно домаќинство ќе се вклучат во активните програми и мерки за вработување заради подобрување на нивната вработливост и вработување. (Глава 5. Структурни реформски мерки, Мерка 15: Гаранција за млади и Мерка 16: Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита);
- здравствената заштита што се реализира преку Фондот за здравствено осигурување, во најголем дел се однесува на финансирање на здравствените услуги и преземените мерки во оваа област како зголемување на капитацијата, достапност на лековите во текот на целиот месец, зголемување на надоместоците на специјалистите, како и за зголемување на платите на медицинскиот кадар во јавните здравствени установи. Со Буџетот за 2020 година, започнувајќи од февруарската плата, планиран е пораст на платите на лекарите и медицинскиот персонал од 5 до 25 проценти;
- обезбедувањето соодветно ниво на социјална заштита на најранливите слоеви на населението е од особена важност за постигнување повисоко ниво на социјална правда. Притоа, опфатена е веќе започнатата реформа на системот за социјална заштита преку воведување гарантиран минимален приход. Со реформата на социјалната заштита од 2019 година се изврши редизајнирање на видовите и таргетирањето на социјалната помош, со цел поддршка на најранливите категории, како и обезбедување

социјална сигурност на старите лица

Глава 5. Структурни реформски мерки, Мерка 16: Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита);

- обезбедување значителни износи за исплата на субвенции во земјоделството со цел зајакнување и поддршка на овој сектор, зголемување на извозот на македонските земјоделски производи и освојување нови пазари;
- поттикнување на економскиот раст и развој преку зголемување на конкурентноста на приватниот сектор, со мерки за нови инвестициони вложувања, мерки за поддршка на извозот и освојување нови пазари, поддршка за нови вработувања, поддршка на малите и средните претпријатија, на иновативната дејност, технолошкиот развој и истражување, како и поттикнување на странските и домашните инвестиции;
- во рамки на трансферите до ЕЛС, обезбедени се средства за веќе зголемените плати за вработените во институциите од пренесените надлежности на ЕЛС за 5% во 2019 година, односно платите на вработените во училиштата, градинките, домовите за стари лица, културните установи и пожарникарите. Дополнително, во насока на мотивирање на наставниот кадар кој е клучен за градење квалитетни идни генерации обезбедени се средства за покачување на платите на просветните работници за 10% почнувајќи од јануари 2020 година.

Капиталните инвестиции, планирани на ниво од 23,8 милијарди денари, се обезбедуваат од буџетски средства, ИПА фондови и заеми. Истите се наменети за интензивирање на реализацијата на инфраструктурните проекти, односно за инвестициски вложувања во патната и железничката инфраструктура, енергетската и комуналната инфраструктура, како и капитални инвестиции за подобрување на условите во здравствениот, образовниот и социјалниот систем, земјоделството, културата, спортот, заштитата на животната средина и правосудството.

Проектираниот дефицит за 2020 година од 17,4 милијарди денари, отплатата по основ на главница на надворешен долг во износ од 26,9 милијарди денари и отплатата на домашен долг во износ од 16,3 милијарди денари ќе се финансираат преку задолжување во странство и на домашниот пазар на државни хартии од вредност. Отплатата на главницата по основ на надворешен долг го вклучува редовното сервисирање на обврските по надворешниот долг, додека отплатата на домашниот долг ги опфаќа: предвремена отплата на домашниот заем во износ од 8,2 милијарди денари, отплати на државни обврзници во износ од 6,6 милијарди денари и отплата на структурни обврзници во износ од 1,5 милијарди денари.

Домашното задолжување е предвидено на ниво од 27,1 милијарда денари, а ќе се обезбеди од краткорочен кредит од домашни комерцијални банки и ќе биде наменет за рефинансирање на втората рата од ПБГ кредит земен во 2013 година, како и со задолжување со ДХВ. Со задолжување на домашниот пазар ќе се обезбеди финансирање под поволни услови, користејќи ги поволните каматни стапки. Со цел оптимизација на исплатите, намалување на ризикот за рефинансирање, како и искористување на ниските каматни стапки, основна заложба на Министерството за финансии ќе биде оптимизација на портфолиото и зголемување на рочноста на издадените хартии од вредност.

Задолжувањето во странство може да се реализира преку издавање еврообврзница на меѓународниот пазар на капитал и преку повлекување средства од поволни кредити од странски финансиски институции и кредитни линии наменети за финансирање одделни проекти. Притоа, изборот на извор за финансирање ќе се темели на поволните тековни состојби на меѓународните пазари на капитал. Со цел прудентно управување со јавните финансии, Министерството за финансии ќе ја разгледа можноста за активно управување со должничкото портфолио преку операции на предвремен откуп на долг.

4.4. Среднорочни буџетски очекувања

Проектираните вкупни приходи на Буџетот на РСМ (централен буџет и фондови) за периодот 2020-2022 година претставуваат 29,6% од БДП во просек годишно. Во структурата на планираните приходи, даночните приходи учествуваат со 58,4%, приходите по основ на социјални придонеси со 30,3%, неданочните и капиталните приходи со 8,9%, додека остатокот од приходите се очекува да се реализираат од фондовите на ИПА и од други донации. Во рамките на даночните приходи најзначаен износ на приходи ќе се остварува по основ на ДДВ, персонален данок на доход и акциза. Во насока на подобрување на наплатата на даноците е структурната реформска мерка Намалување на неформалната економија (поглавје 5, мерка 10).

Просечното учество на вкупните расходи на Буџетот на Република Северна Македонија во периодот 2020-2022 година изнесува 31,7% од БДП. Тековните расходи сочинуваат 88,9% од вкупните расходи во овој период, со тоа што нивното учество е предвидено постепено да се намали, и истите се наменети за редовна исплата на платите

на вработените во јавниот сектор, навремена и редовна исплата на пензиите, гарантираниот минимален приход и останати социјални надоместоци, исплата на субвенции во земјоделството, поддршка на малите и средни претпријатија, како и субвенционирање на иновативните активности.

Во среднорочниот период, фокусот на фискалната политика останува на обезбедување значително ниво на јавни инвестиции, кои се предуслов за подобрување на економските перспективи, како и подобар живот на граѓаните. Во таа насока, планиран е значителен износ на капитални инвестиции преку користење средства од Буџетот, вклучително и средствата обезбедени со заеми од меѓународните финансиски институции и билатерални кредитори, чие учество е предвидено да достигне 3,8% од БДП (графикон 4.2). Планираните износи укажуваат на интензивирање на инфраструктурните проекти, односно за инвестициски вложувања за патната и железничката инфраструктура, енергетската и комуналната инфраструктура, како и капитални инвестиции за подобрување на условите во здравствениот, образовниот и социјалниот систем, земјоделството, културата, спортот, заштитата на животната средина и правосудството.

Покрај преку Буџетот, преку Јавното претпријатие за државни патишта во тек се значајни инвестиции во делот на патната инфраструктура: Проект за надградба и развој на патната делница Ранковце - Крива Паланка, а воедно продолжува изградбата на автопатската делница Кичево – Охрид. Во наредниот период ќе се интензивираат активностите предвидени со Програмата за национални патишта, во рамките на која е предвидена изградба на патните делници Штип – Кочани, Раец – Дреново, како и реконструкција и рехабилитација на 26 патни делници со вкупна должина од околу 400 км. Истовремено се финансира и реализацијата на Проектот за изградба на патната делница Штип – Радовиш. Во наредниот период се очекува да започне изградбата на автопатската делница Скопје - Блаце, со што ќе се оствари позитивно влијание врз економските, социјалните и еколошките аспекти во регионот, а воедно ќе се олесни и меѓународниот транспорт и трговија во регионот, особено помеѓу Република Северна Македонија и Република Косово. Со цел рехабилитација и реконструкција на локалните патишта во земјата, во 2019 година беше отпочнат Проектот за локални патишта.

Во рамките на железничката инфраструктура, фокус ќе биде ставен на завршување на имплементацијата на Проектот за подобрување на железничката пруга на Коридор 10, како и интензивирање на активностите кои се однесуваат на Проектот за доизградба на железничката пруга на Коридор 8, кој има за цел да го поврзе Црното Море со Јадранското Море, што ја покажува големата стратешка и економска важност на овој Проект.

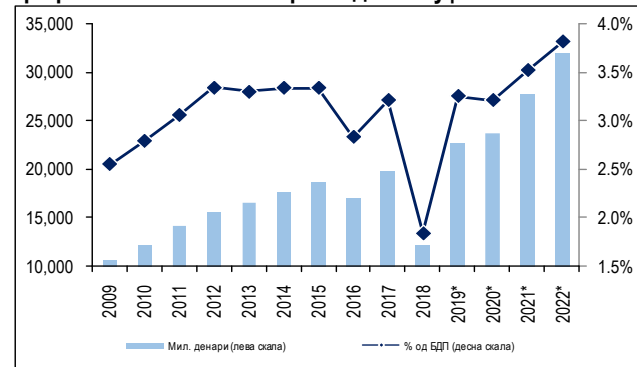
Изградбата на источниот дел од железничката пруга на Коридор 8- делот кон Република Бугарија, се одвива во 3 фази. Во рамки на предвидениот период ќе се интензивира реализацијата на првата фаза (делница Куманово - Бељаковце) во должина од 30,8 км и втората фаза (делница Бељаковце– Крива Паланка) во должина од 34 км. Подготовката на третата фаза (делница Крива Паланка – Деве Баир, граница кон Р. Бугарија) во должина од 23,4 км е завршена. Паралелно со инвестициите во железничката инфраструктура, ќе продолжи и реализацијата на Проектот за набавка на нови влечни и влечени средства во ЈПМЖ Транспорт.

Во делот на транспортната инфраструктура ќе се реализираат значајни проектни активности, со цел промоција на подлабока економска интеграција во рамки на регионот, намалување на трошоците за трговија и зголемување на ефикасноста на транспортот во Република Северна Македонија.

(Глава 5. Структурни реформски мерки, Мерка 3: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10, чии средства поради чувствителниот период, односно објавување тендер за проект на ИТС, не се достапни за јавна употреба; и Мерка 13: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија, за кое се предвидени средства во износ од 2,7 милиони евра²⁵)

Со имплементацијата на Проектот за изградба на националниот гасификационен систем ќе се обезбеди снабдување на стопанството, јавниот

Графикон 4.2. Капитални расходи на Буџетот на РСМ

Извор: Министерство за финансии, * - проекции

²⁵Апликацијата е позитивно оценета, а од потребните 5,3 милиони евра, обезбеден е грант од 2,7 милиони евра. Останува да се обезбеди и остатокот од 2,6 милиони евра.

сектор и домаќинствата со евтина и еколошка енергија, а истовремено ќе се намали емисијата на штетни гасови. Во тек е изградбата на делниците од националниот гасоводен систем Штип – Неготино - Битола и Скопје - Тетово - Гостивар. Во рамки на предвидениот период, Владата ќе се фокусира на реализација на новиот Проект за интерконективен гасовод меѓу Република Северна Македонија и Република Грција.

Во наредниот среднорочен период ќе започне имплементацијата на Проектот за енергетска ефикасност во јавниот сектор, кој опфаќа спроведување мерки за енергетска ефикасност од страна на општините во Република Северна Македонија. *(Глава 5. Структурни реформски мерки, Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија и подобрување на енергетската ефикасност, за што се предвидени 16,5 милиони евра)*

Во наредниот период ќе продолжи изградбата на Регионалната клиничка болница во Штип, а истовремено се преземаат активности со цел започнување изградба на нов Клинички центар во Скопје.

Во областа на образованието, во наредниот период се очекува да заврши реализацијата на Проектот за изградба на фискултурни сали во средните училишта. Воедно ќе продолжи реализацијата на Проектот за изградба на фискултурни сали во основните училишта и рехабилитација на основните и средните училишта.

Ќе започне подготовката на техничката документација, врз чија основа ќе се имплементира Проектот за реконструкција на студентските домови.

Планирано е да започне реализацијата на втората и третата фаза од проектот „Подобрување на искористувањето на водите од басенот на реката Злетовица“. Основната цел на втората фаза е да се обезбеди наводнување на 4.570 ха нето-површина во атарот на општините Пробиштип и Кратово. Реализацијата на третата фаза која опфаќа изградба на мали хидроцентрали по течението на реката Злетовица, ќе придонесе за намалување на недостатокот од електрична енергија во регионот, безбедно, сигурно и квалитетно снабдување на потрошувачите на енергија и зголемување на енергетската ефикасност. Втората фаза од проектот „Наводнување на јужната долина на реката Вардар“ ќе продолжи и во 2020 година. Предвидена е рехабилитација и модернизација на системите за наводнување во валандовскиот регион. Воедно, ќе започне имплементацијата на третата фаза од овој проект, како и имплементацијата на проектот ХС Лисиче фаза наводнување и фаза производство на електрична енергија. *(Глава 5. Структурни реформски мерки, Мерка 4: Подобрување на системите за наводнување, со предвидени средства во висина од 156,7 милиони евра)*

Планирано е да се пристапи кон подготовка и реализација на Проектот за модернизација на земјоделскиот сектор, кој ќе опфаќа воспоставување центри за набавка и дистрибуција на земјоделски производи, како и изградба на постројка за преработка на отпад од животинско потекло.

Значаен приоритет на кој ќе се фокусира Владата е подготовката и реализацијата на Проектот за изградба на пречистителна станица на Градот Скопје.

Исто така, во областа на животната средина, се преземаат активности за подготовка и реализација на проектите за воспоставување интегрирани системи за регионално управување со отпад во Југоисточниот, Југозападниот, Вардарскиот и Пелагонискиот Регион. Овие активности се од големо значење бидејќи истите се насочени кон изградба на депонии, набавка на опрема за собирање цврст отпад, градежни работи за затворање на дивите депонии, како и техничка помош за јакнење на капацитетите на јавните комунални претпријатија.

Еден од важните елементи на политиката за социјален развој е зголемување на квалитетот на условите за живеење на лицата со ниски приходи и социјално ранливите групи со обезбедување соодветно домување. Активностите и мерките на Владата во делот на социјалната политика се поддржани и со Проектот за домување на социјално ранливи групи, кој опфаќа изградба на станови за лица со ниски примања. Во рамките на овој сектор, Владата на Република Северна Македонија имплементира нов проект кој опфаќа спроведување реформи во делот на социјалната заштита, како и инвестициони активности за подобрување на социјалната инфраструктура, односно реконструкција и изградба на центри за ран детски развој. *(Глава 5. Структурни реформски мерки, Мерка 16: Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита, за што се планирани 36,9 милиони евра)*

Со цел обезбедување свеж капитал за малите и средни претпријатија, како и поддршка на нови проекти, нови вработувања, зголемена ликвидност на стопанството и зголемен извоз, во тек на реализација е петтата кредитна линија од ЕИБ за финансирање мали и средни претпријатија во износ од 100 милиони евра.

Проектиран дефицит и негово финансирање. Финансирањето на планираниот дефицит, како и отплатите на долгот, ќе се обезбедуваат преку задолжување од странски и домашни извори (табела 4.4). Во периодот 2020-

2022 година, задолжувањето во странство може да се реализира преку издавање еврообврзница на меѓународниот пазар на капитал и преку повлекување средства од поволни кредити од странски финансиски институции и кредитни линии наменети за финансирање одделни проекти. Притоа, изборот на конкретен извор за надворешно финансирање ќе се темели на тековните и очекуваните состојби на меѓународните пазари на капитал. Понатаму, задолжувањето на домашниот пазар ќе се реализира преку краткорочен домашен заем, како и преку издавање државни хартии од вредност, со што ќе се обезбеди дополнително финансирање под поволни услови, користејќи ги историски ниските каматни стапки и високиот интерес на инвеститорите. Со цел оптимизација на исплатите и намалување на ризикот за рефинансирање, основна заложба на Министерството за финансии ќе биде зголемување на рочноста на издадените хартии од вредност преку издавање државни обврзници со подолги рочности. Во оваа насока, а со цел ефикасно управување со јавниот долг, Министерството за финансии ќе ја следи и можноста за предвремена отплата на дел од долгот, односно постигнување поповолна рочна, валутна и каматна структура на долгот.

Табела 4.4. Проектиран дефицит и негово финансирање

(милиони денари)	2020	2021	2022
Буџетско салдо	-17.385	-16.105	-16.783
Финансирање дефицит	17.385	16.105	16.783
Приливи	60.598	58.743	30.836
Странски извори	34.634	40.161	10.621
Домашни извори	27.072	13.914	18.862
Депозити	-1.108	4.668	1.353
Одливи	43.213	42.638	14.053
Отплата по странско задолжување	26.923	37.543	7.069
Отплата по домашно задолжување	16.290	5.095	6.984

Извор: Министерство за финансии, ревидирана Фискална стратегија на РМ 2020-2022

Буџет на локална власт. На среден рок се очекува општините да продолжат со подобра наплата на сопствените приходи, зајакнување на капацитетите за развивање политики за финансирање на општините и јакнење на капацитетите за финансиско управување. За остварување на стратешките определби, и во наредниот период ќе продолжи силната посветеност на реализацијата на поттикнување на одржливиот локален развој, доброто локално владеење и создавање услови за поактивна, поефективна и поиновативна улога на локалните власти во остварувањето на националните цели за раст и развој.

Од Буџетот на Република Северна Македонија се обезбедени стабилни приходи за општините од дотацијата од ДДВ (општа дотација) која се исплаќа во висина од 4,5% од наплатениот ДДВ во претходната година. По однос на дотациите за пренесените надлежности, во наредниот период ќе се работи на анализа на критериуми за распределба на доделените средства за пренесените надлежности во областа на основното и средното образование, културата, детската заштита и заштитата на стари лица и противпожарната заштита. Во 2020 година во областа на детската заштита со блок дотации ќе се опфатат покрај детските градинки и центрите за ран детски развој во состав на јавните детски градинки. Во областа на противпожарната заштита со Буџетот на Република Северна Македонија за 2020 година со наменска дотација ќе се финансираат платите на вработените во четири новоформирани територијални противпожарни единици.

Нови приходи се обезбедени со доделување средства од закупнина на земјоделско земјиште во сопственост на државата, и тоа во сооднос 50% за Буџетот на Република Северна Македонија и 50% за општините и општините во градот Скопје кои се распределуваат од 2018 година, во зависност од местоположбата на земјоделското земјиште кое е предмет на давање под закуп, под услов реализацијата на приходите од данокот на недвижен имот да се остварува над 80% во однос на планираните претходната година. Пораст на сопствените приходи на општините се реализира од надоместокот кој се наплаќа од издавање концесија за користење на водните ресурси за производство на електрична енергија во сооднос од 50% за централниот буџет и 50% за локалните власти, во зависност од тоа на чие подрачје се врши концесиската дејност.

Порастот на сопствените приходи на општините, посебно на приходите од даноците на недвижен имот со подобар опфат на даночната основа на физичките лица и правните субјекти и репроценка на вредноста на недвижниот имот, ќе продолжи и во текот на наредниот среднорочен период. Воедно, дел од општините реализираат повисоки приходи од даноци на имот како резултат на повисоката стапка за пресметка и наплата на данокот на имот во рамки на утврдениот распон согласно Законот за даноците на имот. Пораст се очекува и со примената на

подобрените елементи на пресметување во Методологијата за утврдување на пазарната вредност на недвижниот имот, како и поквалитетна проценка на вредноста на недвижниот имот со законската можност во општините да се вработи стручно лице проценител или да ги користат услугите на лиценцирани проценители.

Во наредниот период се очекува да се остварат повисоки приходи со утврдување на реалната пазарна вредност на недвижниот имот по завршување на постапката на бесправно изградените објекти на градежно и земјоделско земјиште. Понатаму, општините ќе продолжат со извршување во делот на пренесените надлежности за управување со градежното земјиште и третман на бесправно изградените објекти на градежно и земјоделско земјиште, за кои се утврдени и соодветни извори на приходи на буџетот на општината.

4.5. Структурен дефицит

Со текот на времето, економската активност има тенденција на раст, но при движењето кон трендната патека вообичаено флукуира над и под долгорочниот тренд. Ваквите циклични движења во економијата се рефлектираат и врз фискалните движења, преку автоматските стабилизатори. Со цел исклучување на ефектите од флукуациите на економската активност врз фискалните индикатори и оцена на основната фискална позиција на земјата, вршиме пресметка и анализа на циклично прилагоденото буџетско салдо, кое го добиваме преку прилагодување на буџетските приходи и на буџетските расходи за ефектот на отстапување на потенцијалниот од фактичкиот/проектираниот БДП, со тоа што прилагодувањето го вршиме на агрегатно ниво и за буџетот на централна власт.

Во 2019 година, имајќи предвид дека проектираниот БДП се очекува да се приближи до потенцијалниот, цикличната компонента на Буџетот е стеснета, со што циклично прилагодениот буџетски дефицит е речиси изедначен со планираниот буџетски дефицит (графикон 4.3).

Табела 4.5. Агрегатни фискални индикатори и произведен јаз

	2019	2020	2021	2022
Вкупно буџетско салдо	-2,5%	-2,3%	-2,0%	-2,0%
Примарно буџетско салдо	-1,4%	-1,2%	-0,9%	-0,8%
Произведен јаз	-0,5%	1,0%	3,1%	4,6%
Циклична буџетска компонента	-0,1%	0,3%	1,0%	1,4%
Циклично прилагодено вкупно буџетско салдо	-2,4%	-2,7%	-3,0%	-3,4%
Циклично прилагодено примарно буџетско салдо	-1,2%	-1,6%	-1,9%	-2,3%

Извор: Пресметки на Министерство за финансии

Забелешка: Податоците за произведен јаз и циклично прилагодено вкупно/примарно буџетско салдо се изразени во однос на потенцијалниот БДП.

Во периодот 2020-2022 година, во услови на позитивен произведен јаз, цикличната компонента на Буџетот е позитивна, со што пресметковниот циклично прилагоден буџетски дефицит е поголем од планираниот буџетски дефицит, односно во 2020 година изнесува 2,7%, во 2021 година 3,0% и во 2022 година 3,4%. Во овој период, циклично прилагодениот примарен буџетски дефицит е проценет на 1,9% во просек годишно (табела 4.5).

4.6. Управување со јавен долг, состојба и проекции на движењето на јавниот долг

Државниот долг на Република Северна Македонија²⁶ на крајот на К-3 од 2019 година изнесуваше 4.445,0мил. евра, односно 39,2% од проектираниот БДП. Вкупниот јавен долг²⁷, кој го вклучува државниот долг и долгот на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, на крајот од К-3 е на ниво од 5.405,2мил. евра што претставува 47,7% од проектираниот БДП. Со Законот за изменување и дополнување на Законот за јавен долг (Службен весник на Република Северна Македонија 98/19 од

²⁶Државен долг е збир на финансиски обврски создадени со задолжување на Република Северна Македонија, јавните установи основани од Република Северна Македонија и општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

²⁷Јавниот долг е збир на државниот долг и долгот на јавните претпријатија и акционерски друштва основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

17 мај 2019 година), националната дефиниција за јавниот долг се прошири и го опфаќа и негарантираниот долг на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје. Така, почнувајќи од К-2 2019 година во состојбата на јавниот долг е вклучен и негарантираниот долг на јавните претпријатија. Во К-3 2019 година овој долг изнесува 36,6 милиони евра односно 0,3% од БДП. Во анализираниот период, внатрешниот државен долг учествува со 39,9% во вкупниот државен долг, а надворешниот државен долг со 60,1%. Учеството на надворешниот државен долг бележи намалување за 2 п.п. во однос на крајот на 2018 година со оглед на тоа што во текот на 2019 година беше ставен поголем акцент на задолжувањето на домашниот пазар, со фокус на државни обврзници со подолги рочности. Изложеноста на портфолиото на државниот долг на пазарните ризици забележа понатамошно намалување, согласно поволните промени во каматната и валутната структура. Од аспект на каматната структура, долгот со фиксна каматна стапка се зголеми за 1 п.п. во однос на крајот на 2018 година, пред сè заради издавањето државни обврзници на домашниот пазар кои се инструменти со фиксна каматна стапка, како и заради задолжувањата со фиксна каматна стапка од надворешни извори. Учеството на долгот со фиксна каматна стапка во вкупниот државен долг е значително над минималното учество од 60% утврдено со Фискалната стратегија и во К-3 изнесува 77,9%, наспроти долгот со променлива каматна стапка кој изнесува 22,1%. Од аспект на валутната структура на долгот во странска валута, учеството на долгот деноминиран во евра во портфолиото на државниот долг во странска валута изнесува 92,4%, значително над минималното учество од 85% утврдено со Фискалната стратегија, и во споредба со крајот на 2018 година бележи зголемување од 0,1 п.п..

Табела 4.6. Состојба на јавен долг (во милиони евра)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	30.09.2019
Надворешен јавен долг	1.941,2	2.078,7	2.725,1	2.847,5	3.286,0	3.187,5	3.537,8	3.590,1
Државен долг	1.615,9	1.597,5	2.092,2	2.096,7	2.446,6	2.376,8	2.695,0	2.669,3
Гарантиран долг	325,3	481,2	633,0	750,8	839,4	810,7	842,7	910,6
Негарантиран долг								10,1
Домашен јавен долг	967,6	1.202,7	1.196,2	1.379,7	1.425,4	1.599,4	1.664,4	1.815,1
Државен долг	938,6	1.174,1	1.170,3	1.356,6	1.404,9	1.581,7	1.649,4	1.775,7
Гарантиран долг	29,0	28,6	25,9	23,2	20,5	17,7	15,0	13,0
Негарантиран долг								26,5
Вкупен јавен долг според Законот за јавен долг	2.908,8	3.281,4	3.921,3	4.227,2	4.711,4	4.786,9	5.202,2	5.405,2
Вкупен јавен долг како % од БДП	38,3	40,3	45,8	46,6	48,8	47,7	48,6	47,7
Вкупен државен долг	2.554,5	2.771,6	3.262,5	3.453,3	3.851,5	3.958,5	4.344,4	4.445,0
Државен долг како % од БДП	33,7	34,0	38,1	38,1	39,9	39,4	40,6	39,2
Вкупен гарантиран долг	354,3	509,8	658,9	774,0	859,9	828,4	857,7	923,6
Гарантиран долг како % од БДП	4,7	6,3	7,7	8,5	8,9	8,3	8,0	8,1
Вкупен негарантиран долг								36,6
Негарантиран долг како % од БДП								0,3

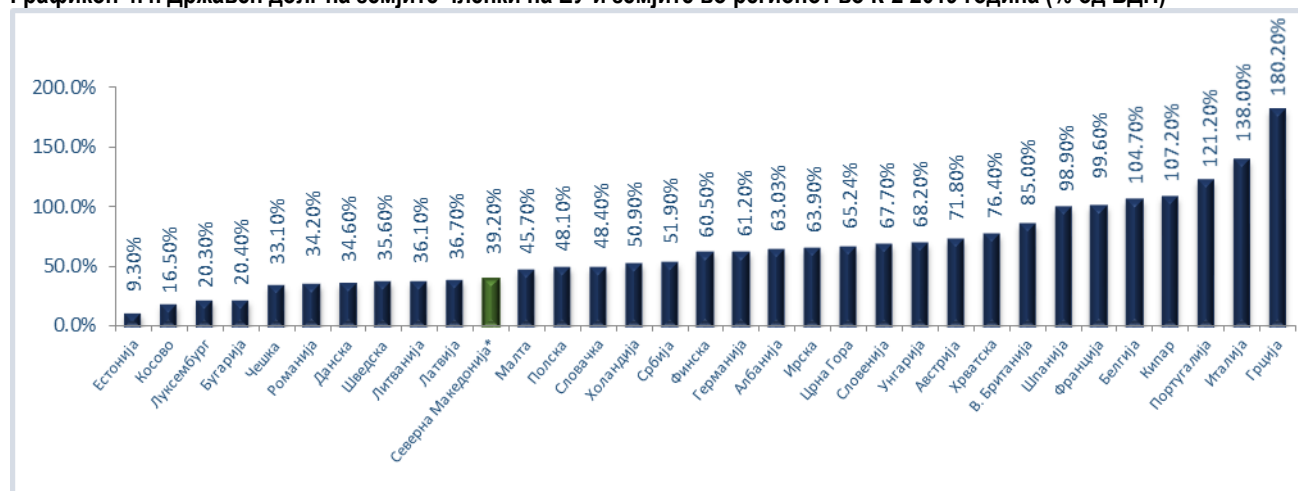
Извор: Министерство за финансии и Народна банка на Република Северна Македонија

Рамката што ја одредува политиката на управување со јавниот долг во Република Северна Македонија е Среднорочната фискална стратегија која опфаќа период од 3 години. Согласно измените на Законот за јавен долг, почнувајќи од 2020 година политиката за управување со јавниот долг ќе се утврдува во посебна Стратегија за управување со јавен долг која ја донесува Владата на РСМ најдоцна до 31 мај во тековната година за наредниот тригодишен период.

Во периодот 2020-2022 година се очекува продолжување на имплементацијата на започнатите инвестиции во претходниот период како и на нови инвестиции од областа на патната и железничката инфраструктура, водовод и канализација, инвестиции во областа на образованието, здравството, енергетиката, гасификацијата, животната средина, реформи во земјоделскиот социјалниот сектор, развој на општините, како и останати проекти кои се во согласност со програмата на Владата на Република Северна Македонија. Проектите ќе бидат имплементирани од страна на органите на државната управа, општините, јавните претпријатија и трговските друштва во доминантна државна сопственост. Овие проекти ќе бидат кофинансирани со странски заеми, но со цврста определба да не се загрози долгорочната одржливост на нивото на задолженост на земјата. Покрај за инвестициски проекти, дел од задолжувањето е со цел покривање на буџетскиот дефицит, односно непречено извршување на исплатите од Буџетот. Дополнително, дел од задолжувањето ќе биде наменето и за отплата на претходни долгови. Притоа, во

2020 и 2021 година ќе треба да се отплатат околу 835 милиони евра само по основ на три големи претходни задолжувања (втора рата од PBG заем склучен во 2013 година во износ од 155 милиони евра, еврообврзница од 500 милиони евра издадена во 2014 година и остаток од еврообврзницата од 180 милиони евра издадена во 2015 година), како и други отплати на долгови на домашен и странски пазар.

Графикон 4.4. Државен долг на земјите членки на ЕУ и земјите во регионот во К-2 2019 година (% од БДП)

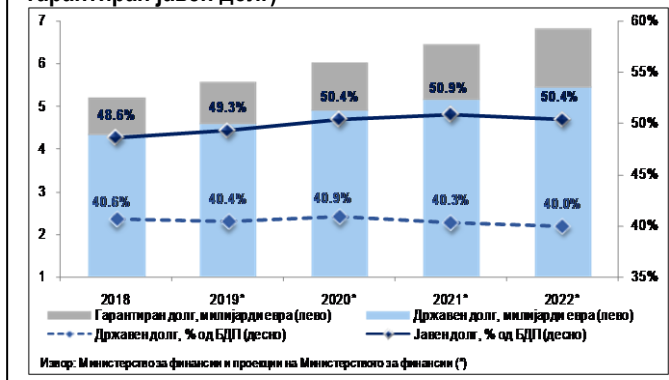
Извор: Министерство за финансии, Еуростат, октомври 2019 година

Движењето на јавниот долг во наредниот период ќе биде одраз на среднорочната буџетска рамка и имплементацијата на капитални проекти. Дисциплинираната фискална политика, со проектирано стеснување на вкупниот буџетски дефицит и на приближно балансирање на примарниот буџетски дефицит на среден рок (2% и 0,8% соодветно во 2022 година), ќе придонесе за постепено намалување на државниот долг од проектираните 40,4% од БДП во 2019 година на 40% од БДП во 2022 година. Во услови на умерено зголемување на гарантираниот долг до 2021 година заради имплементација на проектите главно во патната инфраструктура со заеми гарантирани од државата и негово намалување во 2022 година, се очекува умерено зголемување на вкупниот јавен долг на 50,4% од БДП во 2020 и 50,9% од БДП во 2021 година, и потоа намалување на 50,4% од БДП во 2022 година. Ова е значително под утврдениот лимит за среднорочно и долгорочно ниво на јавниот долг, односно јавниот долг во наредниот период нема да ја загрози одржливоста на фискалната политика. Проектираната патека е во согласност со таргетот на фискалната политика на Владата за стабилизација и потоа намалување на јавниот долг на среден рок.

Со цел намалување на ризикот од промена на девизниот курс, во Стратегијата се утврдени лимити за валутна структура на државниот долг, при што минималното учество на долгот во евра во портфолиото на долгот во странска валута треба да биде 85%. Исто така, во Стратегијата е утврден лимит за каматната структура на државниот долг, односно долгот со фиксна каматна стапка треба да биде застапен со најмалку 60% во вкупното должничко портфолио.

Со цел да се заштити портфолиото на долгот на централната влада од ризикот за рефинансирање, минималното ниво на индикаторот „Просечно време на достасување“ во 2020 година треба да биде 4 години. Дополнително, се утврдува максимален лимит за учество на долгот што доспева во 2020 година во однос на вкупниот долг на централната влада и тој треба да изнесува 35%²⁸. Со цел намалување на ризикот од рефинансирање во 2020 година, во јануари 2018 година Министерството за финансии изврши предвремен откуп на дел од претходно издадена еврообврзница, во номинален износ од 91,7 милиони евра.

Графикон 4.5. Проекција на вкупен јавен долг (државен и гарантиран јавен долг)

Извор: Министерство за финансии и проекции на Министерството за финансии (*)

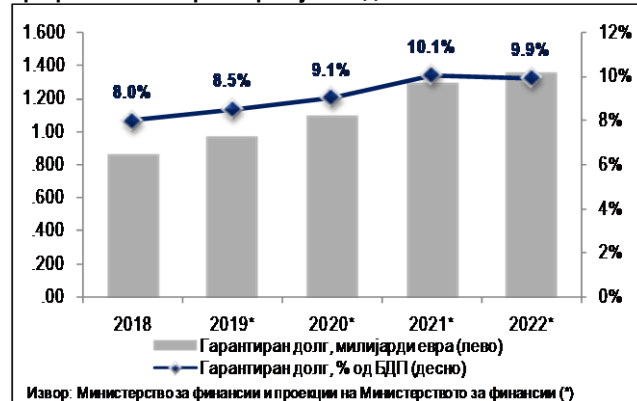
²⁸Овој индикатор ги вклучува отплатите на државни записи што имаат рок на достасување помал од 1 година, а не вклучува евентуален предвремен откуп на долг

Министерството за финансии и во следниот период ќе ја разгледува можноста и условите за реструктурирање на долгот со активно управување со должничкото портфолио преку операции на управување со обврските заради понатамошно порамнување на профилот на отплата и намалување на ризикот од рефинансирање, како и остварување дополнителни каматни заштеди.

Со цел да се заштити портфолиото на долгот на централната влада од ризикот од промена на каматните стапки, минималното ниво на индикаторот „Просечно време на промена на каматните стапки“ во 2020 година треба да биде 3 години.

Република Северна Македонија и натаму ќе остане умерено задолжена земја, како резултат на залоштбата за водење дисциплинирана фискална политика во наредниот период.

Графикон 4.6. Гарантиран јавен долг

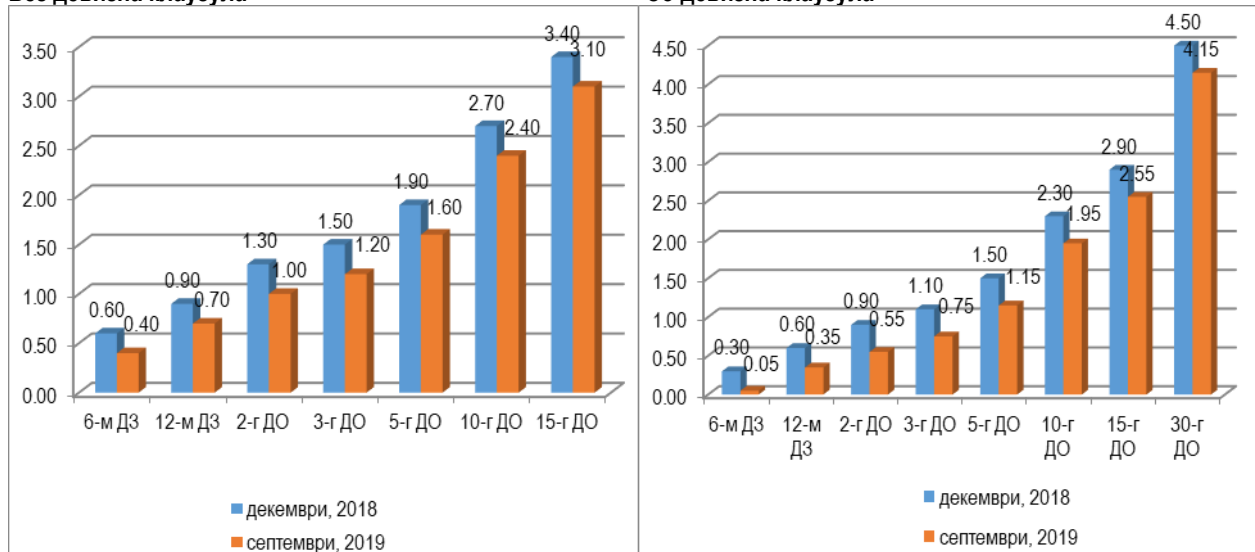
Гарантиран долг. Според направените анализи за движењето на проектираниот гарантиран јавен долг во период од 2020 до 2022 година, се очекува умерено зголемување на истиот до 2021 година заради повлекување средства од проектите главно во патната инфраструктура кои се имплементираат со заеми гарантирани од државата, по што се очекува намалување на гарантираниот долг на 9,9% од БДП во 2022 година. Притоа, во целиот период нивото на гарантираниот јавен долг е под утврдениот максимален лимит.

При реализирањето на новите задолжувања се води сметка за долгорочната одржливост на долгот,

при што процесот на издавање нови гаранции е строго регулиран и подлежи на постапката за задолжување утврдена во Законот за јавен долг, според која барателите на гаранциите треба да исполнат одредени критериуми за да може државата да издаде гаранција. Заклучно со 30.9.2019 година издадените државни гаранции изнесуваат 923,6 мил. евра, што претставува 8,1% од БДП (кои се вклучени во јавниот долг од 47,7% од БДП).

Примарен пазар на државни хартии од вредност. Согласно Календарот за издавање државни хартии од вредност (ДХВ) на домашниот пазар, во периодот јануари – септември 2019 година Министерството за финансии на редовна основа издаваше 12-месечни државни записи, како и 2-, 5-, 15- и 30-годишни државни обврзници.

Графикон 4.7. Просечни каматни стапки на ДХВ без и со девизна клаузула

Извор: Министерство за финансии

Во овој период беа спроведени вкупно 29 аукции на ДХВ, односно 14 на државни записи и 15 на државни обврзници. Вкупниот износ понуден за продажба на аукциите изнесуваше 34.849,57 милиони денари, побарувачката изнесуваше 92.566,01 милиони денари, а реализацијата изнесуваше 34.849,65 милиони денари.

Во текот на 2019 година, Министерството за финансии спроведуваше мерки усвоени со Стратегијата за денаризација, односно акцентот на издавањето беше ставен на хартии од вредност во домашна валута, кое заклучно со третиот квартал изнесуваше 31.149,63 милиони денари наспроти износ од 3.700,02 милиона денари издаден преку државни хартии од вредност со девизна клаузула. Оваа мерка беше поттикната од дополнителното зголемување на разликата во распонот помеѓу каматните стапки на државните хартии од вредност без и со девизна клаузула.

На графиконот 4.7. се прикажани просечните каматни стапки на државните хартии од вредност во периодот декември 2018 година - септември 2019 година. Трендот на намалување на каматните стапки продолжи и во 2019 година, при што каматните стапки на државните хартии од вредност беа последователно двапати намалени во јануари и во август.

Заклучно со септември 2019 година, состојбата на недостасани ДХВ изнесува 105.246,27 милиони денари, од кои 33.149,42 милиона денари се државни записи, а 72.096,85 милиони денари се државни обврзници.

Секундарен пазар на ДХВ. Законската регулатива за секундарно тргување во Република Северна Македонија овозможува тргување со сите структурни ДХВ и континуираните ДО на Македонска берза АД, како и тргување со континуираните ДХВ на пазарите преку шалтер.

Во периодот јануари - септември 2019 година на Македонската берза беше евидентирано тргување со државните обврзници за денационализација. Вкупниот промет на тргување во овој период изнесува 315,78 милиони денари, што претставува намалување за 162,71 милион денари во однос на истиот период минатата година.

Во истиот период, на пазарот преку шалтер е реализирана 1 трансакција која се однесува на државни записи и 23 трансакции кои се однесуваат на државни обврзници. Вкупниот номинален износ на тргување изнесуваше 857,67 милиони денари. Споредено со тргувањето до септември 2018 година, може да се констатира дека заклучно со 30.9.2019 година се реализирани поголем број трансакции со ДХВ, а вкупниот номинален износ на тргување е поголем за 476,71 милион денари.

Меѓународен пазар на капитал. Во текот на 2019 година, на меѓународниот пазар на капитал се тргуваше со еврообврзниците издадени од Република Северна Македонија кои достасуваат во 2020, 2021, 2023 и 2025 година. Заклучно со септември 2019 година, приносот до достасување на еврообврзниците што достасуваат во 2020, 2021, 2023 и 2025 година изнесува 0,292%, 0,583%, 0,911% и 1,230% респективно.

Кредитен рејтинг на Република Северна Македонија. Агенцијата за кредитен рејтинг „Фич“ на 1 февруари 2019 година, ја потврди доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Северна Македонија BB, со позитивен изглед, а со второто ревидирање на 1јули 2019 година, ја зголеми оценката за кредитниот рејтинг на Република Северна Македонија од BB на BB+, со стабилен изглед. Агенцијата позитивно ги оцени преземените мерки за подобро управување со јавните финансии, особено повисоката буџетска транспарентност и воведувањето на фискалните правила за општините, како и преземените мерки во рамки на пензиската реформа, подобро таргетирање на социјалната помош и прогресивното оданочување, кои придонесуваат врз намалување на дефицитот. Дополнително, Агенцијата за кредитен рејтинг „Фич“ на 13 декември 2019 година ја потврди доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Северна Македонија BB+, со стабилен изглед. На 8 март и на 6 септември 2019 година, Агенцијата за кредитен рејтинг „Стандард и Пурс“ ја потврди претходно доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Северна Македонија за странска и домашна валута BB-, истовремено потврдувајќи го стабилниот изглед на земјата.

4.7. Сензитивна анализа

Сензитивност на буџетскиот дефицит. Среднорочните економски проекции се базираат на одредени претпоставки, првенствено за макроекономското окружување, дизајнирањето на економските политики и нивното спроведување, како и отсуство на поголеми шокови.

Среднорочните макроекономски и фискални проекции секогаш се проследени со одреден степен на неизвесност и ризици. Евентуалната материјализација на тие ризици би резултирала со отстапувања од основното среднорочно сценарио, односно поинаква реализација на клучните фискални променливи.

Оттаму, во рамките на овој дел даваме преглед на резултатите од сензитивната анализа, со која е испитана чувствителноста на буџетскиот дефицитна централната власт преку три ризични сценарија, кои претпоставуваат поинакви услови од оние земени како основа за среднорочните проекции дискутирани погоре. Притоа, сите ризици се анализирани одделно и во сите сценарија се претпоставува отсуство на други отстапувања од основното сценарио.

Со оглед дека среднорочното фискално сценарио се темели на одредени макроекономски претпоставки, тие се сметаат за примарен фактор со потенцијално влијание врз фискалните движења. Така, како прво ризично сценарио претпоставуваме материјализација на надолните ризици во однос на надворешното окружување, согласно првото алтернативно сценарио образложено во точката 3.3. Според ваквото сценарио, проектираниот просечен годишен реален раст на БДП во периодот 2020-2022 година изнесува 3,1%, односно е за 1,0 п.п. понизко споредено со основното сценарио. Притоа, евентуалниот понизок економски раст ќе имплицира и пониска реализација на цикличната компонента на буџетските приходи. Оттука, ова сценарио би резултирало со буџетски дефицит од 2,7% од БДП во просек годишно во наредниот тригодишен период, односно проширување на дефицитот за 0,6 п.п. во просек споредено со основните проекции. Во табелата 4.7 е прикажан буџетскиот дефицит во овој период според основното и ризичните сценарија.

Во второто ризично сценарио се претпоставува пониска реализација на капиталните расходи, согласно второто алтернативно сценарио образложено во точката 3.3, односно нивна реализација на ниво од околу 70% во однос на предвидените со основното сценарио. Намалената реализација на капиталните расходи би предизвикала забавување на растот на бруто-инвестициите, а соодветно на тоа и пониска стапка на реален раст на БДП во однос на основното сценарио во просек за 0,7 п.п. годишно во периодот на предвидување. Ова сценарио би имало негативен одраз и кај даночните приходи, кој би го надминал ефектот на намалените расходи. Оттаму, согласно ова сценарио, буџетскиот дефицит би се влошил за 0,4 п.п. во просек годишно споредено со основното сценарио во периодот 2020-2022 година.

Табела 4.7. Сензитивна анализа на буџетскиот дефицит

	2020	2021	2022
Буџетски дефицит (% од БДП)			
Основно сценарио	-2,3	-2,0	-2,0
Сценарио 1. Понизок економски раст	-2,8	-2,6	-2,7
Сценарио 2. Пониска реализација на капитални расходи	-2,7	-2,4	-2,5
Сценарио 3. Пониска наплата на даночни приходи	-3,2	-2,9	-2,9

Извор: Пресметки на Министерството за финансии

Како трето сценарио се претпоставува намалена наплата на вкупните даночни приходи за 5% годишно во периодот на предвидување споредено со основното сценарио. Во услови на непроменето ниво на буџетски расходи и непроменет економски раст, намалените даночни приходи би придонеле кон зголемување на буџетскиот дефицит, кој би изнесувал 3,0% од БДП во просек годишно во анализираниот период.

Остварувањето на кое било од наведените ризични сценарија во наредниот период би резултирало со релативно ограничени ефекти врз буџетскиот дефицит. Поточно, во ниту еден случај не доаѓа до загрозување на одржливоста на фискалната политика на среден рок.

Ризици на јавниот долг. Неизвесноста што произлегува од идното движење на макроекономските варијабли на меѓународниот пазар на капитал има значително влијание при донесувањето на одлуките за ефикасно управување со должничкото портфолио на државата. Во услови на големи осцилации на економските варијабли се јавува потреба од активно управување со ризиците на кои подлежи портфолиото на јавниот долг во Република Северна Македонија. Како основни ризици што се идентификувани при управувањето со ова портфолио се јавуваат ризикот од рефинансирање, пазарниот ризик во кој се вклучени ризикот од промена на каматните стапки и ризикот од промена на девизните курсеви, ризикот поврзан со потенцијалните обврски и оперативниот ризик.

Сензитивност на јавниот долг. Со цел испитување на изложеноста на портфолиото на долгот на пазарниот ризик, односно ризик од промена на каматните стапки и девизните курсеви, подготвена е кратка симулација за влијанието на промената на каматните стапки и девизниот курс врз трошоците за сервисирање на надворешниот државен долг. Сензитивната анализа за движењата на трошоците за сервисирање во Буџетот на Република Северна Македонија по основ на надворешен долг се заснова на следните претпоставки: со промена на една варијабла сите останати варијабли остануваат непроменети, т.е. *ceteris paribus*, при евентуални движења на

другите валути во однос на еврото, девизниот курс на денарот во однос на еврото ја задржува стабилната вредност, и непостоење корелација меѓу каматните движења и движењата на девизниот курс.

Анализата го опфаќа периодот 2020-2022 година и се заснова на сценарија на пораст на каматната стапка за 1 п.п. од основното сценарио, како и на депрецијација на еврото во однос на другите валути за 10%.

Табела 4.8. Анализа на сензитивноста на трошоците за сервисирање на надворешниот државен долг при промена на каматните стапки и девизните курсеви

Индексни броеви	2020	2021	2022
Основно сценарио	100,0	100,0	100,0
Сценарио 1: зголемување на соодветните каматни стапки за 1 п.п.	105,0	105,5	106,9
Сценарио 2: апрецијација на другите валути од портфолиото во однос на еврото за 10%	100,6	100,4	101,3

Извор: Пресметки на Министерство за финансии

Главни заклучоци од оваа анализа се:

- каматните трошоци за сервисирање по основ на надворешниот државен долг се сензитивни на движењето на каматните стапки. Доколку каматните стапки во 2020 година пораснат за 1 п.п. во однос на основната проекција тоа би предизвикало пораст на каматните трошоци за 5,0%, односно за 4,8 милиони евра со слични ефекти и во 2021 и 2022 година. Оваа сензитивност може да се објасни како изложеност на должничкото портфолиото на ризикот од промена на каматни стапки;

- евентуална идна депрецијација на еврото во однос на другите валути во портфолиото (американскиот долар, јапонскиот јен и специјалните права за влечење) за 10% ќе предизвика зголемување на трошоците за сервисирање за 0,6% во 2020 година, односно за 3,0 милиони евра. Од добиените резултати може да се утврди дека евентуалните неповолни движења на девизните курсеви на другите валути во однос на еврото нема да предизвикаат позначително зголемување на трошоците за сервисирање поради фактот што најголемиот дел од надворешниот државен долг е деноминираан во евра.

4.8. Фискално управување и буџетски рамки

Одржувањето на целокупната фискална дисциплина на среден рок е еден од приоритетите во процесот на планирање и буџетирање, што ќе резултира со: а) среднорочна фискална консолидација; б) распределба на ресурси заснована на програмите и вклучените програмски показатели; и в) Среднорочна буџетска рамка која служи како веродостоен водич за идната распределба на буџетските средства за секој буџетски корисник.

Мерките планирани во Програмата за реформа на управувањето со јавни финансии за периодот 2018-2021 година (во рамките на приоритетите за Подобрена фискална рамка, Планирање и буџетирање, Извршување на буџетот и Транспарентно владино известување) се насочени кон воспоставување фискални правила и фискален совет, зајакнување и подобрување на програмското буџетирање, обезбедување подобро информирање за проектите, продолжување на процесот на воведување сеопфатна среднорочна буџетска рамка (СБР), воспоставување Интегриран информационален систем за управување со јавни финансии, како и унапредување на транспарентноста.

Активностите планирани во рамките на горенаведените приоритети и нивното успешно спроведување треба цврсто да се засноваат на новиот Закон за буџетите. Овој закон треба да ја даде рамката во која се дефинира системот за управување со јавни финансии во Северна Македонија.

Министерство за финансии, во соработка со странски експерти (од ММФ и СБ), во изминатиот период интензивно работеше на детално и сеопфатно утврдување на областите за понатамошно подобрување на управувањето со јавните финансии, подготовка на структурата, содржината и опфатот на новиот Закон за буџетите, како и подготовка на предлози за одредени области вклучени во Законот (Среднорочна фискална стратегија, структура на буџетските документи, организациска структура, регистар на субјектите од јавниот сектор, фискални правила, унапредување на транспарентноста).

Новиот закон кој е во завршна фаза на подготовка е во согласност со подобрувањата на системот за управувањето со јавните финансии, со цел да се обезбеди рамка за спроведување здрава, предвидлива и одржлива фискална политика и зголемување на буџетската дисциплина и одговорност. Новиот механизам на законот содржи:

- воспоставување фискални правила и институционализација на Фискалниот совет;
- објавување регистар на субјекти од јавниот сектор;

- подобрување на процесот на Среднорочна фискална стратегија, подготовка на основно сценарио и нови иницијативи;
- подобрување на транспарентноста (поднесување податоци за јавни претпријатија, единици на локална самоуправа); и
- воспоставување Интегриран информационален систем за управување со јавни финансии.

Во наредниот период, МФ ќе продолжи да работи на подготовка на подзаконски акти, насоки, прирачници и сл., чија цел е операционализација на новиот Закон за буџетите, понатамошни подобрувања на системот за УЈФ, развивање детален план за сите работни процеси во МФ и нивно мапирање, како и за изработка на детална техничка спецификација за Интегриран информационален систем за управување со јавни финансии.

Транспарентноста на јавните финансии е значително зголемена со промовирање на порталот Отворени финансии (<https://open.finance.gov.mk/mk/home>), каде што на увид на јавноста се ставени минатите, сегашните и сите идни финансиски трансакции на буџетските корисници. Отворање на трезорот во голема мера ќе придонесе за намалување на корупцијата и неправилностите во работењето на државните институции. Во првата фаза предвидено е на порталот да се објавуваат трансакциите на буџетските корисници на Централниот буџет, а тоа се министерствата, агенциите, управите и социјалните фондови, а во втората фаза ќе се објавуваат и трансакциите на единиците на локалната самоуправа и нивните буџетски институции.

4.9. Одржливост на јавните финансии

Пресметките за долгорочната одржливост на јавните финансии се темелат на следните претпоставки:

- просечен раст на продуктивноста на трудот од 1,7%;
- зголемување на стапката на активност кај мажите од 78,3% во 2018 година на речиси 86% во 2060 година;
- поинтензивно зголемување на стапката на активност кај жените (од 52,2% во 2018 година на околу 76% во 2060 година), со што учеството на женската популација во вкупното активно население се очекува да достигне 47% во 2060 година;
- поинтензивно намалување на стапката на невработеност до 2040 година, проектирана на 7,2% истата година, а со помал интензитет во останатите 20 години, при што стапката на невработеност во 2060 година е проектирана на 3,7%;
- зголемување на учеството на населението на возраст над 65 години на 31,3% до 2060 година.

Врз основа на претпоставките за раст на вработеноста и платите во земјата, се проценува просечен годишен раст од 5% на приходите од придонеси по основ на пензиско осигурување во анализираниот период, а нивното учество во БДП изнесува околу 6%. Во врска со расходите за пензии, потребно е да се напомене дека се опфатени само оние на државниот пензиски фонд. Имајќи го ова предвид, а согласно проектираните демографски движења, се предвидува просечен годишен раст на расходите за пензии од 3,6% во анализираниот период, а нивното учество во БДП се очекува да се задржи над нивото од 8,5% до 2030 година, додека во наредниот период се очекува позначително намалување на учеството, кое е предвидено да изнесува 5,3% во 2060 година. Јавните расходи за здравствена заштита како процент од БДП се предвидува постепено да се зголемат и да достигнат речиси 7% во 2060 година. Ваквиот проектиран пораст е главно резултат на ефектите од стареењето на населението. Расходите за образование е предвидено да се зголемат за 5,8% во просек годишно во наредниот четириесет годишен период, со што нивното учество во БДП се очекува да достигне 5% во 2060 година. Каматните расходи е предвидено да изнесуваат приближно 1% од БДП во анализираниот период, со тоа што по 2030 година се предвидува постепено намалување на нивното учество, согласно проектираното движење на буџетското салдо, односно државниот долг и проектираната ефективна каматна стапка.

5. Структурни реформи во 2020-2022 година

5.1. Идентификација на клучните предизвици за конкурентност и инклузивен раст

Економскиот раст во првите девет месеци од 2019 година остана солиден и изнесуваше 3,6%. Градежништвото оствари раст од 5,6%, придвижен и од високоградбата и од изградбата на патишта. Услужниот сектор забележа раст од 2,2%, како резултат на зголемена активност на трговската и транспортната дејност. Растот во земјоделството во овој период изнесува 4,2%. Поволните движења во преработувачката индустрија, рударството и снабдувањето со енергија придонесоа за раст на индустриската дејност од 5,6%. Зголемувањето на вработеноста придонесе кон намалување на стапката на невработеност во К-3-2019 (17,1%), со значителен пад

од 3,7 п.п. во однос на истиот квартал од 2018 година. Создавањето нови работни места е најизразено во преработувачката индустрија која има апсорбирано 18,7% од новосодадените работни места. Пораст на вработеноста има и во услужните дејности и во градежниот сектор.

Иако македонскиот приватен сектор создава работни места, тие не се високопродуктивни, добро платени работни места што и се потребни на земјата. Дали земјата може да стане попродуктивна, ќе зависи најмногу од способноста да привлече СДИ со висока додадена вредност и да изгради силен, извозно ориентиран домашен приватен сектор. Македонската економија како мала, со намалена домашна побарувачка поради високата невработеност и релативно ниските плати, има потреба од извозни пазари со цел забрзување на растот. Трговската либерализација и близината со пазарите во ЕУ ги поттикнува странските директни инвестиции, главно во преработувачката индустрија, што резултира во рапидно зголемување на софистицираноста на извозот²⁹. Учеството на преработувачката индустрија во вкупниот извоз е околу 90%. Растот на извозот е главно придвижуван од капацитетите во слободните економски зони специјализирани во технолошкоинтензивни сектори. Гледано според структурата на технолошкиот интензитет, преработувачката индустрија со средна и средно-висока технологија придонесува со околу половина во растот на индустријата, а слична е состојбата и кај учеството во извозот. Според ова, сè уште е значителен уделот на трудоинтензивните индустрии со ниска продуктивност во рамки на секторот индустрија.

Според Индексот на конкурентни индустриски перформанси 2018 на УНИДО (UNIDO Competitive Industrial Performance Index 2018³⁰), Северна Македонија е рангирана на 78 место од 150 земји, и во споредба со други земји има потреба од зголемување на учеството на преработувачка индустрија со висока додадена вредност во економскиот раст. И покрај тоа што преработувачкиот сектор во земјата ја менува структурата со постепено преминување во производство базирано на повисока технологија, а го зголеми и своето учество во БДП, тоа сè уште не е пресликано во повисока додадена вредност по глава на жител, што претставува мерка за индустријализираност на една земја. Зголемената додадена вредност по глава на жител води до покачување на животниот стандард, со оглед на тоа што реалниот БДП по глава на жител е околу 36% од просекот на ЕУ-28 во 2017 година. Анализата на ММФ за СДИ во новите земјичленки и Западен Балкан³¹ наведува дека голем дел од пред и постпроизводните процеси, кои ја содржат повисоката додадена вредност, се спроведуваат во компаниите мајки, што значи дека истражувачките и развојните активности што во меѓувреме се зголемија, се чуваат во матичните земји. Поради оваа причина, домашните компании треба посилно да ги прифатат предностите на дигиталната технологија за зголемување на нивната продуктивност, конкурентност и уделот на додадената вредност во индустриите со повисока технологија.

Во овој поглед, само инвестирањето во истражување, развој и иновации може да обезбеди успех на глобалниот пазар, кој станува се поинтегриран во синџирите на вредности. Според Европската табела за резултати за иновации од 2018 година³², Северна Македонија е скроман иноватор со оглед на тоа што покажува ниво на перформанси под 50% од просекот на ЕУ. Во извештајот е наведено дека Атрактивни истражувачки системи и Иноватори се најсилни димензии на иновациите, додека Влијанието врз продажбите и Интелектуалната сопственост се најслабите димензии на иновациите. Извештајот покажува дека вложувањата на фирмите во истражување и развој се занемарливи, споредено со останатите трошоци за иновации. Исто така, извештајот покажува многу ниско ниво на апликации за патенти и дизајни наспроти апликациите за трговска марка, во корист на второто.

Извештајот на ОЕЦД – Конкурентноста во Југоисточна Европа: Изгледи за политиките 2018³³, наведува дека во една глобална економија која сè повеќе се потпира на знаење и вештини, вложувањето во образование и стручност е од критично значење за зголемување на човечкиот капитал и подобрување на продуктивноста на трудот, а што претставува долгорочен двигател на економската конкурентност. Според резултатите на ПИСА, земјата е рангирана многу пониско споредено со слични земји од ЦИЕ и со просекот на земјите членки на ОЕЦД, а заедно со Косово е најниско рангирана помеѓу земјите од ЈИЕ. Несовпаѓањата помеѓу потребите на приватниот работодавач и вештините што ги обезбедува образовниот систем се проблем за намалување на високата стапка на невработеност во земјата, особено невработеноста кај младите која изнесува 47,6% во 2017 година, што е речиси за трипати повисока од просекот на ЕУ. Во таа насока, мерките за активација треба да играат главна улога

²⁹<https://www.worldbank.org/en/country/northmacedonia/publication/fyr-macedonia-systematic-country-diagnostic-seizing-brighter-future-for-all>

³⁰<https://stat.unido.org/country/MKD.pdf?sessionid=5302677C31C67CE81999C66B812E7916>

³¹<http://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/08/21/Foreign-Direct-Investment-in-New-Member-State-of-the-EU-and-Western-Balkans-Taking-Stock-and-46152>

³²https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en

³³ <http://www.oecd.org/south-east-europe/programme/competitiveness-south-east-europe.htm>

во поддршката на младите, долгорочно невработените, жените и ранливите групи со цел да најдат соодветно вработување и да ги зголемат своите можности за вработување. Во тесна врска со претходното е и потребата од зајакнување на интеграцијата на социјалните центри и агенциите за вработување во насока на подобро таргетирање на вработливоста на примателите на социјална помош.

Поголемата интеграција на фирмите во глобалните синџири на повисока технолошка вредност во голем обем зависи од натамошното подобрување на деловното окружување. И покрај постојаното подобрување на бизнис регулативата, постои потреба од подобрување на нејзиното спроведување, поедноставување на постојната регулатива и намалување на непотребните трошоци. Недостигот од иновации е во тесна врска со недостигот од соодветна логистика, како на пример, одлични јавни услуги, царина, комуникациски врски и транспортна инфраструктура. Земјата треба да продолжи со подобрување на конкурентноста на енергетскиот сектор, а посебно внимание треба да се посвети на одржливиот развој имајќи ги предвид потенцијалите за обновлива енергија и енергетска ефикасност³⁴.

Градење инклузивно општество значи намалување на разликите во приходи бидејќи нееднаквоста може да ја влоши одржливоста на растот. Вистински предизвик претставува постоењето на неформалниот сектор, што креира нееднакви услови за фирмите што плаќаат даноци и социјални придонеси и ги почитуваат законите. Исто така, постојат и големи разлики во продуктивноста помеѓу секторите, или недоволен пристап до финансиски средства, особено за МСП³⁵.

Европската комисија во својот Извештај со оценка на ПЕР 2019-2021 идентификува три клучни структурни предизвици кои треба да се надминат со цел да се поттикне конкурентност и инклузивен раст:

- невработеност кај младите,
- интеграција на домашните компании во глобалните синџири на вредности,
- формализација на неформалната економија.

Неформалната економија ја нарушува конкуренцијата, го намалува квалитетот на деловното опкружување, ги намалува јавните приходи и остава некои работници без социјална заштита или со ограничени права.

Како резултат на неуспехот да се интегрираат во глобалните синџири на вредности, домашните компании пропуштаат профитабилни можности и способноста за зголемување на нивната продуктивност, да научат најдобри практики и на тој начин позитивно да влијаат на трговскиот биланс на земјата, на растот и на конкурентноста.

Заедничките заклучоци од Економско – финансискиот дијалог од мај 2019 година кои се однесуваат на потребните политики за структурни реформи, се директно поврзани со погоре споменатите предизвици:

- Да се воспостават и спроведат транспарентни и конзистентни процедури за инспекции во фирмите, кои ќе се спроведат од страна на инспекторати со јасен мандат. Да се воспостави регистар на парафискални давачки на централно и локално ниво. Да се намалат времето и трошоците за решавање стопански спорови преку зајакнување на институционалните капацитети на граѓанските судови.
- Да се спроведе Акцискиот план за формализирање на неформалната економија 2018-2020 согласно предвидената временска динамика.
- Да се спроведе Младинската гаранција во целата земја со фокус на неразвиените региони преку обезбедување доволен број квалификувани човечки ресурси во Агенцијата за вработување, и со учество на релевантните чинители. Да се зајакне управувањето во образовниот сектор со цел забрзување на модернизацијата на образовниот систем на сите нивоа преку подобрување на инфраструктурата, наставните програми и квалификациите на наставниците. Да се донесе и спроведе новата законодавна рамка за социјална заштита со цел подобрување на влијанието на социјалните трансфери врз намалување на сиромаштијата.

³⁴ <http://www.oecd.org/south-east-europe/programme/competitiveness-south-east-europe.htm>

³⁵ <http://www.oecd.org/south-east-europe/programme/competitiveness-south-east-europe.htm>

5.2. Резиме на реформските мерки

Реформи на пазарот на енергија и транспорт
Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија
Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија и подобрување на енергетската ефикасност
Мерка 3: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10
Развој на земјоделскиот сектор
Мерка 4: Подобрување на системите за наводнување
Мерка 5: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште
Мерка 6: Земјоделски задруги
Развој на секторот индустрија
/
Развој на секторот услуги
Мерка 7: Зголемување на конкурентноста во секторот туризам и угостителство
Деловно окружување и намалување на неформалната економија
Мерка 8: Хармонизација на правната рамка на јавните набавки со законодавството на Европската унија (Acquis)
Мерка 9: Развој на национален портал за е-услуги. Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економски и финансиски дијалог во мај 2019 година „Да се воспостави регистар на парафискални давачки на централно и локално ниво“.
Мерка 10: Намалување на неформалната економија. Оваа мерка е поврзана со четвртиот и петтиот заклучок донесен во рамки на Економски и финансиски дијалог во мај 2019 година „Да се воспостават и спроведат транспарентни и конзистентни процедури за инспекции во фирмите, кои ќе се спроведат од страна на инспекторати со јасен мандат“ и „Да се спроведе Акцискиот план за формализирање на неформалната економија 2018-2020 согласно предвидената временска динамика“.
Истражување, развој и иновации и дигитална економија
Мерка 11: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата
Реформи поврзани со трговијата
Мерка 12: Олеснување на трговијата
Мерка 13: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија
Образование и вештини
Мерка 14: Понатамошен развој на системот на квалификации Оваа мерка е поврзана со шестиот заклучок донесен во рамки на Економски и финансиски дијалог во мај 2019 година „Да се зајакне управувањето во образовниот сектор со цел забрзување на модернизацијата на образовниот систем на сите нивоа преку подобрување на инфраструктурата, наставните програми и квалификациите на наставниците.“
Вработување и пазар на труд
Мерка 15: Гаранција за млади. Оваа мерка е поврзана со шестиот заклучок донесен во рамки на Економски и финансиски дијалог во мај 2019 година „Да се спроведе Младинската гаранција во целата земја со фокус на неразвиените региони преку обезбедување на доволен број на квалификувани човечки ресурси во Агенцијата за вработување, и со учество на релевантните чинители.“
Социјална заштита и инклузија
Мерка 16: Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита. Оваа мерка е поврзана со шестиот заклучок донесен во рамки на Економски и финансиски дијалог во мај 2019 година „Да се донесе и спроведе новата законодавна рамка за социјална заштита со цел подобрување на влијанието на социјалните трансфери врз намалување на сиромаштијата“.

5.3. Анализа по области и структурни реформски мерки

5.3.1. Реформи на пазарот на енергија и транспорт

Енергетски пазар. Главната цел на енергетската политика на Република Северна Македонија е да креира најсоодветен развој на енергетскиот сектор кој ќе обезбеди: доверливо, сигурно и квалитетно снабдување на потрошувачите со енергија и горива, забрзан економски развој и зголемена грижа и заштита на околината. Овие клучни цели ќе бидат постигнати преку следниве стратешки мерки:

- постигнување на одржлив развој на енергетскиот сектор;
- намалување на зависноста од увозот;
- диверзификација на горивата.

Земјата има ограничен опсег на можности за снабдување со енергија и е многу зависна од увозот на енергија од причина што побарувачката го надмина домашното снабдување. Вкупното количество на електрична енергија за

потребите на потрошувачите за 2018 година се задоволува преку домашно производство и тоа 69,02%, додека увозот задоволува 30,98% од потребите. Вкупната инсталирана моќност на електричните центри од сите инсталирани генератори во Северна Македонија е 2,079 MW. Вкупниот број крајни потрошувачи на електрична енергија за 2018 година е 741.867, од кои 83.180 се потрошувачи кои не се домаќинства. Бројот на потрошувачи кои имаат можност да го изберат снабдувачот, согласно законот кој е во сила, односно оние кои ја искористиле можноста изнесува 301, а бројот на потрошувачи кои се снабдуваат под пазарни услови е 1.226. Согласно овој податок, реалната либерализација на пазарот на електрична енергија во Северна Македонија е 47,26%. Ако се спореди 2018 година со 2017 година, ќе се забележи дека процентот на либерализација на пазарот се зголемува за 39,75%. На слободниот пазар на електрична енергија има 24 активни трговци и текот на електрична енергија на слободниот пазар е зголемен за 49,6% споредено со 2017 година. Исто така, 4344 од сите мерни точки го промениле својот снабдувач во 2018 година, што укажува на зголемување за 31,68% споредено со 2017 година (3.299).

Табела 5.1. Крајни потрошувачи на електрична енергија

Активност	Година	
	2018	2017
Вкупен број на крајни потрошувачи на електрична енергија	741.867	728.827
Број на потрошувачи кои не се домаќинства	83.180	84.943
Потрошувачи кои го смениле снабдувачот	4.344	3.299
Број на потрошувачи кои се снабдуваат под пазарни услови	1.226	226
Број на потрошувачи кои може да го изберат снабдувачот, согласно законот во сила, со акцент на оние кои ја искористиле можноста	301	226
Вистинска либерализација на пазарот на електрична енергија во МК	47,26	39,75

Извор: Министерство за економија

Во поглед на енергетските ресурси, скоро половина од домашното производство на електрична енергија се базира на хидроенергија. Водата е една од трошошно најефикасните извори на енергија и најзначаен обновлив извор на енергија во Северна Македонија. Хидроцентралите се акумулациони и проточни, со просечно годишно производство од 1.200 GWh и вкупна инсталирана моќност од 554 MW, од што 40% се во сопственост на АД ЕСМ.

Емисиите на стакленички гасови како сооднос со БДП се петпати поголеми од просекот во ЕУ, и потребни се значителни инвестиции за намалување на емисиите до 2040 година. Лигнитот е одговорен за 70% од сите емисии на CO₂. Тешката индустрија (железо и челик, обработка на руда и цемент), слабо изолираните градби и неефикасните уреди и малиот процент на ОИ во домаќинствата придонесуваат за високата емисија на стакленички гасови. Конвенционалните хидроцентрали опфаќаат до 20% од побарувачката на електрична енергија, но хидролошките услови се малку променливи. До 2016 година производството од ОИ има достигнато до 7% од побарувачката на енергија, со помош на владините повластени тарифи за малите хидроцентрали, ветерни, фотоволтаични центри, центри со биогаз и биомаса. Потребни се дополнителни инвестиции за зголемување на обновливите извори и постигнување на целите за ЕЕ. Исто така, исполнувањето на таргетите и експанзијата на обновливите извори ветува можност за нови работни позиции и ја намалува зависноста од увоз.

Владата на РСМ ја усвои Стратегијата за развој на енергетиката до 2040 година. Стратегијата се базира на тесно поврзани столбови и меѓусебно засилувачки димензии: сигурност, солидарност и доверба, целосно интегриран внатрешен пазар на енергија, енергетска ефикасност, климатска акција- декарбонизација на економијата и истражување, иновативност и конкурентност. Во согласност со Законот за енергетика, во период од 6 месеци од усвојување на Стратегијата, Владата треба да усвои Програма за имплементација на Стратегијата за развој на енергетиката.

Транспортен пазар. Земјата е во уникатна позиција, на раскрсниците на два главни регионални транспортни коридора: паневропскиот Коридор 10, кој ја поврзува Северна Европа преку Србија и Северна Македонија до пристаништето во Грција и паневропскиот Коридор 8, кој се протега од исток накај запад и ги поврзува пристаништето Драч во Албанија со пристаништата Бургас и Варна на Црното Море во Бугарија. Овие коридори се дел од продолжетоките на клучните паневропски мрежи. Патната делница на Коридор 10 е долга 174 км и нејзината целосна должина е на ниво на автопат. Железничкиот дел од Коридор 10 е долг 213 км и е целосно изграден. Патната делница на Коридор 8 е долга 304 км, но само 37% е надградена на ниво на автопат, односно таа уште треба да се надградува. Железничкиот дел од Коридор 8, кој е во изградба, ќе ги поврзува

пристаништата во Бугарија и Албанија преку Северна Македонија овозможувајќи алтернативна превозна можност за македонските компании.

Во однос на квалитетот на транспортната инфраструктура, Извештајот за глобална конкурентност за 2017 година ја рангира земјата на 80-то место од 138 економии, под земјите кон кои тежнее (кои се рангираат меѓу 33-то и 70-то место) но над Парагвај, Босна и Херцеговина и Албанија меѓу структурно еднаквите (н.з.: конкретни индикатори го оценуваат квалитетот на патиштата – продолжувањата и условите, квалитетот на железничката инфраструктура – продолжувањата и условите и пристапот до приморски пристаништа за земјите опкружени со копно). Северна Македонија веќе ги има приоритизирани новите инфраструктурни инвестиции долж главните транспортни коридори со цел да ја консолидира својата позиција како регионално транспортно средиште. Значителни инвестиции за коридорите се веќе направени, но приоритетот за нова инвестиција е да се забрза завршувањето на овие коридори. Исто така постои потреба да се подобрат транспортните услуги и одржувањето. Со оглед на тоа дека се очекува транспортот преку патиштата брзо да расте и во моментот бројот на несреќи од сообраќајни инциденти е 78 на милион жители, значително над просекот од 52 на милион жители за ЕУ28, патните безбедносни услови треба да бидат подобрени. На предвидени 2% од БДП, економските трошоци за сообраќајни инциденти се високи. Високиот и растечки удел на патниот транспорт и преовладувањена стари возила се главната причина за транспортни емисии. Транспортот е вториот најголем емитент на стакленички гасови, по енергијата; произведува околу 15% од вкупните стакленички гасови. Модернизирањето на транспортните системи ќе биде важно за намалување на влијанието на климатските промени.³⁶

Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите од имплементацијата се прикажани во табела 11.

Со цел постигнување на конкурентните цели и слободен пазар на електрична енергија за сите потрошувачи, пазарот се либерализира постепено. Потрошувачите имаат право да го изберат нивниот снабдувач на електрична енергија и да купат електрична енергија од трговец по нивен избор по планирана цена која најдобро ги задоволува нивните потреби, или останува по регулираната тарифа.

Усвојувањето на новиот Закон за енергетика овозможи исполнување на енергетските „меки мерки“, отстранување на правните пречки за основање организиран пазар на електрична енергија и целосна либерализација на пазарот на електрична енергија, која започна од јануари 2019 година. Универзален снабдувач е избран на почетокот на 2019 година, а тоа е компанијата ЕВН ХОУМ. Согласно новиот Закон за енергетика, дерегулацијата на производната цена е определена и регулирано е правото на сите купувачи да го сменат својот снабдувач. Ќе бидат преземени дополнителни активности со цел имплементација на „меките мерки“ од група 4 на Третиот енергетски пакет.

Република Северна Македонија треба да се приклучи конпредложеното решение за спојување на пазарите за електрична енергија со некои од соседните земји или да основа своја берза на електрична енергија (земајќи ги предвид и ликвидноста и економската оправданост). Во овој поглед, Акцискиот план за основање Национален организиран пазар на електрична енергија (НЕМО) е усвоен и АД МЕПСО, како оператор на пазарот на електрична енергија, се обврзува да го имплементира истиот. Со основање платформа за размена на електрична енергија, пазарот ден однапред ќе овозможи сигурно функционирање на ликвиден пазар на електрична енергија и создавање услови за поголема конкурентност во снабдувањето на крајните потрошувачи со електрична енергија. Именувањето на НЕМО е во согласност со ЕУ Регулацијата на ЕУ за алокацијата на капацитети и управување со задушувањата (CACM Regulation). Во 2019 година Владата со уредба назначи организиран пазар на електрична енергија (МЕМО), кој ќе ја има улогата на берза на електрична енергија, со што може да се реализира тековниот проект на ден однапред пазарот и спојувањето на пазарот на Северна Македонија со Бугарија. Правилата за пазар на електрична енергија се усвоени од страна на Енергетската регулаторна комисија. Се очекува зголемување на ликвидноста поспојувањето на пазарите со најмалку една од соседните земји.

Новиот балансен механизам е целосно пазарно ориентиран и ќе се применува на сите учесници на пазарот на електрична енергија. Операторот на преносниот систем (ОПС) го организира и управува пазарот на балансна

³⁶<https://www.worldbank.org/en/country/northmacedonia/publication/fyr-macedonia-systematic-country-diagnostic-seizing-brighter-future-for-all>

енергија. Процедурите за усвојување на Правилникот за балансирање се завршени. АДМЕПСО (ОПС) ќе обезбеди балансни услуги на националниот и регионалниот пазар за балансирање под конкурентни услови.

Табела 5.2. Промена во цените на пазарот на електрична енергија

	Година	
	2018	2017
Цена на електрична енергија за отворен пазар (EUR/MWh)	57,73	49,07
Цена на електрична енергија за отворен пазар за големи потрошувачи (EUR/MWh)	57,36	51,10
Цена на електрична енергија за отворен пазар за мали потрошувачи (EUR/MWh)	55,55	44,92
Просечна цена на електрична енергија за тарифни потрошувачи (EUR/MWh)	64,85	71,58

Извор: Министерство за економија

Производствена компанија АД ЕСМ потпиша Меморандум за разбирање со Секретаријатот на Енергетската заедница за техничка помош за унапредување на тргувањето со капацитети за електрична енергија, развој на бизнис-стратегии за управување со производството на електрична енергија и портфолија за тргување, со цел да се биде конкурентен на пазарот на електрична енергија. Со постепената дерегулација на производствената цена, домаќинствата и малите потрошувачи после 1 јануари 2019 година се слободни при изборот на снабдувач на електрична енергија, а во случај ако не одберат, ќе се снабдуваат од универзалниот снабдувач како снабдувач во краен случај. Интеграцијата на пазарот во рамките на регионот се очекува да го намали трошокот на енергија во Северна Македонија. Ова ќе води до намалување на целокупната цена на електрична енергија. Со цел да се заштитат ранливите потрошувачи, се предвидува да се усвои Програма за заштита на ранливите потрошувачи за 2020 година. Потребно е да се дефинираат категории на ранливи потрошувачи и соодветни мерки, вклучително и финансиска поддршка и одговорни институции за реализирање на Програмата. Оваа Програма ја подготвува Министерството за економија во соработка со Министерството за труд и социјална политика.

а. Планирани активности за 2020 година

- Активности поврзани со пазарот ден однапред и спојувањето помеѓу ИБЕКС Бугарија (IBEX) и МЕМО Северна Македонија.

Планирани чекори:

1. Комуникација со засегнатите страни
2. Координација со претставниците MRC OPSCOM
3. Тестирање со MRC симулациски објект
4. Подготовки за спојување во живо
5. Одлука на PX за административниот модел (сервисирање, сопствен LTF и сл.)
6. Статус на набљудувач во MRC на новата основана компанија (PX)
7. Целосно или делумно усвојување на МК – НЕМО процес на назначување (PKE)
8. МК да биде потписник на глобалната DAOA
9. Отстранување на „извозните тарифи“ од бугарска страна
10. Детерминирање во живо и пробно тестирање на реални учесници
11. Тестирање на локално тргување (LTF - trading solution)
12. Договори за формирање пазар со клучните учесници
13. Дефинирање на продуктите и воспоставување систем(и)
14. Јавна презентација
15. Материјали за подготовка на членовите во тренинг-центрите

- Усвојување на Програма за заштита на ранливи потрошувачи на енергија.

б. Планирани активности за 2021 година

- Мултирегионално спојување на пазарите на електрична енергија со земјите потписнички на Договорот за основање на енергетската заедница и земјите членки на ЕУ.
- Техничка помош ќе биде овозможена од страна на енергетската заедница за да се најде соодветно решение за мултирегионалното спојување на македонското НЕМО и земјите членки на ЕУ во согласност со Регулативата на ЕУ за алокацијата на капацитети и управување со задушувачата (EU CACM Regulation).

2. Индикатори на резултат

Показател	Почетна вредност (2019 година)	Посредна цел (Прва половина од 2020 година)	Цел (2020 година)
Потрошувачка на електрична енергија во изолиран режим преку организиран ден однапред пазар	-	-	најмалку 5%

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Оваа мерка ќе овозможи ликвидност на пазарот на електрична енергија и создавање услови за поголема конкурентност во снабдувањето на крајните потрошувачи и зголемување на бројот на компании кои ќе учествуваат на отворениот пазар на електрична енергија. Либерализацијата на пазарот на електрична енергија ќе влијае врз другите економски сектори, особено врз оние кај кои конкурентноста зависи од цената на енергијата. Се очекува дека повеќе од 70% од потрошувачите ќе ја искористат можноста за избор на снабдувач на пазарот.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Околу 1 милион евра се предвидуваат за имплементација на активностите поврзани со развој на размената на енергија. Во 2020 и 2021 година ќе се потрошат 960.000 евра за отворање нови работни позиции, инсталирање нови софтвери кои ќе се користат за поврзување на националниот пазар на електрична енергија со соседните пазари, процедура за назначување НЕМО и други неочекувани трошоци. Исто така околу 100.000 евра ќе се искористат за Програмата за заштита на ранливите потрошувачи за 2020 година. Од трошоците, 960.000 евра се буџетски средства, додека 100.000 евра се од други грантови.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Отворањето на пазарот на електрична енергија позитивно влијае врз вработувањата, имајќи предвид дека отворањето нови компании има директен ефект врз работни позиции. Бројот на компании кои поседуваат лиценци за снабдување и за тргување со електрична енергија се зголемил за повеќе од 10%, земајќи ги предвид новините во согласност со Законот за енергетика. Половата еднаквост ќе биде земена предвид при имплементација на мерките.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Во 2016 година во Париз, во рамките на Самитот на земјите од Западен Балкан (WB6), Република Северна Македонија потпиша Повелба за одржливост за која CE3 приготви детален План за имплементација на мерките поврзани со: подобрување на управувањето со ЕЕ, имплементирање мерки за поддршка на одржливоста на системите за ЕЕ, мерки за намалување на негативните резултати од климатските промени и негување на транспарентноста за одржливи пазари за електрична енергија.

Јагленот и во иднина ќе продолжи да биде широко употребуван во индустријата и за затоплување. Нашата земја е енергетски зависна од неговото обезбедување, производство и употреба. Загадувањето на животната средина со употребата на лигнит е предизвик, но поставувањето строги критериуми и максимална грижа за заштита на работењето и средината се приоритети. Со оглед на ова, комплетирањето на третата фаза од реконструкцијата на РЕК Битола ќе резултира со намалување на емисијата на SOx и прашина во воздухот на комплексот РЕК Битола и во градот Битола, како и со намалување на бучавата од централата.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Постигнување ликвидност во изолиран режим	Висока	- Согласно со сите подготвени подзаконски акти, условите за тргување со електрична енергија предвидуваат компензација на мерките за одржување на дистрибутивниот и преносниот систем (загуби) - Спојување на пазарот ден однапред помеѓу

		Бугарија и Северна Македонија
Имплементирање на Регулацијата на ЕУ за алокацијата на капацитети и управување со задушвањата (CACM Regulation) како предуслов за брза конекција со соседниот организиран пазар на електрична енергија	Висока	Моментално, подготовките се завршени за да се надмине овој потенцијален ризик во рамките на CE3 со учество на PSC DAMI (Programme Steering Committee for Day-Ahead Market Integration) со договорните страни и PSC MRC (Programme Steering Committee for Multiregional Coupling) со земјите вклучени во MRC.
Хармонизирање на домашната правна рамка во областа на ДДВ. Ризик се дефинира од CE3 во рамките на Студијата за сите земји од Западен Балкан кои се поврзани со ДДВ	Висока	Препораките за Студијата се соодветно имплементирани во домашната правна рамка за ДДВ
Повисок ризик и притисок на АД ЕСМ за приходите и профитот во моменталната ситуација на Европа, каде што либерализацијата и декарбонизацијата носи предизвици за електричните центри	Висока	Зголемувањето на производството на електрична енергија со мали оперативни трошоци. Техничка поддршка за подобрување на тргувањето со капацитети за електрична енергија и развој на бизнис-стратегии за менаџирање на производството и портфолијата за тргување со цел да се биде конкурентен на пазарот.

Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија и подобрување на енергетската ефикасност

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за спроведувањето се прикажани во табела 11. Поголема употреба на обновливи извори на енергија (ОИЕ) и подобрување на енергетската ефикасност (ПЕЕ) се едни од главните стратешки цели во енергетскиот сектор. Според Акциониот план за ОИЕ, процентуалното учество на ОИЕ во финалната потрошувачка во 2020 година е предвидено на 23,9%, а во 2025 година на 25%. Според податоците на ДЗС, уделот на ОИЕ во 2016 година е 18%, а во 2017 година е 19,6%. Овој процент треба да се постигне преку изградба на нови постројки за ОИЕ, како и преку засилени мерки за ЕЕ во согласност со Стратегијата за ОИЕ за 2020 година, како и во согласност со новата Стратегија за развој на енергетиката 2040 година, која исто така ќе вклучува целосна анализа на делот за ЕЕ. Владата ја усвои Стратегијата за развој на енергетиката 2040 година, по што следи изработка на посебна програма за имплементација за период од 5 години.

Табела 5.3. Вкупен инсталиран капацитет на производители на ОИЕ³⁷

	Производители на ОИЕ (видови на енергија)	2017 (во MW)	2018 (во MW)
1	Хидроцентрали (големи + мали)	584,6	586,6
2	Ветерници	36,8	36,8
3	Електрани на биогаз	6,9	6,9
4	Фотоволтаици	17,1	18,5
	Вкупно:	645,5	648,9

Извор: Регулаторна комисија за енергетика и водни услуги на Република Северна Македонија

Согласно Повелбата за одржливост потпишана на Самитот за 3Б, Република Северна Македонија се обврза да воведо механизми за поддршка на пазарот за промовирање на ОИЕ (аукции и премии). Во 2020 година, со техничка помош, ќе се подготви анализа за можностите за воведување гаранции за потекло на електрична енергија произведена од ОИЕ, како и од високоефикасни комбинирани електрани. Ова ќе им овозможи на добавувачите и/или трговците што продаваат електрична енергија на потрошувачите да го докажат уделот или количината на електрична енергија од ОИЕ што ја продаваат со гаранции за потекло³⁸. Четвртиот тригодишен акциски план за енергетска ефикасност во моментот е во фаза на подготовка, се очекува да биде усвоен на почетокот од 2020 година. Со него ќе се утврди како да се постават целите за 2021 година. Исто така, неопходно е да се донесат Законот за енергетска ефикасност и придружните подзаконски акти. Законот е во собраниска процедура и се очекува да биде донесен до почетокот на 2020 година.

³⁷Годишен извештај на Регулаторната комисија за енергетика и водни услуги на Република Северна Македонија за 2018 година

³⁸<http://www.economy.gov.mk/doc/2110>

Според законот, Владата донесува уредба да утврди како ќе се исполнат целите за заштеда во финалната потрошувачка на електрична енергија, без оглед дали е со обврзувачка шема кога обврската ќе ја исполнат компаниите за дистрибуција на електрична енергија и/или добавувачи на електрична енергија или со обврзувачка шема во комбинација на алтернативни мерки. Потребно е да се создадат поволни услови (економски, технички и правни) за реализација на договори за енергетски услуги со цел компаниите што доставуваат енергија (ЕСКО) да можат да гарантираат за остварената заштеда со примена на мерки за енергетска ефикасност. По донесувањето на Законот за енергетска ефикасност, ќе биде донесена Уредба со која се уредуваат договорите за енергетска услуга, со што целосно ќе се отвори пазарот за компаниите ЕСКО, особено за секторот за јавни градби.

Главната реформа, според одредбите на Законот за енергетска ефикасност, е дека големите трговци (во индустријата и другите релевантни сектори) се должни да вршат енергетски контроли на секои 4 години, или да вработуваат овластени ревизори за енергија, за да се постигне заштеда на енергија од страна на најголемите потрошувачи на енергија. Нема да има никаква обврска за малите и средни претпријатија, иако тие можат да вршат енергетска ревизија.

Формирањето и работењето на Фондот за енергетска ефикасност е важно со цел да се забрза спроведувањето на програмите, мерките и инвестициите за енергетска ефикасност. Фондот за енергетска ефикасност ќе биде регулиран со посебен закон. Северна Македонија, како договорна страна на Енергетската заедница во 2020 година треба да развие Интегрирани национални планови за енергија и клима (NECP).

NECP треба да го покријат периодот од 2021 до 2030 година, поставувајќи ја трасата за постигнување на договорените цели до 2030 година, изградени врз основа на тоа што секоја договорна страна треба да испорача во однос на своите политики за 2020 година (како основно ниво) и да вклучи перспектива до 2050 година со цел да се обезбеди конзистентност со долгорочните релевантни цели на политиката на ниво на ЕУ, UNFCCC и енергетската заедница. NECP може да се развијат врз основа на постојните национални стратегии за енергетика и климатска политика на договорните страни, преку сеопфатен пристап и адресирањена петте главни димензии на Енергетската унија на интегриран начин.

а. Планирани активности во 2020 година

- Усвојување на Програма за спроведување на Стратегијата за развој на енергијата;
- Усвојување интегрирани национални планови за енергија и клима;
- Анализа на можностите за воведување гаранции за потекло на електричната енергија произведена од ОИЕ, како и од високоефикасни комбинирани енергетски центри;
- Усвојување на подзаконските акти коишто произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност (Уредба за воспоставување задолжителна шема за енергетска ефикасност, Уредба за регулирање на договорите за енергетска услуга, Правилник за МВП, Правилник со кој се уредува методологијата за утврдување на нивото на енергетска ефикасност при спроведување постапки за јавни набавки, Правилник за енергетска ревизија на големи трговци, Правилник за комбинирани постројки (когенерација) со висока ефикасност);
- Годишен план за реконструкција на најмалку 1% од вкупната корисна површина на згради објавена во список на згради што не ги исполнуваат минималните барања за енергетска изведба кои ги поседуваат и користат субјекти од јавниот сектор на државно ниво;
- Спроведување постапка за овластување енергетски ревизори за големи трговци и издавање лиценци за компании што вршат енергетски ревизии;
- Сеопфатна процена на потенцијалот за примена на високоефикасно комбинирано производство на енергија и ефикасни системи за централно греење и климатизација;
- Подготовка на типологија на зградите неопходна за усвојување на Стратегијата за реконструкција на зградите до 2030 година;
- Донесување Закон за формирање фонд за енергетска ефикасност.

б. Планирани активности во 2021 година

- Донесување Стратегија за реконструкција на зградите до 2030 година;
- Формирање фонд за енергетска ефикасност.

2. Индикатори на резултат

Процентуалното учество на ОИЕ во крајната потрошувачка треба да биде 23,0% до 2020 година. Примарната заштеда на енергија во 2020 година се проценува на 256 ktOE на годишно ниво, а финалната заштеда на енергија во 2020 година се проценува на 226,27 ktOE, при што цената на 1 Kw/h на заштедата на енергија се проценува на 0,23 евра, имајќи предвид дека животниот циклус на индивидуалните мерки за енергетска ефикасност се проценува на 10 години. Врз основа на податоците од Третиот акциски план за енергетска ефикасност, се проценува дека внатрешната стапка на поврат за сите спроведени мерки за енергетска ефикасност за финална потрошувачка во сите сектори, со исклучок на транспортниот сектор, е 22%. Значително се разликува меѓу секторите:

- Резидентен сектор: 10%
- Јавен и трговски сектор: 9%
- Индустриски сектор: 182%.

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Спроведувањето на мерката ќе обезбеди: диверзификација на снабдувањето, зголемена конкуренција на енергетските пазари, зголемена еластичност на зголемувањето на цената на енергијата, зголемено искористување на обновливите извори на енергија што доведуваат до намалување на цените на ОИЕ, зголемување на домашното производство на енергија, безбедност и континуитет во снабдувањето со енергија на домаќинствата и компаниите.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

За оваа мерка се планирани вкупно 29.018.500 евра од буџетот, грантови и од заеми, од кои во периодот 2020-2022 година планирани се вкупно 16.468.500 евра. Проектот за енергетска ефикасност во јавниот сектор кој во моментот се спроведува го опфаќа периодот од 2020-2025 година и вклучува заем од 25 милиони евра за намалување на потрошувачката на енергија во јавниот сектор и поддршка за воспоставување и операционализација на одржлив механизам за финансирање на јавниот сектор. Во тек е подготовка на грант-шемата за ИПА2 во износ од 4 милиони евра за спроведување на пилот-мерките за климатски промени и енергетска ефикасност. За плати за нови работни места, предвидени се буџетски средства во износ од 18.500 евра.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Се очекува создавање привремени и постојани работни места во производството и дистрибуцијата на опрема, како и во услужниот сектор за дизајнирање, инсталација, работа и одржување. Во градежниот сектор ќе бидат ангажирани градежни работници и висококвалификуван персонал. Во индустрискиот сектор, исто така, ќе биде вработен висококвалификуван персонал со соодветни професионални квалификации (ревизори и компании од ЕСКО), кои постојано ќе бидат ангажирани во надгледување на потрошувачката и предлагање нови мерки за постигнување заштеда. Родовата еднаквост ќе се почитува во процесот на спроведување на мерката.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Потребна е зголемена употреба на ОИЕ и максимизирање на заштедата на енергија бидејќи директно влијае на намалување на емисиите и го штити здравјето на населението, животната средина и воедно влијае врз ублажување на климатските промени од штетните ефекти што произлегуваат од извршувањето на енергетските активности.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Одложување на формирањето на Фондот за ЕЕ	Висока	Соодветните препораки од Анализата за начинот на формирање на Фондот за ЕЕ треба да бидат вклучени во новиот Закон за основање на Фондот за ЕЕ. Исто така, неопходно е да се развијат процедури за начинот на работа на Фондот и одобрување на проектите кои спроведуваат мерки за ЕЕ.

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за спроведувањето се прикажани во табела 11.

Мерката предвидува имплементација на ИТС со неколку уреди како WIM (тежина во движење) на автопат А1, (делница Табановце – Гевгелија, дел од Коридорот 10), во должина од 175 км, Системи за информација за временски услови на пат (RWIS), односпатни станици изградени да собираат податоци за временските услови и загадувањето на воздухот, вклучително системи за мониторинг на емисии на стакленички гасови (GHG).³⁹ Најголемиот дел од М1 Северно-јужната делница Табановце-Гевгелија е изградена како автопат А1 и е опремена со основна сообраќајна сигнализација и опрема. ИТС ќе обезбеди разновидностна сообраќајните податоци и бројот и типот на возила што се движат долж Коридорот 10, како и метеоролошки податоци долж рутата во текот на годината кои можат да се користат за статистички и аналитички цели. Воведувањето на ИТС е тесно врзано со усогласување со директивите од законодавството на ЕУ за транспорт. Тоа ќе овозможи патна поврзаност кон ЕУ стандардите и ќе придонесе за олеснување на трговијата и транспортот. Со развојот на ИТС долж патната делница од Коридор 10, една од стратешките цели наведена во Националната стратегија за транспорт на Република Северна Македонија за одржување високо ниво на безбедност и сообраќаен проток во сите услови, ќе биде исполнета.

Во однос на регионалниот пристап, очекуваното економско влијание е намалување на времето на патување до граничните премини. Тоа е во согласност со Повеќегодишниот акциски план за регионална економска интеграција со фокус на регионална циркулација на добра, услуги и капитал, мобилност на обучена работна сила, динамичен инвестициски простор и дигитална интеграција. Оваа мерка е дел од регионалниот проект „Намалување на трговските трошоци и зголемување на транспортната ефикасност во Западен Балкан 6“, компонента 2: Подобрување на ефикасноста и предвидливоста. Гивклучува Албанија, Северна Македонија и Србија. Мерката е тесно поврзана со Мерка 12: Олеснување на трговијата.

а. Планирани активности во 2020 година

- Обезбедување средства за имплементација и одобрување на проектот
- Отпочнување на процесот на избор на изведувачи на супервизор за изградба. Потпишување договори и почеток на градежни активности. Предвиденото траење на договорот за изградба е 12 месеци, а за супервизија е 18 месеци. Се очекува дека инсталацијата да почне на крајот на 2020 година.

б. Планирани активности во 2021 година

- Продолжување на активностите за инсталација и супервизија.

в. Планирани активности во 2022 година

- Продолжување на градежните активности. Завршни активности: постапка за сертификат за предавање и продолжување на периодот на забележување на дефекти.

2. Индикатори на резултат

Извештај на ЕУ кој ги сумира резултатите од оценувањето за проектите за ИТС имплементирани во Европа меѓу 1994 и 1998 година открива дека динамична сигнална контрола може да го намали времето на патување за 17%, зголемувајќи на 20% кога стратегиите за динамична сигнална контрола се интегрирани со информации и насока⁴⁰. Студија на САД посочува дека еден DMS (Динамични знаци за пораки) веројатно ќе намали $100 \times (1 - \text{EXP}(-0.181)) = 16,6\%$ од сообраќајните годишно, кога се контролирани други фактори во моделот.⁴¹

Придобивките од подобрувањата на ИТС ќе започнат по 1 година од инсталирањето на системите, а животниот век на ИТС опремата е 10 години (инсталација во 2020 година, придобивки од 2021 до 2031 година). Просечниот број на камиони на коридорот е со годишен раст еднаков на проектираниот раст на БДП.⁴²

³⁹<http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/pdf/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project.pdf>

⁴⁰CODE, 2000, "Network and Traffic Management: Final Area Report" for the "Telematics Applications for transport within the Fourth Framework Program". Available on: http://collections.internetmemory.org/haeu/20161215121151/http://cordis.europa.eu/pub/telematics/docs/tap_transport/netrama.pdf, accessed Feb 15, 2018.

⁴¹ Oh J. et al. (2015), Michigan Department of Transportation, "Costs and Benefits of MDOT Intelligent Transportation System Deployments".

⁴² Според податоци од SEETO, ЕУ и Царинска Управа, пресметано од 2015 година, ажурирано преку линеарна регресија за 2018 година.

Индикатор	Почетна вредност (2018 година)	Цел (2021 година)
Намален број на сообраќајни несреќи долж Коридор 10	67 ⁴³	56
Намален број на сообраќајни несреќи изразено во % долж Коридор 10	0%	16,6% ⁴⁴
Намалено време на патување долж Коридор 10 ⁴⁵	103	85,5
Намалено време на патување во % долж Коридор 10 ⁴⁶	0%	17% ⁴⁷

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Употребата на ИКТ во областа на транспортот, поврзана со инфраструктурата, возилата и корисниците брзо станува една од најважните области во ЕУ за подобрувањена капацитетот на мрежата, мобилноста на патниците, а со тоа и економската продуктивност. Во земјите од Западен Балкан, ИТС би поддржало подобрувања во управувањето на застојот, детекција на несреќи и поправки, совети за пренасочување, информации во времето на патување и подобро предвидување на времето на патување. Усогласувањето или интероперабилноста на системите е исто така важно за непречен и безбеден транспорт на граничните премини.

Најголемото влијание се очекува да биде во зголемување на безбедноста и заштеда на времето за патување. Вкупното време на патување ќе се намали како резултат на координацијата на навремениот информатички систем за корисниците на патот долж Коридорот 10. Поради раното предупредување за можни застои од страна на системот, заштедите на време преку исклучување на доцнењата ќе им овозможат на корисниците да ги намалат нивните патни трошоци и според тоа Коридор 10 ќе биде поконкурентен за користење, особено за меѓународен транспорт. Компаниите што вршат транспортни активности ќе имаат помали трошоци и намалено време на транспорт.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

По ревизијата на проектот завршува финансиската конструкција. Средствата се планира да се обезбедат преку заем за проекти од WBTF.

Белешка: Поради чувствителниот период (Објавување тендер за проект за ИТС) овие податоци нема да бидат достапни за јавна употреба.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Имплементацијата на овој систем ќе има директно краткорочно влијание врз компаниите кои работат со овој тип опрема преку зголемување на бројот навработените. Во рамките на регионалниот проект од кој е дел и оваа мерка, се планира да се преземе родово истражување во врска со пречките со кои се соочуваат жените трговци во спроведување на трговијата низ земјите од Западен Балкан на ниво на фирма. Резултатите ќе бидат искористени за потенцијални интервенции со цел да им се помогне на жените да ги водат бизнисите.⁴⁸

6. Очекувано влијание врз животната средина

ИТС ќе има умерено влијание врз животната средина, главно на одредени градежни локации. Во фазата на употреба, влијанијата главно ќе се однесуваат на прашања поврзани со сообраќајната безбедност во текот на измените, вклучително за контрола на ИТС системите. Ниту едно од влијанијата не се очекува да биде од голем обем или неповратно. Освен воведувањето системи за рано предупредување за следење и посочување на ризици на патната мрежа од климатските промени, станиците за временска прогноза што ќе бидат инсталирани во рамките на ИТС ќе собираат податоци и ќе ги следат емисиите на стакленички гасови од патниот транспорт (особено емисиите од загадувачите на климата со краток век (SLCP) поврзани со загадувањето на воздухот. Информациите што ќе бидат собрани преку системите за следење на емисиите на стакленичките гасови (SLCP) ќе помогнат во поврзување специфична климатска промена со приоритетите за развој (на пример, олеснување, адаптација и подобрување на квалитетот на воздухот) и ќе бидат важна поддршка за владите од земјите на Западен Балкан во развојот на регулаторните и политичките реформи и институционалното зајакнување за поттикнување развој на ниски емисии.

⁴³Во согласност со податоците за 2017 година доставени од ЈПДП

⁴⁴Користејќи ги претпоставките во погоренаведената Студија од САД

⁴⁵Во обичен сообраќај исклучувајќи го времето на чекање на граничните премини

⁴⁶Во обичен сообраќај исклучувајќи го времето на чекање на граничните премини

⁴⁷Користејќи ги претпоставките во погоре наведениот ЕУ извештај

⁴⁸<http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/pdf/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project.pdf>

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Пролонгирање на активностите за завршување на проектот	Средна	Редовно следење на имплементацијата на активностите
Доцнење во усвојување соодветно законодавство и подзаконски акти за овој тип системи	Средна	Користење на техничката помош на ЕУ (TAIEX) за подобро и поефикасно приближување на законодавството

5.3.2. Секторски развој

5.3.2.1 Развој на земјоделскиот сектор

Земјоделството игра важна улога во македонското општество, но се карактеризира со големи регионални разлики.

Согласно податоците од ДЗС, секторот за земјоделство, шумарство и рибарство во структурата на БДП учествува со 9,2% во 2016 година и 7,9% во 2017 година. Неговото учество во вкупната бруто-додадена вредност (БДВ) е 9,4% во 2017 година, при што најголемо учество има Југоисточниот Регион со 29,7%, потоа Пелагонискиот Регион со 22,1%, а најмало учество имаат Североисточниот и Југозападниот Регион со 4,2%. Најголемо учество во создавање на вредноста на растителното производство има Југоисточниот Регион со 35,9 %, додека во создавањето на вредноста на добиточното производство најголемо учество има Пелагонискиот Регион со 19,9%.

БДВ во 2017 година се намали за 12,8% во однос на 2016 година. Производството на земјоделската „деловна гранка“ за 2017 година се намали за 9,5% во однос на 2016 година. Вредноста на земјоделското производство во 2017 година придонесува со скоро 90% во вкупната производна вредност во земјоделската „деловна гранка“. Истовремено, неговото учество во вработувањето е 16,2% во 2017 година, а кај деловните субјекти 15,7%, што претставува умерено намалување во однос на изминатите години. Понатамошното модернизирање и развој на земјоделско-прехранбениот сектор може да создаде работни места што претставува еден од најголемите приоритети во земјата, а истовремено и да го поттикне економскиот развој.

Руралните области во земјата се соочуваат со многу структурни и социо-економски предизвици. Согласно критериумите кои се дефинирани во Списокот на рурални средини и рурални заедници вкупната рурална област покрива 88,7% од територијата на земјата (вклучувајќи 62 општини), каде што живеат 985.000 граѓани или 47,5% од вкупното население.

Руралната економија главно е претставена од малите претпријатија (вклучително и микро претпријатијата) кои својата економска активност ја фокусираат на локалните/регионалните пазари. Речиси сите претпријатија од примарното земјоделско производство претежно селоцирани во руралните региони. Прехранбената индустрија (освен за месни преработки и кланици) се наоѓаат во руралните средини поради близината на сировините од земјоделството. Главните предизвици за развој на микро и малите претпријатија кои се во значителен број наведени во Стратегијата за мали и средни претпријатија се следни: недоволното деловно опкружување вклучувајќи ги и предизвиците од честото менување на законите, недоволен пристап до услуги за деловен развој, ограничен пристап до финансии, недостигна претприемничка култура, ниска продуктивност, низок степен на иновативност, итн. Дополнително на ова, големиот диспаритет на регионален развој, како и развојот на урбаните наспроти руралните заедници инедостатокот на основна инфраструктура која е дел од деловното опкружување, креира основни структурни бариери за развојот на деловни активности во руралните средини.

Примарното земјоделско производство се карактеризира со ниска продуктивност и ниски приходи. Растителното производство во периодот до 2018 година се карактеризира со намалување на површините под житни култури и зголемување на површините под домати, а бројот на родните стебла јаболка и на пенушките винова лоза бележат пораст. Во 2018 година, бројот на овците бележи опаѓање, додека бројот на говедата е во пораст. Бројот на свињите варира од година на година. Производството на свинско месо е во пораст во 2018 година.

Повеќето земјоделски производители се занимаваат со производство за сопствени потреби и мала продажба, се водат како невработени и се слабо ангажирани на пазарот на трудот. Невработеноста кај работоспособното рурално население е најзастапена кај возрасната група 25-49 години.

Бројот на земјоделски стопанства според последното структурно истражување на ДЗС покажува дека вкупниот број на земјоделски стопанства изнесува 178.125, од кои 99,8% (т.е. 177.845) се индивидуални земјоделски стопанства и нивниот број се зголемил за 4,2% споредено со 2013 година (170.885).

Просечната големина на земјоделските стопанства во 2016 година изнесува 1,8 ха и 2,1 добиточна единица. Додадената вредност по работник во земјоделството, како мерка на продуктивноста на земјоделството, во 2016 година изнесува 19.127 и е 2/3 од просекот на ЕУ кој изнесува 29.425. Користеното земјоделско земјиште е 87,5% од расположливото земјиште и бележи раст од 2 п.п. во 2013 година, делумно и како резултат на падот на површината на вкупното земјиште со кое располагаат индивидуалните земјоделски стопанства. Деловните субјекти располагаат со 15% од вкупно користеното земјоделско земјиште.

Окрупнувањето на земјоделското земјиште ќе се одвива преку процеси на размена на парцелите со или без промена на нивната форма, до целосна промена на границите на земјишните парцели за да се добијат окрупнети земјишни површини со правилна форма, погодни за земјоделско производство. Дополнително, ќе се изврши ревизија на веќе доделеното државно земјоделско земјиште и категоризација според квалитетот, од што ќе зависи големината и времетраењето на концесијата. Овој процес се очекува да придонесе кон подобрување на продуктивноста, зголемен физички обем и квалитет на земјоделските производи и подобрена конкурентност на земјоделското производство, како на домашниот така и на странските пазари.

Трговскиот дефицит во земјоделско-прехранбената индустрија во 2018 година се зголеми за 10,3% во однос на 2017 година, што ја одразува слабата конкурентност на секторот. Земјата е нето-увозник на земјоделско-прехранбени производи, а извозот на тутун, вино, овошје, зеленчук и јагнешко месо се карактеризира со трговски вишок.

Мерка 4: Подобрување на системите за наводнување

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за спроведувањето се прикажани во табела 11.

Капиталните инвестиции во водостопанството преку изградба на брани и нови системи за наводнување се веќе започнати и ќе продолжат и во наредниот период. Крајната цел на инвестициите во водостопанството е зголемување на наводнуваните површини во земјата на ниво на инсталиран капацитет (144.000 ха) и постепено проширување на хидросистемите за да се постигне целта за наводнувана површина на половина од обработливата површина (околу 250.000 ха). Овие инвестиции ќе имаат директно влијание врз зголемување на приносите и на физичкиот обем на земјоделското производство.

Активностите се реализираат во согласност со планскиот документ „Инвестициски план за водостопанска инфраструктура за периодот 2015 - 2025 година“ кој ги вклучува следните типови инфраструктурни работи:

- Рехабилитација и реконструкција на постојната инфраструктура за наводнување и одводнување, со цел постигнување одржливост во користењето на водите,
- Наградба и проширување на постоечките хидросистеми, со цел зголемување на наводнуваната површина во земјата и
- Изградба на нови големи објекти.

Освен изградба на брани, се планира изградба и на хидросистеми за наводнување (ХС):

- ХС Конско, по завршување со изградбата на брана Конско - Гевгелија,
- ХС Лисиче - Велес (систем за наводнување на брана Лисиче),
- ХС Злетовица - Пробиштип (систем за наводнување на брана Кнежево),
- ХС Јужен Вардар - Гевгелија - во тек на изградба,
- ХС Равен - Речица - Полог - во тек на изградба,
- ИПА мали системи за наводнување до 300 ха.

Во рамки на оваа мерка се предвидува нови активности кои ќе се вклучат во ПЕР 2021-2023 година, а се однесува на рехабилитација и изградба на четири системи за наводнување во рамки на речниот слив на реката Вардар. Целта на овие активности е одржливо зголемување на земјоделското производство и продуктивност во рамки на четирите избрани системи за наводнување, преку подобрена достапност и ефикасно користење на водните ресурси. Активностите се очекува да започнат во 2020 година и да завршат во 2025 година. Вкупната вредност на

активноста изнесува околу 110 милиони евра, од кои 80 милиони евра се обезбедени од заем, 2,8 милиони евра од грант и 27,2 милиони евра ќе бидат обезбедени од буџетско учество. Договорот за заем е склучен и оваа активност се очекува да биде дел од оваа мерка во следната ПЕР (2021-2023).

Институционалната поставеност на секторот наводнување и одводнување се состои од централизирано управување преку Акционерско друштво во државна сопственост со централа во Скопје и 14 подружници. Постои можност и земјоделците да бидат вклучени во управувањето со наводнувањето преку нивно здружување во земјоделски задруги надлежни за управувањето со наводнувањето на ниво на дистрибутивна мрежа за наводнување.

Активности	2020	2021	2022
Изградба на брана Конско	Продолжување на градежните активности	Продолжување на градежните активности	Завршување со градба
Изградба на брана Речани	Продолжување на градежните активности	Продолжување на градежните активности	Продолжување на градежните активности
Изградба на систем за наводнување Равен - Речица	Продолжување на градежни активности	Продолжување на градежни активности	Завршување со градба
Изградба на брана на река Слупчанска	Започнување процедура за добивање градежна дозвола	Почеток на градежни активности	Продолжување на градежните активности
Втора и трета фаза од ХС Злетовица	Завршување на преговорите со ЕИБ за финансирање и започнување со тендерска постапка	Почеток на градежни активности	Продолжување на градежните активности
Втора фаза од Програма за наводнување Јужен Вардар	Продолжување на градежните активности	Продолжување на градежните активности	Завршувањена градежните активности
ИПА мали системи за наводнување	Завршување на изградбата на 3 системи со започната постапка за јавна набавка во 2019 година. Завршување на изработката на техничката документација на останатите 5 системи.	Започнување на изградбата на 5 системи. Завршувањеградба на Здруги системи.	Завршување на градбата на 2 система започнати во 2021.

Корисник на оваа мерка за спроведување на капиталните инвестиции во водостопанството е Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Процедурите за издавање дозволи за користење на водата за наводнување се во надлежност на Министерството за животна средина и просторно планирање, кое одлучува посебно за секоја индивидуална апликација во согласност со процедурите опишани во Законот за води.

2. Индикатори на резултат

Спроведувањето на мерката ќе го зголеми учеството на наводнуваното земјоделско земјиште во однос на обработливото земјоделско земјиште од моменталните 4% на приближно 6%, или ќе ја зголеми наводнуваната површина за 50% споредено со 2014 година (од 20.575 на 34.925 ха). Ова ќе биде постигнато со имплементација на мерката и изградбата на трите нови брани и деветте системи за наводнување.

Индикатор	Почетна вредност (2014)	Посредна цел (2023)	Цел (2025)
Изградени три брани	-	1	3
Изградени девет (9) системи за наводнување	-	6	9
Зголемување на наводнувана површина за 50%	20.575 ха	33.700 ха	34.925 ха

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Мерката ќе придонесе за подобрување на условите за живот на земјоделската популација и одржливо зголемување на земјоделското производство и продуктивностпреку подобрена достапност и ефикасно користење

на водните ресурси. Приходот на земјоделските стопанства се очекува да биде зголемен во период од 3 до 5 години после имплементација на мерката.

Пристапот на земјоделците до сигурно наводнување ќе придонесе за одржливо земјоделско производство, преку можноста за одгледување профитабилни земјоделски култури коезависно од наводнување, како и преку можноста за остварување поголеми приноси на постоечките земјоделски култури чии приноси без наводнување се драстично помали (пр.: без наводнување и со наводнување: пченка 2320/6700кг/ха, житарици 2530/4500кг/ха, лозје 7000/30000кг/ха, луцерка 3,000/16,000кг/хаитн.).

Дополнително, мерката ќе овозможи и производство на електрична енергија со изградба на хидроелектрани на браните кои ќе бидат изградени.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупниот трошок на мерката за периодот 2020-2022 година е проценет на околу 156,7 милиони евра, од кои 91,5 милиони евра од Централен буџет, 3 милиони евра од ИПА фондови, 4,3 милиони евра од грантови и 57,9 милиони евра од заеми.

Активности/милиони евра	Потрошено заклучно со октомври, 2019	2020	2021	2022
Изградба на брана Конско Базна година: 2017	14,0	12,2	14,4	0
Изградба на брана Речани Базна година: 2018	0,8	9,8	7,2	13,7
Изградба на систем за наводнување Равен – Речица Базна година: 2018	2,6	8,0	4,1	0
Изградба на брана на Река Слупчанска Базна година: 2019	0,4	0,0	3,0	6,0
ХС Злетовица втора и трета фаза Базна година: 2020	0,0	7,2	9,6	37,5
Јужен Вардар втора фаза Базна година: 2018	4,0	6,8	9,2	0
ИПА - Подготовка на тендерска документација за изградба на мали системи за наводнување до 300 ха Базна година: 2018	3,3	3,0	3,0	1,5

Белешка 1: Целта на колоната „Потрошено заклучно со октомври 2019 година“ во табелата во делот 4 е да се има претстава за вкупната вредност на секоја активност: потрошени средства од почетокот на активност (базна година) плус износите на планираните средства за наредните години ја даваат вкупната вредност на секоја активност.

Белешка 2: Разликите во вредностите на проценетите трошоци на активностите и влијанието врз буџетот за планскиот период 2020-2022 година и претходниот плански период 2019-2021 година, произлегуваат од следните причини:

- проценетите трошоци планирани за следната година не се секогаш исти со оние кои се одобрени со реалниот Буџет
- долгиот процес на добивање на потребните дозволи и одобренија за градба можат да бидат причина за доцнење во реализацијата на активностите и плаќањата.

Белешка 3: Три активности од оваа мерка треба да завршат во 2022 година. После завршувањето со изградбата на браната Конско, хидросистемот Равен – Речица и Јужен Вардар втора фаза, активностите за управување и одржување на изградените објекти ќе бидат во надлежност на АД Водостопанство на РСМ, но во некои случаи и во надлежност на земјоделски задруги надлежни за наводнување.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Изградбата на хидросистемите ќе има директно краткорочно влијание врз вработеноста преку ангажирање на градежни работници. Моментално нема процена на овие вработувања. Дополнително, на среден и долг рок се очекува позитивно влијание врз вработеноста како резултат на зголемената конкурентност на земјоделскиот сектор. Родовата рамноправност ќе биде почитувана во текот на имплементација на оваа мерка.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Во текот на изработката на проектната документација за секој од капиталните проекти изработени се Студии или Елаборати за оценка на влијанието врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Долг процес на добивање потребни дозволи и одобренија за градба	Висока	Зголемена соработка помеѓу надлежните институции
Долг процес на експропријација на земјиште	Висока	Зголемување на капацитетот на канцелариите на институцијата Државен правобранител во постапување и процесирање на барањата за експропријација до Министерство за финансии – Управа за имотно правни работи, подрачни одделенија

Мерка 5: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за имплементација се прикажани во табела 11.

Тековните активности за консолидација на земјиштето се одвиваат во рамките на ИПА 2015 проектот „Имплементирање на Националната програма за консолидација на земјиштето“. Идентификувани се вкупно 23 потенцијални проекти, врз основа на национална физибилити студија и проценка на интересот на сопствениците на земјиштето и другите фактори на влијание врз микро локациите низ целата земја.

При спроведувањето на двата пилот-проекта за консолидација во определени региони во земјата во периодот од 2014 до 2016 година, беа утврдени низа пречки и недоречености во постојното законско решение кои го оневозможуваат спроведувањето на консолидацијата на земјоделско земјиште во постапките на распределба и размена на земјиште. Од тие причини во 2018 година се усвоија измени и дополнувања на Законот за консолидација на земјоделско земјиште, како и нови подзаконски акти. Вторите измени на Законот се планирани вовториот квартал од 2020 година, за кои подготвена е драфт верзија.

Очекуваните ефекти од мерката се намалување на фрагментацијата на земјишните парцели, нивно групирање, подобрена форма на парцелите за примена на современи техники и технологии на производство, зголемување на просечната големина и обезбедување пристап до парцели за нови или рехабилитирани системи за наводнување и до обновената или новоизградената патна инфраструктура.

Очекуваното влијание врз подобрување на состојбата во однос на напуштеното земјиште и искористувањето на земјоделското земјиште во државна сопственост е подетално опишано во Прилог 6.

Активностите се реализираат согласно Националната стратегија за консолидација на земјоделско земјиште 2012-2020 година.

а. Планирани активности во 2020 година

- Ќе се продолжи со јакнењето на капацитетите на МЗШВ, особено на подрачните единици и на Секторот за консолидација на земјоделско земјиште, размена и идентификација на земјишни парцели,
- Ќе се продолжи со обука на даватели на услуги за подготовка на планови за прераспределба и на планови за инфраструктура,
- Финализација на 4 нови консолидациони постапки,
- Финализација на 4 планови за инфраструктура и изградба на истата,
- Финализација на 4 анализи за влијанието врз животната средина во подрачјата каде што се спроведува консолидација на земјоделско земјиште,
- Користење на мерката за консолидација на земјиштето(подмерка 124) од Националната програма за земјоделство и рурален развој.

Забелешка: Бидејќи во тек е дискусија за продолжување на проектот помеѓу институцијата корисник, организацијата за спроведување и донаторот, активностите планирани за 2020 година според тековниот проектен документ можат да бидат предмет на измена.

Б. Планирани активности во 2021 година

- Спроведување активности за консолидација на земјиштето во рамките на проектот на ИПА 2019 „Имплементирање на Националната програма за консолидација на земјиштето“ (4 проекти за консолидација).

В. Планирани активности во 2022 година

- Спроведување активности за консолидација на земјиштето во рамките на проектот на ИПА 2019 „Имплементирање на Националната програма за консолидација на земјиштето“ (4 проекти за консолидација).

Почетна година за мерката е 2016 година.

2. Индикатори на резултат

Зголемени консолидирани области на земјоделско земјиште.

Основни показатели: Број на земјоделски стопанства(192.000 во 2010 година); Просечна големина на земјоделско земјиште по земјоделско стопанство(1,47 ха во 2010 година); Земјоделски стопанства кои зафаќаат површина од 3 или повеќе ха (11% во 2007 година).

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Подобрувањето на структурата на земјоделските имоти преку окрупнување на земјоделските парцели и добивање поголеми и подобро обликувани земјоделски површини треба да го олесни примената на новите земјоделски технологии што ќе доведат до ефикасен земјоделски сектор. Придобивките од консолидацијата на земјиштето во земјите на ЕУ покажуваат зголемување на бруто-приходот на земјоделците и намалување на работното време во оваа област.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупните трошоци за спроведување на Стратегијата за консолидација на земјоделско земјиште се обезбедени од ИПА II и ФАО во вкупен износ за целокупниот период на спроведување од 2.561.189 евра, од кои 1.001.189 евра во 2018 година, 900.000 евра во 2019 година и 660.000 евра во 2020 година. Со мерката за консолидација на земјиште предвидени се вкупно 250.000 евра од националниот буџет, финансирани преку Националната програма за поддршка во земјоделството и руралниот развој за 2019 година. Буџетските импликации за националниот буџет во однос на консолидацијата на земјиштето финансирано преку Националната програма за поддршка во земјоделството и руралниот развој ќе бидат предмет на понатамошни идни планирања за 2020 и 2021 година.

Забелешка: Според ИПА 2019 се проценува дека ќе бидат распределени вкупно 1.000.000 евра, со годишни трошоци од 500.000 евра за 2021 и 2022 година.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Резултатите од различни истражувања на проектите за консолидација на земјиште покажуваат дека многу заедници во кои е спроведена консолидација на земјиште покажуваат зголемување на бројот на создадени нови работни места.

Новата законска рамка за поддршка на имплементацијата на постапките за консолидација на земјоделско земјиште особено го акцентира родовото прашање, преку обезбедување механизми за вклучувањена жените во процесите на носење одлуки, преку гарантирање на нивните права како законски заеднички сопственици со нерегистрирано право на сопственост на земјоделското земјиште, за имот стекнат во брачна заедница.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Процесот на консолидација на земјиштето е во согласност со просторното и физичкото планирање и вклучува правни и технички мерки за да се обезбеди проценка на влијанието врз животната средина и мерки за ублажување на влијанието врз животната средина во фаза на специфични видови на развој на руралната

инфраструктура. Покрај тоа, целите на консолидацијата на земјиштето утврдени во правната рамка предвидуваат цели кои се директно поврзани со заштитата на животната средина, како што е консолидација заради проширување на заштитените области и пошумување. Преку примена на консолидација на земјиштето, растојанијата помеѓу земјоделските парцели се значително намалени, а ефикасноста на земјоделскиот процес како што е управувањето со почвата, нагубувањето и заштитата на земјоделските култури е драстично зголемена. Ова има директно влијание во намалувањето на емисијата на CO₂ во земјоделскиот сектор, при што помала употреба на машини (фосилни горива) остварува ист или поголем обем на земјоделски произведени култури на иста површина на земјиште. Покрај тоа, консолидацијата на земјиштето го подобрува природниот пејзаж и го штити земјиштето од ерозија на почвата со создавање подобрена земјишна структура и мелиоративна инфраструктура и инфраструктура за наводнување.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Секторот за консолидација на земјиште е недоволно екипиран	Средна	Широка комуникација, застапување, дијалог за политики
Процеси поврзани со регистрирање земјиште кои го попречуваат процесот на консолидација на земјиште	Средна	Правилно избирање проекти, интегрирање специфични процедури и вклучување на правна експертиза. Обезбедување соодветна координација помеѓу МЗШВ и АКН
Негативна слика за консолидација на земјиштето како резултат на минатите искуства	Средна	Интензивна комуникација, комбинирање на дизајнирање на проектите со други мерки, партиципативни процеси/процеси на отворено планирање, користење добри примери од пилотите (на пример од тековните проекти за консолидација на FAO)
Неусогласени разни инструменти на политики	Средна	Солидна координација помеѓу различни агенции, активности за комуникација и подигнување на свеста, фокусирање на креаторите на политики, зајакнат дијалог за политиките

Мерка 6: Земјоделски задруги

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за нејзиното спроведување се прикажани во табела 11.

Земјоделските задруги претставуваат еден од столбовите за модернизација на пазарот и подготовка на земјата за развој на Организации на производители според моделот на ЕУ, заради што треба да добијат поголемо внимание.

Модернизацијата на дистрибуцијата на храна може да понуди добра можност да се организираат производителите, бидејќи модерните купувачи бараат постојан квалитет и квантитет на набавките, при што организациите на земјоделци можат полесно да ги обезбедат отколку индивидуалните земјоделци. Затоа, потребни се силни задруги за да се постигне оваа цел.

Целта на хоризонталната интеграција на субјектите што се вклучени во секторот за производство на храна во основа е ориентирана кон земјоделските задруги кои на најсоодветен начин ќе доведат до подобрување на структурата на ланецот за снабдување со земјоделски производи. Инвестициите во маркетинг и сертифицирање на производите се клучни за развојот на задругите во наредниот период.

Активностите за поддршка на здружувањето на земјоделците во земјоделски задруги се содржани во мерката „Економско здружување на земјоделски стопанства за заедничко вршење земјоделска дејност“ од Програмата за финансиска поддршка на руралниот развој и тековното спроведување на ЕУ проектот „Поддршка за развој на земјоделските задруги“. Поддршката од националниот буџет се исплаќа на два начина, 100% враќање на трошоците за управување и 90% кофинансиран износ за набавка на механизација.

Формирањето земјоделски задруги е предвидено во Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2014-2020 година, со цел подобрување на структурата во земјоделскиот сектор, односно подобрување на позицијата на пазарот на земјоделците и зголемување на нивната преговарачка моќ во однос на откупувачите, како и постигнување пониска цена за набавка на репроматеријали, механизација и средства за инвестиции.

Во регистарот на земјоделски задруги досега се запишани 54 земјоделски задруги, од кои 7 се од голем обем, останатите 47 се од мал обем, со вкупен капацитет од околу 1.530 хектари обработлива површина, 6.000 пчелни семејства, 900 грла говеда, 500 кози и 12.000 овци. Вкупниот број земјоделски стопанства здружени во задруги е околу 560. Постапката за регистрација во МЗШВ е многу едноставна и трае помалку од 5 работни дена.

а. Планирани активности во 2020 година

Спроведувањето на дел од предвидените активности во ПЕР 2019-2021 година се поместуваат за една година, односно активностите планирани за 2019, 2020 и 2021 година се поместуваат за 2020, 2021 и 2022, соодветно.

Активност	Опис
1.Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (продолжува од претходниот период)	- Помош за основање и функционирање на земјоделските задруги; - Инвестиции за примена на заеднички производни практики за усогласување на стандардите за квалитетот на земјоделските производи или за производство на земјоделски производи со повисок квалитет и -Организирање информативни и промотивни активности за земјоделски производи.
2. Ревидирање на правната рамка за земјоделски задруги така што кооперативните принципи се подобро исполнети	- Закон за задруги; - Закон за земјоделство и рурален развој; - Закон за водостопанство; - Закон за вршење земјоделска дејност и -Закон за вработувањето и осигурување во случај на невработеност.
3.Развивање систем за следење на функционирањето на земјоделските задруги и ефективност на националните мерки за поддршка	- Мониторинг и евалуација на економските активности на земјоделските задруги; - Процена за користењето на националните мерки за поддршка и - Подобра размена на информации помеѓу Министерството и земјоделските задруги
4. Поттикнување на процесот на пазарно – ориентирано здружување на земјоделците во задруги	- Оптимизација на производни трошоци и заедничка набавка или производство на материјали за производство.
5.Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи	- Воведување заеднички операции за складирање и маркетинг на земјоделски производи или доработка, финализација и дистрибуција на земјоделски производи и - Воведување и заедничка примена на повисоки стандарди за квалитетот на земјоделските производи.

б. Планирани активности во 2021 година

Активност	Опис
1.Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (продолжува од претходниот период)	- Помош за основање и функционирање земјоделски задруги; - Помош за премии за осигурување; - Инвестиции за набавка на земјоделска механизација; - Инвестиции за примена на заеднички производни практики за усогласување на стандардите за квалитетот на земјоделските производи или за производство на земјоделски производи со повисок квалитет и -Организирање информативни и промотивни активности за земјоделски производи.
2. Поддршка за стекнување со Заштитени ознаки за квалитет на земјоделски и прехранбени производи	- Обука и едукација на членовите и управителите на земјоделските задругите во однос на поволностите што се нудат при стекнување со Заштитени ознаки за квалитет на земјоделски и прехранбени производи.
3.Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи (продолжува од претходниот период)	- Воведување заеднички операции за складирање и маркетинг на земјоделски производи или доработка, финализација и дистрибуција на земјоделски производи и - Воведување и заедничка примена на повисоки стандарди за квалитетот на земјоделските производи.

в. Планирани активности во 2022 година

Активност	Опис
1.Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (продолжува од претходниот период)	- Помош за основање и функционирање на земјоделски задруги; - Инвестиции за примена на заеднички производни практики за усогласување на стандардите за квалитетот на земјоделските производи

	или за производство на земјоделски производи со повисок квалитет и -Организирање информативни и промотивни активности за земјоделски производи.
2.Поддршка за модернизација и иновативно управување со земјоделските задруги	-Воведување и употреба на современи технолошки достигнувања и промовирање иновативни практики на инвестиции за модернизација на земјоделските задруги.
3.Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи (продолжува од претходниот период)	- Воведување заеднички операции за складирање и маркетинг на земјоделски производи или доработка, финализирација и дистрибуција на земјоделски производи и - Воведување и заедничка примена на повисоки стандарди за квалитетот на земјоделските производи

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2020 година)	Посредна цел (2021 година)	Цел (2022 година)
Број на земјоделски задруги на крајот од секоја година	64	74	84
Придонест на земјоделските задруги во вредноста на земјоделското производство-брутоземјоделско производство, %	5	10	15
Млади земјоделци (под 40 години) членови на земјоделските задруги, %	23	25	27
Жени вклучени во земјоделски задруги, %	19	20	21

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Формирањето земјоделски задруги претставува можност за развој на земјоделските стопанства, кои преку економско здружување, со заеднички настап во производството, продажбата и пласманот на своите производи ќе ја зајакнат нивната пазарна улога, ќе ја зголемат конкурентноста и ефикасноста во работењето, како и индивидуалниот приход на земјоделецот, поквалитетно производство, сигурен пласман и поголем профит.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупните трошоци за реализација изнесуваат 6.360.000 евра, од кои за 2020 година: 2.440.000 евра, за 2021 година: 2.860.000 евра и за 2022 година: 1.060.000 евра.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Развојот на земјоделските задруги се очекува да придонесе за заедницата преку зголемување и задржување на работните места во земјоделството и преработувачката индустрија. Родовата еднаквост ќе биде почитувана во процесот на спроведување на мерката. Дополнителни бодови се доделуваат во постапката за избор за финансиска поддршка на земјоделски задруги со женски членови.

Земјоделските задруги помагаат во создавањето можности за вработување. Прво, земјоделските задруги нудат самовработување на своите членови, чие учество во економските активности им овозможува загарантиран пристаен приход. Второ, земјоделските задруги индиректно вработуваат преку ефектот на прелевање на активностите на задругата на тие што не се членови, кои создаваат приход преку трансакции и можности создадени од земјоделските задруги.

Во моментот, 54 лица се вработени како управители на постојните задруги. Се очекува оваа бројка да биде двојно поголема со вработување кадар за работа со машини ако се земат предвид новите инвестиции во модернизација на земјоделското производство. Исто така, ќе се формираат нови задруги така што бројот на вработените ќе биде уште поголем.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Земјоделските задруги се сметаат за потенцијални организациски средства за одржлив развој заради нивните повеќекратни цели и разновидни улоги. Се очекува многу од земјоделските задруги бидејќи тие главно зависат од активности засновани на природни ресурси, каде што прашањата за одржливоста се централна грижа.

Управувањето со природните ресурси на одржлив начин е гаранција за обезбедување на долгорочен развој на земјоделството. Оттука, прифаќањето на еколошкиот пристап при практикување на земјоделството од страна на

земјоделските задруги со зачувување и унапредување на природните ресурси во руралните средини, ќе биде еден од приоритетите на самите земјоделски задруги.

Задругарството ќе биде модел на одржливо земјоделство кое води сметка за заштитата на животната средина и биодиверзитетот. Земјоделските задруги во следниот период треба да го спроведуваат концептот на „зелено“ земјоделство како логичен и природен начин на извршување на нивните активности. Во прифаќањето и спроведувањето на агроеколошкиот пристап, задругите ќе бидат поддржани од страна на државата преку мерките од земјоделските политики.

Заштитата и подобрувањето на физичките, хемиските и биолошките услови на почвата, редуцирањето на проблемите на животната средина кои се поврзани со влијание врз квалитетот на водата од земјоделските активности и ефикасното користење на водата во земјоделството, постепено преку барањата за вкрстена сообразност треба да станат вообичаени широко прифатени минимални услови во спроведувањето на земјоделското производство.

Во наредниот период ќе продолжи поддршката на земјоделските задруги за производство базирано на екстензивни методи на одгледување кои немаат негативно влијание врз природата и обезбедуваат здрава храна за населението, со акцент на органското производство, со цел зголемување на домашната потрошувачка и обезбедување суштинска долгорочна одржливост на самите земјоделски задруги.

Ефикасното справување со отпадот, како и производството и употребата на енергија од ОИ и подобрување на енергетската ефикасност, треба истовремено да влијае и на приходите на земјоделските задруги и на унапредената заштита на животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Ограничените капацитети на задругите може да ја попречат модернизацијата на производствените практики на членовите и трансферот на нови технологии во производството	Висока	Овозможување приоритет на земјоделските задруги во доделување државно земјоделско земјиште. Треба да им се дадат дополнителни поени на земјоделските задруги во постапката за доделување државно земјоделско земјиште.
Статусот на индивидуалниот земјоделски производител наспроти членовите на задругите во однос на даночната политика (ДДВ и ПДД)	Висока	Да се оцени даночната политика во однос на индивидуалниот земјоделски производител наспроти членовите на задругите за да се обезбеди еднаков третман. Членовите на задругите се во неповолна положба, бидејќи плаќаат повеќе даноци отколку индивидуалните земјоделски производители, поради што се демотивирани да се придружат.

5.3.2.2 Развој на секторот индустрија

Индустрискиот сектор е темел на економијата кој е тесно поврзан со економскиот раст, инвестициите, извозот, вработувањето, истражувањето и развојот, продуктивноста, додадената вредност итн.

Една од клучните карактеристики на домашниот пазар е неговата големина, тој е релативно мал и не нуди доволен простор за раст на економијата. Затоа, алтернативата се гледа преку зајакнување на конкурентноста, проширување на извозот на домашните компании и пристап до странски пазари. Според податоците на ДЗС за 2017 година, само 5% од фирмите се извозници, а оваа бројка во ЕУ е над 13%. Во структурата на извозот доминираат фирми што извезуваат во ЕУ. Големите компании што извезуваат во ЕУ опфаќаат вкупно 78,4% од извозот на овој пазар. Повеќе од 50% од вредноста на надворешната трговија е концентрирана во првите 10 компании, додека на увозна страна сличен удел имаат првите 50 компании⁴⁹. Странските инвеститори во слободните економски зони учествуваат со речиси половина во извозната вредност.

⁴⁹ <http://www.stat.gov.mk/pdf/2018/7.1.18.08.pdf>

Од аспект на трошоците за иновации, нивното учество во БДП е 0,37%⁵⁰ во 2018 година, додека таргетот на ЕУ 2020 е 3% од БДП. Соработката меѓу универзитетите и индустријата е на ниско ниво. Помалку од 10% од фирмите имаат некоја редовна форма на соработка со универзитетите, освен ИТ и автомобилската индустрија каде што соработката е на повисоко ниво.

Евалуацијата на Индустриската политика ги потврдува горенаведените сознанија и посочува дека главни проблеми за раст на економијата, односно проблемите со кои се соочува индустријата се:

- ниска продуктивност и ниски стапки на раст на продуктивноста,
- ниска модернизација на производството и застарени технологии во производствениот процес (воведување нови технологии и иновативност),
- недоволен развој на кластерите и синџирот на вредности,
- недостаток на соработка помеѓу научните и образовните институции и индустријата, како и на домашните компании со странски инвестиции,
- концентрација на извозот и многу голема зависност од 7 извозни производи (67% од извозот), како и висок удел на основни и нискотехнолошки производи,
- слаба усогласеност на образовните програми со потребите на пазарот на труд, што резултира со недостаток на адекватно обучена работна сила.

Новата Индустриска стратегија за периодот 2018-2027 година, усвоена од Владата во ноември 2018 година содржи сет мерки за создавање индустрија базирана на зелен, иновативен, циркуларен и паметен раст. Предвидените 38 мерки се поделени во пет стратешки цели насочени кон зајакнување на производствената база, зголемување на продуктивноста и иновативноста и трансфер на технологии, катализирање зелена индустрија и зелено производство, поттикнување на извозот од преработувачката индустрија и создавање производствен сектор во кој се учи. Една од активностите предвидени во Акцискиот план 2018-2020 на Стратегијата е Идентификување и таргетирање на поддршката на приоритетните потсектори во преработувачката индустрија, преку паметна специјализација. Во таа насока, во тек е процес за развивање Стратегија за паметна специјализација. Изработени се Мапирање на стратешки документи поврзани со паметна специјализација и Мапирање на економските, иновативните и истражувачките капацитети. Целиот процес се води во координација со Joint Research Center.

5.3.2.3 Развој на секторот услуги

Услужниот сектор вработува речиси половина од работната сила и обезбедува преку 60% од БДП. Секторот бележи раст од 2,6% во 2018 година, но се соочува со неколку структурни проблеми. Понатамошниот развој и раст на компаниите во услужниот сектор е попречен од слабите претприемачки вештини и значителниот јаз на вештини кај вработените, особено меките вештини, кои се посебно важни во оваа дејност.

Извозот на услугите на земјата продолжува да расте и се зголеми за 1,5% во 2018 година. Сепак, услугите сочинуваат само 25% од вредноста на извозот на земјата, што делумно се објаснува со нискиот удел на фирмите со висок раст во овој сектор. Во последните 3 години само 5,5% од средните претпријатија од услужната дејност забележаа просечен годишен раст на вработеноста од повеќе од 10%. Туризмот и транспортот и понатаму го сочинуваат најголемиот дел од извозот на услуги на земјата (40%), по што следат услугите што се даваат на производствените компании (25%), кои имаат значителен потенцијал за раст од причина што нивниот развој е тесно поврзан со приливот на СДИ ориентирани кон извоз. Телекомуникациите и компјутерските и информациските услуги, заедно со другите деловни услуги, сочинуваат приближно 25% од извозот на услуги и може да се прошират. Постои потенцијал за регионална соработка со земјите од Западен Балкан во извозот на услуги, особено за туристички пакети, кои во многу случаи се комплементарни, а не конкурентни.⁵¹

Туризам и угостителство. Северна Македонија има добар туристички потенцијал, но недостасува соодветен пристап кон планирање и управување со развојот на туризмот во земјата. Вкупниот придонес на патувањето и туризмот кон БДП на земјата, вработувањето и вкупните капитални инвестиции во 2017 година беше задоволителен (6,6%, 6,1% и 2,4%, соодветно) во споредба со другите земји во регионот. Трошоците за приватни патувања (странски и домашни) генерираа 66,8% од БДП од патување и туризам во 2017 година, споредено со 33,2% од трошоци за деловни патувања. Домашните патни трошоци генерираа 44,2% од БДП од патување и

⁵⁰https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_20&plugin=1

⁵¹ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_2019-2021_erp.pdf

туризам во 2017 година, споредено со 55,8% од странци (т.е. трошоци од странски посетители или меѓународни туристички сметки) (WTTC⁵²).

Бројот на туристи е зголемен за 12,8% во 2018 година во споредба со 2017 година, при што бројот на домашните туристи е зголемен за 13,9%, а бројот на странските туристи е зголемен за 12,2%. Бројот на ноќевања во истиот период е зголемен за 14,5%, од кои бројот на ноќевања на домашни туристи е зголемен за 13,8%, додека тој на странските туристи е поголем за 15,2% (ДЗС). Главниот град Скопје и градот заштитен од УНЕСКО, Охрид, како и скијачките центри Маврово и Попова Шапка, остануваат клучните туристички дестинации во земјата, придружени од селскиот, алтернативниот и туризмот поврзан со културното наследство.

Земјата има потреба од сеопфатен пристап и насочена акција во секторот туризам, иако во изминатиот период сèуште се изведуваат неколку активности. Покрај тоа, сите анализи покажуваат дека туристичкиот сектор се соочува со проблеми кога станува збор за јасни и насочени промоции, капацитети за апсорбирање нови туристи и за потребите за подобро управување со дестинации. Во таа насока, во наредниот период ќе се работи на подготовка на квалитетна маркетинг стратегија за туризам.

Мерка 7: Зголемување на конкурентноста во секторот туризам и угостителство

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементацијата се прикажани во табела 11.

Мерката е насочена кон обезбедување поддршка и градење капацитети за подобрување на животната средина и вештини заедно со насочени инвестиции во инфраструктурата, поддршка на туристички активности и промоција на дестинации, а исто така ќе помогне за подобро поврзување со сродните индустрии и малите и средни претпријатија. Поддршката се реализира на повеќе потенцијални туристички дестинации во земјата преку комбинација на инфраструктурни инвестиции, техничка помош и поддршка за градење капацитети.

Оваа мерка се спроведува преку 1) Програма за локална и регионална конкурентност и 2) Програма за зголемување на можностите за вработување на пазарот.

а. Планирани активности во 2020 година

Спроведувањето на активностите планирани за 2019 година е продолжено и во 2020 година;

- Понатамошно спроведување низа активности поврзани со воспоставување процес на управување со дестинацијата и спроведување на концептот на организации кои ќе играат улога во управувањето со дестинацијата;
- Имплементација на голема инфраструктура и мали грантови за инвестиции во рамките на шемата за грантови;
- Зајакнување на капацитетот за спроведување активности на клучните владини институции, како и на приватниот сектор и граѓанските организации, со цел да играат активна улога во развојот на туризмот;
- Подобрен пристап до меѓународните пазари, подобрување на управувањето со дестинациите и подобрување на услугите за туризам.

б. Планирани активности во 2021 година

Активностите за финансирање на инфраструктурните проекти се очекуваше да завршат во 2019 година. Сепак, имплементацијата на работите беше забавена, што е и причината што рокот за завршување на активностите поврзани со капиталните инвестиции во туристичкиот сектор е ревидиран да се случи до крајот на 2020 година. Инвестициите се главно во туристичката инфраструктура во неколку географски области низ целата земја.

Истовремено, втората фаза од Програмата за зголемување на можностите за вработување на пазарот за подобрување на квалитетот на туристичките капацитети и, ќе трае до 2023 година.

в. Планирани активности во 2022 година

Понатамошно спроведување на активностите од Програмата за зголемување на можностите за вработување на пазарот со акцент на авантуристичкиот туризам.

⁵² <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2018/macedonia2018.pdf>

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2020 година)	Посредна цел (2021 година)	Цел (2022 година)
Број на туристи	Годишен раст од 3%	Повеќе од 1.250.000 туристи годишно	Повеќе од 1.500.000 туристи годишно
Број на ноќевања	Годишен раст од 2%	Повеќе од 3.000.000 ноќевања годишно	Повеќе од 3.100.000 ноќевања годишно

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Вкупните инвестиции во секторот туризам наменети за подобрување на перформансите како на јавниот, така и на приватниот сектор, се очекува да ја унапредат услугата, како од пазарната перспектива така и во однос на крајните корисници - туристите. Подобрената услуга на засегнатите страни ќе значи и зголемена конкурентност на секторот.

Позитивните ефекти се видливи особено во специфичните под-индустрии каде што веќе неколку години се прават инвестиции за подобрување на услугите. Досегашните инвестиции во специфична подиндустрија (алтернативен туризам) дадоа првични позитивни резултати и ги потенцираа индивидуалните географски региони во земјата да станат пожелни дестинации за овој специфичен сегмент од туристичкиот сектор подеднакво за домашните и за странските туристи. Оттука, се очекува дополнителната работа на развој на капацитети и инвестиции во алтернативна туристичка инфраструктура да има позитивен ефект врз субјектите и пазарот во иднина. Се предвидуваат нагорни трендови на локалниот економски раст и подобрување на продуктивноста, квалитетот на услугите, врските и иновациите на ниво на деловни субјекти и други засегнати страни (безбедност, водичи и сл.).

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупните средства за спроведување на мерката во наредните три години изнесуваат 14,1 милион евра, од кои 13 милиони евра до 2020 година.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Ќе се создадат нови работни места низ целиот синџир на вредности во туристичката индустрија, особено за младите луѓе и жените. Исто така, се очекува дека активностите ќе резултираат во ширење на ефектите врз другите индустрии и сектори во нивниот понатамошен раст и развој (образование, трговија, транспорт, итн.).

Со оглед на тоа што родовата нееднаквост е особено распространета во руралните области, оваа мерка може да има позитивно влијание врз стапките на активност на жените.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Проектот содржи Рамка за управување со животната средина што ги опишува процедурите што треба да се следат за време на неговото спроведување со цел да се обезбеди соодветно решавање на проблемите со животната средина и раселување, како што може да станат неопходни во текот на спроведувањето на проектот.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Ризици поврзани со управувањето со мерката и промената на нивото, како и одржливоста на поддршката на агенцијата за спроведување и на јавните субјекти кои се корисници на мерката	Високо	Силна комуникација со институциите, приватниот сектор, граѓанското општество и други релевантни чинители со цел да се одржи широка платформа за поддршка на реформите што ќе помогне во надминување на ризикот од несоодветно управување со активности
Ниско ниво на соработка со засегнатите страни и ограничен капацитет за спроведување на мерката	Високо	Градење на капацитетите на агенциите од јавниот сектор и значителна техничка помош за координација на агенциите и јавно-приватниот дијалог

Потенцијални ризици од несоодветно користени средства	Високо	Непосредно набљудување на расположливите и потрошените средства и врски со релевантни носители на одлуки со цел да се избегнат тесните грла во спроведувањето на активности
---	--------	---

5.3.3. Деловно окружување и намалување на неформалната економија

За деловно окружување кое ќе обезбеди подинамичен раст потребно е да се обрне особено внимание на следното:

- неефикасните и несигурни јавни услуги ја намалуваат довербата во владините институции и ја поттикнуваат неформалноста. Кога услугите се ефикасни, помалку време се троши на основни бирократски работи и може да се посвети за попродуктивни намени. Услугите кои не се лесно достапни или се неефикасни, оставаат поголем простор за непочитување на прописите и можат да го олеснат растот на неформалниот сектор;
- и покрај ниското даночно оптоварување, компаниите се жалат на т.н. парафискални давачки, особено микро и малите претпријатија посочуваат дека овие плаќања не ја земаат предвид големината на фирмата. Честопати има поклопување на исти давачки на централно и на локално ниво, а дополнителен проблем е фактот дека кај некои од давачките нема јасна цел за што би се користеле и што се финансира преку нив;
- нејасното толкување на деловните регулативи, особено од страна на локалната администрација, нееднаквото спроведување на правилата и договорите, како и корупцијата и големата неформална економија го попречуваат развојот на приватниот сектор⁵³;
- постоењето на неформална економија создава нееднаков терен за формалните бизниси кои плаќаат даноци и придонеси и ги почитуваат прописите. Всушност, околу 30% од компаниите го истакнуваат неформалниот сектор како примарна пречка за раст⁵⁴;

Јавни услуги. Повеќето владини институции на централно и локално ниво имаат развиено системи што нудат е-услуги за корисниците. Сепак, сите системи имаат општи функционалности, како што се идентификација на корисници и плаќање, кои се вообичаени, но се имплементираат и одржуваат на различен начин. Ова е далеку од економично, бидејќи трошоците ги покрива секоја институција одделно, но вкупната цена на национално ниво ја плаќаат даночните обврзници. Покрај тоа, различните и не унифицирани интерфејси, формулари и процеси на поднесување за фирмите бараат посветено овластено лице(а) со специфични обуки со цел електронски да комуницираат со соодветните институции.

Според наодите наведени во извештаите на СИГМА за 2015⁵⁵, 2016 и 2017 година, на земјата и недостасува модерен портал за јавни услуги, кој нуди платформа и простор за е-услуги од сите институции.

Заложбата на Владата за намалување на административниот товар на корисниците (граѓаните и деловните субјекти) е спречена од недостигот на структурирани податоци во врска со бараните документи и докази потребни за обезбедување на услуга, како и парафискалните давачки, за сите услуги. Институциите надлежни за испорака на услугите ги чуваат овие податоци во силоси со различни структури, со што се отежнува нивната споредба и анализа. Покрај тоа, во процесот на дигитална транзиција од традиционални кон електронски услуги, парафискалните давачки остануваат непроменети.

Спроведување на договори. Според последниот извештај на Светска банка „Doing business 2020“, земјата е рангирана помеѓу 20-те најдобри во светот за водење бизнис, односно рангирана е на 17-то место од вкупно 190 земји. Помеѓу различните индикатори, земјата е најдобро рангирана кај индикаторите: Заштита на малцински инвеститори, Добивање градежна дозвола и Плаќање даноци. Сепак, предизвици остануваат кај индикаторот Спроведување на договори, особено во однос на бројот на денови кој бележи значителен раст низ годините. Решавање несолвентност и нудење втора шанса на претприемачите останува предизвик за компаниите според клучните засегнати страни и експерти. Новата Национална стратегија за мали и средни претпријатија 2018-2023 ги идентификува овие предизвици и во првиот столб од Стратегијата, Владата се обврзува за поедноставување на законските и регулаторните услови, со фокус на стечајни постапки.

⁵³Извештај на Европска комисија за напредокот на Република Северна Македонија 2016 година

⁵⁴World bank Policy notes 2017

⁵⁵<http://www.sigmaweb.org/publications/public-governance-monitoring-reports.htm>

Фер конкуренција. Последниот извештај на ММФ⁵⁶ за земјата посочува дека уделот на сивата економија во севкупниот економски сектор изнесува 38% во 2016 година. Според извештајот, економските трошоци на неформалниот сектор се значителни. Сивата економија може да создаде можности кои не се достапни во формалниот сектор, но истовремено креира неефикасност и го намалува долгорочниот потенцијал за раст на економијата. Таа е клучна пречка која ги обесхрабрува деловните субјекти од формалниот сектор да инвестираат, да вложуваат во човечки капитал и технолошки иновации.

Согласно податоците на ДЗС, стапката на неформално вработените во вкупниот број на вработени во 2018 година изнесува 18,6% и е намалена за 4 п.п. споредено со 2014 година. Приближно половина од неформално вработените се во земјоделскиот сектор, а според економскиот статус, приближно половина се неплатени семејни работници. Неформалните работници со основни занимања се доминантни. Најчеста причина за работење во неформалната економија се недостиг на редовни работни места, сезонската работа, економските придобивки итн. Во однос на учеството на неформално вработените во вкупниот број на вработени, по пол, стапката кај мажите е 20,7%, а кај жените 15,3%.

Мерка 8: Хармонизација на правната рамка на јавните набавки со законодавството на Европската Унија (Acquis)

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементацијата се прикажани во табела 11.

Оваа мерка има за цел пред сè да го усогласи Законот за јавни набавки (ЗЈН) со директивите 2014/24/EU, 2014/25/EU и со Директивата за правна заштита 2007/66/EK.

Новиот Закон за јавни набавки беше донесен во јануари 2019 година. Со законот, меѓу другото, се предвидува воведување електронски пазар на мали јавни набавки, електронско објавување на плановите за јавни набавки, управна контрола што ќе ја врши БЈН, поедноставување на постапките за јавни набавки и слично.

Професионализацијата на државните службеници што работат со јавни набавки ќе доведе до зајакнувањето на капацитетите на договорните органи и економските оператори за примена на ЗЈН, преку системски пристап на организирање обуки и сертификација на лица за јавни набавки, особено за новините предвидени со новиот ЗЈН.

а. Планирани активности во 2020 година

- Развивање електронски пазар на мали јавни набавки.
- Професионализација на државните службеници што работат со јавни набавки.

Одговорна институција за спроведување на активностите е Бирото за јавни набавки.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2020 година)	Посредна цел (2021 година)	Цел (2022 година)
Објавени годишни планови за набавки на договорни органи	100%	-	-
Развивање електронски пазар на мали јавни набавки	1	-	-

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Усогласувањето со директивите преку новиот ЗЈН ќе им овозможи на МСП полесно и поевтино учество во постапките за доделување договори за јавни набавки, ќе обезбеди најдобра вредност за парите за јавни набавки и ќе овозможи почитување на принципите на ЕУ за транспарентност и конкурентност. Исто така, ќе овозможи еколошките, социјалните, како и иновативните аспекти да бидат земени предвид при доделувањето на јавните договори, така што јавните набавки ќе го поттикнуваат напредокот кон одредени цели на јавните политики. Покрај тоа, се користи холистички поглед на вредноста што се добива за парите, така што повеќе не се поставува само прашањето за минимизирање на трошоците, туку и анализа што друго може да се постигне преку набавките.

Создавањето услови за фер конкуренција помеѓу економските оператори во голема мера овозможува придобивки и за договорните органи, бидејќи добивањето конкурентни прифатливи понуди може да резултира со заштеда и

⁵⁶<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2020/01/24/Republic-of-North-Macedonia-2019-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-48982>

рационално искористување на јавните средства. Заштедите на јавните средства оставаат простор за нивно распределување на други важни полиња.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

- Надградба на софтверот за јавни набавки согласно со новиот ЗЈН, планирани 400.000 евра за 2020 година.
- Професионализација на државните службеници што работат со јавни набавки - 30.000 евра годишно.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Создавањето услови за фер конкуренција меѓу економските оператори во голема мера обезбедува придобивки за договорните органи, бидејќи добивањето конкурентни понуди може да доведе до заштеда и рационално користење на јавните средства. Заштедите на јавните средства оставаат простор за нивно доделување во други важни области, со што се создаваат дополнителни можности за економските оператори кои можат да имаат позитивно влијание врз вработувањето. Родовата еднаквост ќе биде почитувана во процесот на имплементација на мерката.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Во согласност со новиот закон, техничките спецификации на потенцијалните проекти ќе вклучуваат информации за оценка на влијанието врз животната средина, како и климатските промени.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Доцнење со развивање електронски пазар на мали јавни набавки	Висока	Навремено започнување постапка за јавна набавка на услуга за развивање електронски пазар на мали јавни набавки

Мерка 9: Развој на Национален портал за е-услуги

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од 2018 година, а деталите за имплементацијата се прикажани во табела 11.

Мерката предвидува активности за развој на динамичен интернет портал за е-услуги (Национален портал за е-услуги) како единствена контакт точка со државните органи во согласност со принципот на едношалтерски систем и употребата на стандардизирани кориснички интерфејси. Целта на Националниот портал е да се зголеми ефикасноста на државните институции и да се обезбедат побрзи и поедноставни услуги, преку создавање единствена контакт точка и преку размена на податоци помеѓу институциите. На почетокот, Националниот портал ќе обезбедува информации за сите услуги (врз основа на Каталогот за услуги) и е-услуги само за граѓани, меѓутоа, следните чекори ќе бидат развивање на потребните функционалности што ќе им овозможат и на правните лица да бидат корисници на порталот. Националниот портал стана достапен за јавноста крајот од 2019 година.

Националниот портал за е-услуги е тесно поврзан со тековните активности за интероперабилност, Националниот регистар за население, како и со отворањето сали за јавни услуги (HallsforSinglePointofServices), и со усогласување со законодавството на ЕУ⁵⁷.

Една од клучните компоненти на алатникот на Националниот портал е Каталогот на услуги, кој претставува посебно и значајно софтверско решение. Јадрото на Каталогот на услуги е електронска база на податоци за јавните услуги за граѓани и бизниси, за сите услуги на централно и на локално ниво. Опфатени се сите услови, податоци и докази кои се потребни за спроведување на секоја јавна услуга, законските рокови за обезбедување на услугата, дистинкција помеѓу податоците и документите што се добиваат по службена должност и оние што граѓаните и правните лица ќе треба да ги приложат кон барањата, како и правните лекови за секоја услуга, висината на надоместоците и административните такси за секоја услуга и сл. Софтверот за управување со Каталогот е веќе изработен и во базата се внесени податоци за повеќе од 1.200 услуги од повеќе од 190 закони.

⁵⁷Релевантното законодавство на ЕУ (Регулатива 910/2015 и актите за спроведување, Директивата 95/46 и Регулативата 2016/679 и Директивата 2003/98, како и документи за политики (Акциски план на ЕУ за е-влада 2016-2020, ажурирана Европска рамка за интероперабилност, Извештај на ЕУ за е-влада 2019); Законот за електронско управување, Законот за податоци во електронска форма и електронски потпис, Законот за општа управна постапка итн.

Каталогот на услуги ќе придонесе за подобрување на евиденцијата и прегледите на јавните услуги што ги овозможуваат државните институции, како и за унифицирање на услугите, а негови главни цели се: можностите за квантитативна и квалитативна анализа на услугите; давање приоритет на дигитализација на услугите; и што е најважно, за анализирање на парафискалните давачки со цел да се донесат информирани одлуки за да корисниците на услугите се ослободат од финансискиот товар.

Следен чекор од процесот на создавање на Националниот портал за е-услуги и Каталогот на услуги ќе биде процесот на идентификација на намалувањата на надоместоците, бидејќи парафискалните давачки како дополнителни давачки на централно и на локално ниво се голем товар за компаниите, особено за малите и средни претпријатија. Овие анализи, заедно со компаративната анализа на парафискалните давачки за МСП во земјите во регионот, ќе овозможат да се утврди оправданоста за постоењето на специфични парафискални давачки и да се размисли за нивно намалување или целосно отстранување. За потребите на МЕ од страна на Finance think изготвена е Анализа на парафискални давачки за ММСП. Изработката на Анализата и оправданоста од нивно намалување или укинување произлезе од предлог мерките од Акцискиот план за реализација на Стратегијата за формализација на неформалната економија 2018-2022 година, чие спроведување го координира МТСП, но за изработка на анализата беше задолжено МЕ. Истата беше промовирана на настан во декември 2019 година.

а. Планирани активности за 2020 година

- Квалитативна и квантитативна анализа на податоците од Каталогот за услуги заради административна гилотина;
- Анализа на употребата на Националниот портал за е-услуги;
- Обука на вработените во јавниот сектор – оператори на Националниот портал;
- Развој на нови електронски услуги;
- Надградба на порталот со можност за креирање профили за правни лица и овозможување истите да бидат корисници.

Активностите ќе бидат имплементирани од страна на МИОА во соработка со други институции.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2019 година)	Посредна цел (2020 година)	Цел (2021 година)
Број на корисници на порталот	2.000	5.000	Повеќе од 8.000
Број на е-услуги што се нудат	50	75	Повеќе од 100
Број на услуги во Каталогот за е-услуги	500	750	Повеќе од 1.000

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Националниот портал за електронски услуги се очекува да го намали административниот и финансискиот товар врз граѓаните и бизнисите и да ја зголеми ефикасноста на бизнисите. Намалувањето на времето и надоместоците за добивање на услугите подразбира намалување на трошоците за бизнисите, што доведува до зголемување на нивната конкурентност. Ова е особено важно за МСП, затоа што ќе им овозможи да ги завршат административните процедури со помалку персонал и во пократок временски рок, во споредба со традиционалните канали за испорака на услуги. Со тоа, ќе се зголеми конкурентноста не само на национално ниво, туку и на регионално и меѓународно ниво.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците се проценети на 1.104.500 евра.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Со намалување на административниот товар на компаниите и зголемување на нивната конкурентност, тие би можеле да ги прошират своите активности и да го зголемат бројот на вработени. Електронските услуги се подеднакво достапни за сите граѓани и бизниси, без оглед на локацијата (урбана или рурална), родовата или социјалната припадност, степенот и видот на попреченост итн.

6. Очекувано влијание врз животната средина

„Канцелариите без хартија“ ќе имаат влијание во сите општествени сфери. Дигиталните услуги можат да се користат 24/7, од која било точка поврзана на Интернет, што ја намалува потребата за транспорт, со што индиректно се влијае врз нивото на загадување.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна координација и комуникација помеѓу институциите што треба да бидат вклучени во обезбедувањето е-услуги на Националниот портал	Средна	Формирање работна група со засегнатите страни и продолжување со одржување на редовната соработка преку состаноци, работилници и обуки
Посветеноста на највисокото ниво на институциите вклучени во развојот на Националниот портал не се рефлектира во посветеноста на оперативно ниво	Средна	Редовна комуникација и известување до Националниот совет за ИКТ (министерско ниво) за напредокот и нотификација за рано предупредување
Потребните предуслови во ангажираните институции не се исполнети (човечки ресурси, подготвеност на системот, договори за надворешни услуги итн.)	Средна	Подготовка на планови за работа врз основа на анализа за реални цели, ангажмани и рокови
Недостаток на капацитети и вештини за анализа на парафискалните давачки во Каталогот за услуги	Ниска	Редовна комуникација со Министерството за финансии, како и информирање на локалните партнери донатори и експертите од локалните невладини организации од оваа област, за можна соработка

Мерка 10: Намалување на неформалната економија

1. Опис на мерката

Стратегијата за формализирање на неформалната економија е усвоена во 2018 година и го опфаќа периодот од 2018 до 2022 година. Генералната цел на Стратегијата е креирање сеопфатен и конзистентен систем за ефикасно намалување на неформално вработените, нерегистрираните деловни субјекти и неформалните активности во рамките на формалната економија. Развиен е Акциски план 2018-2020 година за спроведување на Стратегијата, кој содржи повеќе активности, а дел од нив е предвидено да се спроведат во рамки на неодамна започнатиот ЕУ проект „Подобрување на условите за работа“. Проектот има за цел поттикнување на создавање формални работни места и намалување на непријавената работа, како и стимулирање на поголема економска активност на жените на пазарот на трудот. Поконкретно, проектот се состои од две компоненти:

1. Поддршка при спроведувањето на избрани правни, политички и институционални мерки, како и мерки за подигање на свеста кои ќе го олеснат преминот кон формалната економија и
2. Борба против родовата дискриминација на работните места и постигнување усогласеност меѓу семејниот и професионалниот живот.

Преку овие активности, се очекува да се постигнат следните резултати:

- воспоставен систем и изградени капацитети за следење и откривање на неформалната економија,
- развиени алатки за олеснување на инспекциските постапки за спречување на непријавена работа и кои ќе обезбедат работодавачите и нивните вработени да постапуваат во согласност со законската регулатива и колективните договори во секторите кои се склони кој непријавена работа
- дизајниран систем на ваучери или еквивалентни механизми кои промовираат подобри работни услови и пријавено вработување во услужните сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа,
- едукација и јакнење на свеста за придобивките од пријавување на непријавената работа
- развиени и воведени мерки за подобар пристап и активирање на жените на пазарот на труд,
- зајакнати механизми за заштита од дискриминација врз основа на пол, род, родов идентитет и сексуална ориентација при барање на работа и на работните места, во согласност со меѓународните стандарди и инструментите на ЕУ,

- создадена правна и политичка околина за достојна грижа на семејството и
- поддршка на организациите во приватниот и/или јавниот сектор за воведување флексибилни работни аранжмани со цел усогласеност меѓу работниот и семејниот живот на вработените.

Ревидираната Програма за реформи во вработувањето и социјалната политика 2022, која Владата ја усвои во декември 2019 година, постави индикатор за мерење на справувањето со неформалната вработеност-намалување на уделот на неформално вработените во вкупниот број на вработени. Целната вредност за 2022 година се поставува на 16,9% (во 2018 тој удел е 18,6%). Мерките предвидени во Програмата со цел справување со неформалната вработеност се директно поврзани со проектните активности.

а. Планирани активности во 2020 година

Планирана активност	Носител
1. Анализа на расположливоста и квалитетот на податоците за неформалната економија и развој на методологија за мерење на неформалната економија	Министерство за труд и социјална политика, Државен завод за статистика, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државна пазарна инспекција, Централен регистар на Северна Македонија, Социјални партнери
2. Дефинирање на големината и карактеристиките на неформалната економија	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државна пазарна инспекција, Социјални партнери
3. Обука за вкрстување, обработка и анализа на податоците	Министерство за труд и социјална политика, Државен завод за статистика, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државна пазарна инспекција, Централен регистар на Северна Македонија, Социјални партнери
4. Пилот проект за регистрација и регулирање на сезонска работа во сектор земјоделие	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за финансии, Министерство за земјоделие, Управа за јавни приходи, Државен инспекторат за труд
5. Дефинирање модел за ваучер систем и подготовка на кост-бенефит анализа за неговото влијание	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државна пазарна инспекција, Социјални партнери
6. Воспоставување на систем за прибирање и размена на податоците помеѓу институциите	Министерство за труд и социјална политика, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државна пазарна инспекција, Социјални партнери
7. Имплементација на кампања за јакнење на свеста	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државна пазарна инспекција, Социјални партнери

б. Планирани активности во 2021 година

Планирана активност	Носител
1. Воспоставување правна рамка неопходна за воведување идентификациони картички, како и обуки за имплементација	Министерство за труд и социјална политика, Државен инспекторат за труд, Социјални партнери
2. Развој на законска рамка за ваучер систем	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државна пазарна инспекција, Социјални партнери
3. Пилотирање на ваучер систем во услужен сектор и негова евалуација	Министерство за труд и социјална политика, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државна пазарна инспекција, Социјални партнери
4. Имплементација на кампања за јакнење на свеста	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државна пазарна инспекција, Социјални партнери

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2016 година)	Почетна вредност (2018 година)	Посредна цел (2020 година)	Цел (2022 година)
Учество/удел на неформално вработените во вкупниот број на вработени	-	18,6%	17,7%	16,5%
Намалување на учеството на неформалната економија како % од БДП	38%			

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Ефикасните пазари на труд се во негативна корелација со непријавената работа, а од друга страна се позитивно поврзани со повисоката конкурентност на целокупната економија. Намалувањето на неформалната економија ќе доведе до подобар квалитет на работата и работните услови, подобро деловно окружување и фер конкуренција, а финансиската одржливост на системите за социјална заштита ја става во помал ризик.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Во ЕУР	2020	2021	2022
Буџетско финансирање	57.000	-	-
Не-буџетско финансирање – ИПА фондови	500.000	500.000	-
Други грантови	170.000	-	-

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Намалувањето на изобличувањето за фер конкуренција помеѓу фирмите и стимулирањето на креирањето на редовно вработување може да доведе до фер конкуренција, намалување на несигурноста во вработеноста и нови можности за пристојна работа. Треба да се истакне дека за некои работници неформалноста не е избор, туку неопходност во којашто се впуштаат поради недостиг на пристојни работни места. Влијанието ќе биде родово избалансирано.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката не се очекува да има влијание врз животната средина. Ќе се имаат предвид законски обврски и позитивни практики за подобрување на влијанието врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Засегнатите страни не се посветени и истражни во нивните напори за борба против неформалната економија и недостасува координираност помеѓу институциите.	Средна	Вклученост на сите засегнати страни во фазата на дизајнирање на новите мерки. Нивното учество ќе се обезбеди и преку активностите за подигнување на свеста.
Недостиг на доверба од страна на јавноста и верба во ефективност на административните процедури и мерки.	Средна до висока	Ризикот ќе се надмине со обезбедување добра координација помеѓу министерствата и други релевантни институции и со креирање јасни меѓусекторски правила за спроведување на мерките на политиките за промовирање на пристојната работа. Спроведувањето на правилата ќе биде проследено со таргетирана јавна кампања којашто ќе ги вклучи сите институционални и неинституционални чинители.

5.3.4. Истражување, развој и иновации и дигитална економија

Истражување, развој и иновации. Глобалниот иновациски индекс (2019) ја рангира Република Северна Македонија на 36-то место од 39 европски економии во 2019 година, и 59-та меѓу вкупно 129-те економии од светот кои се дел од Глобалниот иновациски индекс. Земјата има најдобри резултати во областа на

софистицираност на пазарот, додека најслаби резултати остварила наполето на човечки капитал и истражувања. Оценката за индикаторот „Соработка за истражување помеѓу универзитетите и индустријата“ е особено ниска, и е идентификувана како една од најслабите точки во екосистемот, што ја пласира земјата на 108-мото место од 129-те земји по однос на овој специфичен индикатор.

Најновата Европска иновациска табела (2019) ја рангира земјата како „скромна иноватор“. Земено во целост, најслабо рангирање има кај индикаторите во однос на апликации за заштита на патент, апликации за заштита на дизајн и заеднички публикации на јавниот и приватниот сектор.

Извештајот на ЕК за напредокот на земјата за 2019 година, во поглавјето 25: Наука и истражување, нотира дека „...одреден напредок е постигнат во научни и истражувачки активности и особено во мерките за поддршка на иновациите за компаниите... Следната година, земјата треба: да осигури повисоко ниво на инвестиции во истражување и развој и да го подобри учеството во истражувачката програма на Европската Унија, Хоризонт 2020...“

Една од главните реформски мерки имплементирани во согласност со Стратегијата за иновации е основањето Фонд за иновации и технолошки развој (ФИТР) како централна институција во националниот иновациски екосистем. Главните цели на ФИТР се обезбедување пристап до финансии и подигање на свеста за придобивките од инвестициите во истражување и развој. Досега, Фондот пилотираше неколку финансиски инструменти и поддржа повеќе од 300 проекти во различни индустрии. Повеќето од финансираните проекти (6) се сеуште во фаза на реализација. Завршени се проектите кои се финансирани под првите три повици објавени 2015-2016 година. Од вкупно финансираните 36 компании (од кои 30 се стартап компании), сите се сеуште активни, а 19 од нив вршат поврат на средства (royalty) од остварени приходи по однос на резултатите од финансираните проекти.

Со цел да се процени моменталната состојба на националниот иновациски екосистем беа подготвени три студии на одржливост финансирани од ЕУ во рамки на проектот „Платно за иновации: Пат кон засилување на националниот иновациски екосистем“. Една од овие студии, „Студијата на одржливост за креирање и имплементација на инструменти за иновациски политики“ имаше за цел да ги отстрани преклопувањата и да ги премости идентификуваните слабости во постојниот иновациски екосистем. Главен недостаток кај мерките за поддршка на иновации, истражување и развој беше идентификуван во областите на трансферот на знаење помеѓу јавниот и приватниот сектор како и соработката помеѓу академската заедница и индустријата.

Дигитална економија. Во јуни 2019 година се донесе новиот Закон за електронски документи, електронска идентификација и доверливи услуги, кој ќе стапи во сила во јуни 2020 година, заменувајќи го сегашниот Закон за податоци во електронски формат и електронски потпис. Новиот закон е усогласен со ЕУ Регулативата 910/2014 (eIDAS) и воведува законска рамка за електронски потпис, електронски печат, временски ознаки и други доверливи услуги, како и воведување сеопфатни механизми и услуги за зголемување на доверливоста во електронските трансакции, со што се обезбедува правна сигурност и се охрабрува користењето на електронската идентификација.

Во процесот на дигитализација, посебни напори се насочени кон дигитализација на G2G процесите и подобрување на квалитетот на јавните услуги, овозможувајќи граѓаните, фирмите и организациите да ги спроведуваат нивните бизниси со владата полесно, побрзо и со пониски трошоци. Зајакната е-влада, како дел од подобрувањето на ефективност на јавната администрација, ќе влијае врз административната транспарентност, намалување на ризикот од корупција, јакнење на довербата во јавната администрација и државните системи. Новиот Закон за електронско управување и електронски услуги (со кој ќе се замени тековниот Закон за електронско управување) обезбедува унифицирана платформа за размена на податоци и документи за владините институции. Тој ја регулира нивната работа во однос на размена на податоци и документи во електронска форма. Законот претставува основа за G2G комуникација во земјата и основа за Интероперабилната платформа, Централниот регистар, единствениот потпис, националниот портал за е-услуги и сите идни информациски системи во државна сопственост. Покрај ова, Централниот регистар на население го регулира воспоставувањето на регистарот на население преку користење децентрализиран модел на податоци, и ја опишува методата за собирање, обработка, заштита и објавување на личните податоци во согласност со правилата за заштита на личните податоци. Регистарот на население овозможува издавање на средства за електронска идентификација на национално ниво, кои се сметаат за клучни кај услугите на е-влада.

Како што Интернетот станува се посложен, дигиталните иновации ја надминаа можноста за воведување соодветна заштита од сајбер напади. Националната стратегија за сајбер безбедност 2018-2022 година се

осврнува на тие предизвици и го поттикнува развојот на безбедно, сигурно, доверливо и отпорно дигитално опкружување, поддржано од висококвалитетни капацитети, засновани на соработка и доверба во областа на сајбер безбедноста. Во однос на правната рамка за сајбер безбедност, МИОА го подготви првиот нацрт на Законот за безбедност на мрежата и информационите системи. Предлог законот во октомври 2019 година беше објавен на ЕНЕР, а рокот за консултации со јавноста е продолжен, заради вклучување на сите засегнати страни. Овој Закон се транспонира на ЕУ NIS директивата, со која се регулираат давателите на дигитални услуги, онлајн пазарните места, онлајн пребарувачки машини и облак компјутерски услуги, како дигитална инфраструктура која ја овозможува современата економија.

Широкопојасен интернет. Неодамнешниот извештај на Светска банка⁵⁸ ја идентификува ниската куповна моќ на населението како главна причина за ниското продирање на пристапот на корисниците до брзите и ултра-брзи NGA мрежи. Освен тоа, во извештајот се нагласува дека високите цени на мало (во однос на просечниот приход) и високите цени на големо се главна пречка за развојот и пенетрацијата на широкопојасниот интернет во земјата, како и ограничената конкуренција и инвестициите во оваа област.

Мапирањето на постојната и планираната широкопојасна покриеност за целата територија на Република Северна Македонија, спроведено во 2018 година, покажа дека пристапот до постоечка брза NGA електронска комуникациска мрежа за домаќинствата (78%) е близок до просекот на ЕУ (80%), додека пристапот до ултра-брза NGA мрежа (43,8%) е значително помал во споредба со просекот на ЕУ (58%).

Мерка 11: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата

1. Опис на мерката

(1) Научно-технолошки парк (НТП)

НТП е предвиден како комплексна организација која на едно место нуди професионална деловна поддршка и услуги за иновации дизајнирани да го зголемат степенот на иновации, како и можности за вмрежување на национално ниво. Воспоставувањето на првиот НТП во земјата ќе се базира на наодите од студијата за изводливост со општа цел за зајакнување на соработката помеѓу академските институции, индустријата и Владата. НТП потенцијално ќе ја вклучи и Националната канцеларија за трансфер на технологии.

Спроведената студија на одржливост ги идентификува ИКТ и природните науки како најподобни области на фокус на НТП, додека како најподобна локација е идентификуван кампусот на техничките факултети на УКИМ. За спецификација на дигиталните и лабораториите за природни науки е потребна дополнителна анализа. Како најподобен модел на управувачка структура се препорачува јавно-приватно партнерство при што иницијалната фаза на воспоставување на НТП би се реализирала со јавни вложувања.

- Развој на подзаконски акти за воспоставување НТП (2020)
- Ангажирање соодветен кадар и зајакнување на човечките капацитети на НТП (2020 година и понатаму)
- Понатамошен развој на просториите / цврстата инфраструктура (2020 година и понатаму).

(2) „Кофинансирани грантови за соработката помеѓу академската заедница и индустријата“

Грантовите се наменети за пилотирање кооперативни проекти помеѓу академската заедница и индустријата. Мерката предвидува поддршка на активности за истражување и развој кои би се спроведувале главно во високообразовните институции и истражувачките центри а кои имаат практична примена во индустријата и одговараат на потребите на бизнисот. Од страна на Фондот е поднесен предлог-проект за обезбедување техничка помош преку ЕУ фондовите за обезбедување на експертиза за дизајнирање на оваа мерка. Се очекува врз основа на специфични анализи на екосистемот, експертите да предложат најподобен модел на финансирање и да ги определат специфичностите на пилот-повикот под оваа мерка за поддршка.

- Развој на релевантните подзаконски акти (2020 година)
- Објава на јавен повик (2020 година)
- Спроведување повици под инструментот за поддршка (од 2020 година па натаму).

⁵⁸World Bank, 2018. "Seizing a Brighter Future for All": World Bank Systematic Country Diagnostic for Macedonia.
<http://pubdocs.worldbank.org/en/6063815434479145/MKD-SCD-2018-ENG-Web.pdf>

2. Индикатори на резултат

	Почетна вредност (2020 година)	Посредна цел (2021 година)	Цел (2022 година)
Број на активни договори за соработка за иновации помеѓу бизнисот и академски институции	15	25	50
Број на поддржани научно-истражувачки проекти	10	15	20

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Предвидената мерка и нејзиното понатамошно спроведување ќе воведат механизми за поттикнување инвестиции за истражување и развој, иновациската дејност, соработката помеѓу академската заедница и индустријата и комерцијализација на иновациите. Олеснетиот пристап до финансии како и обезбедената инфраструктура ќе ја зголеми истражувачката активност на високообразовните институции применлива во индустриска средина, односно ќе го поттикне трансферот на знаење и технологии со што ќе придонесе кон зголемување на конкурентноста и извозниот потенцијал на компаниите. Мерката е комплементарна на активностите кои тековно се спроведуваат од страна на Фондот, а кои се однесуваат на вклучување на домашните компании во глобалните синџири на вредност и притоа ја зајакнува одржливоста на резултатите од овие мерки. Резултатите на оваа мерка ќе бидат детално следени со цел да се обезбеди појасна слика за нивното влијание врз економскиот раст и конкурентноста.

4. Проценети трошоци за активностите и извори на финансирање

во евра	2020 година	2021 година	2022 година
Научно-технолошки парк	1.000.000	-59	-
Кофинансирани грантови за соработка помеѓу академската заедница и индустријата	500.000	1.500.000	2.000.000

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Инвестициите во ИП водат кон воспоставување нови бизниси и растанпостојните бизниси, создавање нови работни места, особено за младителуге и за висококвалификувана работна сила. Подобрениот пристап до финансии и инвестиции во инфраструктурата за иновации ќе го поттикне претприемништвото на жените. При спроведувањето на активностите ќе биде почитувана родовата рамноправност и ќе се следат родово специфичните индикатори.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Проценка за влијанието врз животната средина ќе биде вградена преку соодветни критериуми за евалуација во процедурите за доделување средства. Проектите кои ќе имаат високо неповолно влијание врз животната средина нема да бидат финансирани. Проектите со средно неповолно влијание ќе бидат условени со план за управување кој ќе биде следен за време на имплементацијата.

При воспоставувањето на научно-технолошкиот парк ќе се почитуваат сите законски обврски поврзани со изведба на градежни работи поврзани со влијанието на животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недостиг на меѓуинституционална соработка и партиципативно учество на заинтересираните страни	Ниска	Воспоставување механизми за консултации и соработка за зголемување на ефикасноста во доставувањето на резултатите. Воспоставување план за мониторинг и евалуација и план за намалување на ризикот и спроведување редовни состаноци на Телото за следење.

⁵⁹Понатамошното јавно финансирање ќе биде определено во зависност од условите во договорот за јавно-приватно партнерство

Капацитет на ФИТР за спроведување нови мерки	Средна	Понатамошно зајакнување на човечките ресурси во ФИТР: новиот Акт за систематизација е во подготовка (се очекува да биде усвоен во 2020 година) и предвидува вкупно 50 работни позиции.
Низок капацитет за истражувачки проекти во академската заедница	Ниска	Обезбедување бесплатна техничка помош за апликантите. Развој и имплементација на Акциски план за комуникација.

5.3.5. Реформи поврзани со трговијата

Вкупната надворешна трговија на стоки и услуги на земјите од ЈИЕ после периодот на економска криза постепено расте, водена главно од силното закрепнување на извозот. Во периодот од 2007 до 2015 година, вкупната трговија бележи раст од околу 30%, а извозот од речиси 60%. Учеството на трговијата во БДП исто така расте, од 88% во 2008 година на 95% во 2015 година. Растот на трговијата го рефлектира растот на трговијата со земјите од ЕУ од причина што земјите од ЈИЕ се поинтегрирани во глобалните синџири на вредности. Северна Македонија, Црна Гора и Албанија се членки на Светската трговска организација (СТО), а останатите земји иако не членуваат во СТО сепак се согласни да ги почитуваат правилата на СТО според нивните обврски како земји потписнички на Договорот ЦЕФТА. Сите ЈИЕ земји како кандидати и потенцијални кандидати за пристапување, се во процес на усогласување на нивното законодавство со законодавството на ЕУ, преку Спогодбата за стабилизација и асоцијација. Поглавјето од ССА за слободно движење на стоки предвидува воспоставување на слободна трговска зона помеѓу секоја земја кандидат или потенцијален кандидат и ЕУ. Покрај тоа, автономните трговски параметри на ЕУ заземјите од ЈИЕ им овозможува целиот извоз да влезе во ЕУ без царини или ограничувања за количини⁶⁰.

Сепак, интеграцијата на регионот со меѓународните пазари е на релативно ниско ниво. Учеството на извозот на земјите од ЗБ во БДП, во однос на останатите земји од регионот на релативно ниско ниво. Извозот на стоки и услуги на Србија и Северна Македонија изнесува околу 40% од БДП, што ги прави најинтегрирани земји. За споредба, некои земји од регионот, како Словачка, Естонија, Литванија и Словенија, имаат учество од 75% или повеќе. Доминантен извозен пазар е ЕУ, кој опфаќа околу 60%-70% од извозот, а просечно само 20% од извозот оди во соседните земји од ЗБ и ова не е променето во последните 5 години. Оттука, ЗБ ќе имаат поголема трговија со ЕУ доколку произведуваат стоки кои се комплементарни на производната структура и синџирите на вредности на ЕУ, а ќе тгуваат помалку со земјите од регионот на ЗБ доколку произведуваат слични видови на стоки. Трговските коридори, како пан-европскиот Коридор 10, се географски интерфејс во рамки на регионот на ЗБ и се центарот на напорите за соработка. Отстранувањето на пречките во трговските коридори ќе овозможи креирање на глобални синџири на вредности и промовирање на специјализација на индустриите во регионот. Трговијата на стоки не е отежната со царините во регионот и поголемиот дел од трошоците за извоз и увоз се поврзани со усогласување со процедурите и времето поминато на граничните премини, кои вклучуваат инспекции и постапки за царинење. Стоките може да се извезуваат во ЕУ без царина, освен квотите за одредени земјоделски производи. Сепак, само 10%-20% од фирмите се извозници. Така, клучната активност во трговија со стоки не е пристапот до пазар, туку намалување на нецаринските мерки и на времето за трговија⁶¹.

Во однос на нетарифните бариери, потребно е подобрување во неколку категории, како што се технички стандарди, санитарни и фитосанитарни мерки и административни пречки. Со цел зајакнување и подобрување на квалитетот на анализата на ризик за да се избегне повторување на земање мостри и тестирање, како и воспоставување на регионални стандарди за взаемно препознавање на програми, документи и уверенија за инспекција, за олеснување на трговијата на стоки, земјите од ЦЕФТА преземаат активности за воспоставување на регионални протоколи кои ќе бидат составен дел од Договорот ЦЕФТА. Дополнителниот протокол 5 кој предвидува обврски за олеснување на трговијата, обезбедува правна рамка за електронска размена на документи меѓу надлежните органи од земјите потписнички на Договорот ЦЕФТА, кои се вклучени во царинење на стоки, и ќе овозможи заедничко признавање на граничните документи и програми за овластен економски оператор. Текстот за Дополнителен протокол 6 е договорен од страните на ЦЕФТА во почетокот на 2019 година, во очекување на усвојување на Мешовитиот комитет на ЦЕФТА. Владата на Република Северна Македонија го усвои текстот на Дополнителниот протокол 6 за трговија со услуги. Преговорите за механизмот за решавање спорови треба да започнат наскоро; транспарентноста се зголемува со редовно ажурирање на статистичкиот портал со податоците за трговија со стоки, услуги, СДИ и др. Преговорите за взаемно признавање за професионални квалификации за лекари, стоматолози, инженери и архитекти одржаа неколку сесии за преговори, но не беше договорен заеднички

⁶⁰https://www.oecd-ilibrary.org/development/competitiveness-in-south-east-europe_9789264298576-en

⁶¹<http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project>

став. Имплементација на Протокол што се однесува на дефиницијата на концептот на „производи со потекло“ и методите на административна соработка наведени во член 14, став 1 и 3 е започната од 1 јули 2019 година.

Долж паневропскиот коридор 10, кој се протега од Север кон Југ низ целата земја (од границата со Србија до границата со Грција), повеќето од стоките се превезуваат со патнички превоз. Така, во вкупната шпедиција за период до 2017 година, уделот на патниот товар е над 91,7%, додека железницата е помала од 8,2% според податоците од ДЗС. Ова доведува до зголемени каснења на патните гранични премини и забавување на протокот на стока, заради двојните гранични контроли и долго време на контролите. Оттука, постои потреба да се зголеми уделот во железничкиот сообраќај. За да се поттикне поголемо искористување на железничкиот превоз преку Коридорот 10, потребно е да се намали времето на чекање на железничките гранични премини со воведување на „едношалтерски систем“ за скратување на процедурите за граничните премини.

Мерка 12: Олеснување на трговијата

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од претходната година, а деталите за имплементацијата се прикажани во табела 11.

Мерката е поврзана со спроведувањето на Дополнителниот протокол 5 (ДП 5) на Договорот ЦЕФТА, чија цел е поедноставување на инспекциите поврзани со сите постапки на царинење и максимално намалување на формалностите преку електронска размена на информации помеѓу царинските органи. До крајот на 2019 година уште Косово го немаше ратификувано ДП 5. Страните исто така чекаат на одлуката од ЕК да ја вклучат Молдавија во проектните активности на SEED+.

Се очекува да се поедностават инспекциите (Агенција за храна и ветеринарство, Фитосанитарна агенција) поврзани со сите процедури на царинење и максимално да се намалат формалностите, да се разменуваат податоци помеѓу царинските органи до степен до кој секое национално законодавство дозволува и меѓусебно да се признаат програмите за националните овластени економски оператори во секоја земја на ЦЕФТА, под услов и законодавството и спроведувањето на секоја национална програма да бидат целосно во согласност со релевантното законодавство на ЕУ.

Трговската политика и нејзиното олеснување се дел од Интегриран столб за раст на Стратегијата за Југоисточна Европа 2020 година. Исто така, таа е претставена во трговската компонента на Повеќегодишниот акциски план на Регионалната економска област (MAP REA-Multi-annual plan for Regional economic area). Главната цел на овој столб е да промовира регионална трговија што е недискриминаторска, транспарентна и предвидлива и да го интензивира протокот на стоки и услуги во регионот. Трговската политика исто така е поврзана со активности во други 3 компоненти на МАП РЕА - инвестиции, мобилност и дигитално општество.

Мерката е поврзана и е комплементарна со Мерката 13 за олеснување на заедничкиот железнички граничен премин помеѓу Северна Македонија и Србија и интегрирано управување со границата на граничниот премин Табановце - Прешево. Активностите за интегрирано гранично управување треба да се повторат на прекуграничните премини со Република Албанија и Република Косово.

а. Планирани активности во 2020 година

Активностите планирани за 2019 година се одложени за 2020 година. Доцнењето се должи на тоа што потпишаниот грант со ЕК во декември 2018 година сè уште не е во функција, чекајќи да биде распределен новиот персонал во Секретаријатот на ЦЕФТА кој ќе биде одговорен за одржување на SEED+. Покрај тоа, постапката за ратификување треба да биде финализирана од страна на Косово и статусот на Молдавија да се реши за пристапување кон SEED+.

- Набавка на нов сервер засоодветно складирање надојдовни податоци во SEED + и нов Огнен ѕид (Firewall)/рутер за подобрување на тековните и воспоставување дополнителни VPN врски за обработка на зголемен проток на пораки и создавање активна мрежна опрема за безбедност. (Царинската управа)
- Развивање на транспарентни алатки за проширување на сертификатот TRACEE на ветеринарна апликација со соодветен простор за хостирање на нов софтверски модул за поддршка на работниот тек на издавање сертификати и набавка на опрема за Огнен ѕид (Firewall). (Агенцијата за храна и ветеринарство)
- Креирање на систем за фитосанитарни сертификати за кои ќе се набави нов централен сервер со соодветно складирање на националната апликација за фитосанитарен софтвер и Огнен ѕид (Firewall)/

рутер за воспоставување VPN врски до оддалечени локации со постојани лиценци за VPN клиенти.
(Фитосанитарна управа)

2. Индикатори на резултат

Се очекува намалување на времето на царинење за 25%. Како резултатна тоа, се очекува зголемување на обемот на зголемена трговија, како и на бруто додадена вредност во трговијата.

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Со спроведување контроли засновани врз анализа на ризик и со претходно доставување информации или издадени ветеринарни или фитосанитарни сертификати преку системот TRACES, времето и трошоците потребни за увоз и извоз значително ќе се намалат. Се проценува дека трговските трошоци и просечното време потребно за увоз и извоз во други земји на ЦЕФТА ќе бидат намалени за 47%. Ова ќе придонесе за годишен пораст на извозот во други земји на ЦЕФТА за 3,5% и на раст на БДП од 0,9%.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетите трошоци на планираните активности е 55.100 евра.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Поотворените пазари за стоки и услуги го стимулираат создавањето работни места. Родовата еднаквост ќе се почитува во процесот на спроведување на мерката.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката ќе придонесе за зголемување на нивото на користење постапки без хартија.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Во фазата на спроведување може да се појават координативни проблеми меѓу земјите	Средна	Редовни консултативни состаноци меѓу вклучените земји

Мерка 13: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година. Деталите за спроведувањето се дадени во табела 11.

Мерката предвидува изградба на нова Заедничка гранична железничка станица (ЗГЖС) помеѓу Северна Македонија и Србија. Во моментот, сите меѓународни и транзитни возови мора да застануваат на две места, еднаш во Табановце (Северна Македонија) и еднаш во Прешево (Србија). На секоја од овие две станици надлежните органи извршуваат царински контроли, контроли од страна на гранична полиција, фитосанитарна, ветеринарна, радиолошка контрола, како и контрола на железничката инфраструктура и на работењето. Со градење на ЗГЖС во Табановце, овие контроли ќе се извршуваат само еднаш и заеднички од страна на властите од двете држави, врз основа на принципот „едношалтерски систем“.

Проектот предвидува изградба на нова, модерна заедничка станица во согласност со стандардите на Европската Унија, каде што ќе бидат сместени вработените од Граничната полиција, Царината и инспекциските служби од двете земји, надградба на постојните згради за сместување на персоналот од железничката инфраструктура и железничките превозници од двете земји, изградба на нов систем за водоснабдување и канализација со пречистителна станица и подобрување на врската помеѓу патниот и железничкиот премин со изградба на нов пристапен пат. Проектната документација за новиот пристапен пат до станицата е во фаза на подготовка. Вкупната површина на објектите е 2.500 м².

Мерката е резултат на потпишаниот Договор помеѓу владите на Република Северна Македонија и Република Србија во 2015 година, за воспоставување на гранични процедури во согласност со Директивата 2012/34 за создавање единствена европска железничка област. Протоколите помеѓу соодветните служби од двете земји (полиција, царина, инспекциски служби итн.) беа потпишани во јуни 2016 година, со кои службените лица ги

дефинираа методот, методологијата и процедурите за работа на заедничката станица. Откако ќе започне со работа оваа станица, резултатите од т.н. „меки“ мерки предвидени со Договорот и протоколите ќе ги покажат ефектите од олеснувањето.

Овој проект е дел од националните мерки кои се содржани во мерките за регионални реформи како дел од Агендата за поврзување на ЕК и ги исполнува барањата содржани во мерките во врска со граничните премини во земјите од Западен Балкан за олеснување на железничкиот сообраќај. Ваквите национални мерки беа промовирани на Самитот на земјите од Западен Балкан кој се одржа во Виена, во август 2015 година.

Оваа мерка е тесно поврзана со мерката 12: Олеснување на трговијата.

а. Планирани активности во 2020 година

- Склучување договор за грант со ЕБРД и финално затворање на финансиската конструкција.
- Тендерска постапка за Инженеринг на работи и надзор.

б. Планирани активности во 2021 година

- Избор на оператор за изградба и инженер за надзор и потпишување на договорите.

в. Планирани активности во 2022 годин

- Спроведување градежни активности.

Министерството за транспорт и врски е надлежно за имплементација на активностите.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2018 година)		Цел (2021 година)	
	Минути	Проценти на намалување	Минути	Проценти на намалување
Заштеда на време за патнички воз	60	0%	30	50%
Заштеда на време за товарен воз	180	0%	90	50%

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Со изградбата на ЗГЖС се очекува да се подобри конкурентската предност на железничкиот во однос на патниот транспорт. Најголем ефект се очекува да има од аспект на заштедата на време. Вкупно заштедено време за патување се должи на фактот дека повеќето контроли ќе се вршат во возот додека се движи. Компаниите што вршат транспорт ќе имаат пониски трошоци и пократко време на транспорт, што ќе создаде услови за зголемена количина превоз преку железница.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетата вредност на инвестицијата е 5.136.000 евра, додека за одржување на објектите се проценува дека ќе бидат потребни 50.000 евра на годишно ниво за сите компоненти и фази (за згради - градежен дел, електрична енергија, машински делови, пречистителна станица за третман на вода и канализација, опрема и паркинг со пристапен пат). Апликацијата е позитивно оценета, а од потребните 5,3 милиони евра, обезбеден е грант од 2,7 милиони евра. Останува да се обезбеди и остатокот од 2,6 милиони евра.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Изградбата на ЗГЖС ќе има краткорочно директно влијание врз вработувањето преку ангажирање градежни работници. Во процесот на имплементација на мерката ќе се почитува и родовата еднаквост.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Проектната документација за изградба на зградата на ЗГЖС во Табановце е во согласност со условите за највисоко ниво на заштита на животната средина, како што се условите за згради со енергетска ефикасност и канализациски систем со пречистителна станица за вода.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Пролонгирање на градежните активности за завршување на железничкиот граничен премин	Висока	Редовно следење на имплементацијата на активностите за изградба на ЗГЖС. Регионалната димензија на мерката придонесува за намалување на ризикот од ненавремена имплементација на активностите.
Необезбедени средства во потребен полн износ за градење, набавка на опрема и надзор над градбата.	Висока	Ќе се разгледаат сите можни опции за затворање на финансиската конструкција.

5.3.6. Образование и вештини

Невработеноста кај младите лица, долгорочната невработеност, невработеноста кај жените и регионалните разлики се меѓу предизвиците со кои се соочува земјата. Долгорочната невработеност во 2017 година изнесуваше 17,4% и повеќе од половина од долгорочно невработените лица бараат работа 4 или повеќе последователни години. Младите жени, ниско квалификуваните, младите лица кои живеат во руралните средини и помалку застапените етнички групи се особено изложени на невработеност или неформална вработеност. Стапката на невработеност кај младите останува сериозен проблем. Истата се искачи на приближно 60% во 2007 година, но се намали во текот на годините и достигна 45,4% во 2018 година. Јазот во вработеноста помеѓу регионот со најдобро остварување (Југоисточниот регион) и најслабиот (Североисточниот регион) останува значаен, во износ од 25%. Високата стапка на неактивност кај жените е тесно поврзана со достигнувањата во образованието, што сигнализира на одредени бариери за вработување на жените со пониско ниво на образование. 30% од жените во работната сила имаат универзитетско ниво на образование, споредено со 17% од мажите, но сепак само 12% од мажите се невработени, во споредба со 31% од жените. И покрај извесното зголемување на вработеноста кај жените во изминатите години, родовиот јаз во вработеноста за лица на возраст од 20-64 години е 21,9 п.п. (2017 година), што е скоро двојно повисоко од просекот на ЕУ-28. Со оглед на ниското ниво на образование, мажите имаат повеќе од двапати поголема стапка на вработеност од жените, дури и ако вработените жени имаат во просек подобро образование од вработените мажи. Стапката на невработеност кај Ромите стагнира на околу 50% и покрај подобрувањата на пазарот на труд и неколку - главно неефикасни - шеми и политики за поддршка.

Нискоквалитетното вработување влијае на динамиката на пазарот на труд и особено на вработувањето на младите. Околу половина од младите работници на возраст од 15-24 години се на нискоквалитетни работни места. Особено загрижувачко е високото учество на младите лица (проценето на 35%) во неформално вработување. Една четвртина од младите лица во 2017 година (24,6% во К-3 2018 година) не се во образовен процес, не се вработени, ниту се во процес на обуки (NEET). Младите лица под 30 години претставуваат повеќе од една третина од сите невработени лица (37,9% во 2017 година). Секторот на услуги кои се базираат на знаење порасна брзо, но неговото учество во вработувањето останува на ниско ниво (околу 10% во 2017 година).⁶²

Според Извештајот за конкурентност 2018 на ОЕЦД, проценката на димензијата на образованието покажува дека земјата постигнува резултат од 2,8⁶³, а просекот на земјите од ЈИЕ изнесува 2,5, што значи дека постои цврста стратешка рамка, но не секогаш е проследена со имплементација и процес на мониторинг на јавните политики за обезбедување на повратни информации и корекции.

Стратегијата за образование за 2018-2025 година, дефинира голем број предизвици поврзани со системот на стручно образование и обука (СОО) како столб кој директно се осврнува на прашањата за подобра вработливост, како што се:

- недоволна привлечност на СОО, освено одредени стручни каков здравството, економијата и правото, особено на 2-годишно и 3-годишно стручно образование,
- недостаток на современ систем на пост-средно образование,
- неусогласеност помеѓу она што го дава СОО и побарувачката на пазарот на трудот,
- дополнителни компликации што произлегуваат од нефлексибилност и неефикасност на новиот систем за квалификација за СОО и процедурите за прилагодување на наставните планови за СОО со барањата на пазарот на трудот.

⁶² https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_2019-2021_erp.pdf

⁶³ (Competitiveness in South east Europe, A policy Outlook 2018); и Извештај-за-реализирани-активности-од-Стратегија-за-образование-2018-2025-за-2018

Треба да се обезбеди засилена поддршка особено за СОО, како и добри обуки за наставници и предучилишно образование⁶⁴.

Дополнителен предизвик е фактот што помалку од 10% од компаниите редовно комуницираат со која било образовна институција и дека системот на СОО, карактеризиран со тесно дефинирани професионални профили и ниска флексибилност не е ефективен⁶⁵.

Потребно е да се инвестира во пост-средно образование, кое не привлекува доволен број студенти заради застарени и нереструктурирани професионални профили. Центарот за образование на возрасни започна да развива систем за валидација на неформалното и информалното учење преку создавање релевантно концептуално упатство.

Набавен е нов хардверски систем за Регистарот на Национални рамки за квалификации (НРК) за да се вклучат квалификациите на сите нивоа со цел да се обезбеди нивна транспарентност и видливост. Сепак, остануваат предизвици во спроведувањето на НРК, како што се градењето капацитети, финансирањето и ангажманот и соработката на засегнатите страни.⁶⁶

На почетокот на 2018 година беше донесен Закон за високо образование со кој се предвидува формирање на Агенција за обезбедување квалитет. Новиот Закон предвидува формирање Национален совет за високо образование, наука и истражување, кој има обврска да и предложи на Владата нов модел за финансирање на високообразовната и научно-истражувачката дејност, што треба да придонесе за унапредување на инвестициите во науката и зголемување на квалитетот на високото образование.

Клучните стратешки документи што ги таргетираат овие предизвици на координиран начин се: Стратегија на ЈИЕ 2020, Стратегија за образование 2018-2025, Стратегија за стручно образование и обука во контекст на доживотно учење 2013-2020, Стратегија за образование на возрасни и сл.

Мерка 14: Понатамошен развој на системот на квалификации

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за спроведувањето се прикажани во табела 11.

Донесени се нов Закон за основно образование и нов Закон за наставници и стручни соработници во основните и средните училишта. Главниот фокус е на системот за обезбедување квалитет базиран на Национален стандард за секој циклус на основно образование со јасно дефинирани исходи на учење, со акцент на инклузивноста, почитување на разликите на правата на децата и демократската култура. Донесени се измени на Законот за средно стручно образование, со цел воведување регионални центри за СОО во три пилот региони во земјата-Југозападен, Полог и Североисточен Регион, преку трансформација на избрани средни училишта за СОО во центри. За таа цел, одржани се консултации со стручната јавност со поддршка на Европската фондација за обука развиена е визијата за регионалните Центри за СОО. Исто така, спроведена е детална анализа за трите региони, развиен е Концепт за основање на регионалните центри и подготвен е извештај со студии за случај. Во фазата на пилотирање, како приоритетни функции на центрите се издвојуваат следниве: континуиран професионален развој на наставниците, зголемување на бројот на ученици и возрасни со посебни потреби во образованието и обуката, валидација на стекнатото знаење, образование на возрасни на сите нивоа, координација на практичната настава и тесна соработка со деловната заедница.

Со цел да се надмине големата разлика во соодносот на стекнати вештини во образовниот процес и потребите на работодавците, продолжува со имплементација програмата - грантови за поддршка на заеднички проекти меѓу стручни училишта и компании, како и пилотирање на наставната програма за дуално стручно образование. Реформите во формалното и неформалното образование треба да ја зголемат вработливоста на младите луѓе, особено на жените и ранливите групи (Роми и млади со посебни потреби). За таа цел, во иднина поголем фокус ќе биде ставен на соработката помеѓу образовниот систем (вклучително и неформалното образование) и деловната заедница. За градење на флексибилен образовен систем, што ќе овозможи брзо пресретнување на потребите за вештини на компаниите, како и соодветни услови за развој на тие вештини (без разлика дали преку формален или неформален систем на образование), потребен е нов пристап во финансирањето на СОО. Овој

⁶⁴(Веродостојна перспектива за проширување и засилен ангажман на ЕУ со Западен Балкан " – Комуникација на Комисијата до Европскиот парламент, Советот, Европскиот економски и социјален комитет и Комитетот на регионите)

⁶⁵(World Bank (2014c) Macedonia: Labour Market Assessment 2007-2011. Washington, DC: The World Bank).

⁶⁶(CEDEFOP, 2017b).

процес ќе се отвори преку дискусија и ќе биде финализиран во 2021 година. Пилотирањето на системот за менторство кој започна во 2019 година, со воведување на ментори на учениците во компаниите, ќе продолжи и во наредните години.

Во однос на високото образование, продолжува работата на усогласување на регулативата и правилата за акредитација и евалуација со европските стандарди и критериуми, формирање Агенција за обезбедување квалитет во согласност со новиот Закон за високо образование, донесување акциски план за членство на Агенцијата за обезбедување квалитет во ENQA и EQAR, вклучително и процесот на самоевалуација на Агенцијата. Новиот проект под ИПА ќе создаде можности за воведување модел на стандард на квалификации во високото образование преку пилотирање на неколку стандарди на квалификации. Воспоставувањето цврста основа за ефективно креирање политики базирани на докази, е препознаено како клучен фактор за промовирање континуиран систем на подобрување. Во таа насока, предвидено е воспоставување и пилотирање сеопфатен систем за мониторинг и известување, како и формирање нова организациска единица во МОН за истражување и развој на образовни политики.

а. Планирани активности во 2020 година

Планирана активност	Одговорна институција
1. Развој на 5 квалификации барани од страна на работодавачите и флексибилен пристап до нивно стекнување	Национален одбор за македонската рамка на квалификации; Секторски комисии; Министерство за образование и наука; Центар за СОО; Понудувачи на образовни услуги
2. Развој на програми за обуки и обуки за специфични работни места за доквалификација	Понудувачи на образовни услуги и високообразовни институции
3. Зајакнување на соработката помеѓу високообразовните институции и средните стручни училишта со приватниот сектор со цел обезбедување квалитетна практична работа на студентите и учениците во компаниите	Универзитети и високообразовните институции; Средни стручни училишта; компании
4. Усвојување законски измени за воспоставување 3 регионални центри за СОО	Министерство за образование и наука, Центар за СОО

б. Планирани активности за 2021 година

Планирана активност	Одговорна институција
1. Обуки за трансверзални вештини по барање на работодавачите	Работодавачи; Понудувачи на образовни услуги
2. Воспоставување на системот за валидација на неформалното образование за стекнување специфични квалификации - препознавање на претходното учење	Центар за СОО; Посебни акредитирани установи за валидација на неформалното образование
3. Адаптација и реконструкција на 3 регионални центри за СОО	Министерство за образование и наука, Центар за СОО, Општини

в. Планирани активности за 2022 година

Планирана активност	Одговорна институција
1. Воспоставување на системот за валидација на неформалното образование за стекнување специфични квалификации – признавање на претходното учење	Центар за СОО; Посебни акредитирани установи за валидација на неформалното образование
2. Развој на 5 квалификации на ниво V – специјалист и пост средно образование за потребите на пазарот на труд и можност за самовработување за занаети	Национален одбор за македонската рамка на квалификации; Секторски комисии; Министерство за образование и наука; Центар за СОО; Занаетчиска комора на РСМ; Даватели на образовни услуги
3. Инвестиции во човечки ресурси за управување со новите функции на трите регионални центри за СОО, како и набавка на опрема	Министерство за образование и наука, Центар за СОО, Општини

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2019 година)	Посредна цел (2020 година)	Посредна цел (2021 година)	Цел (2022 година)
-----------	--------------------------------	----------------------------	----------------------------	-------------------

Број на ученици запишани во средно стручно образование споредено со гимназиското образование, %	55%-45%	58%-42%	60%-40%	-
Систем за валидација на неформалното и информалното учење	-	-	-	Воспоставен систем на валидација
Воспоставени 3 регионални центри за СОО	-	Усвоени измени на закони	Адаптација и реконструкција на 3 регионални центри за СОО	Набавка на опрема и развој на програми за 3 регионални центри за СОО

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Вработени со поквалитетни квалификации ќе придонесат за поголема ефикасност и продуктивност на компаниите и намалување на трошокот за обука и доквалификација на вработените. Мерката ќе придонесе за намалување на неадекватноста помеѓу образованието и потребите на пазарот на труд, стекнување вештини и компетенции кои ќе ги задоволат потребите на пазарот на труд, препознавање на стекнатите квалификации во државата од страна на странските инвеститори и препознавање на квалификациите стекнати во странство од страна на домашните работодавачи за полесна вработливост на барателите на работа.

4. Проценети трошоци на активностите и извори на финансирање

Во евра	2020 година	2021 година	2022 година
Буџетски расходи	1.444.761	1.494.761	688.000
Небуџетско финансирање - ИПА фондови	1.360.000	1.436.000	1.586.000
Вкупно	2.804.761	2.930.761	2.274.000

Оваа мерка се планира да биде финансиски поддржана и преку ИПА 2018 – секторска буџетска поддршка.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Зголемувањето на квалитетот на наставните програми ќе доведе до стекнување знаења, вештини и компетенции кои ќе овозможат лесно наоѓање работа по завршување на образованието. Дополнително, силните трансверзални вештини, стекнати како резултат на новите реформирани наставни програми, ќе придонесат за подобра мобилност на работната сила и развој на кариерата. Најголем дел од македонските компании се МСП, кои немаат капацитет да го препознаваат и развиваат потенцијалот на нивните вработени, затоа НРК како „централна точка“ за сите чинители ќе придонесе за подобро препознавање на потребните вештини и компетенции.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката нема да има директно влијание врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Непостоење целокупна рамка за имплементација на сите активности може да доведе до донесување различни несистемски одлуки	Висока	Формирање придружни тела за поддршка на НРК (секторски комисии) каде што се вклучени Организацијата на работодавачи, синдикатите, студентите, високообразовните институции, владини институции, здруженија итн.
Недоволен интерес на релевантните учесници, особено работодавачите, чии мислења и сугестии се пресудни	Висока	Јакнење на свеста за улогата на НРК; Изнаоѓање адекватни инструменти за мотивирање на работодавачите

5.3.7 Вработување и пазар на труд

Иако пазарот на труд постојано се подобрува во последната деценија, сепак, како што посочува Ревидираната Програма за реформи во вработувањето и социјалната политика 2022⁶⁷, тој се одликува со свои структурни специфики и ригидности, со оглед на високите стапки на невработеност и неактивност на населението (15-64), од 17,5% и 34,9%, соодветно, на крајот од првото полугодие од 2019 година. Во Европската Унија (28) овие стапки изнесуваат 6,9% и 26,4%, соодветно. Но, трендовите на македонскиот пазар на труд во последната деценија беа поволни: невработеноста се намали од 36%, а неактивноста од 37,8% во 2005 година. Слично, бројот на вработени континуирано растеше, од околу 540 илјади во 2006 година на повеќе од 770 илјади во 2018 година.

Две групи на пазарот на труд во земјата се особено изложени на ризикот од невработеност и неактивност: младите и жените. На крајот од првото полугодие од 2019 година, младинската невработеност (15-24) изнесуваше 34,9%, додека стапката на млади лица (15-29) кои во 2016 година не биле ниту вработени ниту во образование или обука изнесуваше 31,2%. Кај жените, особено карактеристична е високата стапка на неактивност на пазарот на труд. На крајот од првото полугодие од 2019 година, 53,3% од жените на возраст над 15 години биле надвор од пазарот на труд. Дополнителна карактеристика на трудовите статистики генерално, а особено оние на младите и жените, е што тие се од структурен, долгорочен карактер.

Невработеноста се одликува со неколку структурни карактеристики. Најголем број од невработените лица се со средно образование, што наговестува дека лицата се соочуваат со невработеност и потенцијално долги години на барање работа по завршувањето на школувањето, со оглед дека 56% од сите невработени лица во 2017 година чекаат за вработување 4 и повеќе години, додека 78% од невработените биле долгорочно невработени.

Проблемите со невработеноста со кои се соочуваат младите лица се чини налагаат ургентност од страна на политиките за вработување. Од вкупната младинска популација (15-29) од околу 435 илјади лица, околу 124 илјади беа вработени во 2016 година (28,6%). Високата стапка на невработеност на младите лица значи загуба на инвестициите во образованието и обуката, намалена даночна основа и повисоки социјални трошоци, а истовремено долгите периоди на невработеност во раните фази на животот негативно влијаат врз изгледите за вработување во текот на целиот работен век на младите луѓе. Просечното времетраење на преминот од училиште до првото стабилно/задоволително вработување изнесувало 37 месеци за младите мажи и 23 месеци за младите жени. Јасно е дека македонскиот пазар на труд има значаен проблем со апсорбирањето на новите млади лица со завршено образование, особено оние што не се во можност да завршат високо образование. Долгорочноста на барањето работа е особено нагласена кај жените. Но, сепак, тие се одликуваат со друга поважна карактеристика – нивната неактивност на пазарот на трудот. Женската активност на пазарот на труд е само околу 2/3 од таа на мажите, и е постојана низ годините. Тоа подразбира т.н. родов јаз во учеството од околу 25 процентни поени, којшто е повеќе од двојно поголем од тој во ЕУ-28 (11,2% во 2016). Дополнително, тоа укажува дека структурата на неактивните жени е особено неповолна, односно околу 2/3 од нив се со основно или пониско образование, што заедно со долгиот период на отсуство од пазарот на труд, ги прави особено тешко вработливи, дури и кога тие би сакале да се вработат. Очекувано, главните причини за неучеството на пазарот на трудот помеѓу жените се работата околу домот и чувањето деца и стари лица, како и учеството во образование.

Програмата за реформи во вработувањето и социјалната политика 2022 ги идентификува следниве предизвици за пазарот на труд и вработувањето:

- невработеноста кај најранливите категории лица, особено младите, како и долгорочно невработените, лицата со инвалидност, неактивните и други,
- неформалното вработување,
- капацитетите и квалитетот на работата и на услугите на јавната служба за вработување,
- социјалниот дијалог и колективното договарање на сите нивоа.

Во однос на вработувањето и пазарот на труд, заедничкиот заклучок на Економско-финансискиот дијалог од мај 2019 година е имплементација на Гаранцијата за млади на целата територија со фокус на неразвиени региони и обезбедување квалификувани вработени во Агенцијата за вработување, како и вклучување на релевантните партнери во имплементацијата.

Мерка 15: Гаранција за млади

⁶⁷[http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2019pravilnici/New%20node/Annex%201%20Draft_ESRP%20%20\(MKD\)_REVIZIJA%202022-11.12.2019.pdf](http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2019pravilnici/New%20node/Annex%201%20Draft_ESRP%20%20(MKD)_REVIZIJA%202022-11.12.2019.pdf)

1. Опис на мерката

Агенцијата за вработување започна со имплементација на оваа мерка во 2018 година, како пилот-активност во 3 центри за вработување (Скопје, Струмица и Гостивар), а во 2019 година се имплементира низ целата држава, со посебен фокус на три региони (Полошки, Североисточен и Југозападен), каде што е најголем бројот на млади лица кои припаѓаат на категоријата NEET.

Мерката Гаранција за млади им овозможува на младите лица до 29-годишна возраст, кои не се вработени, ниту се вклучени во образование или обука (NEET), да добијат соодветна понуда за работа, да го продолжат своето образование или да бидат вклучени во некоја од активните програми и мерки за вработување, во период од 4 месеци по нивното евидентирање како невработени лица во Агенцијата за вработување.

Следејќи ја имплементацијата на Гаранцијата за млади во европските држави, утврдени се 3 столба на активности:

1. рана интервенција;
2. идентификација и вклучување на младите лица кои се NEET и
3. активација со интеграција на пазарот на трудот.

Гаранцијата за млади започнува со мерките за активација на младите лица кои за првпат се евидентирани како невработени лица – активни баратели на работа (прилив). По евидентирањето во регистарот на невработени лица, лицата веднаш се упатуваат на нивното прво интервју со вработени во Агенцијата за вработување, кои вршат профилирање на нивната вработливост, користејќи контролен прашалник и изготвуваат Индивидуални планови за вработување. Овие планови ги дефинираат активностите кои му овозможуваат на младото невработено лице, во период од 4 месеци, да биде повторно вклучено во образовниот процес (не во редовното образование) или да биде вклучено во некоја од активните мерки или услуги за вработување, кои ќе му овозможат да ги зголеми своите можности за вработување или да му биде понудено соодветно вработување кое одговара на неговото образование и вештини. Активностите вклучуваат групно и индивидуално советување; обезбедување услуги за помош при барање работа; мотивациски обуки; вклучување во некоја од мерките за интеграција на пазарот на трудот (вработување, образование и мерки за обука).

Во периодот 2020-2022, оваа мерка ќе биде поддржана преку ИПА2018 – секторска буџетска поддршка, во 3 региони (Полошки, Североисточен и Југозападен+ Преспа).

а. Планирани активности во 2020 година

Оваа мерка, со сите горенаведени активности во делот „Опис на мерката“ ќе се имплементира во сите 30 центри за вработување, земајќи го предвид искуството од имплементацијата во претходните 2 години.

Во рамките на Секторот за активни мерки и услуги за вработување ќе се формира посебно Одделение за поддршка за вработување на младите. Во рамките на ова одделение ќе се планираат, координираат и мониторираат сите активности за подобра инклузија на младите лица на пазарот на трудот, вклучувајќи имплементација на проектот Гаранција за млади, Националната стратегија за млади и Националниот акциски план за вработување на младите.

Оваа активност беше планирана да се имплементира во 2019 година. Но, во првата половина на 2019 година, беше спроведена детална функционална анализа на Агенцијата за вработување, за да се обезбедат повеќе информации кои ќе бидат релевантни за новите правилници за внатрешна организација и за систематизација на работните места. Извештајот од функционалната анализа ја потврди потребата од воспоставување посебно Одделение за вработување на младите, а содржи и други сугестии и препораки за подобрување на функционирањето на Агенцијата, кои ќе бидат вградени при изготвувањето на новите правилници.

Исто така, со цел зајакнување на човечките капацитети на Агенцијата за успешно спроведување на Гаранцијата за млади, ќе се организираат обуки на вработените кои работат на оваа мерка. Во 2020 година се планира 90 вработени да бидат вклучени во овие обуки, спроведени од страна на внатрешни обучувачи (лица кои претходно биле обучени за Гаранција за млади и работат на оваа мерка).

Се планира да се модернизираат 3 центри за вработување, со цел подобрување на физичките услови за работа со невработените лица и работодавачите.

б. Планирани активности во 2021 година

Мерката ќе продолжи да се спроведува во сите 30 центри за вработување, како дел од редовните активности.

Ќе се организираат обуки за 60 вработени во Агенцијата кои работат на Гаранција за млади и истите ќе бидат спроведени од страна на внатрешни обучувачи. Со цел зајакнување на физичките капацитети на Агенцијата, се планира да се модернизираат 3 центри за вработување.

в. Планирани активности во 2022 година

Мерката ќе продолжи да се спроведува во сите 30 центри за вработување, како дел од редовните активности. Ќе се организираат обуки за 60 вработени во Агенцијата кои работат на Гаранција за млади и истите ќе бидат спроведени од страна на внатрешни обучувачи.

2. Индикатори на резултат

Показател	Почетна вредност (2018 година) <i>пилот фаза во 3 центри за вработување</i>	Посредна вредност (2020 година)	Цел (2022 година)
Стапка на невработеност на млади лица (15-29)	37,0	-	30,5
Број на учесници во Гаранција за млади (влез)	526	14000	13000
Процент на учесници кои успешно излегле од Гаранција за млади во период од 4 месеци по евидентирањето	41%	30%	30%
Број на обучени вработени во Агенцијата за вработување	60	90	60

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Успешната имплементација на Гаранцијата за млади ќе придонесе заголемување на стапката на вработеност кај младите лица до 29-годишна возраст, а со тоа и на вкупната стапка на вработеност државата. Лицата кои се вклучени во оваа мерка се опфатени со поинтензивни услуги и мерки за вработување, кои ја зголемуваат нивната вработливост.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Активностите во рамките на Гаранција за млади ќе бидат финансирани од средства утврдени во годишните Оперативни планови за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2020, 2021 и 2022 година. Вообичаено, повеќе од 90% од буџетот на годишните Оперативни планови е финансиран од буџетот на Агенцијата за вработување. Вкупниот износ на планираните финансиски средства за активни програми и мерки за вработување во буџетот на Агенцијата за вработување изнесува:

- 2020 година – 16,5 милиони евра;
- 2021 година – 13,8 милиони евра и
- 2022 година – 16,4 милиони евра.

Дополнително, за периодот 2020-2022 година, оваа мерка се планира да биде финансиски поддржана преку ИПА2018 – секторска буџетска поддршка, во 3 региони (Полошки, Североисточен и Југозападен+ Преспа), во вкупен износ од 6,2 милиона евра.

Година	Активни мерки на пазарот на трудот ⁶⁸	Зајакнување на човечките капацитети ⁶⁹	Зајакнување на физичките капацитети ⁷⁰	Вкупно
2020	4,9мил.	283.500	150.000	5,3мил.
2021	4,1мил.	467.000	150.000	4,7мил.
2022	4,9мил.	563.000	/	5,5 мил.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Мерката Гаранција за млади има за цел унапредување на положбата на младите лица на пазарот на трудот, особено на најранливите лица (жените и помалку застапените етнички групи кои живеат во неразвиените

⁶⁸30% од годишниот планиран буџет за активни програми и мерки на пазарот на трудот

⁶⁹Плати за нововработени лица + обуки на вработените

⁷⁰ Реконструкција / модернизација на центрите за вработување во таргетираните региони преку ИПА

региони), со цел зголемување на нивната вработливост и можностите за вработување. Во годишните Оперативни планови за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2020, 2021 и 2022 година, е предвидено дека најмалку 30% од вкупниот број учесници ќе бидат млади лица до 29-годишна . Истовремено, новиот Закон за социјална заштита предвидува обврска за корисниците на социјалната помош и членовите на нивните домаќинства да бидат евидентирани како активни баратели на работа во Агенцијата за вработување, заради нивна активација на пазарот на трудот и зголемување на нивните можности за вработување. Успешната имплементација на Гаранцијата за млади ќе придонесе кон подобрување на социјалниот статус на невработените млади лица, како и намалување на сиромаштијата. Ќе биде земена предвид родовата еднаквост, при што најмалку 50% од учесниците во Гаранцијата за млади (на влезно/излезно ниво) ќе бидат жени.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Имплементацијата на Гаранцијата за млади не се очекува да има влијание врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недостаток на човечки и физички капацитети на Агенцијата за вработување	Средна	Нови вработувања, обуки на вработените, подобрување на физичките капацитети

5.3.8 Социјална заштита и инклузија

Економскиот раст проследен со поволните тенденции на пазарот на трудот (растот на вработеноста и платите), растот на пензиите и социјалната помош, придонесоа за намалувањето на стапката на сиромаштија во последните години. Според последните објавени податоци од ДЗС, стапката на сиромашни лица во 2018 година изнесува 21,9%, додека коефициентот Џини (Gini - мерка за нееднаквоста во распределбата на приходите) изнесува 31,9. Стапката на сиромаштија во ЕУ28 изнесува 16,9%, додека коефициентот Џини е 30,3. Податоците за периодот 2013-2018 покажуваат дека скоро секој петти граѓанин е сиромашен, од децата скоро секое трето дете е сиромашно, а најранливи се невработените со стапка на сиромаштија од 41,9%. Од домаќинствата со деца скоро секое трето домаќинство е сиромашно.

Табела 5.4. Лаекен индикатори за сиромаштијата и социјалната исклученост, 2013-2018 година

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Стапка на сиромашни лица, % од населението	24,2	22,1	21,5	21,9	22,2	21,9
Мажи	24,6	22,3	21,5	22,1	22,4	21,8
Жени	23,9	21,9	21,5	21,6	22,0	22,0
Според возраст						
0-17	30,9	29,0	28,6	28,6	29,9	29,3
18-64	23,6	21,4	20,7	21,3	21,1	21,2
65 и повеќе	16,5	14,5	14,5	14,5	16,1	14,6
Според најфреквентниот статус на економската активност						
Вработени	11,1	9,8	8,9	9,0	9,0	8,8
Невработени	43,7	40,5	39,7	41,1	38,7	41,9
Пензионери	10,9	8,4	7,3	7,1	7,7	7,9
Други неактивни лица	29,2	26,1	26,7	29,4	32,1	31,1
Според издржувани деца во домаќинството						
Домаќинство без издржувани деца	19,5	16,5	14,1	14,2	12,8	12,7
Домаќинство со издржувани деца	26,5	25,0	25,3	26,0	27,5	27,2
Број на лица кои живеат под прагот на сиромаштијата, во илјади	500,4	457,2	445,2	453,2	460,3	455,1
Праг на сиромаштија за самечко домаќинство, годишен еквивалентен приход во денари	70,275	71,925	78,362	82,560	90,120	97,000
Праг на сиромаштија за четиричлено домаќинство (2 возрасни и 2 деца помали од 14 години), годишен еквивалентен приход во денари	147,578	151,043	164,560	173,376	189,525	203,700
Стапка на сиромашни лица пред социјални трансфери и пензии, % од населението	41,0	41,7	40,5	41,6	40,7	40,8
Стапка на сиромаштијата пред социјалните трансфери со вклучени пензии, % од населението	26,8	24,8	24,8	25,7	25,9	25,7
Нерамномерна распределба на приходите, S80/S20 квинтилен сооднос	8,4	7,2	6,6	6,6	6,4	6,2

на приходи, %						
Нерамномерна распределба на приходите, коефициент Џини, %	37,0	35,2	33,7	33,6	32,5	31,9

Извор: ДЗС

Социјалната помош⁷¹ – според системот и структурата пред големите реформи од 2019 година – имаше многу мал ефект врз намалувањето на сиромаштијата. Причината беше првенствено многу малите износи на социјалните надоместоци, но и недоволната ефективност во таргетирањето. Во 2018 година, придонесот на социјалната помош кон намалување на сиромаштијата изнесуваше само 3,8 процентни поени, што е особено ниско кога ќе се спореди со ефектот што го вршат пензиите. Имено, во истата година, пензиите придонесувале со 15,1 процентни поени кон намалувањето на сиромаштијата.

Испораката на социјалните услуги е особено централизирана, иако се создадени институционални и законски можности за нивна децентрализација на локално ниво и кај приватни даватели. Во општините постојат различникатегории на ранливи групи на граѓани кои се наоѓаат на маргините на општеството или во различни состојби на социјален ризик, при што со процесот на децентрализација на социјалните услуги е неопходно локалната самоуправа сè повеќе да ја презема надлежноста во делот на развој на социјалните услуги, прилагодени на конкретните потреби на населението во локалната заедница. Неопходно е да се поттикне и развојот на програми на локално ниво, кои овозможуваат активација и работна рехабилитација на ранливите групи граѓани, што би придонело кон зголемување на нивното учество на пазарот на трудот, а со тоа и излегување од маѓепсаниот круг на сиромаштијата и социјалната исклученост. Постои потреба од натамошно координирање и вклучување на сите засегнати страни во заедницата, во процесот на обезбедување квалитетни и иновативни социјални услуги. Оваа е особено значајно во делот на изготвување програми за социјална заштита на локално ниво, но кои досега не се соодветно буџетирани од сопствени извори на општините.

Во системот на социјална заштита недостасуваат услуги и капацитети за згрижување возрасни лица со попреченост, додека услугите за старите лица се недоволни. Потребно е да се развијат и услуги за професионална рехабилитација на лицата со попреченост и лична асистенција, за полесен влез во образовниот систем, на пазарот на трудот, како и за нивно целосно социјално вклучување.

Развојот на социјалните услуги треба особено да се насочи кон креирање ефикасни и ефективни услуги според потребите на корисниците и согласно локалните прилики, обезбедување услуги достапни во местото на живеење на корисникот, а со цел превенција на институционализацијата и продолжување на престојот во домашна средина.

Со оглед дека главната цел во претстојниот период на системот за социјална помош е подобрување на таргетирањето и следствено позначајно влијание врз сиромаштијата, индикаторите во рамки на ЕСРП предвидуваат дека покриеноста на домаќинствата со социјална помош ќе се удвои до 2022 година, а стапката на апсолутна сиромаштија ќе се намали под 1%. Програмите предвидуваат и соодветен опфат на деца и лица над 65 години, чиј број се очекува постепено да расте. Со примена на реформите кои стапија на сила во 2019 година, се очекува овие цели да бидат постигнати. Поконкретно, беа усвоени нови закони за социјалната заштита и за социјална сигурност на стари лица, додека Законот за заштита на децата претрпи значајни измени, во насока на подобрување на обемот, опфатот и таргетирањето на социјалната помош.

Мерка 16: Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за спроведувањето се прикажани во табела 11.

Законот за социјалната заштита и Законот за социјална сигурност за старите лица влегоа во сила во мај 2019 година. Со реформата во областа на заштитата на децата, се овозможи полесен пристап до детскиот додаток, на начин што правото ќе може да го остварат семејства со деца кои имаат ниски приходи и кои во семејството не мора да има вработен член, услов кој беше клучен во остварувањето на правото на детски додаток. Сите подзаконски акти за имплементација на новата регулатива се објавени и првата исплата на паричните правасе изврши во јуни 2019 година.

Отпочнати се активности за активација на корисниците на гарантирана минимална помош заради оспособување за работа и вработување, со донесување подзаконски акт. Со овој акт соработката помеѓу службите за

⁷¹[http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2019pravilnici/New%20node/Annex%201%20Draft_ESRP%20%20\(MKD\)_REVIZIJA%202022-11.12.2019.pdf](http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2019pravilnici/New%20node/Annex%201%20Draft_ESRP%20%20(MKD)_REVIZIJA%202022-11.12.2019.pdf)

вработување и за социјална заштита ќе биде дополнително унапредена и продлабочена, во насока на поддршка и активација на работоспособните корисници на гарантирана минимална помош. Центрите за социјална работа и центрите за вработување ќе соработуваат при подготовка и имплементација на индивидуален план за активација на корисник на гарантирана минимална помош, заради негово учество во активните мерки за вработување и надминување на материјалната необезбеденост на домаќинството. За зголемување и понатамошно зајакнување на ефективност на различните услуги, програми и мерки наменети за различните ранливи групи на пазарот на труд и поуспешно постигнување на посакуваните ефекти, од големо значење е и воведувањето на новиот систем на профилирање на невработените лица согласно можностите и степенот на нивната вработливост, преку кој ќе се овозможи на најтешко вработливите лица да им се понудат и обезбедат сет од интегрирани услуги и мерки кои полесно би довеле до нивно вклучување на пазарот на труд.

Донесен е Правилник за начинот и обемот на социјалните услуги, како и нормативите и стандардите за давање социјални услуги. Цените на услугите од социјалната заштита ќе ги утврдува министерот со одлука, врз основа на методологија за формирање на цените на услугите во зависност од стандардите и нормативите за нивно обезбедување.

Во насока на зајакнување на капацитетите на стручните лица и воспоставување систем на лиценцирани даватели на социјални услуги започната е постапка за формирање Комисија за лиценцирање која ќе издава, обновува, продолжува и одзема лиценци за вршење стручна работа во дејноста социјална заштита на стручните лица вработени во јавни и приватни установи за социјална заштита и кај други даватели на социјални услуги.

Во следниот период во фокусот и приоритетните цели на МТСП е развојот на социјални услуги кои се воведуваат со новиот Закон за социјална заштита.

а. Планирани активности во 2020 година

- Јавна кампања за новите законски решенија со цел запознавање на крајните корисници,
- Следење на имплементацијата на новиот Закон за социјалната заштита, особено во делот на таргетирање на корисниците на правото на гарантирана минимална помош и воведување нови услуги за поддршка за влез на пазарот на трудот,
- Јакнење на капацитетите на стручните лица во Центрите за социјална работа и Центрите за вработување во делот на активација на корисниците на ГМП,
- Воспоставување нови услуги од областа на социјалната заштита во насока на зајакнување и активација на корисниците,
- Проширување на мрежата на социјални услуги во локалната заедница,
- Развој на софтверско решение за правата и услугите од областа на социјалната заштита и тестирање на решениет,
- Спроведување обуки за лицата вработени во системот на социјалната заштита во делот на испорака на услуги во локална заедниц,
- Воспоставување механизми за контрола на функционирањето на системот.

б. Планирани активности во 2021 година

- Имплементација на новото софтверско решение за правата и услугите од областа на социјалната заштита со вклучена миграција на податоци,
- Зголемување на видот и опфатот на услугите за поддршка на активацијата на корисниците на ГМП,
- Зголемување на достапноста и видот на услугите од областа на социјалната заштита,
- Јакнење на капацитетите на стручните лица во центрите за социјална работа и центрите за вработување во делот на активација на корисниците на ГМП,
- Мониторинг и евалуација на квалитетот на новите услуги од областа на социјалната заштита.

в. Планирани активности во 2022 година

- Зголемување на ефективност и ефикасноста на центрите за социјална работа и центрите за вработување,
- Овозможување достапност на услугите од областа на социјалната заштита во сите општини,
- Мониторинг и евалуација на квалитетот на новите услуги од областа на социјалната заштита.

2. Индикатори на резултат

Индикатори	Почетна вредност (2018 година)	Посредна цел	Цел (2022 година)
Стапка на сиромаштија	21,9%	-	16%
% на вклучување на постојните корисници на ГМП на пазарот на труд	-	-	20%
Достапни социјални услуги во локалните заедници, %	-	-	25%

3. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Средствата за спроведување на планираните активности се предвидени во износ од околу 35.600.000 евра за период од 3 години.

4. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Подобро таргетирање и зголемување на ефективност на готовинските трансфери придонесува за излез од кругот на сиромаштијата, економско зајакнување и социјално вклучување, односно постигнување на крајната цел, намалување на стапката на сиромаштија на 16% во 2022 година. Мерката ќе придонесе за оптимално искористување на финансиските ресурси насочени кон обезбедување социјални услуги.

Паричните трансфери за работоспособните корисници се предвидува да бидат условени со зајакнување на нивните работни капацитети и вклучување на пазарот на труд, со што се очекува и активирање и вработување на 20% од корисниците на социјална помош. Во рамки на оваа мерка се предвидени соодветни активности за зајакнување на капацитетите и вработливоста на жените од ранливите категории. Родовата еднаквост ќе се почитува при спроведувањето на мерката.

5. Очекувано влијание врз животната средина

Не се проценува дека спроведувањето на мерката ќе има влијание врз животната средина.

6. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Одложување на надградбата на софтверското решение за администрирање на паричните права	Висока	Детално следење на процесот
Мал интерес од страна на општините за развој на социјални сервиси и недостаток на човечки потенцијал	Средна	Директен контакт со сите општини, одржување тркалезни маси, фокус групи, развој на мерки за обука на невработени лица за испорака на социјални услуги
Ненавремена имплементација на новото софтверско решение за социјалните права и услуги	Висока	Детален процесен мониторинг

6. Трошоци и финансирање на структурните реформи

Вкупните трошоци за финансирање на мерките на структурните реформи од ПЕР 2020-2022 година изнесуваат 268.118.647 евра за целиот период за кој се поднесува Програмата, односно за 2020 - 2022 година. Од тој износ, 161.034.519 евра се средства обезбедени од Централен буџет, 30.922.000 евра од ИПА фондови, 5.771.870 евра се обезбедени преку други грантови и 70.390.258 евра се средства кои се обезбедени преку проектни заеми. Средствата од Централен буџет во вкупните трошоци за финансирање учествуваат со 60,1%, 11,5% изнесува учеството на средствата обезбедени преку ИПА фондовите, на средства обезбедени преку други грантови отпаѓаат 2,2%, а преку проектни заеми обезбедени се 26,3% од вкупните средства.

Највисок износ на средства за реализација на мерките се планирани за мерките од земјоделскиот сектор, особено за подобрување на системите за наводнување (156.735.335 евра), по што следи мерката од областа на

социјалната заштита (Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита - 36.865.190 евра), како и мерките од енергетскиот сектор, односно за промоција на обновливи извори на енергија и подобрување на енергетската ефикасност, за која се предвидени 16.468.500 евра. Мерките Гаранција за млади и Зголемување на конкурентноста во секторот туризам се следни по висината на издвоени средства, за кои планирани се 15.513.500 евра и 14.100.000 евра, соодветно.

7. Институционални прашања и вклучување на засегнати страни

Програмата на економски реформи за 2020-2022 година, согласно досегашната пракса, беше изработена од страна на Работната група за подготовка на програмата на економски реформи, а во која членуваат номинирани координатори на ПЕР од релевантни министерства и институции. Целиот процес е во координација на Министерството за финансии - како национален координатор. Во подготовката беа вклучени: Кабинетот на Заменик Претседателот на Владата на РМ задолжен за економски прашања, Народна банка на Република Северна Македонија, Министерство за економија, Министерство за труд и социјална политика, Министерство за образование и наука, Министерство за транспорт и врски, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерство за информатичко општество и администрација, Министерство за правда, Биро за јавни набавки, Управа за јавни приходи, Фонд за иновации и технолошки развој, Агенција за вработување на Република Северна Македонија, Државен завод за статистика.

Процесот на подготовка започна со организирање на иницијален настан на 22 мај 2019 година, на кој учествуваа министерот за финансии, министерот за информатичко општество и администрација, гувернерката на народната банка, директорот на ЦЕФ Љубљана, државниот секретар на Министерството за финансии на Словенија, претставник на ЕК, координаторите од надлежните институции вклучени во процесот, претставници од ЦЕФ, ДЕУ, меѓународни финансиски институции, експерти, универзитетски професори, како и претставници од граѓанскиот сектор. На настанот се презентираше оценката на ЕК за ПЕР 2019-2021, заедничките заклучоци од Економско-финансискиот дијалог од мај 2019 година, Водичот на ЕУ за подготовка на ПЕР 2020-2022, како и предлог работниот план за подготовка на ПЕР 2020-2022.

На 23 мај 2019 година во просториите на МФ претставниците на ЦЕФ пред учесниците од РГ за ПЕР го презентираа регионалниот проект финансиран од ЕУ за поддршка на земјите во процесот на подготовка на ПЕР, како и Прирачникот за пресметка на трошоци за структурните реформи вклучени во програмата.

Во август 2019 година, Владата го усвои работниот план за подготовка на ПЕР 2020-2022, како и акцискиот план за предлог активности за спроведување на заедничките заклучоци усвоени во рамки на Економско-финансискиот дијалог од мај 2019 година.

Во септември се подготви првиот нацрт на структурни реформи во рамки на новата програма, а во октомври институциите доставија прво известување до МФ за активности и статус на реализација на заедничките заклучоци.

Во периодот од 23 до 27 септември 2019 година се одржа ТАИЕКС експертска мисија во врска со секторските дијагностики, структурните реформи, очекуваното влијание на мерките врз конкурентноста, вработувањето и родово влијание, индикатори за резултати и ризици.

Втората работилница на ЦЕФ за трошоци на структурните мерки се одржа во периодот од 17-18 октомври 2019 година.

Вториот нацрт на структурни реформски мерки се подготви кон крајот на октомври, а потоа следеше консултативната мисија на ЕК од 4-6 ноември 2019 година.

Од 5 до 20 декември третиот нацрт ПЕР 2020-2022 беше објавен на интернет страната на МФ (<https://finance.gov.mk/mk/node/8416>) (Прилог 2), како дел од процесот за консултации со јавноста и истовремено беше доставена електронска покана за доставување на мислење и забелешки до заинтересираните страни.

На 25 декември 2019 година, нацрт ПЕР 2020-2022 беше дискутиран на седница на Економско-социјалниот совет. Коментарите и предлозите се прикачени во Прилог 2.

Програмата беше усвоена од Владата на РСМ на 28 јануари 2020 година.

Прилог 1: Преглед на податоци

Табела 1а. Макроекономско сценарио

	ESA	2018	2018	2019	2020	2021	2022
		Ниво (милијарди евра)	Стапка на промена				
1. Реален БДП по пазарни цени	B1*g	10,32	2,7	3,5	3,8	4,1	4,3
2. БДП по пазарни цени	B1*g	10,70	6,5	6,0	6,1	6,4	6,5
Компоненти на реален БДП							
3. Приватна потрошувачка	P3	6,86	2,4	2,9	3,3	3,0	2,8
4. Јавна потрошувачка	P3	1,53	2,2	1,4	2,0	1,9	1,8
5. Инвестиции во основни средства ⁷²	P51	3,27	0,9	9,0	8,0	7,7	7,6
6. Промена во залихите (% од БДП)	P52+P53	:	:	:	:	:	:
7. Извоз на стоки и услуги	P6	6,48	16,9	10,5	8,3	9,0	9,3
8. Увоз на стоки и услуги	P7	7,83	12,9	10,8	8,7	8,5	8,4
Придонес во раст на БДП							
9. Финална домашна побарувачка		11,67	2,3	5,0	5,2	4,9	4,8
10. Промена во залихите	P52+P53	:	:	:	:	:	:
11. Нето извоз	B11	-1,35	0,5	-1,5	-1,4	-0,9	-0,5

Извор: ДЗС и пресметки на Министерство за финансии

Табела 16. Ценовни движења

		2018	2019	2020	2021	2022
1. БДП дефлатор	%	3,6	2,4	2,2	2,2	2,1
2. Дефлатор на приватната потрошувачка	%	2,8	1,0	1,7	2,0	2,0
3. НИСР	%	:	:	:	:	:
4. Стапка на инфлација (CPI)	%	1,5	1,0	1,5	2,0	2,0
5. Дефлатор на јавната потрошувачка	%	3,0	4,1	2,8	2,6	2,4
6. Дефлатор на инвестициите	%	4,3	3,3	2,7	2,3	2,1
7. Дефлатор на извозот (стоки и услуги)	%	0,0	-0,4	1,5	1,8	1,8
8. Дефлатор на увозот (стоки и услуги)	%	0,0	-0,4	1,5	1,8	1,8

Извор: Пресметки на Министерство за финансии и НБРСМ

Табела 1в. Движења на пазарот на труд⁷³

	ESA	2018	2018	2019	2020	2021	2022
		ниво	Стапка на промена				
1. Население (илјади)			2.076	2.076	2.077	2.078	2.079
2. Население (стапка на раст, во %)			0,08	-0,01	0,05	0,05	0,05
3. Работоспособно население (илјади)			1.683	1.684	1.686	1.690	1.696
4. Стапка на активност			56,9	57,1	57,5	58,0	58,5
5. Вработеност (број на вработени, илјади)			759	797	814	832	852
6. Вработеност, работни часови			:	:	:	:	:
7. Вработеност (раст во %)			2,5	5,0	2,1	2,3	2,4
8. Вработени во јавен сектор (лица)			:	:	:	:	:
9. Вработени во јавен сектор (раст во %)			:	:	:	:	:
10. Стапка на невработеност			20,7	17,1	16,1	15,1	14,2
11. Продуктивност на трудот, лица (реален БДП по вработен)		836,5	0,2	-1,5	1,6	1,8	1,9
12. Продуктивност на трудот, работни часови (реален БДП по работен час)			:	:	:	:	:
13. Надоместок за вработените	D1	:	:	:	:	:	:

Извор: ДЗС и пресметки на Министерство за финансии

⁷² Податоците се однесуваат на бруто инвестициите

⁷³ Показателите се однесуваат на возрасната група над 15 години

Табела 1г. Секторски биланс

Процент од БДП	ESA	2018	2019	2020	2021	2022
1. Нето позајмување /задолжување vis-à-vis остаток од светот	B9	5,1	2,4	2,7	1,0	1,5
од кое:						
Биланс на добра и услуги		-12,8	-13,4	-13,0	-12,5	-12,2
Биланс на примарен доход и трансфери		12,6	12,1	11,7	11,0	10,5
Капитална сметка		5,1	3,6	4,0	2,5	3,2
2. Нето позајмување /задолжување на приватниот сектор	B9/EDP B9	0,9	1,7	1,0	0,5	0,3
3. Нето позајмување /задолжување на општа влада		-1,1	-3,0	-2,3	-2,0	-2,0
4. Статистичко отстапување		0,3	0,1	0,0	0,0	0,0

Извор: НБРСМ и Министерство за финансии

Табела 1д. БДП, инвестиции и бруто додадена вредност

	ESA	2018	2019	2020	2021	2022
БДП и инвестиции						
БДП по тековни цени (во милијарди денари)	B1g	658,1	697,4	739,9	787,1	838,2
Инвестиции (% од БДП)		31,9	33,9	35,5	36,7	37,9
Раст на бруто додадена вредност, процентуални промени по константни цени						
1. Земјоделство		7,4	:	:	:	:
2. Индустрија (без градежништво)		4,1	:	:	:	:
3. Градежништво		-11,9	:	:	:	:
4. Услуги		3,2	:	:	:	:

Извор: ДЗС и пресметки на Министерството за финансии

Табела 1г. Движења во надворешниот сектор

Во милијарди евра	2018	2019	2020	2021	2022
1. Салдо на тековна сметка (% од БДП)	-0,1	-1,3	-1,3	-1,5	-1,7
2. Извоз на добра	4,9	5,4	5,8	6,1	6,5
3. Увоз на добра	6,6	7,3	7,7	8,2	8,7
4. Трговски биланс	-1,7	-1,9	-2,0	-2,1	-2,2
5. Извоз на услуги	1,6	1,7	1,8	2,0	2,1
6. Увоз на услуги	1,2	1,3	1,4	1,5	1,5
7. Услуги, нето	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5
8. Нето каматни плаќања од странство	:	:	:	:	:
9. Друг нето доход од странство	-0,5	-0,5	-0,5	-0,6	-0,6
10. Тековни трансфери	1,8	1,8	1,9	1,9	2,0
11. од кои од ЕУ	:	:	:	:	:
12. Салдо на тековна сметка	0,0	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
13. Капитална и финансиска сметка	0,5	0,4	0,5	0,3	0,4
14. СДИ	0,6	0,3	0,4	0,4	0,5
15. Девизни резерви	2,9	:	:	:	:
16. Надворешен долг	7,8	:	:	:	:
17. од кој: јавен долг	3,8	:	:	:	:
18. од кој: деноминирани во странска валута	:	:	:	:	:
19. од кој: достасани отплати	:	:	:	:	:
20. Девизен курс на денарот наспроти еврото (крај на год.)	61,5	61,5	61,5	61,5	61,5
21. Девизен курс на денарот наспроти еврото (год. просек)	61,5	61,5	61,5	61,5	61,5
22. Нето странско штедење (% од БДП)	:	:	:	:	:
23. Домашно приватно штедење (% од БДП)	:	:	:	:	:
24. Домашни приватни инвестиции (% од БДП)	:	:	:	:	:
25. Домашно јавно штедење (% од БДП)	:	:	:	:	:
26. Домашни јавни инвестиции (% од БДП)	:	:	:	:	:

Извор: Народна банка на Република Северна Македонија

Табела 1е. Индикатори на одржливост

	Димензија	2015	2016	2017	2018	2019
1. Дефицит на тековна сметка	% од БДП	-2,0	-2,9	-1,0	-0,1	-1,3
2. Нето меѓународна инвестициона позиција*	% од БДП	-56,0	-57,7	-58,0	-56,5	-56,1
3. Учество на извозот	% раст	2,2	12,9	3,4	12,5	5,1
4. Реален ефективен девизен курс*	% раст	-0,3	1,1	-0,5	1,4	-1,2
5. Номинален трошок на работната сила по единица производ*	% раст	0,1	3,6	3,9	6,9	7,8
6. Тек на кредити на приватен сектор**	% од БДП	4,5	3,0	2,5	3,3	:
7. Долг на приватниот сектор**	% од БДП	88,0	87,6	87,7	87,4	:
8. Државен долг	% од БДП	38,1	39,8	39,4	40,6	40,4

Извор: Народна банка на Република Северна Македонија и Министерство за финансии

* Податоците за 2019 година се заклучно со септември 2019 година

**Податоците за 2016 се коригирани за отписите на нефункционалните кредити

Табела 2а. Преглед на Општ владин буџет

	ESA	2018 Ниво (милијарди денари)	2018	2019	2020	2021	2022
% од БДП							
Суфицит / дефицит (B9) по под сектори							
1. Општ владин буџет	S13	-7,121	-1,1	-3,0	-2,3	-2,0	-2,0
2. Буџет на централна власт	S1311	-11,764	-1,8	-2,4	-2,3	-2,0	-2,0
3. Централен буџет	S1312	:	:	:	:	:	:
4. Буџет на ЕЛС	S1313	4,444	0,7	-0,5	0,0	0,0	0,0
5. Буџетски фондови	S1314	-0,353	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0
Општа влада (S13)							
6. Вкупни приходи	TR	200,877	30,5	32,3	32,0	31,5	30,8
7. Вкупни расходи	TE	207,998	31,6	35,3	34,4	33,6	32,8
8. Суфицит / дефицит	EDP.B9	-7,121	-1,1	-3,0	-2,3	-2,0	-2,0
9. Каматни расходи	EDP.D41	7,737	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2
10. Примарно салдо		0,616	0,1	-1,9	-1,2	-0,9	-0,8
11. Еднократни и други времени мерки		:	:	:	:	:	:
Компоненти на приходи							
12. Вкупни даноци (11 = 11a+11b+11c)		122,839	18,7	18,9	18,9	18,5	18,1
12a. Даноци на производство и увоз	D2	87,043	13,2	13,5	13,5	13,3	13,0
12b. Тековни даноци на доход и богатство	D5	32,645	5,0	5,0	5,0	4,8	4,7
12c. Даноци на капитал	D91	3,151	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4
13. Социјални придонеси	D61	56,535	8,6	8,8	9,1	9,1	9,0
14. Данок на имот	D4	4,046	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
15. Друго (15 = 16-(12+13+14))		17,457	2,7	3,9	3,5	3,4	3,2
16 = 6. Вкупни приходи	TR	200,877	30,5	32,3	32,0	31,5	30,8
p.m.: Даночно оптоварување (D2+D5+D61+D91-D995)		179,374	27,3	27,7	27,9	27,5	27,1
Издвоени компоненти на расходи							
17. Колективна потрошувачка	P32	63,698	9,7	10,8	10,7	10,1	9,5
18. Вкупни социјални трансфери	D62 + D63	100,769	15,3	15,6	15,7	15,3	14,9
18a. Социјални трансфери во натура	P31 = D63	:	:	:	:	:	:
18b. Други трансфери	D62	100,769	15,3	15,6	15,7	15,3	14,9
19. = 9. Каматни расходи	EDP.D41	7,737	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2
20. Субвенции	D3	22,288	3,4	3,5	2,9	2,8	2,6
21. Инвестиции во основни средства	P51	13,834	2,1	4,3	4,0	4,3	4,6
22. Друго (22 = 23-(17+18+19+20+21))		:	:	:	:	:	:
23. = 7. Вкупни расходи	TE	207,998	31,6	35,3	34,4	33,6	32,8
p.m. надомест на вработените во јавен сектор	D1	41,389	6,3	6,4	6,6	6,2	5,8

Извор: Министерство за финансии

Табела 26. Преглед на Општ владин буџет

	ESA	2018	2019	2020	2021	2022
		милијарди денари				
Суфицит / дефицит (B9) по под сектори						
1. Општ владин буџет	S13	-7,12	-21,27	-17,39	-16,11	-16,78
2. Буџет на централна власт	S1311	-11,76	-16,99	-17,03	-16,10	-16,77
3. Централен буџет	S1312	:	:	:	:	:
4. Буџет на ЕЛС	S1313	4,44	-3,57	0,00	0,00	0,00
5. Буџетски фондови	S1314	-0,35	-0,71	-0,36	-0,01	-0,01
Општа влада (S13)						
6. Вкупни приходи	TR	200,88	225,24	237,02	248,04	258,28
7. Вкупни расходи	TE	208,00	246,50	254,41	264,15	275,06
8. Суфицит / дефицит	EDP.B9	-7,12	-21,27	-17,39	-16,11	-16,78
9. Каматни расходи	EDP.D41	7,74	8,31	8,34	8,84	9,75
10. Примарно салдо		0,62	-12,96	-9,05	-7,26	-7,03
11. Еднократни и други времени мерки		:	:	:	:	:
Компоненти на приходи						
12. Вкупни даноци (11 = 11a+11b+11c)		122,84	132,04	139,48	145,44	151,68
12a. Даноци на производство и увоз	D2	87,04	94,19	99,64	104,39	109,34
12b. Тековни даноци на доход и богатство	D5	32,65	34,73	36,64	37,85	39,14
12c. Даноци на капитал	D91	3,15	3,12	3,20	3,20	3,20
13. Социјални придонеси	D61	56,54	61,46	67,03	71,32	75,46
14. Данок на имот	D4	4,05	4,46	4,73	4,73	4,73
15. Друго (15 = 16-(12+13+14))		17,46	27,27	25,78	26,55	26,41
16 = 6. Вкупни приходи	TR	200,88	225,24	237,02	248,04	258,28
p.m.: Даночно оптоварување (D2+D5+D61+D91-D995)		179,37	193,50	206,51	216,76	227,14
Издвоени компоненти на расходи						
17. Колективна потрошувачка	P32	63,70	75,05	78,97	79,27	79,87
18. Вкупни социјални трансфери	D62 + D63	100,77	108,95	116,10	120,34	124,93
18a. Социјални трансфери во натура	P31 = D63	:	:	:	:	:
18b. Други трансфери	D62	100,77	108,95	116,10	120,34	124,93
19. = 9. Каматни расходи	EDP.D41	7,74	8,31	8,34	8,84	9,75
20. Субвенции	D3	22,29	24,43	21,16	21,80	22,20
21. Инвестиции во основни средства	P51	13,83	29,77	29,85	33,89	38,31
22. Друго (22 = 23-(17+18+19+20+21))		:	:	:	:	:
23.=7. Вкупни расходи	TE	208,00	246,50	254,41	264,15	275,06
p.m. надомест на вработените во јавен сектор	D1	41,39	44,94	48,62	48,66	48,66

Извор: Министерство за финансии

Табела 3. Функционална поделба на расходите на Општа влада

Процент од БДП	COFOG	2018	2019	2020	2021	2022
1. Општи јавни услуги	1	2,9	3,9	3,4	:	:
2. Одбрана	2	0,9	1,1	1,2	:	:
3. Јавен ред и мир	3	2,2	2,4	2,3	:	:
4. Економски политики	4	3,3	3,7	3,6	:	:
5. Заштита на животната средина	5	0,1	0,2	0,2	:	:
6. Комунални услуги и услуги за домување	6	1,7	2,8	2,1	:	:
7. Здравство	7	4,9	5,0	5,2	:	:
8. Рекреативни, културни и религиозни активности	8	0,6	0,6	0,6	:	:
9. Образование	9	3,5	3,8	3,8	:	:
10. Социјална заштита	10	11,5	11,9	11,9	:	:
11. Вкупни расходи (ставка 7 = 23 во Табела 2)	TE	31,6	35,3	34,4	33,6	32,8

Извор: Министерство за финансии

Табела 4. Движења на долгот на општа влада

Процент од БДП	ESA	2018	2019	2020	2021	2022
1. Бруто долг		40,6	40,4	40,9	40,3	40,0
2. Промена на стапката на бруто долгот			-0,2	0,5	-0,6	-0,3
Придонес кон промена на нивото на бруто долг						
3. Примарно салдо		-0,1	1,9	1,2	0,9	0,8
4. Каматни расходи	EDPD.41	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2
5. Состојба – тек прилагодување		-1,1	-3,2	-1,9	-2,6	-2,3
од кои:						
- Разлики помеѓу кеш и пресметковна основа		:	:	:	:	:
- Нето акумулација на финансиски средства		:	:	:	:	:
од кои:						
- Приватизација		:	:	:	:	:
- Ефекти на вреднување и друго		:	:	:	:	:
p.m. имплицитна каматна стапка на долгот		3,2	3,1	3,0	2,9	3,1
Други релевантни променливи						
6. Ликвидни финансиски средства		:	:	:	:	:
7. Нето финансиски долг (7 = 1 - 6)		:	:	:	:	:

Извор: Министерство за финансии

Табела 5. Циклични движења

Процент од БДП	ESA	2018	2019	2020	2021	2022
1. Реален раст на БДП (%)	B1g	2,7	3,5	3,8	4,1	4,3
2. Суфицит / дефицит на Општ владин буџет *	EDP.B.9	-1,8	-2,5	-2,3	-2,0	-2,0
3. Каматни расходи	EDP.D.41	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2
4. Еднократни и други времени мерки		:	:	:	:	:
5. Потенцијален раст на БДП (%)		2,5	2,7	2,3	2,0	1,9
Придонес:						
- труд		1,6	1,5	0,9	0,5	0,3
- капитал		1,3	1,4	1,5	1,5	1,5
- вкупна факторска продуктивност		-0,3	-0,2	-0,1	0,0	0,1
6. Производствен јаз		-1,2	-0,5	1,0	3,1	4,6
7. Циклична буџетска компонента		-0,4	-0,1	0,3	1,0	1,4
8. Циклично прилагодено салдо (2-7)		-1,4	-2,4	-2,7	-3,0	-3,4
9. Циклично прилагодено примарно салдо (8-3)		-0,2	-1,2	-1,6	-1,9	-2,3
10. Структурно салдо (8-4)		:	:	:	:	:

* Податоците се однесуваат на буџетот на централна власт

Извор: Министерство за финансии

Табела 6. Разлики со претходната програма

	2018	2019	2020	2021	2022
1. Раст на БДП					
Претходна Програма	2,8	3,2	4,0	5,0	:
Нова Програма	2,7	3,5	3,8	4,1	4,3
Разлика (п.п.)	-0,1	0,3	-0,2	-0,9	:
2. Суфицит / дефицит на општа влада (% од БДП)					
Претходна Програма	-2,2	-3,0	-2,3	-2,0	:
Нова Програма	-1,1	-3,0	-2,3	-2,0	-2,0
Разлика (п.п.)	1,1	0,0	0,0	0,0	:
3. Бруто долг на општа влада (% од БДП)					
Претходна Програма	41,0	43,3	43,2	41,4	:
Нова Програма	40,6	40,4	40,9	40,3	40,0
Разлика (п.п.)	-0,4	-2,9	-2,3	-1,1	:

Извор: Пресметки на Министерството за финансии

Табела 7. Долгорочна одржливост на јавните финансии

Процент од БДП	2007	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Вкупни расходи	:	34,8	34,4	33,1	31,5	29,6	27,9
Од кои:	:	:	:	:	:	:	:
- Расходи поврзани со стареење на населението	:	:	:	:	:	:	:
- Расходи по основ на пензии	:	8,6	9,3	8,5	7,4	6,4	5,3
- Пензии за социјално осигурување	:	:	:	:	:	:	:
- Старосна и предвремена пензија	:	:	:	:	:	:	:
- Други пензии (инвалидитет, др.)	:	:	:	:	:	:	:
- Професионални пензии (ако е во општа влада)	:	:	:	:	:	:	:
- Здравство	:	4,5	5,2	5,5	5,9	6,3	6,9
- Долгорочна нега (оваа ставка претходно беше вклучена во здравство)	:	:	:	:	:	:	:
Образование	:	4,0	3,8	4,3	4,6	4,8	5,0
Други расходи поврзани со стареењето на населението	:	:	:	:	:	:	:
Каматни расходи	:	0,7	1,1	1,4	1,2	0,8	0,3
Вкупни приходи	:	32,4	32,0	31,1	30,2	29,4	28,5
Од кои: приход од имот	:	:	:	:	:	:	:
Од кои: од придонеси за пензии	:	6,0	6,1	6,1	6,1	6,1	6,1
Износ на ср-ва за пензии и резерви	:	:	:	:	:	:	:
Од кои: консолидиран износ на ср-ва на ПИОМ (други ср-ва освен обврски на државата)	:	:	:	:	:	:	:
Претпоставки							
Раст на продуктивноста на трудот	:	2,2	1,7	1,7	1,6	1,7	1,7
Реален раст на БДП	:	3,4	3,8	3,3	3,0	3,0	3,0
Стапка на активност, мажи (20-64) ⁷⁴	:	77,7	77,3	80,1	82,5	84,4	85,9
Стапка на активност, жени (20-64)	:	50,4	55,4	60,6	65,8	71,0	76,1
Стапка на активност, вкупно (20-64)	:	64,2	66,5	70,5	74,2	77,7	81,0
Стапка на невработеност	:	32,2	16,3	10,7	7,2	5,0	3,7
Однос меѓу население над 65 г. и вкупно население	:	11,7	14,2	17,3	21,1	25,7	31,3

Извор: Пресметки на Министерството за финансии

Табела 7а. Потенцијални обврски

% од БДП	2019	2020
Јавни гаранции	9,6	10,2
Од кои: поврзани со финансискиот сектор	1,2	1,2

Извор: Министерство за финансии

Табела 8. Основни претпоставки за надворешното економско окружување

	Димензија	2018	2019	2020	2021	2022
Краткорочна каматна стапка	Годишен просек	-0,3	-0,4	-0,4	-0,4	-0,3
Долгорочна каматна стапка	Годишен просек	1,1	0,4	0,3	0,4	0,6
USD/EUR девизен курс	Годишен просек	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
Номинален ефективен девизен курс	Годишен просек	:	:	:	:	:
Девизен курс во однос на евро	Годишен просек	61,5	61,5	61,5	61,5	61,5
Глобален раст на БДП, со исклучок на ЕУ	Годишен просек	3,8	3,2	3,3	3,4	3,4
Стапка на раст на ЕУ	Годишен просек	2,0	1,4	1,4	1,4	1,4
Стапка на раст на релевантни странски пазари	Годишен просек	:	:	:	:	:
Светски увоз, со исклучок на ЕУ	Годишен просек	4,1	0,4	2,1	2,5	2,5
Цени на нафта (Брент, USD /барел)	Годишен просек	71,5	63,3	57,4	56,1	56,0

Извор: Европска комисија, Есенски проекции 2019 година и Европска централна банка

⁷⁴Пресметките за пазарот на трудот се однесуваат за возрасната група 15-64 години.

Табела 9. Избрани индикатори за пазар на труд и социјални индикатори

	Извор	2016	2017	2018	2019	2020
1. Стапка на активност (%) вкупно (возраст од 20-64 години)	Евростат	69,6	70,3	70,4	:	:
- мажи	Евростат	83,8	84,4	84,2	:	:
- жени	Евростат	54,9	55,7	56,3	:	:
2. Стапка на вработеност (%) вкупно (возраст од 20-64 години)	Евростат	53,3	54,8	56,1	:	:
- мажи	Евростат	63,7	65,6	66,6	:	:
- жени	Евростат	42,5	43,7	45,2	:	:
3. Стапка на невработеност (%) вкупно	Евростат	23,7	22,4	20,8	:	:
- мажи	Евростат	24,4	22,8	21,3	:	:
- жени	Евростат	22,8	21,8	19,9	:	:
4. Стапка на долгорочна невработеност (%) вкупно	Евростат	19,1	17,4	15,5	:	:
- мажи	Евростат	19,9	17,6	15,7	:	:
- жени	Евростат	17,8	17,1	15,1	:	:
5. Стапка на невработеност кај млади (возраст од 15-24 години) (%) вкупно	Евростат	48,2	46,7	45,4	:	:
- мажи	Евростат	47,9	45,7	46,6	:	:
- жени	Евростат	48,8	48,6	43,2	:	:
6. Млади лица (15-24) кои не се вработени и не се вклучени во образование или обука (NEET), во %	Евростат	24,3	24,9	24,1	:	:
7. Лица кои рано го напуштаат образованието, во % (дефиниција на Евростат)	Евростат	9,9	8,5	7,1	:	:
8. PISA ранг	ОЕЦД			2015/2018 Читање 352/393 Математика 384/413 Наука 371/394		
9. PIAAC ранг	OECD	:	:	:	:	:
10. Стапка на активност во рано детско учење и згрижување и воспитување	Евростат	39,3	39,5	:	:	:
11. GINI коефициент	Евростат	33,6	32,5	31,9	:	:
12. Нерамномерна распределба на приходи S80/S20, квантилен сооднос на приходите, %	Евростат	6,6	6,4	6,2	:	:
13. Трошоци за социјална заштита како % од БДП	МФ	11,3	11,6	11,5	11,9	11,9
14. Трошоци за здравствена заштита како % од БДП	МФ	4,9	4,9	4,9	5,0	5,2
15. Стапка на сиромаштија пред социјалните трансфери, како % од населението	Евростат	41,6	40,7	40,8		
16. Стапка на сиромаштија (наведете кои податоци се достапни за земјата)	Евростат	21,9	22,2	21,9	:	:
17. Јаз на сиромаштија (наведете кои податоци се достапни за земјата)	Евростат	32,9	37,3	37,7	:	:
Други показатели користени во Табелата на ЕУ со резултати за социјални политики						
18. Реално прилагоден бруто расположив приход на домаќинствата (GDHI) - по глава на жител во стандард на куповна моќ (PPS) (Индекс 2008 = 100)		:	:	:	:	:
19. Влијание на социјалните трансфери (освен пензиите) врз намалувањето на сиромаштијата	Евростат	14,8	14,3	14,8	:	:
20. Лично искажана неисполнета потреба за медицинска нега	Евростат	2,9	2,5	2,3	:	:
21. Ниво на дигитални вештини кај населението (% од населението со основни или над основни севкупни дигитални вештини)	Евростат	34	32	:	:	:

Извор: Евростат, ОЕЦД, Министерство за финансии

Табела 10а. Трошоци за структурните реформски мерки (во евра)

Година	Плати	Стоки и услуги	Субвенции и трансфери	Капитални расходи	Вкупно
Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија					
2020 година	120.000	100.000	560.000	30.000	810.000
2021 година	120.000	100.000	0	30.000	250.000 ⁷⁵
2022 година	0	0	0	0	0
Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија и подобрување на енергетската ефикасност					
2020 година	18.500	4.220.000	0	0	4.238.500
2021 година	0	6.310.000	0	0	6.310.000
2022 година	0	5.920.000	0	0	5.920.000
Мерка 3: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10⁷⁶					
2020 година	0	0	0	TBD	TBD
2021 година	0	0	0	TBD	TBD
2022 година	0	0	0	TBD	TBD
Мерка 4: Подобрување на системите за наводнување					
2020 година	0	301.870	0	47.094.870	47.396.740
2021 година	0	7.000.000	0	43.603.975	50.603.975
2022 година	0	0	0	58.734.620	58.734.620
Мерка 5: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште					
2020 година	150.000	280.000	0	380.000	810.000
2021 година	0	340.000	0	500.000	840.000
2022 година	0	340.000	0	500.000	840.000
Мерка 6: Земјоделски задруги					
2020 година	0	1.380.000	0	1.060.000	2.440.000
2021 година	0	1.800.000	0	1.060.000	2.860.000
2022 година	0	0	0	1.060.000	1.060.000
Мерка 7: Зголемување на конкурентноста во секторот туризам и угостителство					
2020 година	550.000	1.250.000	0	11.200.000	13.000.000
2021 година	583.500	183.500	0	0	767.000
2022 година	166.500	166.500	0	0	333.000
Мерка 8: Хармонизација на правната рамка на јавните набавки со законодавството на Европската Унија (Acquis)					
2020 година	0	430.000	0	0	430.000
Мерка 9: Развој на национален портал за е-услуги					

⁷⁵Средствата се наменети за активности на пазарниот оператор⁷⁶Белешка: Поради чувствителниот период (Објавување тендер за проект за ИТС) овие податоци нема да бидат достапни за јавна употреба.

2020 година	72.000	822.000	0	210.500	1.104.500
Мерка 10: Намалување на неформалната економија					
2020 година	0	707.000	0	20.000	727.000
2021 година	0	500.000	0	0	500.000
2022 година	0	0	0	0	0
Мерка 11: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата					
2020 година	0	120.000	500.000	880.000	1.500.000
2021 година	0	0	1.500.000	0	1.500.000
2022 година	0	0	2.000.000	0	2.000.000
Мерка 12: Олеснување на трговијата					
Година 2020	0	55.100	0	0	55.100
Мерка 13: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија					
2020 година	0	0	0	2.700.000	2.700.000 ⁷⁷
2021 година	0	0	0	0	0
2022 година	0	0	0	0	0
Мерка 14: Понатамошен развој на системот на квалификации					
2020 година	0	2.704.761	100.000	0	2.804.761
2021 година	0	2.830.761	100.000	0	2.930.761
2022 година	0	2.174.000	100.000	0	2.274.000
Мерка 15: Гаранција за млади					
2020 година	183.500	2.600.000	2.400.000	150.000	5.333.500
2021 година	367.000	2.200.000	2.000.000	150.000	4.717.000
2022 година	563.000	2.500.000	2.400.000	0	5.463.000
Мерка 16: Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита					
2020 година	0	0	36.856.190	0	36.856.190
2021 година	0	0	0	0	0
2022 година	0	0	0	0	0

⁷⁷ Апликацијата е позитивно оценета, а од потребните 5,3 милиони евра, обезбеден е грант од 2,7 милиони евра. Останува да се обезбеди и остатокот од 2,6 милиони евра.

Табела 106: Финансирање на структурната реформска мерка (во евра)

Година	Централен буџет	Локални буџети	Други национални извори на јавни финансии	ИПА фондови	Други грантови	Проектни заеми	Да се утврди/определи	Вкупно
Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија								
2020 година	710.000	0	0	0	100.000	0	0	810.000
2021 година	250.000	0	0	0	0	0	0	250.000 ⁷⁸
2022 година	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија и подобрување на енергетската ефикасност								
2020 година	18.500	0	0	4.000.000	0	220.000	0	4.238.500
2021 година	TBD	0	0	TBD	0	6.310.000	0	6.310.000
2022 година	0	0	0	0	0	5.920.000	0	5.920.000
Мерка 3: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10								
2020 година	0	0	0	0	0	TBD	0	TBD
2021 година	0	0	0	0	0	TBD	0	TBD
2022 година	0	0	0	0	-	TBD	0	TBD
Мерка 4: Подобрување на системите за наводнување								
2020 година	36.428.746	0	0	0	301.870	10.666.124	0	47.396.740
2021 година	32.597.212	0	0	3.000.000	4.000.000	11.006.763	0	50.603.975
2022 година	22.467.249	0	0	0		36.267.371	0	58.734.620
Мерка 5: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште								
2020 година	150.000	0	0	660.000	0	0	0	810.000
2021 година	340.000	0	0	500.000	0	0	0	840.000
2022 година	340.000	0	0	500.000	0	0	0	840.000
Мерка 6: Земјоделски задруги								
2020 година	1.060.000	0	0	1.380.000	0	0	0	2.440.000
2021 година	1.060.000	0	0	1.800.000	0	0	0	2.860.000
2022 година	1.060.000	0	0	0	0	0	0	1.060.000
Мерка 7: Зголемување на конкурентноста во секторот туризам и угостителство								
2020 година	3.000.000	0	0	10.000.000	0	0	0	13.000.000
2021 година	0	0	0	0	750.000	0	0	750.000
2022 година	0	0	0	0	350.000	0	0	350.000
Мерка 8: Хармонизација на правната рамка на јавните набавки со законодавството на Европската Унија (Acquis)								
2020 година	30.000	0	0	400.000	0	0	0	430.000

⁷⁸Овие средства се планирани за активности на пазарниот оператор

Мерка 9: Развој на национален портал за е-услуги								
2020 година	404.500	0	0	600.000	100.000	0	0	1.104.500
Мерка 10: Намалување на неформалната економија								
2020 година	57.000	0	0	500.000	170.000	0	0	727.000
2021 година	0	0	0	500.000	0	0	0	500.000
2022 година	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 11: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата								
2020 година	1.500.000	0	0	0	0	0	0	1.500.000
2021 година	1.500.000	0	0	0	0	0	0	1.500.000
2022 година	2.000.000	0	0	0	0	0	0	2.000.000
Мерка 12: Олеснување на трговијата								
2020 година	55.100	0	0	0	0	0	0	55.100
Мерка 13: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија								
2020 година	0	0	0	2.700.000	0	0	TBD ⁷⁹	2.700.000
2021 година	0	0	0	0	0	0	0	0
2022 година	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 14: Понатамошен развој на системот на квалификации								
2020 година	1.444.761	0	0	1.360.000	0	0	0	2.804.761
2021 година	1.494.761	0	0	1.436.000	0	0	0	2.930.761
2022 година	688.000	0	0	1.586.000	0	0	0	2.274.000
Мерка 15: Гаранција за млади ⁸⁰								
2020 година	5.333.500	0	0	6.200.000 ⁸¹	0	0	0	5.333.500
2021 година	4.717.000	0	0		0	0	0	4.717.000
2022 година	5.463.000	0	0		0	0	0	5.463.000
Мерка 16: Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита								
2020 година	36.865.190	0	0	0	0	0	0	36.865.190
2021 година	0	0	0	0	0	0	0	0
2022 година	0	0	0	0	0	0	0	0

⁷⁹Апликацијата е позитивно оценета, а од потребните 5,3 милиони евра, обезбеден е грант од 2,7 милиони евра. Останува да се обезбеди и остатокот од 2,6 милиони евра.

⁸⁰Годишниот буџет на АВРСМ е дел од Централниот буџет, иако е 100% финансиран од придонесот за вработување (осигурување во случај на невработеност)

⁸¹Овие фондови се предвидени во Нацрт-годишната акциска програма (ИПА II за секторска буџетска поддршка). Финансискиот договор се очекува да биде потпишан до крајот на 2020 година. ИПА фондовите ќе може да се користат како буџетска поддршка по исполнувањето на дефинираните критериуми за Гаранција за млади и потрошените финансиски средства од Централниот буџет

Табела 11: Известување за реализацијата на структурните реформи од ПЕР2019-2021

Статус на имплементација: 0 = нема имплементација; 1 = се подготвува имплементацијата; 2 = преземени се првични чекори; 3 = имплементацијата е во тек со некои првични резултати; 4 = напредна имплементација; 5 = целосна имплементација

	Мерка 1: Зголемување на конкурентноста на пазарот на електрична енергија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Усвојување подзаконска регулатива за практична имплементација на Законот за енергетика.	4
	2. Одвојување и сертификација на преносниот систем оператор во согласност со Третиот енергетски пакет.	5
	3. Воспоставување оператор на пазарот.	4
	4. Постапкизана назначување НЕМО во согласност со Регулативата на ЕУ ЦАЦМ.	4
	5. Сите потребни активности за спојување на пазарот со бугарскиот пазар на електрична енергија.	4
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Законот за енергетика стапи во сила на 5 јуни 2018 година. Дел од подзаконските акти се донесени, а дел се во подготовка. Крајниот рок за донесување на подзаконските акти е 18 месеци од датум на влегување во сила на Законот за енергетика. Следниве подзаконски акти се донесени и одобрени од страна на Регулаторната комисија за енергетика за спроведување на сите гореспоменати активности: Тарифен систем за продажба на електрична енергија на потрошувачи, обезбеден од универзалниот снабдувач и снабдувач во последен момент, Правила за снабдување со електрична енергија за универзалниот снабдувач, Правила на пазарот на електрична енергија, Правила за снабдување со електрична енергија, Правила за снабдување со електрична енергија за покривање на загубите во системот за пренос на електрична енергија, Правила за распределување прекугранични преносни капацитети, Правила за снабдување со електрична енергија за покривање на загубите во системот за дистрибуција на електрична енергија, Програма за сообразност (ECM).	
	2. Во врска со постапката за раздвојување, Владата на Република Северна Македонија донесе одлука за пренос на акции од АД МЕПСО во Министерството за транспорт и врски. Во рок од 30 дена од денот на преносот на акциите, операторот на електропреносниот систем започнува постапка за сертификација. Пред почетокот на постапката за сертификација, операторот на системот за пренос на електрична енергија формира нова компанија –оператор на пазарот во рок од 30 дена од денот на уписот во Централниот депозитар. Процесот за добивање лиценца е завршен. Правилата за сертификација веќе се донесени. Постапката за доделување службеник за усогласеност е завршена и се врши сертификација.	
	3. Според член 68 став 4 од Законот за енергетика, операторот на системот за пренос на електрична енергија го организира и управува со балансирање на пазарот на услуги. Во рок од 90 дена по влегувањето во сила на Законот за енергетика, операторот на електропреносниот систем треба да донесе правила за балансирање. Правилата за балансирање ги одобри Регулаторната комисија за енергетика во вториот квартал од 2019 година.	
	4. Согласно новиот Закон за енергетика, регулирањето на цените е укинато. Усвоен е тарифниот систем за продажба на електрична енергија на потрошувачите обезбеден од универзалниот снабдувач и снабдувач во краен случај. По усвојувањето на Правилата за универзален снабдувач, како и изборот на универзален снабдувач, регулативата за цените не е веќе применлива. Временските периоди зависат од страните вклучени во Техничката помош за Северна Македонија за воспоставување институционална поставеност за организиран пазар однапред. Во тек е формирање независен оператор на компанија - пазар; во тек е лиценцата за работа и во тек е формирање организиран оператор на пазарот (МЕМО). Владата, што е можно поскоро, ќе донесе одлука во врска со тоа кога МЕМО ќе започне со работа (МЕМО ќе ја замени размената на електрична енергија). Проектот за воспоставување организиран пазар од ден на ден го чека формирање на МЕМО.	
	5. Се обезбеди техничка помош од Секретаријатот за енергетска заедница, при што БОРЗЕН-оператор на словенечкиот пазар на електрична енергија и БСП-словенечки пазар на електрична енергија и НЕМО (ориентиран кон пазарот) подготвија институционална поставеност за организиран пазар ден однапред. Овој нацрт-модел за организиран пазар на електрична енергија беше претставен пред Владата на 30-ти мај 2018 година. Дел од овој	

	нацрт-модел за организиран пазар на електрична енергија е и временската рамка за имплементација. Активностите се завршени. Борзен ја заврши својата работа и сега тече последната фаза од процесот - формирањето на МЕМО.	
	Мерка 2: Промоција на обновливите извори на енергија и подобрување на енергетската ефикасност	Фаза на имплементација на реформите(1-5)
Активности планирани за 2019	1. Усвојување на подзаконските акти што произлегуваат од Законот за енергетика од областа на обновливи извори на енергија.	4
	2. Усвојување Годишна програма за финансиска поддршка за производство на електрична енергија од повластените производители кои користат премиум.	5
	3. Спроведување тендери со аукција за давање право на користење премии за повластените производители.	4
	4. Донесување на Закон за енергетска ефикасност.	4
	5. Усвојување на подзаконските акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност.	1
	6. Започнување со активности за подготовка на типологија на зградите потребна за донесување на Стратегијата за реконструкција на зградите до 2030 година.	1
	7. Подготовка на анализа за начинот на формирање Фонд за енергетска ефикасност.	1
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Освен Правилникот за монтери, донесени се сите подзаконски акти што произлегуваат од Законот за енергетика од областа на обновливи извори на енергија.	
	2. Усвоена.	
	3. Министерството за економија во јуни 2019 распиша јавен повик за доделување договор за право на користење премија за електрична енергија произведена од фотоволтаични електрани изградени на земјиште водржавна сопственост, со вкупен инсталиран капацитет од 35 MW. Во јули 2019, беше објавен јавен повик за доделување право на користење премија за електрична енергија произведена од фотоволтаични електрани изградени на земјиште што не е во државна сопственост или на земјиште во државна сопственост на кое е воспоставено право за користење и овде вкупниот инсталиран капацитет на фотоволтаичните електрани за кои ќе се додели премија е 27 MW. Аукциите сеспроведени кон крајот на 2019 година.	
	4. Предлог-законот за енергетска ефикасност е во собраниска процедура и истиот се очекува да биде донесен на почетокот на 2020 година.	
	5. Сите подзаконски акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност ќе бидат донесени во 2020, по донесувањето на Законот за енергетска ефикасност.	
	6. Обезбедена е техничка помош за подготовка на типологијата на зградите во согласност со методологијата ТАБУЛА. Истото ќе биде завршено следната година.	
	7. Проектот за енергетска ефикасност на јавниот сектор во моментот е во тек. Според клучните наоди и договори постигнати за време на последната мисија во мај 2019 година, проектот ќе вклучува 25 милиони евра - заем за намалување на потрошувачката на енергија во јавниот сектор и поддршка на воспоставувањето и операционализација на одржлив механизам за финансирање на јавниот сектор (предложениот Фонд за енергетска ефикасност). Фондот за енергетска ефикасност ќе се регулира со посебен закон.	
	Мерка 3: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Одобрување на апликацијата за инвестициски грант (прв скрининг во средината на 2019 г., конечно одобрување на крајот на 2019 г.)	4
	2. ЕБОР ќе го измени заемот за железничкиот Коридор 10 и ќе започне преговори за потпишување на Договорот за гаранција, доколку апликацијата е позитивно оценета	2
	3. Тендерска процедура за изведба на работи и надзор – втора половина на годината.	0

Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	На 30 ноември 2018 година испратена е апликација за инвестициски грант до Управниот комитет на ВБИФ. Апликацијата е одобрена, но од вкупниот потребен износ од 5,3 милиони евра, обезбеден е грант во износ од 2,7 милиони евра. Треба да се обезбеди остатокот на средства во износ од 2,6 милиони евра.Предвидено е работите да започнат во 2020 година.	
	Мерка 4: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Затворање на финансиската конструкција, обезбедување на средства за имплементација и одобрување на програмата.	5
	2. Започнување на процесот за избор на изведувач за изградба и избор на надзор врз изградбата.	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Проектната документација беше подготвена и ревидирана во 2019 година. Техничката документација беше предмет на ревизија во однос на усогласеноста со европските директиви и искуства од областа на интелигентниот транспортен систем. Контролниот центар е изграден во близина на наплатната станица Петровец и по набавката на опремата ќе се инсталира во овој контролен центар. Финансиската конструкција е завршена.	
	2. Единицата за имплементација на проектот е во фаза на екипирање.	
	Мерка 5: Подобрување на системите за наводнување	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Продолжување на градежните активности за браната Конско.	3
	2. Започнување градежни активности за браната Речани.	2
	3. Континуирани градежни активности на системот за наводнување Равен - Речица.	3
	4. Завршување на техничката документација и почетна постапка за издавање дозвола за градба на брана на реката Слупчанска.	4
	5. Продолжување на дискусиите и постапување по препораките на ЕИБ за одобрување заем за изградба на II фаза - наводнување и III фаза - енергија за ХС Злетовица	2
	6. Започнување градежни активности на системите за наводнување Јужен Вардар - втора фаза.	3
	7. Завршување на техничката документација и започнување со градежни работи на три системи за наводнување	2
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Брана Конско: Градежните работи напредуваат според договорот (30,7%)	
	2. Брана Речани: издадена лиценца за градба и изведувачот започна со работа во октомври 2019 година.	
	3. Равен - Речица: Градежните работи напредуваат според договорот (14,5%).	
	4. Брана на реката Слупчанска: Техничката документација е завршена, но постапката за издавање дозвола за градба е продолжена за 2020 година.	
	5. ХС Злетовица (фаза 2 и 3): Напредок во преговорите со ЕИБ за финансирање на градежништвото, финализацијата се очекува во 2020 година.	
	6. Јужен Вардар - втора фаза: Градежните работи се одвиваат согласно договорот	
	7. ИПА системи за наводнување: целта на овој проект е подготовка на техничка документација за вкупно 8 иригациони системи. Во текот на 2019 година завршена е техничка документација за изградба на 3 системи за наводнување и беа избрани конструктори за 2 система за наводнување (за 1 систем за наводнување не успеа). До мај 2020 година, мора да биде завршена техничката документација за останатите 5 системи за наводнување.	
	Мерка 6: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Носење втор сет законски измени и дополнувања на Законот за консолидација на земјоделско земјиште	4
	2.Финализација на 15 физибилити студии (анализа на моменталната состојба) на избраните микро локации како	3

	потенцијални области за консолидација	
	3.Подготовка на 9 плана за консолидација за избрани области на консолидација и изработка на 4 инфраструктурни плана за избраните региони	3
	4. Завршување проекти за консолидација во пилот-региони КО Конче и КО Егри	4
	5. Продолжување на градењето на капацитетите на МЗШВ, особено на подрачните единици и Секторот за консолидација на земјоделско земјиште, размена и идентификација на земјишни парцели	5
	6. Обука на даватели на услуги за изработка на планови за консолидација и инфраструктурни планови	5
	7. Воспоставување систем за следење и евалуација на Националната програма за консолидација на земјоделско земјиште.	4
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Вториот сет на законски измени и дополнувања на Законот за консолидација на земјоделско земјиште е подготвен во декември 2019 година. Постапката за усвојување на предвидените законски измени е одложена поради предстојните парламентарни избори закажани за април 2020 година.	
	2. 10 физибилити студии беа во целост изготвени. Следејќи ги промените во динамиката и опфатот на проектниот документ на MAINLAND, дополнителни три физибилити студии ќе бидат подготвени во текот на 2020 година.	
	3. Четири плана за консолидација за инфраструктурни проекти се во процес на изработка.	
	4. Проектот за консолидација во пилот регионот во КО Конче е завршен и усвоен од учесниците во постапката, додека планот за КО Егри е во финална фаза, формалното усвојување е закажано во почетокот на 2020 година.	
	5. Во 2019година беа одржани 5 формални обуки, проследени со континуирана обука на работно место, особено за вработените во Секторот за консолидација на земјоделско земјиште, размена и идентификација на земјишни парцели.	
	6. Во 2019година беа спроведени вкупно 5 обуки специјално дизајнирани за геодетски компании, препознаени како даватели на услуги во функција на консолидација на земјоделско земјиште и тоа во следните области: Подготовка на физибилити студии, повеќенаменска консолидација, со посебен осврт на обуки за подготовка на планови за распределба и планови за инфраструктура. Оваа активност овозможи градење на капацитетите на сегашните и потенцијали даватели на услуги што резултираше со 20 регистрирани компании во Регистарот на вршители на работи во функција на консолидација.	
	7. Системот за следење и евалуација на Националната програма за консолидација на земјоделско земјиште е развиен. Почнувајќи во 2019, активностите ќе продолжат и во текот на 2020 година за развивање на специфични алатки за следење на имплементацијата и влијанието на поединечните проекти за консолидација, како и специфичните фази, од кои секој проект се состои.	
	Мерка 7: Земјоделски задруги	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (континуирано спроведување на мерките од претходниот период).	2
	2. Поттикнување на процесот на пазарно – ориентирано здружување на земјоделците во земјоделски задруги.	0
	3.Ревидирање на правната рамка за земјоделски задруги така што кооперативните принципи се подобро исполнети.	3
	4. Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи.	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Објавен е јавен повик за аплицирање за користење на средствата од Програмата за финансиска поддршка на руралниот развој за 2019 година за мерка 131 „Економско здружение на земјоделски стопанства за заеднички земјоделски активности“. Мерката ќе продолжи во 2020 година.	
	2. Нема имплементација поради доцнење во постапката за измена на Законот за земјоделски задруги.	
	3. Активностите се спроведуваат со поддршка на проектот финансиран од ЕУ „Поддршка на земјоделските задруги “. Објавен е јавен повик за интерес за развој на земјоделски задруги.	

	4. Нема имплементација.	
	Мерка 8: Финансиска поддршка на инвестициите	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Финансиска поддршка на инвестиции	5
	2. Финансиска поддршка на конкурентност	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	Оваа мерка и нејзините активности се спроведуваат преку Законот за финансиска поддршка на инвестициите (донесен во мај 2018 година), како дел од владиниот План за економски раст (усвоен во декември 2017 година). 2018 година беше прва година за спроведување на Планот за економски раст и Законот за финансиска поддршка на инвестициите. Вкупно 182 компании поднеле апликации за користење на финансиска поддршка. По евалуацијата, околу 100 компании беа оценети позитивно, а 97 потпишаа договори. Според доставените бизнис планови, овие компании се очекува да инвестираат до 250 милиони евра за период од пет години. Во овие компании во моментот се вработени околу 14.000 луѓе, а само во 2017 година, бројот на нови вработени во компаниите е околу 1.000 лица. Највисок интерес има за мерката која се однесува на 10% поврат на капитални инвестиции и приходи, каде над 90 компании аплицираа за ваков вид поддршка. 12 компании аплицираа за финансиска поддршка за инвестиции во научно-истражувачки центри. Од вкупниот број на компании, 49 се мали (5 од нив се микро), 32 се средни и 19 се големи компании.	
	Мерка 9: Финансиска поддршка на микро, мали и средни претпријатија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Поддршка на МСП со многу брза развојна тенденција („Газели“)	5
	2. Поддршка на микро претпријатија	5
	3. Поддршка на професионална обука и пракса за нововработените млади лица	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	Мерката 9 и нејзините активности се спроведуваат преку среднорочна Програма за поддршка на МСП (усвоена во февруари 2018 година), која ја спроведува Фондот за иновации и технолошки развој, како дел од владиниот План за економски раст (усвоен во декември 2017 година). 2018 година беше прва година за спроведување на Планот за економски раст и Законот за финансиска поддршка на инвестициите. Вкупно 87 деловни субјекти склучија Договори со Фондот за користење на финансиска поддршка, а во согласност со динамиката на проектите на компаниите во 2018 година исплатени се 171 милиони денари или 2,78 милиони евра.	
	Мерка 10: Зголемување на конкурентноста во секторот туризам и угостителство	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Воспоставување процес за управување со дестинации.	3
	2. Имплементација на големи инфраструктурни и мали инвестициски под-грантови во согласност со грантовата шема.	3
	3. Засилување на капацитетот за имплементација на активности во клучните владини институции, како и во приватниот сектор и граѓанските здруженија, со цел да играат активна улога во развојот на туризмот.	3
	4. Подобрен пристап до меѓународните пазари, подобро управување со дестинации и подобрени туристички услуги.	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Се продолжи со воспоставување на процесот на управување со дестинации и формирање Организации за управување со дестинации (ОУД) за следните дестинации: Една организација за Дестинација 1-Охрид, Струга, Преспа и околината; Една организација за Дестинација 4-Тиквеш и околината; Една организација за Дестинација 6-Река и околината и Дестинација 8-Полошки регион. Со воспоставувањето на овие први организации ќе се дефинираат потребите за основање на вакви организации и во другите делови на државата. Нивната улога ќе биде да станат пример како да се организираат локалните заинтересирани страни за опслужување на туристите (сместувачки капацитети, угостителски објекти, јавни претпријатија за снабдување со вода, претпријатија за управување со оптад, општината, трговските субјекти,	

	субјекти од услужни дејности и други субјекти кои учествуваат во туристичката дестинација). Истовремено со дефинирање на дестинациите, дизајнирани се планови за развој на истите. Ќе се дизајнира програма за работа со група на клучни засегнати страни од секоја од трите избрани дестинации за воспоставување партнерства за управување со дестинации и/или ОУД. Овој процес следи сет на општи оперативни упатства (Прирачник) кои беа развиени и се во процес на прилагодување за секоја дестинација соодветно. Идентификувани се три потенцијални организациски модели за поставување ОУД: нова непрофитна асоцијација, измена на постојната локална институција и локално одделение на Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот. Во секоја од трите дестинации, групата на засегнати страни се согласи дека поприфатливи се првиот и вториот модел и до крајот на јануари ќе се дефинира кој модел ќе се прифати. 2. Грантовата шема за поддршка на инвестиции во инфраструктура поврзана со туризмот и поврзувања во дестинациите се состои од две поткомпоненти и тоа Поткомпонента 3.1 Инфраструктурни инвестиции и Поткомпонента 3.2 Грантови за подобрена испорака на туристичките услуги и локално економско влијание. Досега се распишани два повика за доделување на подгрантови со вкупен износ од 16.4 милиони евра за претставници од граѓанскиот и бизнис секторот, како и за претставници од јавниот сектор (општините и јавните установи). Потпишани се 48 грантови - од кои 16 инфраструктурни и 15 за микро и мали компании, 8 се во финална фаза на потпишување и 4 во фаза на одобрување. 3. Вработените во Агенцијата за промоција и поддршката на туризмот (АППТ) и Министерството за економија во периодот септември-октомври 2019 година учествуваа на работилница за развој на компетенции потребни и применливи за учество во процесот на управување со дестинација. Во почетокот на 2020 година вработените од овие институции ќе бидат вклучени во обука за управување со проекти и мониторинг и евалуација. 4. Постигнување на резултатите по завршување на спроведување на проектот.	
	Мерка 11: Хармонизација на правната рамка на јавните набавки со законодавството на Европската Унија (Acquis)	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Подготовка на подзаконските акти што произлегуваат од новиот ЗЈН.	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Новиот Закон за јавни набавки е усвоен во јануари 2019 година. Ги вклучува клучните измени за спречување злоупотреба и корупција во јавните набавки преку подобрување на транспарентноста, одговорноста и интегритетот, како и подобрување на квалитетот. Законот ги одразува најновите ЕУ директиви со економската предност како главен критериум кај понудите. За да се зголеми транспарентноста и одговорноста, институциите се обврзани да ги објавуваат годишните планови за јавни набавки, што ќе овозможи компаниите навремено да бидат информирани и да планираат соодветно; објавување на договорите и анексите од склучените договори за набавки; како и следење и известување за спроведувањето на целиот циклус на набавка и склучување договори. Подзаконските акти се донесени.	
	Мерка 12: Развој на национален портал за е-услуги	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Стартување и промоција на Националниот портал за е-услуги	5
	2. Квантитативна и квалитативна анализа на податоците внесени во каталогот	1
	3. Анализа на парафискални промени на услугите од каталогот, со препораки	3
	4. Продолжување со внесување податоци за услугите од останатите закони во Каталог на услуги и одржување на ажурираните податоци во каталогот	4
	5. Развој и усвојување на подзаконските акти за соодветните регулаторни акти	3
	6. Развој на нови електронски услуги	4
	7. Подобрување на националниот портал со функционалност Single Sign On	5
	8. Надградба на порталот со можност за профили на правни лица и овозможување истите да бидат корисници	0
Опис на имплементација и	1. Во декември 2019 година пуштен е во употреба Националниот портал за е-услуги. Со цел запознавање на јавноста со достапноста и предностите	

образложение доколку е делумна или нема имплементација	на порталот подготвени се промотивни материјали и започната е промотивна кампања.	
	2. Квантитативна и квалитативна анализа на податоците внесени во каталогот е предвидена за 2020 година.	
	3. Во рамки на Каталогот на услуги кој го одржува МИОА, внесени се податоци за над 1200 услуги, а одобрени се 707 кои се објавени на Националниот портал за е-услуги. Во рамки на податоците за сите услуги, внесени се и вредности на надоместоци и административни такси за услугите, за физички и правни лица. Овие податоци се искористени од страна на Министерството за економија за изработка на Експлоративна анализа на парафискалните давачки за ММСП. Анализата на парафискални давачки за ММСП за потребите на МЕ е изготвена од страна на Finance think, а со цел да се направи експлоративна анализа на обемот и тежината на парафискалните давачки за ММСП. Анализата е прва од ваков карактер, обезбедува генерален преглед на состојбата и основа за подлабинско прибирање на податоците и нивна анализа и претставува добра основа за дизајн на регистар на парафискални давачки. Анализата беше промовирана на настан во декември 2019 година.	
	4. Податоците за сите услуги од првенствено избрани 50 + 140 закони беа внесени до 2019 година. Процесот на пополнување на Каталогот е структуриран во три главни фази: внесување податоци за идентификувана услуга, верификација на податоците од надлежните органи и конечно одобрување од МИОА. Досега се внесени податоци за повеќе од 1200 услуги, а во текот на 2019 година 707 од нив се верификуваа, одобрија и се објавија на Порталот.	
	5. Подзаконските акти се подготвени и се во фаза на консултации пред нивното усвојување.	
	6. Оваа активност е континуиран процес и се предвидува да продолжи и во 2020 година.	
	7.Функционалноста Single Sign On (Систем за Единствена Најава) е развиена и интегрирана со порталот,а функционира за физички лица. Интеграцијата е извршена со системот за физички лица на Управата за јавни приходи.	
	8.Националниот портал обезбедува информации за сите услуги (врз основа на Каталогот за услуги) и е-услуги само за граѓани, а следните чекори ќе бидат развивање на потребните функционалности што ќе им овозможат и на правните лица да бидат корисници на порталот. Оваа надградба се очекува да се реализира во 2020 година.	
	Мерка 13: Намалување на неформалната економија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Анализа на системот за следење на неформалната економија.	1
	2. Развивање алатки што ги олеснуваат процедурите за инспекција за непријавена работа.	1
	3. Дизајн на ваучер-базиран систем или еквивалентни механизми кои промовираат подобри услови за работа	1
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	Активностите ќе бидат поддржани преку ИПА проектот - Подобрување на работната состојба кој започна во ноември 2019 година.	
	Мерка 14: Подобрување на инфраструктурата и пристапот до финансии за истражување, развој и иновации	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Фонд за еквити и мезанин инвестиции (ФЕМИ)	2
	2. Научно-технолошки парк (НТП)	3
	3. Кофинансирани грантови за комерцијализација на иновации	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Беа одржани прелиминарни консултации со релевантните чинители со цел развој на потребните подзаконски акти. На консултациите инвеститорите покажаа интерес за ваквиот тим на поддршка. Спроведувањето на оваа мерка е привремено одложено во очекување на обезбедување дополнителни финансиски средства од страна на потенцијален инвеститор.	
	2. Беше одржан настан по повод отворање на просториите на НТП во рамки на кампусот на техничките факултети. Акцелераторот е инкорпориран	

	како прв столб на НТП. 3. На 30.03.2019 година беше објавен јавен повик под овој инструмент за поддршка. Беа поднесени 487 апликации, од кои 63 се одобрени за финансирање во вкупен износ од над 11 милиони евра.	
	Мерка 15: Олеснување на трговијата	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Царинската управа ќе ги ажурира царинските системи наменети за размена на податоци помеѓу царинските органи во регионот, ќе набави нов сервер со соодветно складирање за влезните податоци за SEED +, и ќе набави нов Огнен ѕид (Firewall)/рутер за подобрување на тековните и да се воспостават дополнителни VPN врски за обработка на зголемен проток на пораки и создавање активна опрема за мрежна безбедност.	1
	2. Агенцијата за храна и ветеринарство ќе развие транспарентни алатки за проширување на сертификатот TRACEE за ветеринарна апликација со соодветен простор за сместување на нов софтверски модул за поддршка на работниот тек на издавање сертификати и опрема за Огнен ѕид (Firewall).	1
	3. Фитосанитарната управа ќе создаде систем за фитосанитарни сертификати за кои ќе се набави нов централен сервер со соодветно складирање на националната апликација за фитосанитарен софтвер и заштитен firewall/ рутер за воспоставување VPN врски до оддалечени локации со постојани лиценци за VPN клиенти.	1
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	Активностите планирани за 2019 година се одложени за 2020 година. Доцнењето се должи на тоа што потпишаниот грант со ЕК во декември 2018 година сè уште не е во функција, чекајќи да бидат распределен новиот персонал во Секретаријатот на ЦЕФТА кој ќе биде одговорен за одржување на SEED +.	
	Мерка 16: Понатамошен развој на системот на квалификации	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Развој на 5 квалификации барани од страна на работодавачите и флексибилен пристап до нивно стекнување.	5
	2. Развој на програми за обука и обуки за специфични работни места за понатамошна квалификација.	5
	3. Зајакнување на соработката помеѓу високообразовните институции и приватниот сектор, како и помеѓу средните стручни училишта и приватниот сектор со цел да се обезбеди квалитетна практична работа за студентите во компаниите.	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Развиени се вкупно 67 квалификации (положени во текот на целиот процес на обезбедување квалитет и истите се одобрени) и има дополнителни 14 квалификации кои се подготвени и треба да поминат низ процесот на обезбедување квалитет за време на процесот на одобрување. Формирани се вкупно 9 секторски комитети за квалификации.	
	2. Развиени се 11 нови програми за образование на возрасни и редизајнирани се пет програми за образование на возрасни и потврдени се вкупно 49 специјални програми.	
	3. Бројот на работодавачи каде се спроведува практична обука е вкупно 973, а со 473 потпишани меморандуми за соработка.	
	Мерка 17: Гаранција за млади	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Имплементација на мерката Гаранција за млади	4
	2. Ново Одделение за вработување млади лица во рамките на Секторот за активни мерки и услуги за вработување	1
	3. Нови вработувања во Агенцијата за вработување	1
Опис на имплементација и	1. Во 2019 година, мерката Гаранција за млади се имплементира низ целата држава, со посебен фокус на 3 региони (Полошки, Североисточен и	

образложение доколку е делумна или нема имплементација	Југозападен), каде што е најголем бројот на млади лица кои припаѓаат на категоријата NEET. Со состојба на 31.08.2019 година, вкупниот број невработени лица кои се вклучени во Гаранција за млади изнесува 13714, од кои 33% успешно излегле во период од 4 месеци по нивното евидентирање како невработени	
	2. Во првата половина на 2019 година, беше спроведена детална функционална анализа на Агенцијата за вработување, за да се обезбедат повеќе информации кои ќе бидат релевантни за новите правилници за внатрешна организација и за систематизација на работните места во Агенцијата за вработување. Извештајот од функционалната анализа ја потврди потребата од воспоставување посебно Одделение за вработување на младите, а содржи и други сугестии и препораки за подобрување на функционирањето на Агенцијата за вработување, кои ќе бидат вградени при изготвувањето на новите правилници.	
	3. Исто како во точка 2.	
	Мерка 18: Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Активности планирани за 2019	1. Донесување нов Закон за социјална заштита	5
	2. Донесување нови подзаконски акти (правилници, упатства, нормативи и др.)	4
	3. Обуки за лицата вработени во системот на социјална заштита со цел да се запознаат со новите решенија и нивното непречено спроведување	4
	4. Јавна кампања за новите законски решенија со цел запознавање на крајните корисници	3
	5. Финализирање на надградбата на софтверското решение за администрирање парични права	5
	6. Дефинирање, дизајнирање и тестирање на новиот софтвер за администрирање парични права и социјални услуги	1
	7. Имплементација на новиот софтвер за администрирање парични права и социјални услуги	0
	8. Воспоставување механизми за контрола на функционирањето на системот	2
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Новиот Закон за социјална заштита е донесен од страна на Собранието на РСМ и истиот е стапен во сила во мај 2019 година.	
	2. Подзаконските акти се донесени за сите парични права и за дел од социјалните услуги.	
	3. Одржани се првичните обуки за лицата вработени во системот на социјална заштита со цел да се запознаат со новите решенија и нивното непречено спроведување. Во тек е вториот сет на обуки.	
	4. Одржана е конференција со цел промовирање на новиот Закон за социјална заштита, како и организирани неколку медиумски настапи. Кон половината на 2020 година ќе започне 4-годишна кампања за запознавање на крајните корисници со новиот закон, а во кампањата ќе бидат вклучени и лица корисници на правата.	
	5. Оваа активност не е завршена.	
	6. Новиот софтвер за администрирање парични права и социјални услуги не е изработен.	
	7. Новиот софтвер за администрирање парични права и социјални услуги не е изработен.	
	8. Воспоставувањето на механизмот за контрола на функционирање на системот ќе значи интегрирање на новиот софтвер со други надлежни институции со цел следење на правата на корисниците, како и услугите кои тие ги користат. Исто така, во моментот е ангажиран експерт кој работи на развивање на механизам за контрола на ЦСР како даватели на услуги.	

Прилог 2. Придонес од заинтересирани страни

Програма на економски реформи 2020-2022

Консултации за нацрт Програмата за економски реформи 2020 – 2022 година

ПОВИК ДО ЗАИНТЕРЕСИРАНИТЕ СТРАНИ ЗА КОНСУЛТАЦИИ ЗА НАЦРТ ПРОГРАМАТА ЗА ЕКОНОМСКИ РЕФОРМИ 2020 – 2022 ГОДИНА

Ви го претставуваме поглавјето 5 Структурни реформи во 2020 - 2022 година од нацрт Програмата на економски реформи за 2020 – 2022 година (ПЕР 2020), која Владата на Република Северна Македонија ќе ја достави до Европската комисија до 31 Јануари 2020 година, по усвојување на нејзиниот текст.

Со подготовка на ПЕР, Владата на Република Северна Македонија од 2014 година се приклучи кон пристапот на Европската комисија за поддршка на долгорочен раст и конкурентност преку економското управување како клучен столб во процесот на проширување, со цел да се обезбеди подобро известување за националните планови за економски политики, вклучително и потребните структурни реформи.

Нацрт ПЕР 2020 е подготвена преку веќе воспоставениот национален процес на консултации централно координиран од страна на Министерството за финансии. Документот е изработен согласно „Водичот за програми за економски реформи“ издаден од Европската комисија во Јуни 2019 година. Во изработката е користена експертска поддршка од Центарот за одличност во финансиите (ЦЕФ) и преку инструментот ТАИЕКС, а финансиски поддржано од Европската унија.

Со оглед на важноста на овој документ и потребата тој да биде квалитетно изработен, се спроведува процес на широка вклученост на заинтересирани страни. Затоа ги покануваме: бизнис заедницата, универзитетите, локалните власти, социјалните партнери, граѓанскиот сектор и другите чинители и заинтересирани страни за активен придонес во процесот на изработката на документот.

Вашите мислења, коментари и предлози може да ги доставите најдоцна до 20 декември 2019 година на следните е-маил адреси:

Andrija.Aleksoski@finance.gov.mk координатор на Програмата на економски реформи

Vesna.Cvetanova@finance.gov.mk

Aleksandra.Velkova@finance.gov.mk

PDF Програма на економски реформи 2020-2022

PDF Водич за подготовка на Програмата на економски реформи

**МОЈ ДАНОК 15%
МОЈА ЗАШТЕДА**

**Провери дали во
2020тата си
ДДВ обврзник**

АПЛИЦИРАЈ ЗА

**СУБВЕНЦИОНИРАН
СТАНБЕН КРЕДИТ!**

**ПОНИСКИ КАМАТИ
ПОВИСОКИ СУБВЕНЦИИ
НОВИ ПОВОЛНОСТИ**

КУПИ КУЌА, КУПИ СТАН

Реализација на
**КАПИТАЛНИ
ИНВЕСТИЦИИ**
во Буџетот на РСМ

Архивски број: 08-9551/5
Датум:

бр. 08 96/
02-01-2020

До Министерство за финансии
Скопје

Предмет: Мислење

Почитувани,

Ве известуваме дека Економско-социјалниот совет (ЕСС) на 55-та седница одржана на 25.12.2019 година, како трета точка на дневниот ред ја разгледа Нацрт - Програмата за економски реформи 2020-2022 и во однос на текстот и содржината го даде следното мислење:

Членовите на Советот едногласно се согласија дека Програмата е позитивен чекор кон согледувањето на состојбите во одредени области од домашната економија. Програмата соодветно ги утврдува клучните предизвици и речиси соодветно изведува одредени заклучоци за состојбата во однос на конкурентноста и инклузивниот раст.

По однос на текстот и содржината на Програмата, ЕСС ги дава следните забелешки и предлози:

- Мерките за образованието, конкретно во Програмата мерката 14, треба да се однесуваат на подобрување на вредносниот систем во образованието, воспоставување на систем на контрола и одговорност на наставниците и воспоставување на квалитетен однос на релација наставник - ученик, притоа елиминирајќи ги притисоците врз наставниот кадар и состојбата со одреден протекционизам во образовниот процес;
- Намалувањето на неформалната економија, отсликано преку мерката 10, во својата суштина треба да се однесува на мерки за контрола на потеклото на финансии, со клучна улога на Управата за јавни приходи, како и дека мандатот на инспекциските надзори треба во фокусот да го има изразениот неформален сектор, каде се најчесто присутни случаи на нерегистрирана дејност и непријавена работа, наспроти вршењето на надзор во средните и големите компании како етаблирани чинители во формалната економија;

1

Министерство за труд
и социјална политика на
Република Северна Македонија

Ул. „Даме Груев“ бр. 16, Скопје
Република Северна Македонија

+389 2 3106 212
www.mtsp.gov.mk
e-mail: mtsp@mtsp.gov.mk

- Во однос на мерките кои се однесуваат на земјоделството, во Програмата треба да се предвидат и мерките во вид на субвенции, со цел да се согледа исходот и релевантноста на истите, додека начелното мислење на ЕСС е дека субвенциите треба да бидат условени со приносот и откупот, а не со насадите;
- Исто така, во однос на земјоделството, мерката за дефрагментација и консолидација на земјоделските земјишта во својата суштина да предвидува стимулативни активности за обработка на земјоделските површини, односно зголемување на трошоците за земјоделските површини кои нема да се обработуваат, како и дека соодветно треба да преку мерки да се адресира и состојбата со пазарот на труд во овој сектор, со цел да се стимулира вработувањето на младите во земјоделските дејности.

Во останатиот дел на текстот и содржината Економско-социјалниот совет нема забелешки.

Со почит,

Претседател на
Економско-социјален совет,
Мила Маровска

Изработил: Горан Нешиќ

2

Министерство за труд
и социјална политика на
Република Северна Македонија

Ул. „Даме Груев“ бр. 16, Скопје
Република Северна Македонија

+389 2 3106 212
www.mtsp.gov.mk
e-mail: mtsp@mtsp.gov.mk

ERP Public Consultation

From: Sofija Cali

To: aleksandra velkova Vesna Cvetanova Andrija Aleksoski

Respected,

I would like to inform you that regarding the Economic Reform Program 2020-2022, the [Chapter 20 Platform](#) has no comments/suggestions on the document.

Best regards,
Sofija

Sofija Cali Kuzmanova, MSc.- Project Manager

YES Foundation

P.O. Box 776, 1001 Skopje

+389 (0) 2 3108 891

+389 (0) 76 468 031

www.yes.org.mk

www.yes-network.org

www.pretpriemac.mk

Прилог 3 : Степен на реализација во јануари 2020 година на препораките од третиот заеднички заклучок од Економско – финансискиот дијалог од мај 2019 година

Препораката за *Спроведување на усвоените стратегии за денаризација и справување со нефункционални пласмани, преку приоритизација на клучните области за реформи*, се спроведуваше на следниов начин:

1. Во врска со спроведување на Стратегија за денаризација, до крајот на 2019 година се работеше на следниве приоритетни активности:
 - Стратегиската определба за одржлива макроекономска политика се спроведува на редовна основа.
 - Извештајот на ММФ за членот IV од јануари 2020 година ја потврдува макроекономската стабилност во економијата и одржливите макроекономски политики.
(Носители: Народна банка и Министерство за финансии) (Целосно спроведена активност)
 - Анализа за можноста за натамошно диференцирање на стапките на задолжителна резерва од валутен аспект.
 - Анализата е подготвена, во тек е разгледувањето, до средината на март 2020 се очекуваат заклучоци.
(Носител: Народна банка) (Значително спроведена активност)
 - Преиспитување на можноста за постепено намалување на лимитите за отворената девизна позиција на банките.
 - Подготвена е анализа, во тек е разгледувањето, до средината на март 2020 се очекуваат заклучоци.
(Носител: Народна банка) (Значително спроведена активност)
 - Редовни анализи за активно користење на макропрudentните мерки за регулирање на одобрувањето потрошувачки кредити со валутна компонента за физички лица.
 - Подготвена е анализа, во тек е разгледувањето, до средината на март 2020 се очекуваат заклучоци.
(Носител: Народна банка) (Значително спроведена активност)
 - Испитување на можноста за промени во шемата на осигурување на депозитите.
 - Изработена е анализа и заклучено е да не се прават промени во шемата за осигурување на депозити во насока на диференцијација на стапките на премија од аспект на валутната структура на депозитите, со оглед дека тоа не е пракса во ЕУ и воопшто ретко се применува, поради што не постојат доволно аргументи за соодветни ефекти врз денаризацијата.
(Носители: Фонд за осигурување депозити, Министерство за финансии, Народна банка) (Целосно спроведена активност)
 - Пораст на застапеноста на емисиите на државни хартии од вредност во домашна валута.
 - На редовна основа, во тек.
(Носител: Министерство за Финансии) (Значително спроведена активност)

- Повисок распон помеѓу каматните стапки на државните хартии од вредност во домашна валута и со валутна клаузула со соодветна рочност на примарниот пазар.
 - На редовна основа, реализирано.
(Носител: Министерство за финансии) (Целосно спроведена активност)
 - Поддршка на развојот на пазарот на деривати - спроведување на анкета на банките и анализа на добиените резултати.
 - Подготвена е анализа, во тек е разгледувањето, до средината на март 2020 се очекуваат заклучоци.
(Носител: Народна банка во соработка со Министерство за финансии) (Значително спроведена активност)
 - Натамошен развој на финансиската едукација.
 - Активности за едукација на населението (предавања и едукативни текстовина Народната банка), вклучително и за валутниот ризик.
(Носители: Народна банка и Министерство за финансии) (Целосно спроведена активност)
2. Во врска со спроведување на Стратегијата за справување со нефункционални пласмани, до крајот на 2019 година се работеше на следниве приоритетни активности:
- Анализа на можноста за изменување и дополнување на Одлуката за содржината и начинот на функционирање на кредитниот регистар.
 - Предвидените активности за усогласување со промените во Одлуката за кредитен ризик се реализирани.
(Носител: Народна банка) (Значително спроведена активност)
 - Воспоставување посебен регистар на имотите во сопственост на банките коишто се преземени и се предмет на продажба.
 - Законските и подзаконските акти се донесени, активноста предвидена за 2019 година е реализирана.
(Носител: Агенција за катастар на недвижности) (Целосно спроведена активност)
 - Супервизија и супервизорски надзор на редовна основа на управувањето со нефункционалните кредити на банките - зајакнување на корпоративното управување на банките.
 - На редовна основа, реализирано.
(Носител: Народна банка) (Целосно спроведена активност)

Препораката во насока да се продолжи со внимателно следење на појава на потенцијални ризици за финансиската стабилност поврзани со делот на потрошувачки кредити, со примена на соодветни алатки за микро и макро прудентни политики, доколку има потреба, се спроведуваше преку следнава активност:

- Продолжува следењето на редовна основа, при што ќе се изработи и анализа на потрошувачките кредити со осврт кон потенцијалните ризици и преиспитување на потребата од дополнителни мерки.
 - Подготвена е анализа, во тек е разгледувањето, до средината на март 2020 се очекуваат заклучоци.
(Носител: Народна банка) (Значително спроведена активност)

Препораката во врска со правно разјаснување на мандатот на Народната банка за утврдување на макропрудентни политики и воспоставување на рамка за ефективна соработка помеѓу агенциите вклучени во макропрудентната супервизија, се спроведуваше преку следнава активност:

- Активности за изработка на законско решение за макропрудентниот мандат и орган, како и за определување на начинот на реорганизирање на Комитетот за финансиска стабилност.
 - Во Народната банка е изработена првата работна верзија на предлог законско решение, коешто треба да се разгледа.
Изработен е Предлог меморандум за соработка меѓу финансиските регулатори, кој е испратен до регулаторните и супервизорските органи на финансиските институции во земјата. До средина на март 2020 година се очекува потпишување на Меморандумот.
(Носители: Народна банка и Министерство за финансии (Делумно спроведена активност)

Прилог 4: Показатели за македонската економија за 2018 година согласно Процедурата за макроекономските нерамнотежи на Европската комисија

Следењето на економијата врз основа на листата на показатели за внатрешни и надворешни нерамнотежи со утврдени индикативни прагови, согласно процедурата за макроекономски нерамнотежи⁸² (Macroeconomic imbalances procedures - MIP) на ЕК, која се спроведува за земјите - членки на ЕУ, е корисно и за следење на основните области на ранливост и кај земјите кандидати, како и за согледување на степенот на нивната конвергенција кон ЕУ. Во продолжение се прикажани основните показатели во рамки на овој пристап за македонската економија во 2018 година, согласно дадените прагови.

Табела 3.1. Показатели за Северна Македонија според МИП процедурата на ЕК

Показатели	Индикативни прагови		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	долен	горен								
Надворешни нерамнотежи и конкурентност										
Биланс на тековна сметка (% од БДП, 3-годишен подвижен просек)	-4	6	-3,8	-2,6	-2,4	-1,8	-1,4	-1,8	-1,9	-1,4
Нето меѓународна инвестициска позиција (на крај на година во % од БДП)□	-35		-52,6	-55,1	-55,9	-53,1	-56,0	-57,7	-58,1	-56,3
Реален ефективен девизен курс (според трошоци на животот, 3-годишна процентна промена)	-11	11	-1,3	-2,4	2,1	2,7	2,2	1,8	0,3	2,1
Учество во светскиот извоз (по тековни цени, 5-годишна процентна промена)	-6		22,9	-10,4	-7,6	21,9	24,9	24,2	47,5	56,8
Номинални трошоци по единица труд (3-годишна процентна промена)□		12	0,6	1,6	4,2	1,9	3,1	2,2	8,1	12,6
Внатрешни нерамнотежи										
	долен	горен праг	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Цени на недвижности (годишна промена во %, дефлационирани)		6	-10,2	-1,1	-6,0	-0,5	0,0	0,8	-3,1	0,7
Кредитни текови на приватен сектор (во % од БДП)		14	3,5	2,5	2,9	4,5	4,5	3*	2,5	3,3
Долг на приватен сектор (во % од БДП)		133	82,1	87,2	84,4	85,9	88	87,6*	87,7	87,4
Јавен долг (во % од БДП)		60	32,0	38,3	40,3	45,8	46,6	48,8	47,8	48,6
Обврски на финансискиот сектор (годишна процентна промена)		16,5	9,5	10,0	5,0	7,9	8,1	3	3,7	3,4
Стапка на невработеност (3 годишен подвижен просек)□		10	31,9	31,5	30,4	29,3	27,7	25,9	24,1	22,3
Стапка на активност (3-годишна промена во процентни поени)	-0,2		0,5	-0,2	0,3	1,0	0,8	-1,2	-0,9	-0,1
Стапка на долгорочна невработеност (3-годишна промена во процентни поени)		0,5	-2,8	-0,8	-2,8	-2,5	-4,2	-4,8	-6	-5,8
Стапка на невработеност кај младите (3-годишна промена во процентни поени)		2	-1,2	-1,1	-1,7	-2,1	-6,6	-3,6	-6,3	-1,9

* коригирано за отписите кај кредитите

Извор: Националните институции, ИМФ (IMF), Евростат; пресметки на НБРСМ врз основа на расположливи податоци, при што дел од показателите не соодветствуваат целосно со барањата во рамки на овој пристап. Податоците во затемнетите полиња укажуваат на пречекорување на прагот.

Дефицитот на тековната сметка на Република Северна Македонија, како тригодишен подвижен просек, во периодот 2011 - 2018 година, се одржува на поумерено ниво од утврдениот долен праг на ранливост (-4% од БДП), со што се наоѓа во рамки на дозволеният интервал. Нето меѓународната инвестициска позиција на земјата во периодот од 2011 година наваму има тренд на продлабочување, со одредено подобрување во 2014 година и потоа подобрување во 2018 година кога изнесува -56,4% од БДП. Ова ниво е значително под прагот на ранливост од -35% од БДП. Треба да се има предвид дека нето меѓународната позиција на страната на обврските ги вклучува и странските директни инвестиции, коишто сочинуваат близу половина од порастот на вкупните обврски кон странство во последните неколку години. Во овој контекст, при анализата на земјите коишто конвергираат, токму заради ефектот од странските директни инвестиции, според пристапот на ЕК треба да се земат предвид и други показатели, како што е нето надворешниот долг, којшто ги опфаќа само должничките инструменти, на нето-основа. На крајот на 2018 година, нето надворешниот долг на Република Северна Македонија изнесува 24,3% од БДП (28,4% од БДП во 2017 година).

Во периодот 2013 - 2018 година, тригодишната промена на РЕДК укажува на умерена апрецијација од околу 2% (условена главно од НЕДК), што е во рамки на дозволеният интервал. Извозниот пазарен удел на економијата во светскиот извоз, како петгодишна промена, по падот во 2012 - 2013 година како последица од кризата, во периодот 2014 - 2018 година бележи забрзан годишен раст. Ваквите движења се одраз на подобрените извозни остварувања, условени од структурните промени во економијата во последните неколку години. Номиналните трошоци по единица производ, следени како тригодишна промена, во 2017 година забележаа забрзување, а во 2018 малку го надминаа прагот (при повисок раст на платите од растот на

⁸² Alert Mechanism Report, European Commission, February, 2012.

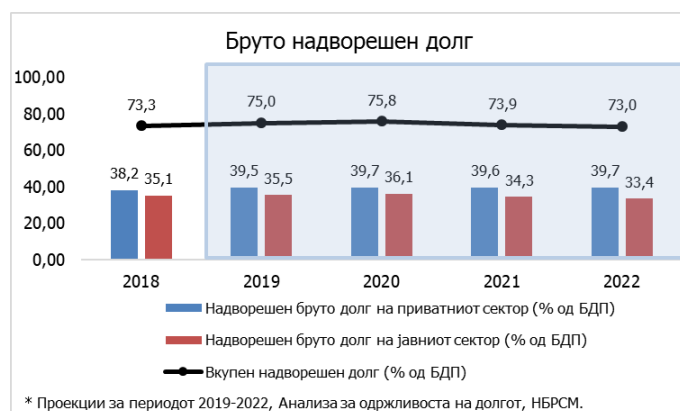
продуктивноста, согласно со растот на вработеноста), упатувајќи на ризици во однос на конкурентноста на економијата. Општо гледано, во доменот на надворешните нерамнотежи, македонската економија покажува потенцијална ранливост во доменот на обврските кон странство (при што постојат аргументи за релативизирање на проблемот), а внимание треба да му се посвети и на движењето на номиналните трошоци по единица производ.

Во доменот на внатрешните нерамнотежи, годишните промени на кредитите на банките кај приватниот сектор во периодот од 2011 година наваму се на умерено ниво и постојано под прагот на ранливост (14% од БДП). Во 2018 година овој показател изнесуваше 3,3% од БДП (во 2017 година 2,5% од БДП), и натаму значително пониско ниво од утврдениот праг. Обврските на финансискиот сектор во 2018 година остварија стапка на годишен раст од 3,4%, што е слично на остварувањето во претходната година и е под утврдениот праг (16,5%). Цените на недвижностите во периодот 2015 - 2016 година имаа ниски позитивни промени, во 2017 година се намалија (за 3,1% на годишна основа), а во 2018 година повторно забележаа мал раст (0,7%). Вкупниот внатрешен и надворешен долг на приватниот сектор (кредити од домашни банки и од странство) е, исто така, постојано под прагот на ранливост. Во 2018 година, тој и натаму е релативно стабилен и изнесуваше 87,4% од БДП, што е значително под утврдениот праг од 133% од БДП. Јавниот долг, исто така, е на ниво коешто е пониско од утврдениот праг (во 2018 година изнесувал 48,6% од БДП), што претставува мало забрзување во споредба со претходната година.

Стапката на невработеност, како тригодишен подвижен просек, иако во последните години се намалува, сепак постојано е значително над прагот, којшто е поставен на 10%. Во областа на пазарот на трудот, ЕК во 2015 година дополнително ги вовеле и показателите за стапката на активност, стапката на невработеност кај младите (на возраст од 15 до 24 години) и стапката на долгорочната невработеност (невработени лица подолго од една година). Кај овие показатели за македонската економија во 2018 година се остварени поволни промени (намалување на невработеноста кај младите и долгорочната невработеност), во рамки на безбедната зона. Кај стапката на активност, три години по ред се бележи намалување, но во 2018 година тоа е под дозволиениот праг, со што и овој показател е во безбедна зона. Оттука, во доменот на внатрешните нерамнотежи, македонската економија покажува ранливост во однос на вкупната стапка на невработеност и стапката на активност.

Прилог 5: Одржливост на надворешен долг НБРМ

Со анализата за одржливоста на надворешниот долг⁸³, бруто надворешниот долг на крајот на 2019 година се проценува на 75% од БДП, што претставува пораст во однос на претходната година за 1,7 п.п. од БДП.

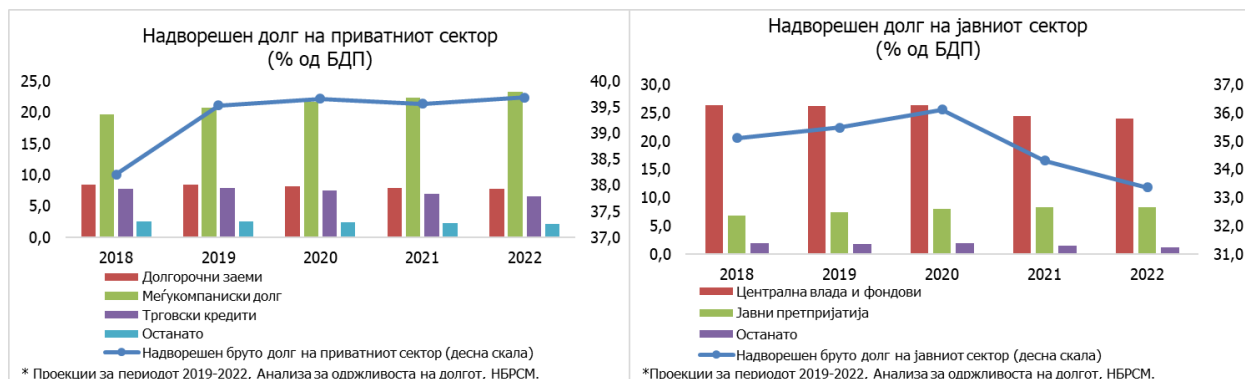

Оценетото зголемување на надворешниот долг во 2019 година во поголем дел ја одразува оцената за зголемен долг на приватниот сектор за 1,3 п.п. од БДП. Дополнително, се оценува и зголемување на јавниот надворешен долг за 0,4 п.п., кое главно го одразува нето-задолжувањето на јавните претпријатија во текот на 2019 година, наменето за инфраструктурни проекти. Во 2020 година се оценува дополнителен пораст на надворешниот долг, согласно очекуваното зголемување на јавниот долг, како резултат на проектираното долгорочно надворешно задолжување на

јавниот сектор. Во наредните две години, 2021 и 2022 година се очекува негово намалување при висок износ на отплати (во 2021 година за достасана еврообврзница) и пониски должнички нето-текови кај приватниот и

⁸³ Извор: Пресметки и анализа на НБРМ, базирана на пристапот на ММФ. Основното сценарио претпоставува просечен раст на БДП во периодот 2019-2022 година од 3,8%, базира на Фискалната стратегија на Република Северна Македонија 2020-2022 (од мај, 2019 година) и прикажаната проекција за платниот биланс (октомври, 2019 година), при што треба да се има предвид дека платно-билансната статистика не соодветствува целосно со статистиката на надворешниот долг.

јавниот сектор. Нивото на надворешниот долг на крајот на 2022 година се очекува да е пониско во однос на оствареното ниво во 2018 година за 0,3 п.п. од БДП, што произлегува од очекуваното намалување на јавниот долг за 1,8 п.п. (согласно планираната фискална консолидација), додека приватниот долг се очекува да се зголеми за 1,5 п.п. од БДП.

Во просек за анализираниот период сите текови делуваат во насока на намалување на бруто надворешниот долг, а особено автоматската динамика на долгот (главно како резултат на ефектите од растот на реалниот БДП и промените во цените, при намален позитивен придонес на номиналната ефективна каматна стапка) и недолжничките капитални текови. Воедно, во иста насока делува и просечниот примарен дефицит на тековната сметка (без каматните плаќања), согласно неговото одржување на ниско ниво во овој четиригодишен период (2019-2022 година). Треба да се истакне дека во следните три години, од 2020 до 2022 година, се очекува раст на девизните резерви и нивно одржување на адекватно ниво.

Во рамки на надворешниот јавен долг, зголемено учество во БДП во 2022 година споредено со 2018 година се очекува единствено кај долгот на јавните претпријатија (за 1,4 п.п.), согласно очекуваните задолжувања за инфраструктурните проекти, наспроти очекуваното намалување кај другите институционални сегменти. Кај приватниот надворешен долг, повисоко учество во БДП во 2022 година споредено со 2018 година се предвидува единствено кај меѓукомпанискиот долг (за 3,6 п.п. од БДП) согласно очекуваниот натамошен прилив на странски директни инвестиции, при мало намалување кај другите категории.

Стрес-тестовите покажуваат дека очекуваната динамика на долгот на среден рок е особено сензитивна на шоковите кај примарната тековна сметка и економскиот раст. Фактор којшто ја намалува ранливоста е самата структура на надворешниот долг, каде релативно високо учество од околу 40% за целиот период на проекција имаат меѓукомпанискиот долг и трговските кредити, како пофлексибилни и помалку ризични форми на долг.

Прилог 6: Очекувано влијание врз подобрување на состојбата во однос на напуштено земјиште и искористувањето на земјоделското земјиште во државна сопственост

Регулаторната рамка за консолидација на земјиштето не се занимава директно со напуштање на земјиштето, бидејќи основниот предуслов за учество во проектите за консолидација на земјиштето е зачувување на правото на сопственост врз имотот (земјоделско земјиште), а не со искористувањето на земјиштето. Главниот инструмент за борба против напуштањето на земјиштето е правен инструмент за оданочување неискористено земјоделско земјиште според Законот за даноците на имот. Сепак, со неколку механизми кои се дел од трите генерички фази на консолидација на земјиштето, инструментот за консолидација на земјиштето придонесува во голема мерка во борбата против напуштањето на земјиштето. Имено,

механизмите за купување и продажба на приватно земјиште во рамките на процесот на консолидација на земјиштето кои се достапни според законската рамка им овозможуваат на оние сопственици на земјиште кои не го користат земјоделското земјиште, и во многу случаи дури и не живеат во земјата, да го продадат на сопствениците на земјиштето кои всушност го користат земјоделското земјиште во соодветната област. Интересот за купопродажба се идентификува во текот на фазата на изводливост со изготвување Мапа за мобилност на земјиштето и понатаму се олеснува во процесот на планирање за повторно распределување под директен надзор на Комисијата за консолидација на земјиштето во МЗШВ. Покрај тоа, неискористеното (празно) државно земјоделско земјиште може да биде предмет на закуп во согласност со посебните правила за закуп во рамките на проектите за консолидација на земјиштето, како што е објаснето погоре. Сите горенаведени инструменти за борба против напуштањето на земјиштето се вклучени во измените и дополнувањата на Законот за консолидација на земјоделско земјиште. Општо, консолидацијата на приватните парцели придонесува за искоренување на неискористеноста на земјиштето како и слабата искористеност на повеќе мали и расфрлани земјишни парцели, преку консолидација на овие расфрлани парцели во комбинација со подобрување на инфраструктурата што дава можност за подобар пристап и искористување на приватното земјиште.

Земјиштето во сопственост на државата, доколку е вклучено на правилен начин во процесот на консолидација на земјиштето, се смета за важна алатка што може да го катализира самиот процес со главна цел да ги консолидира приватните фарми. Во националната регулаторна рамка за консолидација на земјиштето, државата како сопственик на земјоделско земјиште беше вклучена во процесот на консолидација под истите услови и услови како и за сопствениците на приватните земјишта преку застапник назначен од Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство со измените и дополнувањата на законот од мај 2018 година. Основните правила за повторно распределување и вреднување на земјишните парцели што важат за сите учесници во процесот на консолидација на земјиштето, важат и за државното земјиште

Покрај тоа, земјиштето во државна сопственост, ако се наоѓа во доволна количина во рамките на специфичната област за консолидација на земјиштето во процесот на мнозинскиот модел на консолидација, треба првенствено да се користи за изградба на рурална инфраструктура предвидена како дел од проектот за консолидација и со користење на овој механизам, одземањата од максимумот од 5% за рурална инфраструктура од приватните сопственици на земјиште (земјоделци) во овој случај е пониско од предвидениот законски максимум. Понатаму, механизмот за закуп на слободно земјоделско земјиште во државна сопственост за време на процесот на консолидација на земјиштето, под услови што се разликуваат од редовната постапка за закуп предвидена со Законот за земјоделско земјиште е пропишан со измените на законската рамка за консолидација на земјиштето. Постојните закупци на земјоделско земјиште во државна сопственост во проекти за консолидација на земјиште засновани со мнозинскиот модел, се заштитени преку можности за продолжување на закупот во случаи кога државното земјиште е репарцелизирано или со гаранции за компензација на загуби утврдени од овластен проценител во случаи кога нема доволно количество на државно земјиште по повторното распределување и одземањата за инфраструктура. Додадената вредност на земјиштето во државна сопственост направено од долгорочен закупец подлежи на законски надоместок од страна на новиот сопственик по повторното распределување врз основа на вреднување на додадената вредност во согласност со соодветната методологија за вреднување на средствата во земјоделството. Вклучувањето на државното земјиште во доброволни проекти во однос на едноставна размена е регулирано со изменетиот Закон за консолидација на земјиштето и основен услов е државното земјиште по одобрување на планот за повторно распределување да нема помала вредност од вредност на земјоделското земјиште во државна сопственост првично вклучено во доброволниот проект за консолидација на земјиштето. Целокупната продажба на државно земјиште во рамките на проектите за консолидација на земјиштето, особено релевантни за доброволна консолидација на земјиштето бидејќи може да го зголеми целокупниот земјишен фонд и да ги зголеми можностите за успех на целокупниот проект во однос на поголем број учесници, сè уште не е регулирано бидејќи интервенциите во регулаторната рамка се дел од поголемиот пакет измени и дополнувања на Законот за продажба на земјоделско земјиште. Детални анализи за состојбата со препораки за подобрување на регулаторната рамка и процесот на приватизација на државното земјиште воопшто, вклучително и приватизацијата во консолидацијата на земјиштето, е изготвена

од страна на ФАО и доставена до МЗШВ како конечен нацрт во септември 2019 година. Финализацијата на измените на Законот за консолидација е пролонгирана поради претстојните парламентарните избори. Измените на Законот се планира да бидат донесени во јуни 2020 година.

Прилог 7: Вклучени институции во подготовка на ПЕР 2020-2022

Програмата на економски реформи за 2020-2022 година преставува заеднички резултат на повеќе институции, а целокупната подготовка се координира од страна на Министерството за финансии.

Содржина на Програмата на економски реформи	Институција	Номинација
1. Општа рамка и цели на политиката	Министерство за финансии	Андрија Алексоски Весна Цветанова Александра Велкова
2. Реализирани активности согласно заедничките заклучоци од Економско-финансискиот дијалог помеѓу ЕУ, Западен Балкан и Турција од 15 мај 2019 г.	Сите вклучени институции	
3. Макроекономска рамка		
3.1. Последни макроекономски движења	Министерство за финансии Народна Банка на Република Северна Македонија	Неџати Куртиши Анета Крстевска
3.2. Среднорочно макроекономско сценарио	Министерство за финансии Народна Банка на Република Северна Македонија	Неџати Куртиши Ленче Тагасовска Виолета С. Петреска Анета Крстевска
3.3. Алтернативно сценарио и ризици	Министерство за финансии Народна Банка на Република Северна Македонија	Неџати Куртиши Анета Крстевска
4. Фискална рамка		
4.1. Фискална стратегија и среднорочни цели	Министерство за финансии	Тања Костовска Ален Калач
4.2. Реализација на Буџетот во 2019 година	Министерство за финансии	Билјана Миноска Бранко Димчевски Викторија Христовска
4.3. Буџетско планирање за 2020 година	Министерство за финансии	Тања Костовска
4.4. Среднорочни буџетски очекувања	Министерство за финансии	Тања Костовска Ален Калач
4.5. Структурен дефицит	Министерство за финансии	Неџати Куртиши
4.6. Управување со јавен долг, состојба и проекции на движењето на јавниот долг	Министерство за финансии	Сања М. Манчева Анета Дудевска
4.7. Сензитивна анализа	Министерство за финансии	Неџати Куртиши Сања М. Манчева
4.8. Фискално управување и буџетски рамки	Министерство за финансии	Тања Костовска Ален Калач
4.9. Одржливост на јавните финансии	Министерство за финансии	Неџати Куртиши
5. Приоритетни структурни реформи за периодот 2020-2022 година		
5.1. Идентификација на клучните пречки за раст и конкурентност	Министерство за финансии	Весна Цветанова
5.2. Резиме на приоритетните реформи	Министерство за финансии	Александра Велкова
5.3. Приоритетни структурни реформи по области		
5.3.1. Реформи на енергетскиот и транспортниот пазар	Министерство за економија Министерство за транспорт и	Валентина Старделова Жанета Петрова

	врски	Елена Маркова Велинова Горан Темовски Билјана Здравева Јасминка Киркова Ацо Костадиновски Весна Цветанова, МФ
5.3.2. Секторски развој		
5.3.2.1. Развој на земјоделскиот сектор	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	Маја Лазареска Јовеска Лиле Симоновска Кирил Георгиевски Стојан Гацов Александар Митревски Сашка Јовановска Вукелиќ Татјана Симовска-Новковска Лариса Китанов Ацевска Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ
5.3.2.2. Развој на секторот индустрија	Министерство за финансии Кабинет на ЗПВРСМ за економски прашања	Јасмина Трајановска Дане Јосифовски Весна Цветанова, МФ
5.3.2.3 Развој на секторот услуги	Кабинет на ЗПВРСМ за економски прашања	Маја Бариќ Дане Јосифовски Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ
5.3.3. Деловно окружување и намалување на неформалната економија	Биро за јавни набавки Министерство за информатичко општество и администрација Министерство за труд и социјална политика Министерство за финансии	Александар Аргировски Розалинда Стојова Орхидеја Ѓорговска Марина Ацевска Горан Велески Младен Фрчковски Олимпија Христова Заевска Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ
5.3.4. Истражување, развој и иновации и дигитална економија	Фонд за иновации и технолошки развој Министерство за информатичко општество и администрација	Катарина Кречева Солза Ковачевска Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ
5.3.5. Реформи поврзани со трговијата	Министерство за економија	Илир Шабани Зорица Смилева Горан Темовски Билјана Здравева Јасминка Киркова Ацо Костадиновски Весна Цветанова, МФ
5.3.6. Образование и вештини	Министерство за образование и наука	Надица Костоска Роџица Тошевска Весна Цветанова, МФ
5.3.7. Вработеност и пазар на труд	Министерство за труд и социјална политика Агенција за вработување	Горан Велески Билјана Живковска Горан Петковски Весна Цветанова, МФ
5.3.8. Социјална инклузија, намалување на сиромаштијата и еднакви можности	Министерство за труд и социјална политика	Душан Томшиќ Софија Спасовска Весна Цветанова, МФ

6. Буџетски импликации на структурните реформи - резиме	Министерство за финансии	Андрија Алексоски Весна Цветанова Александра Велкова
7. Институционални прашања и вклучување на засегнатите страни	Министерство за финансии	Андрија Алексоски Весна Цветанова Александра Велкова